ברכות

עין יעקב

geulaquiz.com

פרק א

א **ברכות פרק א מאימתי קורין** - מאימתי קוֹרין אֶת שְׁמַע בְּעַרְבִית? מִשָּׁעָה שֶׁהַכֹּהֲנִים נִכְנָסִין לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָתָן, עַד סוֹף הָאַשְׁמוּרָה הָרִאשׁוֹנָה, [דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר]. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד חֲצוֹת. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר. מַעֲשֶׂה וּבָאוּ בָּנָיו מִבֵּית הַמִּשְׁתֶּה, אָמְרוּ לוֹ: לֹא קָרִינוּ אֶת שְׁמַע, אָמַר לָהֶם: אִם לֹא עָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, חַיָּבִין אַתֶּם לִקְרוֹת.

ב וְלֹא זוֹ בִלְבַד אָמְרוּ, אֶלָּא כָּל מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמִים: "עַד חֲצוֹת", מִצְוָתָן עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר. הֶקְטֵר חֲלָבִים וְאֵבָרִים, מִצְוָתָן עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר. וְכָל הַנֶּאֱכָלִים לְיוֹם אֶחָד, מִצְוָתָן עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר. אִם כֵּן לָמָּה אָמְרוּ חֲכָמִים: "עַד חֲצוֹת"? כְּדֵי לְהַרְחִיק אָדָם מִן הָעֲבֵרָה.

ג גְּמָרָא. מִכְּדֵי, כֹּהֲנִים אֵימַת קָא אָכְלֵי בִּתְרוּמָה? מִשְּׁעַת צֵאת הַכּוֹכָבִים, לֵיתְנֵי: "מִשְּׁעַת צֵאת הַכּוֹכָבִים"! מִלְּתָא אַגַּב אוֹרְחָא קָא מַשְׁמַע לָן: כֹּהֲנִים אֵימַת קָא אָכְלֵי בִּתְרוּמָה? מִשְּׁעַת צֵאת הַכּוֹכָבִים, וְהָא קָא מַשְׁמַע לָן: דְּכַפָּרָה לָא מְעַכְּבָא. כִּדְתַנְיָא: "וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר", בִּיאַת שִׁמְשׁוֹ מְעַכַּבְתּוֹ מִלֶּאֱכֹל בִּתְרוּמָה, וְאֵין כַּפָּרָתוֹ מְעַכַּבְתּוֹ מִלֶּאֱכֹל בִּתְרוּמָה.

ד וּמַמַּאי דְּהַאי "וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ", בִּיאַת הַשֶּׁמֶשׁ? וְהַאי "וְטָהֵר", טָהֵר יוֹמָא? דִּלְמָא, בִּיאַת אוֹרוֹ הוּא, וּמַאי "וְטָהֵר"? טָהֵר גַּבְרָא! אָמַר רַבָּה בַּר רַב שִׁילָא: אִם כֵּן לֵימָא קְרָא: "וְיִטְהָר", מַאי "וְטָהֵר"? טָהֵר יוֹמָא! כִּדְאָמְרִי אִינְשֵׁי: אִיעָרֵב שִׁמְשָׁא וְאִדְכֵּי יוֹמָא. בְּמַעֲרָבָא, הָא דְּרַבָּה בַּר רַב שִׁילָא לָא שְׁמִיעָא לְהוּ, וּבְעוּ לָהּ מִבָּעְיָא: הַאי "וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ", בִּיאַת שִׁמְשׁוֹ הוּא, וּמַאי "וְטָהֵר"? טָהֵר יוֹמָא, אוֹ דִלְמָא בִּיאַת אוֹרוֹ הוּא, וּמַאי "וְטָהֵר"? טָהֵר גַּבְרָא. וְהָדַר פָּשְׁטוּ לָהּ מִבְּרַיְיתָא, מִדְּקָתָנֵי בִּבְרַיְיתָא: סִימָן לַדָּבָר "צֵאת הַכּוֹכָבִים", שְׁמַע מִינָּהּ, 'בִּיאַת שִׁמְשׁוֹ' הוּא, וּמַאי "וְטָהֵר"? טָהֵר יוֹמָא!

ה אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת כְּהֶרֶף־עַיִן, זֶה נִכְנָס וְזֶה יוֹצֵא, וְאֵי־אֶפְשָׁר לַעֲמֹד עָלָיו.

ו ב עַד סוֹף הָאַשְׁמוּרָה הָרִאשׁוֹנָה, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. מַאי קָסָבַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר? אִי קָסָבַר: שָׁלֹשׁ מִשְׁמָרוֹת הֱוֵי הַלַּיְלָה, לֵימָא: "עַד אַרְבַּע שָׁעוֹת"! וְאִי קָסָבַר: אַרְבַּע מִשְׁמָרוֹת הֱוֵי הַלַּיְלָה, לֵימָא: "עַד שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת"! לְעוֹלָם קָסָבַר: שָׁלֹשׁ מִשְׁמָרוֹת הֱוֵי הַלַּיְלָה, וְהָא קָא מַשְׁמַע לָן: דְּאִיכָּא מִשְׁמָרוֹת בָּרָקִיעַ וְאִיכָּא מִשְׁמָרוֹת בְּאַרְעָא. דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ מִשְׁמָרוֹת הֱוֵי הַלַּיְלָה, וְעַל כָּל מִשְׁמָר וּמִשְׁמָר יוֹשֵׁב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְשׁוֹאֵג כַּאֲרִי, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה כה) "ה' מִמָּרוֹם יִשְׁאָג, וּמִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ יִתֵּן קוֹלוֹ, שָׁאֹג יִשְׁאַג עַל נָוֵהוּ". וְסִימָן לַדָּבָר: מִשְׁמָרָה רִאשׁוֹנָה חֲמוֹר נוֹעֵר. שְׁנִיָּה כְּלָבִים צוֹעֲקִים. שְׁלִישִׁית תִּינוֹק יוֹנֵק מִשְׁדֵי אִמּוֹ, וְאִשָּׁה מְסַפֶּרֶת עִם בַּעְלָהּ.

ז מַאי קָחָשִׁיב רַבִּי אֱלִיעֶזֶר? אִי תְּחִלַּת מִשְׁמָרוֹת קָחָשִׁיב, תְּחִלַּת מִשְׁמָרָה רִאשׁוֹנָה סִימָנָא לָמָּה לִי? אוֹרְתָא הוּא! אִי סוֹף מִשְׁמָרוֹת קָחָשִׁיב, סוֹף מִשְׁמָרָה אַחֲרוֹנָה סִימָנָא לָמָּה לִי, יְמָמָא הוּא! אֶלָּא, חָשִׁיב סוֹף מִשְׁמָרָה רִאשׁוֹנָה וּתְחִלַּת מִשְׁמָרָה אַחֲרוֹנָה וְאֶמְצָעִית דְּאֶמְצָעִיתָא. וְאִי בָּעִית אֵימָא: כּוּלְּהוּ, סוֹף מִשְׁמָרוֹת קָחָשִׁיב. וְכִי תֵּימָא: אַחֲרוֹנָה לָא צָרִיךְ! לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ? לְמִקְרֵי קְרִיאַת שְׁמַע לְמַאן דְּגָנֵי בְּבֵית אָפֵל וְלָא יָדַע זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע אֵימַת, כֵּיוָן דְּאִשָּׁה מְסַפֶּרֶת עִם בַּעְלָהּ וְתִינוֹק יוֹנֵק מִשְׁדֵי אִמּוֹ, לֵיקוּם וְלִיקְרֵי.

ח אָמַר רַב יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל, אָמַר רַב: שָׁלֹשׁ מִשְׁמָרוֹת הֱוֵי הַלַּיְלָה, וְעַל כָּל מִשְׁמָר וּמִשְׁמָר יוֹשֵׁב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְשׁוֹאֵג כַּאֲרִי, וְאוֹמֵר: אוֹי (שֶׁהֶחֱרַבְתִּי) [לַבָּנִים שֶׁבַּעֲוֹנוֹתֵיהֶם] הֶחֱרַבְתִּי אֶת בֵּיתִי וְשָׂרַפְתִּי אֶת הֵיכָלִי וְהִגְלֵיתִי אֶת בָּנַי לְבֵין הָאוּמּוֹת.

ט ג תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ, וְנִכְנַסְתִּי לְחֻרְבָּה אַחַת מֵחָרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם לְהִתְפַּלֵּל, וּבָא אֵלִיָּהוּ זָכוּר לַטּוֹב, וְשָׁמַר לִי עַל הַפֶּתַח וְהִמְתִּין לִי עַד שֶׁסִּיַּמְתִּי תְּפִלָּתִי. לְאַחַר שֶׁסִּיַּמְתִּי תְּפִלָּתִי, אָמַר לִי: "שָׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי", וְאָמַרְתִּי לוֹ: "שָׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי וּמוֹרִי". אָמַר לִי: "מִפְּנֵי מַה נִּכְנַסְתָּ לְחֻרְבָּה זוֹ"? אָמַרְתִּי לוֹ: "לְהִתְפַּלֵּל". אָמַר לִי: (מפני מה לא התפללת) ["הָיָה לְךָ לְהִתְפַּלֵּל] בַּדֶּרֶךְ". אָמַרְתִּי לוֹ: "מִתְיָרֵא הָיִיתִי שֶׁמָּא יַפְסִיקוּנִי עוֹבְרֵי דְּרָכִים". אָמַר לִי: "הָיָה לְךָ לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה קְצָרָה". בְּאוֹתָהּ שָׁעָה לִמַּדְתִּי מִמֶּנּוּ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: לָמַדְתִּי שֶׁאֵין נִכְנָסִין לְחֻרְבָּה. וְלָמַדְתִּי שֶׁמִּתְפַּלְּלִין בַּדֶּרֶךְ. וְלָמַדְתִּי שֶׁהַמִּתְפַּלֵּל בַּדֶּרֶךְ, מִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה קְצָרָה. וְאָמַר לִי: בְּנִי, מַה קּוֹל שָׁמַעְתָּ בְּחֻרְבָּה זוֹ? וְאָמַרְתִּי לוֹ: שָׁמַעְתִּי בַּת־קוֹל שֶׁמְּנַהֶמֶת כְּיוֹנָה וְאוֹמֶרֶת: אוֹי (שהחרבתי) [לַבָּנִים שֶׁבַּעֲוֹנוֹתֵיהֶם הֶחֱרַבְתִּי] אֶת בֵּיתִי וְשָׂרַפְתִּי אֶת הֵיכָלִי וְהִגְלֵיתִי אֶת בָּנַי לְבֵין הָאוּמּוֹת. אָמַר לִי: בְּנִי, חַיֶּיךָ וְחַיֵּי רֹאשֶׁךָ, לֹא שָׁעָה זוֹ בִלְבַד אוֹמֶרֶת כָּךְ, אֶלָּא בְּכָל יוֹם וָיוֹם שָׁלֹשׁ פְּעָמִים אוֹמֶרֶת כָּךְ. וְלֹא (עוד) [זוֹ בִלְבַד], אֶלָּא (בכל זמן) [בְּשָׁעָה] שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִכְנָסִין לְבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּלְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וְעוֹנִין: (אמן) "יְהֵא שְׁמֵיהּ (רבא מברך) [הַגָּדוֹל מְבֹרָךְ"], הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (כביכול) מְנַעְנֵעַ רֹאשׁוֹ וְאוֹמֵר: אַשְׁרֵי הַמֶּלֶךְ שֶׁמְּקַלְּסִין אוֹתוֹ בְּבֵיתוֹ כָּךְ. וּמַה לּוֹ לָאָב שֶׁהִגְלָה אֶת בָּנָיו לְבֵין הָאוּמּוֹת, וְאוֹי לָהֶם לַבָּנִים שֶׁגָּלוּ מֵעַל שֻׁלְחַן אֲבִיהֶם.

י תָּנוּ רַבָּנָן: מִפְּנֵי שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵין נִכְנָסִין לְחֻרְבָּה: מִפְּנֵי חֶשֶׁד, וּמִפְּנֵי [הַ]מַּפֹּלֶת, וּמִפְּנֵי מַזִּיקִין.

יא ד תָּנוּ רַבָּנָן: אַרְבַּע מִשְׁמָרוֹת הֲוֵי הַלַּיְלָה, דִּבְרֵי רַבִּי. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי נָתָן? דִּכְתִיב: (שופטים ו) ״וַיָּבֹא גִּדְעוֹן וּמֵאָה אִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּקָצֵה הַמַּחֲנֶה, רֹאשׁ הָאַשְׁמֹרֶת הַתִּיכוֹנָה״. תָּנָא: אֵין ׳תִּיכוֹנָה׳ אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, וְרַבִּי, מַאי ׳תִּיכוֹנָה׳? אַחַת מִן הַתִּיכוֹנוֹת. וְרַבִּי נָתָן, מִי כְּתִיב: ׳תִּיכוֹנָה שֶׁבַּתִּיכוֹנוֹת׳? ׳תִּיכוֹנָה׳ כְּתִיב! מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי? אָמַר רַבִּי אַמִּי, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: (תהלים קיט) ״חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ״, וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר: (תהלים קיט) ״קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת״, הָא כֵּיצַד? אַרְבַּע מִשְׁמָרוֹת הֲוֵי הַלַּיְלָה. וְרַבִּי נָתָן סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, (דאמר) [דְּתָנָן, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר:] עַד שֶׁלֹּשׁ שָׁעוֹת, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ מְלָכִים לַעֲמֹד בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת. שֵׁית דְּלֵילְיָא וְתַרְתֵּי דִּימָמָא, הֲווּ לְהוּ שְׁתֵּי מִשְׁמָרוֹת. רַב אַשִׁי אָמַר: מִשְׁמָרָה וּפַלְגָּא נַמִּי ׳מִשְׁמָרוֹת׳ קָרֵי לְהוּ.

יב ה וְאָמַר רַבִּי זְרִיקָא, אָמַר רַבִּי אַמִּי, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אֵין אוֹמְרִין בְּפְנֵי הַמֵּת אֶלָּא דְּבָרָיו שֶׁל מֵת. אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא: לָא אֲמָרַן אֶלָּא בְּדִבְרֵי תוֹרָה, אֲבָל מִילֵּי דְּעָלְמָא לֵית לָן בָּהּ. וְאֵיפָא דְּאָמְרִי, אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא: לָא אֲמָרַן אֶלָּא [אֲפִלּוּ] בְּדִבְרֵי תוֹרָה, וְכָל־שֶׁכֵּן מִילֵּי דְּעָלְמָא.

יג ו כְּתִיב: (שם) ״חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ״, וְכִי דָּוִד בְּפַלְגָּא דְּלֵילְיָא הֲוָה קָאֵי? מֵאוֹרְתָּא הֲוָה קָאֵי! דִּכְתִיב: (שם) ״קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף וָאֲשַׁוֵּעָה״. (ומאי משמע) [וּמִמַּאי] דְּהַאי ׳נֶּשֶׁף׳ אוֹרְתָּא הוּא? דִּכְתִיב: (משלי ז׳:ט׳) ״בְּנֶשֶׁף בְּעֶרֶב יוֹם, בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וַאֲפֵלָה״. אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: הָכִי קָאָמַר דָּוִד: מֵעוֹלָם לֹא עָבַר עָלַי חֲצוֹת לַיְלָה בְּשֵׁנָה. רַבִּי זֵירָא אָמַר: עַד חֲצוֹת לַיְלָה הָיָה מִתְנַמְנֵם כְּסוּס, מִכָּאן וְאֵילָךְ הָיָה מִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי. רַב אַשִׁי אָמַר: עַד חֲצוֹת לַיְלָה הָיָה עוֹסֵק בְּדִבְרֵי תוֹרָה, מִכָּאן וְאֵילָךְ בְּשִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת. וְ׳נֶּשֶׁף׳, אוֹרְתָּא הוּא? ׳נֶּשֶׁף׳ צַפְרָא הוּא! דִּכְתִיב: (שמואל א ל׳:י״ז) ״וַיַּכֵּם דָּוִד מֵהַנֶּשֶׁף וְעַד הָעֶרֶב לְמָחֳרָתָם״. מַאי לָאו: מִצַּפְרָא וְעַד לֵילְיָא. לָא מֵאוֹרְתָּא וְעַד אוֹרְתָּא. אִי הָכִי, לִכְתּוֹב: ״מֵהַנֶּשֶׁף וְעַד הַנֶּשֶׁף״, אוֹ: ״מֵהָעֶרֶב וְעַד הָעֶרֶב״. אֶלָּא אָמַר רָבָא: תְּרֵי נִשְׁפֵּי הֲווּ, נֶשֶׁף לֵילְיָא וְאָתָא יְמָמָא, נֶשֶׁף יְמָמָא וְאָתָא לֵילְיָא. וְדָוִד, מִי הֲוֵי יָדַע (חצות לילה) [פַּלְגָּא דְּלֵילְיָא] אֵימַת? הַשְׁתָּא מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לָא הֲוֵי יָדַע, דִּכְתִיב: (שמות יא) ״כֹּה אָמַר ה׳: כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה״ וְגוֹ׳. מַאי ׳כַּחֲצוֹת׳? אִילֵימָא דְּאָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ׳כַּחֲצוֹת׳, וּמִי אִיכָּא סְפֵיקָא קָמֵי (רקיע) [שְׁמַיָּא]? אֶלָּא דְּאָמַר לוֹ: לְמָחָר בַּחֲצוֹת כִּי הַשְׁתָּא, וְאָתָא אִיהוּ וְאָמַר: ׳כַּחֲצוֹת׳. אַלְמָא מְסַפְּקָא לֵיהּ, וְדָוִד הֲוָה יָדַע? דָּוִד, סֵימָנָא הֲוָה לֵיהּ: (סנהדרין פ״א וע״ש מהרש״א) דְּאָמַר רַב חַנָּא בַּר בִּיזְנָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא: כִּנּוֹר הָיָה תָּלוּי לְמַעְלָה מִמִּטָּתוֹ שֶׁל דָּוִד, וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ חֲצוֹת לַיְלָה, [בָּא] רוּחַ צְפוֹנִית (מנשבת. ונושבות) [וְנוֹשֶׁבֶת] בּוֹ, (והיה) [וּ]מְנַגֵּן מֵאֲלָיו, (והיה דוד יושב) [מִיָּד הָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה עַד (שהגיע) [שֶׁעָלָה] עַמּוּד הַשַּׁחַר. וְכֵיוָן שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, נִכְנְסוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אֶצְלוֹ, וְאוֹמְרִים לוֹ: אֲדוֹנֵינוּ הַמֶּלֶךְ, עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין פַּרְנָסָה. אָמַר לָהֶם: יֵלְכוּ וְיִתְפָּרְנְסוּ זֶה מִזֶּה. אָמְרוּ לוֹ: אֵין הַקֶּמַח מַשְׁבִּיעַ אֶת הָאָרִי, וְאֵין הַבּוֹר מִתְמַלֵּא מֵחֶלְיָתוֹ. אָמַר לָהֶם: לְכוּ וּפִשְׁטוּ יְדֵיכֶם בִּגְדוּד. מִיָּד יוֹעֲצִים בַּאֲחִיתֹפֶל, וְנִמְלָכִין בַּסַּנְהֶדְרִין, וְשׁוֹאֲלִין בָּאוּרִים וְתֻמִּים.

יד אָמַר רַב יוֹסֵף: מַאי קְרָא? [דִּכְתִיב]: (דברי הימים א כ״ז:ל״ד) ״וְאַחֲרֵי אֲחִיתֹפֶל, יְהוֹיָדָע בֶּן בְּנָיָהוּ וְאֶבְיָתָר וְשַׂר צָבָא לַמֶּלֶךְ יוֹאָב״. ׳אֲחִיתֹפֶל׳, זֶה יוֹעֵץ, וְכֵן הַכָּתוּב אוֹמֵר: (שמואל ב ט״ז:כ״ג) ״וַעֲצַת אֲחִיתֹפֶל אֲשֶׁר יָעַץ בַּיָּמִים הָהֵם כַּאֲשֶׁר יִשְׁאַל (איש) בִּדְבַר הָאֱלֹהִים״. ׳יְהוֹיָדָע בֶּן בְּנָיָהוּ׳, זֶה סַנְהֶדְרִין. [׳אֶבְיָתָר׳, אֵלּוּ אוּרִים וְתֻמִּים. וְכֵן הַכָּתוּב אוֹמֵר: (שמואל ב כ׳:כ״ג) ״וּבְנָיָה בֶּן יְהוֹיָדָע עַל הַכְּרֵתִי וְעַל הַפְּלֵתִי״. (׳אביתר׳ אלו אורים ותומים.) וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָם ׳כְּרֵתִי׳? שֶׁכּוֹרְתִים דִּבְרֵיהֶם. ׳פְּלֵתִי׳, שֶׁמַּפְלָאִים (במעשיהם) [דִּבְרֵיהֶם]. (ולמה נקרא שמם ׳אורים׳? שמאירים את דבריהם. ׳תומים׳ משלימים את דבריהם.) וְאַחַר־כָּךְ שַׂר־צָבָא לַמֶּלֶךְ, יוֹאָב.

טו אָמַר רַב יִצְחָק בַּר (רב) אַבְדִּימִי, [וְאָמְרִי לָהּ, אָמַר רַב יִצְחָק בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי: מַאי קְרָא? (תהילים נ״ז:ט׳) ״עוּרָה כְבוֹדִי, עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר, אָעִירָה שָׁחַר״. רַבִּי זֵירָא אָמַר: מֹשֶׁה, (רבינו מידע) [לְעוֹלָם] הֲוֵי יָדַע, וְדָוִד נַמִּי הֲוָה יָדַע. וְכֵיוָן דְּדָוִד הֲוָה יָדַע, כִּנּוֹר לָמָּה לֵיהּ? לְאִתְעוּרֵיהּ מִשְׁנָתֵיהּ! וְכֵיוָן דְּמֹשֶׁה הֲוָה יָדַע, לָמָּה לֵיהּ לְמֵימַר: ׳כַּחֲצוֹת׳? [מֹשֶׁה קָסָבַר]: שֶׁמָּא יִטְעוּ אַצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה, וְיֹאמְרוּ, מֹשֶׁה בְּדַאי הוּא. וְהֵינוּ דְּאָמַר מַר: לַמֵּד לְשׁוֹנְךָ לוֹמַר: ׳אֵינִי יוֹדֵעַ, שֶׁמָּא תִּתְבַּדֶּה וְתֹאחֵז. רַב אַשִׁי אָמַר: בְּפַלְגָּא אוֹרְתָּא דְּתִלֵּיסַר נְגְהֵי אַרְבִּיסַר הֲוָה קָאֵי, וְהָכִי קָאָמַר מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לְמָחָר בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה, כִּי (השתא) [הָאִידָנָא], אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם.

טז ז ״שָׁמְרָה נַפְשִׁי כִּי חָסִיד אָנִי״. (תהלים פו) רַבִּי לֵוִי וְרַבִּי יִצְחָק, חַד אָמַר: כָּךְ אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא חָסִיד אֲנִי? שֶׁכָּל מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב יְשֵׁנִים עַד שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת, וַאֲנִי: (שם קיט) ״חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ״. וְאִידָךְ, כָּךְ אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא חָסִיד אֲנִי? שֶׁכָּל מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב יוֹשְׁבִים אֲגַדּוֹת בִּכְבוֹדָם, וַאֲנִי, יָדַי מְלֻכְלָכוֹת בְּדָם וּבְשָׁפִיר וּבְשִׁלְיָא, כְּדֵי לְטַהֵר אִשָּׁה לְבַעְלָהּ. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁכָּל מַה שֶּׁאֲנִי עוֹשֶׂה, אֲנִי נִמְלָךְ בִּמְפִיבֹשֶׁת רַבִּי. וְאוֹמֵר לוֹ: מְפִיבֹשֶׁת רַבִּי, לָפָה דַּנְתִּי? לָפָה חִיַּבְתִּי? לָפָה זִכִּיתִי? לָפָה טִהַרְתִּי? לָפָה טִמֵּאתִי? וְלֹא בֹּשְׁתִּי. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מַאי קְרָא? (תהילים קי״ט:מ״ו) ״וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ״. תָּנָא: לֹא ׳מְפִיבֹשֶׁת׳ שְׁמוֹ, אֶלָּא ׳אִישׁ־בֹּשֶׁת׳ שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ ׳מְפִיבֹשֶׁת׳? שֶׁהָיָה מְבַיֵּשׁ פְּנֵי דָּוִד בַּהֲלָכָה, לְפִיכָךְ זָכָה דָּוִד וְיָצָא מִמֶּנּוּ כִּלְאָב. וְאָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: לֹא ׳כִּלְאָב׳ שְׁמוֹ, אֶלָּא ׳דָּנִיֵּאל׳ שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ ׳כִּלְאָב׳? שֶׁהָיָה מַכְלִים פְּנֵי מְפִיבֹשֶׁת בַּהֲלָכָה, וְעָלָיו אָמַר שְׁלֹמֹה [בְּחָכְמָתוֹ]: (משלי כ״ג:ט״ו) ״בְּנִי, אִם חָכַם לִבְּךָ, יִשְׂמַח לִבִּי גַּם אָנִי״,

וְאוֹמֵר: (שם כז) ״חֲכַם בְּנִי וְשַׂמַּח לִבִּי, וְאָשִׁיבָה חֹרְפִי דָּבָר״. וְדָוִד, הֵיכִי קָרֵי לְנַפְשֵׁיהּ ׳חָסִיד׳? וְהָא כְּתִיב: (תהילים כ״ז:י״ג) ״לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב ה׳ בְּאֶרֶץ חַיִּים״. וְתָנָא מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי: לָמָּה נָקוּד עַל ׳לוּלֵא׳? אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מֻבְטָח אֲנִי בְּךָ שֶׁאַתָּה מְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא, אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ אִם יֵשׁ לִי חֵלֶק בֵּינֵיהֶם אִם לָאו. (סבר) שֶׁמָּא יִגְרֹם הַחֵטְא, כִּדְרַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי, דְּרַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי רָמֵי, כְּתִיב: (בראשית כ״ח:ט״ו) ״וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ״, וּכְתִיב: (שם לב) ״וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד״, אָמַר: שֶׁמָּא יִגְרֹם הַחֵטְא. כִּדְתַנְיָא: (שמות ט״ו:ט״ז) ״עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ ה׳, עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ״. ״עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ ה׳״ זוֹ בִּיאָה רִאשׁוֹנָה. ״עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ״ זוֹ בִּיאָה שְׁנִיָּה. מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים: רְאוּיִים הָיוּ יִשְׂרָאֵל לֵעָשׂוֹת לָהֶם נֵס בִּימֵי עֶזְרָא כְּדֶרֶךְ שֶׁנַּעֲשָׂה לָהֶם בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, אֶלָּא שֶׁגָּרַם הַחֵטְא.

יז תַּנְיָא, חֲכָמִים עָשׂוּ סְיָג לְדִבְרֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם בָּא מִן הַשָּׂדֶה בָּעֶרֶב וְאוֹמֵר: אֵלֵךְ לְבֵיתִי וְאֹכַל קְמְעָא, וְאֶשְׁתֶּה קְמְעָא, וְאִישַׁן קְמְעָא, וְאַחַר כָּךְ אֶקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע וְאֶתְפַּלֵּל, וְחוֹטַפְתּוֹ שֵׁנָה, וְנִמְצָא יָשֵׁן כָּל הַלַּיְלָה. אֲבָל אָדָם בָּא מִן הַשָּׂדֶה בָּעֶרֶב, נִכְנָס לְבֵית הַכְּנֶסֶת, אִם רָגִיל לִקְרוֹת קוֹרֵא, וְאִם רָגִיל לִשְׁנוֹת שׁוֹנֶה, וְקוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע וּמִתְפַּלֵּל, וְאוֹכֵל פִּתּוֹ וּמְבָרֵךְ. וְכָל הָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים חַיָּב מִיתָה. מַאי שְׁנָא: בְּכָל דַּכְתֵּיהּ דְּלָא קָתָנֵי ׳חַיָּב מִיתָה׳, וּמַאי שְׁנָא הָכָא דְּקָתָנֵי ׳חַיָּב מִיתָה׳? אִי בָּעֵית אֵימָא: מִשּׁוּם דְּאִיכָּא אֹנֶס שֵׁנָה, וְאִי בָּעֵית אֵימָא: לְאַפּוּקֵי מִמַּאן דְּאָמַר: תְּפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת, קָא מַשְׁמַע לָן דְּחוֹבָה. אָמַר מַר: ״קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע וּמִתְפַּלֵּל״. מְסַיַּע לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵיזֶהוּ בֶּן עוֹלָם הַבָּא? זֶה הַסּוֹמֵךְ גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה שֶׁל עַרְבִית. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אוֹמֵר: תְּפִלּוֹת, בָּאֶמְצַע תִּקְנוּם. בְּמַאי קָא מִיפַּלְגִי? אִי בָּעֵית אֵימָא: קָרָא, אִי בָּעֵית אֵימָא: סְבָרָא. אִי בָּעֵית אֵימָא סְבָרָא, דְּרַבִּי יוֹחָנָן סָבַר: גְּאֻלָּה, מֵאוֹרְתָּא נַמִּי הֲוָה, אֶלָּא גְּאֻלָּה מְעַלְיָתָא לָא הֲוֵי אֶלָּא עַד צַפְרָא. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי סָבַר: כִּינּוֹן דְּלָא הֲוֵי אֶלָּא מִצַּפְרָא, לָא הֲוֵי גְּאֻלָּה מְעַלְיָתָא. וְאִי בָּעֵית אֵימָא קָרָא, וּשְׁנֵיהֶם מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ, דִּכְתִיב: (דברים ו) ״בְּשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ״, רַבִּי יוֹחָנָן סָבַר: מַקִּישׁ ׳שְׁכִיבָה׳ לְ׳קִימָה׳, מָה קִימָה, קְרִיאַת שְׁמַע וְאַחַר כָּךְ תְּפִלָּה, אַף שְׁכִיבָה נַמִּי, קְרִיאַת שְׁמַע וְאַחַר כָּךְ תְּפִלָּה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי סָבַר: מַקִּישׁ שְׁכִיבָה לְקִימָה, מָה קִימָה, קְרִיאַת שְׁמַע סָמוּךְ לְמִטָּתוֹ, אַף שְׁכִיבָה נַמִּי, קְרִיאַת שְׁמַע סָמוּךְ לְמִטָּתוֹ. מֵתִיב מַר בְּרֵיהּ דְּרַבִינָא: בָּעֶרֶב מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ וּשְׁתַּיִם לְאַחֲרֶיהָ, וְאִי אָמְרַתְּ: בָּעֵי לִסְמוֹךְ, הָא לָא קָא סָמַךְ גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה? דְּהָא בָּעֵי לְמֵימַר ׳הַשְׁכִּיבֵנוּ׳! אָמְרִי: כִּינּוֹן דְּתַקִּינוּ רַבָּנַן ׳הַשְׁכִּיבֵנוּ׳, כִּגְאֻלָּה אֲרִיכְתָּא דַּמְיָא. דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי, שַׁחֲרִית, הֵיכִי מָצֵי סָמִיךְ? וְהָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּתְחִלָּה אוֹמֵר: (תהלים נא) ״ה׳ שְׂפָתַי תִּפְתָּח״, וְלִבְסוֹף הוּא אוֹמֵר: (שם יט) ״יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי״. אֶלָּא הָתָם, כִּינּוֹן דְּתַקִּינוּ רַבָּנַן לְמֵימַר: ״ה׳ שְׂפָתַי תִּפְתָּח״, כִּתְפִלָּה אֲרִיכְתָּא דָּמֵי, הָכָא נַמִּי, כִּינּוֹן דְּתַקִּינוּ רַבָּנַן לְמֵימַר: ׳הַשְׁכִּיבֵנוּ׳, כִּגְאֻלָּה אֲרִיכְתָּא דַּמְיָא.

יח ח רַבִּי אֶלְעָזָר (בר) [אָמַר רַבִּי] אֲבִינָא: כָּל הָאוֹמֵר: (תהילים קמ״ה:א׳) ״תְּהִלָּה לְדָוִד״ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם, מֻבְטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא. מַאי טַעְמָא? אִילֵימָא מִשּׁוּם (דכתיב ביה אלפא) [דְּאַתְיָא בְּאַלְפָא] בֵּיתָא, לֵימָא: ״אַשְׁרֵי תְּמִימֵי דָרֶךְ״, דְּאַתְיָא בְּתֵמָנְיָא אַפֵּי! אֶלָּא מִשּׁוּם דִּכְתִיב בֵּיהּ: (שם) ״פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן״, לֵימָא: ״הַלֵּל הַגָּדוֹל״! דִּכְתִיב בֵּיהּ: (שם קלו) ״נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר״! אֶלָּא מִשּׁוּם דְּאִית בֵּיהּ תַּרְתֵּי. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי מָה לֹא נֶאֶמְרָה נוּ״ן בְּאַשְׁרֵי? מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַפֹּלְתָּן שֶׁל שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: (עמוס ה׳:ב׳) ״נָפְלָה, לֹא תוֹסִיף קוּם בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל״. בְּמַעֲרָבָא מְתַרְצֵי לָהּ הָכִי: נָפְלָה, וְלֹא תּוֹסִיף לִנְפֹּל עוֹד, קוּם בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי נַחְמָן בַּר יִצְחָק: אֲפִלּוּ הָכִי, חֲזַר דָּוִד וּסְמָכָהּ בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים קמ״ה:י״ד) ״סוֹמֵךְ ה׳ לְכָל הַנֹּפְלִים״.

יט ט וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר אֲבִינָא: גָּדוֹל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּמִיכָאֵל יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּגַבְרִיאֵל, דְּאִלּוּ בְּמִיכָאֵל כְּתִיב: (ישעיהו ו׳:ו׳) ״וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן הַשְּׂרָפִים״, וְאִלּוּ (בגבריאל) [גַּבֵּי גַּבְרִיאֵל] כְּתִיב: (דניאל ט׳:כ״א) ״וְהָאִישׁ גַּבְרִיאֵל אֲשֶׁר רָאִיתִי בֶּחָזוֹן בַּתְּחִלָּה, מֻעָף בִּיעָף״. מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי ׳אֶחָד׳ בְּמִיכָאֵל כְּתִיב? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אַתְיָא ׳אֶחָד׳ ׳אֶחָד׳. כְּתִיב הָכָא: ״וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן הַשְּׂרָפִים״, וּכְתִיב הָתָם: (שם י) ״וְהִנֵּה מִיכָאֵל, אַחַד (מן) הַשָּׂרִים הָרִאשׁוֹנִים בָּא לְעָזְרֵנִי״. תָּנָא: מִיכָאֵל בְּאַחַת, גַּבְרִיאֵל בִּשְׁתַּיִם, אֵלִיָּהוּ בְּאַרְבַּע, וּמַלְאַךְ־הַמָּוֶת בְּשִׁשָּׁה, וּבְשָׁעַת הַמַּגֵּפָה בְּאַחַת.

כ [אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אַף עַל פִּי שֶׁקָּרָא אָדָם קְרִיאַת שְׁמַע בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, מִצְוָה לִקְרוֹתוֹ עַל מִטָּתוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: מַאי קְרָאָהּ? (תהילים ד׳:ה׳) ״רִגְזוּ וְאַל תֶּחֱטָאוּ, אִמְרוּ בִלְבַבְכֶם עַל מִשְׁכַּבְכֶם, וְדֹמּוּ סֶלָה״. וְאָמַר רַב נַחְמָן: אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא, אֵין צָרִיךְ. אָמַר אַבַּיֵי: אַף תַּלְמִיד חָכָם מִבָּעֵי לֵיהּ לְמֵימַר חַד פְּסוּקֵי דְּרַחֲמֵי, כְּגוֹן: (שם לא) ״בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי, פָּדִיתָה אוֹתִי ה׳ אֵל אֱמֶת״].

כא י אָמַר רַבִּי לֵוִי בַּר חָמָא, אָמַר (ריש לקיש) [רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ]: לְעוֹלָם יַרְגִּיז אָדָם יֵצֶר טוֹב עַל יֵצֶר הָרָע, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים ד׳:ה׳) ״רִגְזוּ וְאַל תֶּחֱטָאוּ״. (אי אזיל) [אִם נִצְּחוֹ] מוּטָב, וְאִם לָאו יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אִמְרוּ בִלְבַבְכֶם״. (אי אזיל) [אִם נִצְּחוֹ] מוּטָב, אִם לָאו יַזְכִּיר לוֹ יוֹם הַמִּיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְדֹמּוּ סֶלָה״. אָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע עַל מִטָּתוֹ, כְּאִלּוּ אוֹחֵז חֶרֶב שֶׁל שְׁתֵּי פִּיּוֹת בְּיָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם קמט) ״רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם, וְחֶרֶב פִּפִיּוֹת בְּיָדָם״. מַאי מַשְׁמַע? אָמַר מַר זוּטְרָא, וְאִיתֵימָא רַב אַשִׁי: מֵרֵישֵׁיהּ (דקרא) [דַּעְנָיָנָא], דִּכְתִיב: (תהילים קמ״ט:ה׳) ״יַעֲלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד, יְרַנְּנוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם״, וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: (שם) ״רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם,

וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם״. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע עַל מִטָּתוֹ, מַזִּיקִין בְּדֵלִין מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (איוב ה׳:ז׳-ח׳) ״וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף״, וְאֵין ׳עוּף׳ אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (משלי כ״ג:ה׳) ״הֲתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ״. וְאֵין ׳רֶשֶׁף׳ אֶלָּא מַזִּיקִין, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים ל״ב:כ״ד) ״וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי״.

כב יא וְאָמַר רַבִּי לֵוִי בַּר חָמָא, אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַאי דִּכְתִיב: (שמות כ״ד:י״ב) ״וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם״. ׳לֻחֹת׳ (האבן) אֵלּוּ עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת. ׳וְהַתּוֹרָה׳ זוֹ מִקְרָא. ׳וְהַמִּצְוָה׳ זוֹ מִשְׁנָה. ׳אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי׳, אֵלּוּ נְבִיאִים וּכְתוּבִים. ׳לְהוֹרֹתָם׳ זוֹ גְּמָרָא. מְלַמֵּד, שֶׁכֻּלָּם נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה מִסִּינַי.

כג יב אָמַר (ריש לקיש) [רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ]: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, יְסוּרִין בְּדֵלִין הֵימֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (איוב ה) ״וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף״. וְאֵין ׳עוּף׳ אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (משלי כ״ג:ה׳) ״הֲתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ״. וְאֵין ׳רֶשֶׁף׳ אֶלָּא יְסוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים לב) ״וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף״. אָמַר [לֵיהּ] רַבִּי יוֹחָנָן: הָא, אֲפִלּוּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן יוֹדְעִין אוֹתוֹ! שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ט״ו:כ״ו) ״וַיֹּאמֶר, אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה׳ אֱלֹהֶיךָ, וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה״ וְגוֹ׳. אֶלָּא, (אימא) כָּל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא עָלָיו יְסוּרִין וְעוֹכְרִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים ל״ט:ג׳) ״נֶאֱלַמְתִּי דוּמִיָּה, הֶחֱשֵׁיתִי מִטּוֹב, וּכְאֵבִי נֶעְכָּר״. וְאֵין ׳טוֹב׳ אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (משלי ד׳:ב׳) ״כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם״ וְגוֹ׳. אָמַר רַבִּי זֵירָא, וְאִיתֵימָא רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא: בּוֹא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר־וָדָם. [מִדַּת בָּשָׂר־וָדָם], אָדָם מוֹכֵר חֵפֶץ לַחֲבֵרוֹ, מוֹכֵר עֵצִב לוֹקֵחַ שָׁמֵחַ. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, נָתַן [לָהֶם] תּוֹרָה (לישראל) וְשָׂמַח, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם״ וְגוֹ׳. אָמַר רָבָא (אמר רב הונא) [וְאִיתֵימָא רַב חִסְדָּא]: אִם רוֹאֶה אָדָם שֶׁיִּסּוּרִין בָּאִין עָלָיו, יְפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו, שֶׁנֶּאֱמַר: (איכה ג׳:מ׳) ״נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וְנַחְקֹרָה״ [וְגוֹ׳]. (פשפש במעשיו ומצא יעשה תשובה, שנאמר: (איכה ג׳:מ׳) ״ונשובה עד ה׳״.) פְּשְׁפֵּשׁ וְלֹא מָצָא, יִתְלֶה בְּבִטּוּל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים צ״ד:י״ב) ״אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָהּ, וּמִתּוֹרָתְךָ תְּלַמְּדֶנּוּ״. וְאִם תָּלָה וְלֹא מָצָא, בְּיָדוּעַ שְׁיִּסּוּרִין שֶׁל אַהֲבָה הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: (משלי ג׳:י״ב) ״כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהַב ה׳ יוֹכִיחַ״. אָמַר רָבָא, אָמַר רַב סְחוֹרָה, אָמַר רַב הוּנָא: כָּל שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ בּוֹ, מְדַכְּאוֹ בְּיִסּוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיהו נ״ג:י׳) ״וַה׳ חָפֵץ דַּכְּאוֹ הֶחֱלִי״. יָכוֹל אֲפִלּוּ לֹא קִבְּלָן מֵאַהֲבָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: (שם) ״אִם תָּשִׂים אָשָׁם נַפְשׁוֹ״. מָה אָשָׁם לְדַעַת, אַף יִסּוּרִין לְדַעַת. וְאִם קִבְּלָם, (עליו מאהבה) מַה שְּׂכָרוֹ? (שם) ״יִרְאֶה זֶרַע יַאֲרִיךְ יָמִים״, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁתַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיהו נ״ג:י׳) ״וְחֵפֶץ ה׳ בְּיָדוֹ יִצְלָח״. פְּלִיגִי בָּהּ רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי וְרַבִּי (חמא) [אַחָא] בַּר חֲנִינָא, חַד אָמַר: (כל יסורין שיש בהם בטול תורה אינן יסורים של אהבה) [אֵלּוּ הֵם יִסּוּרִים שֶׁל אַהֲבָה: כָּל שֶׁאֵין לָהֶם בִּטּוּל תּוֹרָה], שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים צ״ד:י״ב) ״אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָהּ, וּמִתּוֹרָתְךָ תְּלַמְּדֶנּוּ״. (ואידך) [וְחַד] אָמַר: (כל יסורין שיש בהם בטול תפילה אינן יסורין של אהבה.) [אֵלּוּ הֵם יִסּוּרִים שֶׁל אַהֲבָה: כָּל שֶׁאֵין לָהֶם בִּטּוּל תְּפִלָּה], שֶׁנֶּאֱמַר: (שם סו) ״בָּרוּךְ אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא הֵסִיר תְּפִלָּתִי וְחַסְדּוֹ מֵאִתִּי״. אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: הָכִי אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵלּוּ וָאֵלּוּ יִסּוּרִין שֶׁל אַהֲבָה הֵן! שֶׁנֶּאֱמַר: (משלי ג׳:י״ב) ״כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהַב ה׳ יוֹכִיחַ״. אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וּמִתּוֹרָתְךָ תְּלַמְּדֶנּוּ״? אַל תִּקְרָא: ׳תְּלַמְּדֶנּוּ׳ אֶלָּא ׳תְּלַמְּדֵנוּ׳. דָּבָר זֶה, מִתּוֹרָתְךָ תְּלַמְּדֵנוּ.

כד קַלְוָחֹמֶר מִשֵּׁן וְעַיִן, מַה שֵּׁן וְעַיִן שֶׁהוּא אֶחָד מֵאֲבָרָיו שֶׁל אָדָם, [עָבַד] יוֹצֵא בָּהֶם לְחֵרוּת, יְסוּרִין שֶׁמְּמָרְקִין כָּל גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם, (לא כל שכן) [עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה]! וְהֵיכָן (דאמר רבי לוי) [דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ]: נֶאֱמַר: ׳בְּרִית׳ בְּמֶלַח, וְנֶאֱמַר: ׳בְּרִית׳ בִּיסּוּרִין. [נֶאֱמַר ׳בְּרִית׳ בְּמֶלַח דִּכְתִיב: (ויקרא ב׳:י״ג) ״וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית״, וְנֶאֱמַר ׳בְּרִית׳, בִּיסּוּרִין, דִּכְתִיב: (דברים כ״ח:ס״ט) ״אֵלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית״]. מַה ׳בְּרִית׳ הָאֲמוּרָה בְּמֶלַח, מֶלַח מְמַתֶּקֶת אֶת הַבָּשָׂר, אַף ׳בְּרִית׳ הָאֲמוּרָה בְּיִסּוּרִין, יְסוּרִין מְמָרְקִין [כָּל] עֲנוֹתָיו שֶׁל אָדָם.

כה יג תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ מַתָּנוֹת [טוֹבוֹת] נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, וְכֻלָּם, לֹא נִתְּנָן אֶלָּא עַל יְדֵי יִסּוּרִין, וְאֵלּוּ הֵן: תּוֹרָה, וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהָעוֹלָם הַבָּא. תּוֹרָה מִנַּיִן? דִּכְתִיב: (תהלים צד) ״אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָהּ, וּמִתּוֹרָתְךָ תְּלַמְּדֶנּוּ״. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִנַּיִן? דִּכְתִיב: (דברים ח׳:ה׳) ״וְיָדַעְתָּ עִם לְבָבֶךָ, כִּי כַּאֲשֶׁר יִיַּסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ, ה׳ אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ״, וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: (שם) ״כִּי ה׳ אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה״. הָעוֹלָם הַבָּא מִנַּיִן? דִּכְתִיב: (משלי ו׳:כ״ג) ״כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר, וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר״.

כו תָּנֵי תָּנָא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, (שם ע״ב) וְקוֹבֵר אֶת בָּנָיו, מוֹחֲלִין לוֹ [עַל] כָּל עֲוֹנוֹתָיו. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן: בְּשִׁלְמָא תּוֹרָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים, דִּכְתִיב: (משלי ט״ז:ו׳) ״בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת יְכֻפַּר עָוֹן״. ׳חֶסֶד׳ זוֹ גְּמִילוּת חֲסָדִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם כא) ״רֹדֵף צְדָקָה וָחָסֶד [יִמְצָא חַיִּים צְדָקָה וְכָבוֹד״]. ׳אֱמֶת׳ זוֹ תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם כג) ״אֱמֶת קְנֵה וְאַל תִּמְכֹּר״. אֶלָּא קוֹבֵר אֶת בָּנָיו, (מנלן?) [מִנַּיִן?] תָּנָא לֵיהּ הַהוּא סָבָא מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: אַתְיָא ׳עָוֹן׳ ׳עָוֹן׳, כְּתִיב הָכָא: ״בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת יְכֻפַּר עָוֹן״, וּכְתִיב הָתָם: (ירמיה ל״ב) ״וּמְשַׁלַּם עֲוֹן אָבוֹת אֶל חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: נְגָעִים וּבָנִים, אֵינָן יְסוּרִין שֶׁל אַהֲבָה. וּנְגָעִים לֹא?! [הוו יסורין של אהבה?] וְהָא (אמר מר) [תַּנְיָא]: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַחַת מֵאַרְבַּע מַרְאוֹת נְגָעִים הַלָּלוּ, אֵינָן אֶלָּא מִזְבַּח כַּפָּרָה?! ״מִזְבַּח כַּפָּרָה״ הֲווּ, יְסוּרִין שֶׁל אַהֲבָה לָא הֲווּ! וְאִי בָּעֵית אֵימָא: (לא קשיא) הָא לָן וְהָא לְהוּ.

כז וְאִי בָּעֵית אֵימָא: הָא בְּצִנְעָא וְהָא בְּפַרְהֶסְיָא. וּבָנִים לֹא? הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דַּהֲווּ לֵיהּ וּמִיתוּ, וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: דֵּין גַּרְמָא דַּעֲשִׂירָאָה בִּיר. אֶלָּא, הָא דְּלָא הֲווּ לֵיהּ כְּלָל. וְהָא דַּהֲווּ לֵיהּ וּמִיתוּ.

כח יד רַבִּי יוֹחָנָן חָלַשׁ, עָאל לְגַבֵּיהּ רַבִּי חֲנִינָא, אָמַר לוֹ: חֲבִיבִין עָלֶיךָ יִסּוּרִין? אָמַר לוֹ: לֹא הֵן וְלֹא שְׂכָרָן. אָמַר לוֹ: הַב לִי יָדָךְ, יָהַב לֵיהּ יָדֵיהּ וְאוּקְמֵיהּ. אַמַאי? לוּקֵים רַבִּי יוֹחָנָן לְנַפְשֵׁיהּ! דְּהָא רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא חָלַשׁ, וְעָאל לְגַבֵּיהּ רַבִּי יוֹחָנָן, וְאָמַר לֵיהּ: חֲבִיבִין עָלֶיךָ יִסּוּרִין? אָמַר לֵיהּ: לֹא הֵן וְלֹא שְׂכָרָן. אָמַר לֵיהּ: הַב לִי יָדָךְ, יָהַב לֵיהּ יָדֵיהּ וְאוּקְמֵיהּ. וְלֵיקוּם אִיהוּ לְנַפְשֵׁיהּ? אָמְרִי: אֵין חָבוּשׁ מַתִּיר אֶת עַצְמוֹ מִבֵּית הָאָסוּרִין. רַבִּי אֶלְעָזָר חָלַשׁ, עָאל לְגַבֵּי רַבִּי יוֹחָנָן, חָזָא דַּהֲוָה קָא גָּנֵי בְּבֵית אָפֵל, גַּלְיֵיהּ לְדַרְעֵיהּ וְנָפַל נְהוֹרָא, חֲזְיֵיהּ דַּהֲוָה קָא בָּכֵי רַבִּי אֶלְעָזָר. אָמַר לֵיהּ: אַמַאי קָא בָּכֵית? אִי מִשּׁוּם תּוֹרָה דְּלָא אַפֶּשְׁתְּ? שָׁנִינוּ: אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם. וְאִי מִשּׁוּם מְזוֹנֵי, לֹא כָּל אָדָם זוֹכֶה לִשְׁתֵּי שֻׁלְחָנוֹת. אִי מִשּׁוּם בְּנֵי, דֵּין גַּרְמָא דַּעֲשִׂירָאָה בִּיר. אָמַר לֵיהּ: לְהַאי שׁוּפְרָא דְּבָלְיֵי בְּעַפְרָא קָא בָּכְינָא. אָמַר לֵיהּ: עַל דָּא וַדַּאי קָא בָּכֵית, וּבְכוּ תְּרַוַיְיהוּ. אַדְּהָכִי וְהָכִי אָמַר לֵיהּ: חֲבִיבִין עָלֶיךָ יִסּוּרִין? אָמַר לֵיהּ: לֹא הֵן וְלֹא שְׂכָרָן. אָמַר לֵיהּ: הַב לִי יָדָךְ, יָהַב לֵיהּ יָדֵיהּ וְאוּקְמֵיהּ. רַב הוּנָא (הוו ליה ארבע מאות דני דחמרא, איתקוף) [תְּקִיפוּ לֵיהּ יִסּוּרִין]? אָמַר לֵיהּ: לֹא הֵן וְלֹא שְׂכָרָן. אָמַר לֵיהּ: הַב לִי יָדָךְ, יָהַב לֵיהּ יָדֵיהּ וְאוּקְמֵיהּ. רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה וְרַבָּנָן], וְאָמְרוּ לֵיהּ: לֵיעַיֵּין מַר בְּמִילֵיהּ. אָמַר לְהוּ: וּמִי חֲשִׁידְנָא בְּעֵינֵיכוּ? אֲמָרֵי לֵיהּ: מִי חָשִׁיד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא דְּעָבִיד דִּינָא בְּלָא דִּינָא? אָמַר לְהוּ: אִי אִיכָּא [מַאן] דִּשְׁמִיעַ עָלַי מִלְּתָא, לֵימָא! אֲמָרֵי לֵיהּ: הָכִי שְׁמִיעַ לָן, דְּלָא יָהִיב מַר שְׁבִישָׁא לַאֲרִיסֵיהּ. אָמַר לְהוּ: מִי קָא שָׁבִיק לִי מִידֵי מִינֵיהּ? הָא קָא גָּנֵיב לֵיהּ כּוּלֵיהּ. אֲמָרֵי לֵיהּ: הַיְנוּ דַּאֲמָרֵי אִינָשֵׁי: בָּתַר גַּנָּבָא גְּנוֹב וְטַעְמָא טָעִים. אָמַר לְהוּ: קַבִּילְנָא עָלַי דְּיָהֲיבְנָא לֵיהּ. אִיכָּא דְּאָמְרֵי: הָדַר חָלָא וַהֲוָה חַמְרָא. וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי: אַיְקַר חָלָא וְאִזְדַּבַּן בִּדְמֵי דְּחַמְרָא.

כט טו תַּנְיָא, אַבָּא בִּנְיָמִין אוֹמֵר: עַל שְׁנֵי דְּבָרִים הָיִיתִי מִצְטַעֵר כָּל יָמַי, עַל תְּפִלָּתִי שֶׁתְּהֵא לִפְנֵי מִטָּתִי. וְעַל מִטָּתִי שֶׁתְּהֵא נְתוּנָה בֵּין צָפוֹן לְדָרוֹם. [עַל תְּפִלָּתִי שֶׁתְּהֵא לִפְנֵי מִטָּתִי], מַאי "לִפְנֵי מִטָּתִי"? אִילֵימָא לִפְנֵי מִטָּתִי מַמָּשׁ, וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, (ואמרי לה) [וְאִיתֵימָא] רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: (ואמרי לה במתניתא תנא, אבא בנימין אומר:) מִנַּיִן לַמִּתְפַּלֵּל, שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר חוֹצֵץ בֵּינוֹ לְבֵין הַכּוֹתֶל? שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיהו ל"ח:ב׳) "וַיַּסֵּב חִזְקִיָּהוּ פָּנָיו אֶל הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל אֶל ה'". לָא תֵּימָא: "לִפְנֵי מִטָּתִי", אֶלָּא אֵימָא: "סָמוּךְ לְמִטָּתִי". וְעַל מִטָּתִי שֶׁתְּהֵא נְתוּנָה [בֵּין צָפוֹן לְדָרוֹם], דְּאָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, וְאָמְרֵי לָהּ, אָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הַנּוֹתֵן מִטָּתוֹ בֵּין צָפוֹן לְדָרוֹם, הַוְיָין לֵיהּ בָּנִים זְכָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים י"ז:י"ד) "וּצְפוּנְךָ תְּמַלֵּא בִטְנָם, יִשְׂבְּעוּ בָנִים". רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: אַף אֵין אִשְׁתּוֹ מַפֶּלֶת נְפָלִים, כְּתִיב הָכָא ["וּצְפוּנְךָ] תְּמַלֵּא בִטְנָם", וּכְתִיב הָתָם: (בראשית כ"ה:כ"ד) "וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת, [וְהִנֵּה תוֹמִם בְּבִטְנָהּ"]. תַּנְיָא, אַבָּא בִּנְיָמִין אוֹמֵר: שְׁנַיִם שֶׁנִּכְנְסוּ לְהִתְפַּלֵּל, וְקָדַם אֶחָד מֵהֶם לְהִתְפַּלֵּל, וְיָצָא, וְלֹא הִמְתִּין לַחֲבֵרוֹ, טוֹרְפִין לוֹ תְּפִלָּתוֹ בְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: (איוב י"ח:ד׳) "טֹרֵף נַפְשׁוֹ בְּאַפּוֹ, הַלְמַעַנְךָ תֵּעָזֵב אָרֶץ". וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁגּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) "וְיֶעְתַּק צוּר מִמְּקֹמוֹ", וְאֵין 'צוּר' אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים ל"ב:י"ח) "צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי". וְאִם הִמְתִּין לוֹ, מַה שְׂכָרוֹ? אָמַר רַבִּי (אסי) [יוֹסֵי] בְּרַבִּי חֲנִינָא: זוֹכֶה לַבְּרָכוֹת הַלָּלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיהו מ"ח:י"ח) "לוּא הִקְשַׁבְתָּ לְמִצְוֹתָי, וַיְהִי כַנָּהָר שְׁלוֹמֶךָ וְגוֹ', וַיְהִי כַחוֹל זַרְעֶךָ" וְגוֹ'.

ל טז תַּנְיָא, אַבָּא בִּנְיָמִין אוֹמֵר: אִלְמָלֵי נִתְּנָה רְשׁוּת לָעַיִן לִרְאוֹת, אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמֹד מִפְּנֵי הַמַּזִּיקִים. אָמַר אַבַּיֵי: אִינְהוּ נְפִישֵׁי מִינָן, וְקָיְמֵי עֲלָן כִּי כְּסָלָא לְאוּגְיָא. אָמַר רַב הוּנָא: כָּל חַד וְחַד מִינָן, אַלְפָא מִשְּׂמָאלֵיהּ וְרִבְוָתָא מִימִינֵיהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים צ"א:ז׳) "יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף (בב"ר משמע דהך אלף לשמור מן המזיקין) וּרְבָבָה מִימִינֶךָ". אָמַר רָבָא: הַאי דּוּחְקָא דַּהֲוֵי בְּכַלָּה, מִינַיְהוּ הֲוֵי. הַנֵּי בִּרְכֵי דְּשַׁלְהֵי, מִינַיְהוּ. (הוי) הַנֵּי מָאנֵי דְּרַבָּנָן דְּבָלוּ, מְחוּפְיָא דִּידְהוּ. הַנֵּי כַּרְעֵי דְּמִנַּקְפִין, מִינַיְהוּ. הַאי מַאן דְּבָעֵי לְמֵידַע לְהוּ, לֵיתֵי קִיטְמָא נְהִילָא, וְנֶהְדַּר אַפּוּרְיֵיהּ, וּבְצַפְרָא חָזֵי כִּי כַּרְעֵיהּ דְּתַרְנְגוֹלָא. הַאי מַאן דְּבָעֵי לְמֶחְזְיִנְהוּ, לֵיתֵי שֻׁלְיָתָא דְּשׁוּנְרָתָא, אוּכְמָתָא בַּת אוּכְמָתָא, בּוּכְרֵיתָא בַּת בּוּכְרֵיתָא, וְלִיקְלֵי בְּנוּרָא, וְלִישְׁחֵקֵיהּ, וְלִמְלֵיהּ לְעֵינֵיהּ מִינֵיהּ וְחָזֵי לְהוּ. וְלִשְׁדֵּיהּ בְּגוּבְתָא דְּפַרְזְלָא, וְלִתְחֵמֵיהּ בְּגוּשְׁפַּנְקָא דְּפַרְזְלָא, דִּלְמָא גַּנְבֵי מִינֵיהּ. וְלַתְחוֹם פּוּמֵיהּ, כִּי הֵיכִי דְּלָא לִיתְזַק. רַב בֵּיבִי בַּר אַבַּיֵי עָבַד הָכִי, [חָזָא] וְאִתְזַק, וּבָעוּ רַבָּנָן רַחֲמֵי עֲלֵיהּ, וְאִתְּסִי.

לא יז תַּנְיָא, אַבָּא בִּנְיָמִין אוֹמֵר: אֵין תְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת, אֶלָּא בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: (מלכים א ח׳:כ"ח) "לִשְׁמֹעַ אֶל הָרִנָּה וְאֶל הַתְּפִלָּה". ("אשר עבדך מתפלל לפניך בבית הזה") בְּמָקוֹם רִנָּה שָׁם תְּהֵא תְּפִלָּה. אָמַר רַבִּין בַּר [רַב] אַדָּא, אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָצוּי בְּבֵית הַכְּנֶסֶת? שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים פב) "אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל". וּמִנַּיִן לַעֲשָׂרָה שֶׁמִּתְפַּלְּלִין, שֶׁשְּׁכִינָה עִמָּהֶם? שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל". וּמִנַּיִן לִשְׁלֹשָׁה שֶׁיּוֹשְׁבִין בַּדִּין, שֶׁשְּׁכִינָה עִמָּהֶם? שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) "בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט". וּמִנַּיִן לִשְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, שֶׁשְּׁכִינָה עִמָּהֶם? שֶׁנֶּאֱמַר: (מלאכי ג׳:ט"ז) "אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, וַיַּקְשֵׁב ה' וַיִּשְׁמָע, וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו, לְיִרְאֵי ה' וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ". (קדושין פ"א ועי"ש מהרשא) מַאי "וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ"? אָמַר רַב אַשִׁי: אֲפִלּוּ חָשַׁב אָדָם לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וְנֶאֱנַס וְלֹא עָשָׂאָהּ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עֲשָׂאָהּ. וּמִנַּיִן לְאֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, שֶׁשְּׁכִינָה עִמּוֹ?

שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות כ׳:כ״א) ״בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי, אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ״. וְכִי מֵאַחַר דַּאֲפִלּוּ (אחד) [חַד], תְּרֵי מִיבָּעְיָא? ! תְּרֵי, מִיכְתְּבָן מִלֵּיהוּ בְּסֵפֶר הַזִּכְרוֹנוֹת, חַד, לָא מִיכְתְּבָן מִילֵּיהּ [בְּסֵפֶר הַזִּכְרוֹנוֹת]. וְכִי מֵאַחַר דַּאֲפִלּוּ תְּרֵי, תְּלָתָא מִבָּעְיָא? ! מַהוּ דְּתֵימָא: דִּינָא, שְׁלָמָא בְּעָלְמָא הוּא, וְלָא אַתְיָא שְׁכִינָה, קָא מַשְׁמַע לָן, דִּדִין נַמִּי הַיְנוּ תּוֹרָה. וְכִי מֵאַחַר דַּאֲפִלּוּ תְּלָתָא, עֲשָׂרָה מִיבָּעְיָא? עֲשָׂרָה, קָדְמָה שְׁכִינָה וְאַתְיָא, תְּלָתָא, עַד דְּיָתְבֵי.

לב יח אָמַר (רבין) [רַבִּי אַבִּין] בַּר רַב אַדָּא, אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַנִּיחַ תְּפִלִּין? שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיהו ס״ב:ח׳) ״נִשְׁבַּע ה׳ בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ״, וְאֵין ׳יְמִינוֹ׳ אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים לג) ״מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ״. וְאֵין ׳עֻזּוֹ׳ אֶלָּא תְּפִלִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים כ״ט:י״א) ״ה׳ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן״. וּמִנַּיִן שֶׁהַתְּפִלִּין עֹז הֵם לְיִשְׂרָאֵל? דִּכְתִיב: (דברים כ״ח:י׳) ״וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה׳ נִקְרָא עָלֶיךָ [וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ״]. וְתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבְּרֹאשׁ. אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרַב חִיָּא בַּר אַבִּין: [הַנֵּי] תְּפִלִּין דְּמָארֵי עָלְמָא, מַה כְּתִיב בְּהוּ? אָמַר לֵיהּ: (דברי הימים א י״ז:כ״א) ״וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד״. וּמִי מְשִׁתַּבַּח קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּשִׁבְחַיְהוּ דְּיִשְׂרָאֵל? אִין! דִּכְתִיב: (דברים כ״ו:י״ח) ״אֶת ה׳ הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם, וַה׳ הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם״. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: אַתֶּם עֲשִׂיתוּנִי חֲטִיבָה [פירש ציור אחד בעולם כלומר דבר הנכר שאין כמותו. ערוך ערך אמר] אַחַת בָּעוֹלָם, וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶתְכֶם חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם. אַתֶּם עֲשִׂיתוּנִי חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם, דִּכְתִיב: (שם ו) ״שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד״. (אף אני) [וַאֲנִי] אֶעֱשֶׂה אֶתְכֶם חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם, דִּכְתִיב: ״וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ״. אָמַר לוֹ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי: תֵּינַח בְּחַד בֵּיתָא, בִּשְׁאָר בָּתֵּי מַאי? אָמַר לֵיהּ: (דברים ד׳:ח׳) ״כִּי מִי גּוֹי גָּדוֹל״, ״וּמִי גּוֹי גָּדוֹל״, (שם לג) ״אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל״, (שם ד) ״אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים״, (שם כו) ״וּלְתִתְּךָ עֶלְיוֹן״, אִי הָכִי, נְפִישֵׁי לְהוּ טוּבָא [בָּתֵּי]? ! אֶלָּא: ״כִּי מִי גּוֹי גָּדוֹל״, וּ״מִי גּוֹי גָּדוֹל״, דְּדַמְיָן לַהֲדָדֵי, בְּחַד בֵּיתָא. ״אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל״, וּמִי כְעַמְּךָ, בְּחַד בֵּיתָא. ״אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים״, בְּחַד בֵּיתָא. ״וּלְתִתְּךָ עֶלְיוֹן״, בְּחַד בֵּיתָא. (שם ע״ב) וְכוּלְּהוּ, כְּתִיבִי בְּאֶדְרֶעִיהּ.

לג יט אָמַר רַבִּין בַּר רַב אַדָּא, אָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הָרָגִיל לָבוֹא לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְלֹא בָּא יוֹם אֶחָד, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁאִיל בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיהו נ׳:י׳) ״מִי בָכֶם יָרֵא ה׳ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ אֲשֶׁר הָלַךְ חֲשֵׁכִים וְאֵין נֹגַהּ לוֹ״. אִם לִדְבַר מִצְוָה הָלַךְ, נֹגַהּ לוֹ. וְאִם לִדְבַר הָרְשׁוּת הָלַךְ, אֵין נֹגַהּ לוֹ. ״יִבְטַח בְּשֵׁם ה׳״. מַאי טַעְמָא? מִשּׁוּם דַּהֲוָה לוֹ לִבְטֹחַ בְּשֵׁם ה׳ וְלֹא בָּטַח. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא (לבית) [בְּבֵית] הַכְּנֶסֶת, וְלֹא מָצָא בָּהּ עֲשָׂרָה, מִיָּד הוּא כּוֹעֵס, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיהו נ׳:ב׳) ״מַדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ? קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה״?

לד כ אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ, אָמַר רַב הוּנָא: כָּל הַקּוֹבֵעַ מָקוֹם לִתְפִלָּתוֹ, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִהְיֶה בְּעֶזְרוֹ. וּכְשֶׁמֵּת אוֹמְרִין (עליו) [לוֹ]: (אי חסיד אי עניו) [אַי עָנָו, אַי חָסִיד], מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וְאַבְרָהָם אָבִינוּ, מְנָא לָן דְּקָבַע מָקוֹם? דִּכְתִיב: (בראשית י״ט:כ״ז) ״וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם אֶת פְּנֵי ה׳״. וְאֵין ׳עֲמִידָה׳ אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים ק״ו:ל׳) ״וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: כָּל הַקּוֹבֵעַ מָקוֹם לִתְפִלָּתוֹ, אוֹיְבָיו נוֹפְלִים תַּחְתָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמואל ב ז׳:י׳) ״וְשַׂמְתִּי מָקוֹם לְעַמִּי לְיִשְׂרָאֵל וּנְטַעְתִּיו, וְשָׁכַן תַּחְתָּיו, [וְלֹא יִרְגַּז עוֹד], וְלֹא יֹסִיפוּ בְּנֵי עַוְלָה לְעַנּוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר בָּרִאשׁוֹנָה״. רַב הוּנָא רָמֵי: כְּתִיב: ״לְעַנּוֹתוֹ״, וּכְתִיב: ״לְכַלּוֹתוֹ״. בְּתְחִלָּה ׳לְעַנּוֹתוֹ׳, וְלִבְסוֹף ׳לְכַלּוֹתוֹ׳.

לה כא אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ, אָמַר רַב הוּנָא: הַיּוֹצֵא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת, אַל יַפְסִיעַ פְּסִיעָה גַּסָּה. אָמַר אַבַּיֵי: לָא אָמְרַן אֶלָּא לְמִיפַּק, אֲבָל לְמֵיעַל, (כל־שכן דרהיטנא) [מִצְוָה לְמִרְהַט], שֶׁנֶּאֱמַר: (הושע ו׳:ג׳) ״וְנֵדְעָה נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת ה׳״. אָמַר (רב זביד) [רַבִּי זֵירָא]: מֵרֵישׁ, כִּי הֲוָה חָזֵינָא לְהוּ לְרַבָּנָן דְּקָא רַהֲטִי לְפִרְקָא בְּשַׁבְּתָא, אֲמִינָא: קָא מְחַלְּלֵי רַבָּנָן שַׁבְּתָא. כֵּיוָן (דשמעתיה) [דְּשָׁמַעְנָא] לְהָא (דאמר) [דְּ]רַבִּי (טרפון) [תַּנְחוּם], אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: לְעוֹלָם יָרוּץ אָדָם לְדָבָר (מצוה) [הֲלָכָה], וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם יא) ״אַחֲרֵי ה׳ יֵלֵכוּ כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג״, אֲנָא נַמִּי (הוה) רָהִיטְנָא. אָמַר רַבִּי זֵירָא: אַגְּרָא דְּפִרְקָא, רִיהֲטָא. אָמַר אַבַּיֵי: אַגְּרָא דְּכַלָּה, דּוּחְקָא. אָמַר רָבָא: אַגְּרָא דִּשְׁמַעְתָּא, סָבְרָא. אָמַר רַב פָּפָּא: אַגְּרָא דְּבֵי טַמְיָא, שְׁתִיקוּתָא. אָמַר רַב (ששת) [מַר זוּטְרָא]: אַגְּרָא דְּתַעֲנִיתָא, צַדְקָתָא. [אָמַר רַב שֵׁשֶׁת]: אַגְּרָא דְּהֶסְפֵּדָא, דְּלוּיֵי. [אָמַר רַב אַשִׁי]: אַגְּרָא דְּבֵי הִלּוּלָא, מִילֵּי.

לו כב (אמר רבי חלבו) אָמַר רַב הוּנָא: [כָּל] הַמִּתְפַּלֵּל אֲחוֹרֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת, נִקְרָא: ׳רָשָׁע׳, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים י״ב:ט׳) ״סָבִיב רְשָׁעִים יִתְהַלָּכוּן, כְּרֹם זֻלֻּת לִבְנֵי אָדָם״. אָמַר אַבַּיֵי: לָא אָמְרַן אֶלָּא דְּלָא מִיכַּוֵּין לִבֵּי כְּנִישְׁתָּא, אֲבָל מִיכַּוֵּין אַפִּיהּ לִבֵּי כְּנִישְׁתָּא, לֵית לָן בָּהּ. הַהוּא גַּבְרָא דְּקָא מַצְלֵי אֲחוֹרֵי (בית הכנסת) [בֵּי כְּנִישְׁתָּא], וְלָא מִיכַּוֵּין אַפִּיהּ לִבֵּי כְּנִישְׁתָּא. חָלַשׁ אֵלְיָהוּ, אִידְמֵי לֵיהּ כְּטַיְעָא. אָמַר לֵיהּ: כְּדוּ בַּר קַיְמַת קָמֵי מָרָךְ? שָׁלַף סַפְסִירָא וְקַטְלֵיהּ. אָמְרוּ לֵיהּ [הַהוּא מ]רַבָּנָן לְרַב בֵּיבִי [בַּר אַבַּיֵי], וְאָמְרִי לָהּ רַב בֵּיבִי לְרַב נַחְמָן [בַּר יִצְחָק]: מַאי ״כְּרֹם זֻלֻּת לִבְנֵי אָדָם״? אָמַר לֵיהּ: אִלּוּ דְּבָרִים הָעוֹמְדִים בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּבְנֵי אָדָם מְזַלְזְלִים בָּהֶם. רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְהוּ: כֵּיוָן שֶׁנִּצְרָךְ אָדָם לַבְּרִיּוֹת, פָּנָיו מִשְׁתַּנּוֹת כִּכְרוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים י״ב:ט׳) ״כְּרֹם זֻלֻּת לִבְנֵי אָדָם״. מַאי ׳כְּרֹם׳? כִּי אָתָא רַב דִּימִי, אָמַר: עוֹף אֶחָד יֵשׁ בִּכְרְכֵי הַיָּם וּשְׁמוֹ ׳כְּרוּם׳, וְכֵינָן שֶׁחַמָּה זוֹרַחַת עָלָיו, מִתְהַפֵּךְ לְכַמָּה גְּוָנִין. רַבִּי אַמִי וְרַבִּי אַסִי דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְהוּ: כְּאִלּוּ נִדּוֹן בִּשְׁנֵי דִינִין, אֵשׁ וּמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם סו) ״הִרְכַּבְתָּ אֱנוֹשׁ לְרֹאשֵׁנוּ, בָּאנוּ בָאֵשׁ וּבַמָּיִם״.

לז כג וְאָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ, [אָמַר רַב הוּנָא]: לְעוֹלָם יִזָּהֵר אָדָם בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה, שֶׁהֲרֵי אֵלִיָּהוּ לֹא נַעֲנָה אֶלָּא בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (מלכים א י״ח:ל״ו) ״וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה, וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמַר [וְגוֹ׳], עֲנֵנִי ה׳ עֲנֵנִי״. ׳עֲנֵנִי׳, שֶׁתֵּרֵד אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם. וַ׳עֲנֵנִי׳, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ מַעֲשֶׂה כְּשָׁפִים הֵם. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אַף בִּתְפִלַּת עַרְבִית, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים קמ״א:ב׳) ״תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ, מַשְׂאַת כַּפַּי מִנְחַת עָרֶב״. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: אַף בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם ה׳) ״ה בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי״ [וְגוֹ׳].

לח כד וְאָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ, אָמַר רַב הוּנָא: כָּל הַנֶּהֱנֶה מִסְּעוּדַת חָתָן וְאֵינוֹ מְשַׂמְּחוֹ, עוֹבֵר בְּחָמֵשׁ קוֹלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיהו ל״ג:י״א) ״קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה, קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה, קוֹל אֹמְרִים הוֹדוּ״. וְאִם מְשַׂמְּחוֹ, מַה שְׂכָרוֹ? אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: זוֹכֶה לְתוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בְּחָמֵשׁ קוֹלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות י״ט:ט״ז) ״וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְגוֹ׳ וַיְהִי קֹלֹת וְגוֹ׳, וְקֹל שֹׁפָר וְגוֹ׳, וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר וְגוֹ׳, וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל״ וְגוֹ׳. אֵינִי? ! וְהָכְתִיב: (שם) ״וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת״ ! אוֹתָן קוֹלוֹת, דְּקֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה הָווּ. רַבִּי אַבָּהוּ אוֹמֵר: כְּאִלּוּ הִקְרִיב תּוֹדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיהו ל״ג:י״א) ״מְבִאִים תּוֹדָה בֵּית ה׳״. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: כְּאִלּוּ בָּנָה אַחַת מֵחָרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם לג) ״כִּי אָשִׁיב אֶת שְׁבוּת הָאָרֶץ כְּבָרִאשֹׁנָה, אָמַר ה׳״.

לט כה וְאָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ, אָמַר רַב הוּנָא: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם, דְּבָרָיו נִשְׁמָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (קהלת י״ב:י״ג) ״סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע, אֶת הָאֱלֹהִים יְרָא וְאֶת מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר, כִּי זֶה כָּל הָאָדָם״. מַאי ״כִּי זֶה כָּל הָאָדָם״? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לֹא נִבְרָא אֶלָּא בִּשְׁבִיל זֶה. רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא אָמַר: שָׁקוּל זֶה כְּנֶגֶד כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי [אוֹמֵר, וְאָמְרִי לָהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן זוֹמָא] אוֹמֵר: כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לֹא נִבְרָא אֶלָּא לְצֶוֶת לָזֶה.

מ כו וְאָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ, אָמַר רַב הוּנָא: כָּל שֶׁיּוֹדֵעַ בַּחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא רָגִיל לִתֵּן לוֹ שָׁלוֹם, יְקַדִּים לוֹ שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים ל״ד:ט״ו) ״בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ״, וְאִם נָתַן לוֹ וְלֹא הֶחֱזִיר, נִקְרָא ׳גַּזְלָן׳, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיהו ג׳:י״ד) ״וְאַתֶּם בִּעַרְתֶּם הַכֶּרֶם גְּזֵלַת הֶעָנִי בְּבָתֵּיכֶם״.

מא כז אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי יוֹסֵי: (בן זמרא) מִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְפַּלֵּל? שֶׁנֶּאֱמַר: (שם נו) ״וַהֲבִיאוֹתִים אֶל הַר קָדְשִׁי, וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי״, ׳תְּפִלָּתָם׳ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא (בבית) ׳תְּפִלָּתִי׳, (מלמד) [מִכָּאן] שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (מצלי) [מִתְפַּלֵּל]. מַאי מַצְלִי? אָמַר (רבא) [רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה, אָמַר רַב]: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶי, שֶׁיִּכְבְּשׁוּ רַחֲמַי אֶת כַּעֲסִי, וְיָגוֹלוּ רַחֲמַי עַל מִדּוֹתַי, וְאֶתְנַהֵג עִם בָּנַי בְּמִדַּת הָרַחֲמִים, וְאֶכָּנֵס לָהֶם לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע: פַּעַם אַחַת נִכְנַסְתִּי לְהַקְטִיר קְטֹרֶת לִפְנֵי וְלִפְנִים, וְרָאִיתִי אַבַּתְרִיאֵל, יָהּ ה׳ צְבָאוֹת, יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא, וְאָמַר לִי: יִשְׁמָעֵאל בְּנִי, בָּרְכֵנִי. אָמַרְתִּי (לפניו) [לוֹ]: (רבונו של עולם) יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, שֶׁיִּכְבְּשׁוּ רַחֲמֶיךָ אֶת כַּעַסְךָ, וְיָגוֹלוּ רַחֲמֶיךָ עַל מִדּוֹתֶיךָ, וְתִתְנַהֵג עִם בָּנֶיךָ בְּמִדַּת הָרַחֲמִים, וְתִכָּנֵס לָהֶם לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין. וְנִעְנַע לִי בְּרֹאשׁוֹ. מַאי קָא מַשְׁמַע לָן? בִּרְכַּת הֶדְיוֹט, אַל תְּהִי קַלָּה בְּעֵינֶיךָ. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: לְעוֹלָם אַל תְּהִי בִּרְכַּת הֶדְיוֹט קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי שְׁנֵי גְּדוֹלֵי הַדּוֹר, בִּרְכוּם שְׁנֵי הֶדְיוֹטִים, וְנִתְקַיְּמָה בָּהֶם בִּרְכָתָם, אֵלּוּ הֵן: דָּוִד וְדָנִיֵּאל, דָּוִד, דִּכְתִיב: (היבוסי) דִּכְתִיב: (שמואל ב כ״ד:כ״ג) ״וַיֹּאמֶר אַרַוְנָה אֶל הַמֶּלֶךְ: ה׳ אֱלֹהֶיךָ יִרְצֶךָּ״. דָּנִיֵּאל, דִּכְתִיב: (דניאל ו׳:י״ז) ״אֱלָהֲךָ דִּי אַנְתְּ פָּלַח לֵהּ בְּתַדִירָא, הוּא יְשֵׁיזְבִנָּךְ״.

מב כח אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי יוֹסֵי: מִנַּיִן שֶׁאֵין מְרַצִּין לוֹ לָאָדָם בְּשָׁעַת כַּעֲסוֹ? דִּכְתִיב: (שמות ל״ג:י״ד) ״פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִיחֹתִי לָךְ״. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: הַמְתֵּן לִי עַד שֶׁיַּעֲבְרוּ פָּנַיִם שֶׁל זַעַם וְאַנִיחַ לָךְ. וּמִי אִיכָּא רִיתְחָא קַמֵּיהּ דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא? אִין, דְּתַנְיָא: (תהילים ז׳:י״ב) ״וְאֵל זֹעֵם בְּכָל יוֹם״. וְכַמָּה זַעְמוֹ? רֶגַע, וְכַמָּה ׳רֶגַע׳? אֶחָד מִחֲמֵשֶׁת רִבּוֹא וּשְׁמוֹנַת אֲלָפִים וּשְׁמוֹנָה מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים וּשְׁמוֹנָה בְּשָׁעָה, וְזוֹ הִיא ׳רֶגַע׳, וְאֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לְכַוֵּן אוֹתָהּ הַשָּׁעָה, חוּץ מִבִּלְעָם הָרָשָׁע, דִּכְתִיב בֵּיהּ: (במדבר כ״ד:ט״ז) ״וְיוֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן״. הַשְׁתָּא, דַּעַת בְּהֶמְתּוֹ לָא הֲוָה יָדֵע, דַּעַת עֶלְיוֹן הֲוָה יָדֵע? (מַאי דַּעַת בְּהֶמְתּוֹ? דְּאָמְרֵי לֵיהּ: מַאי טַעְמָא לָא רָכַבְתָּ אַסּוּסְיָא? אָמַר לְהוּ: בִּרְטָיבָא שַׁדָּאי לָהּ. מֵיד אָמְרָה לֵיהּ: ״הֲלֹא אָנֹכִי אֲתוֹנְךָ״, בִּטְעִינָא בְּעָלְמָא. ״אֲשֶׁר רָכַבְתָּ עָלַי״, אַקְרָאי בְּעָלְמָא. ״מֵעוֹדְךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה״, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהָיִיתָ עוֹשֶׂה עִמִּי מַעֲשֶׂה אִישׁוּת בַּלַּיְלָה. כְּתִיב הָכָא: (שם כב) ״הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי״, וּכְתִיב הָתָם: (מלכים א א׳:ב׳) ״וַתְּהִי לוֹ סוֹכֶנֶת״.) אֶלָּא מִלְּמֵד שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ לְכַוֵּן אוֹתָהּ שָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כּוֹעֵס בָּהּ. וְהֵינוּ דְּאָמַר לְהוּ נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל: (מיכה ו׳:ה׳) ״עַמִּי, זְכָר נָא מַה יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב, (וּמָה עָנָה אוֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר מִן הַשִּׁטִּים עַד הַגִּלְגָּל,) לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת ה׳״. מַאי ״לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת ה׳״? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: (ראו) [דְּעוּ] כַּמָּה צְדָקוֹת עָשִׂיתִי עִמָּכֶם שֶׁלֹּא כָּעַסְתִּי בִּימֵי בִּלְעָם הָרָשָׁע, שֶׁאִלְמָלֵי כָּעַסְתִּי, לֹא נִשְׁתַּיֵּר מִשּׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שָׂרִיד וּפָלִיט. וְהֵינוּ דְּקָאָמַר לֵיהּ בִּלְעָם לְבָלָק: (במדבר כ״ג:ח׳) ״מָה אֶקֹּב? לֹא קָבַב אֵל, וּמָה אֶזְעֹם? לֹא זָעַם ה׳״, מִלְּמֵד [שֶׁכָּל] (ש)אוֹתָם הַיָּמִים לֹא זָעַם. וְכַמָּה זַעְמוֹ? רֶגַע. וְכַמָּה ׳רֶגַע׳? אָמַר רַבִּי אַבִּין, וְאִי תֵּימָא רַבִּי אַבִינָא: רֶגַע, כְּמִימְרֵיהּ. וּמְנָא לָן דְּרֶגַע רָתַח? שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים ל׳:ו׳) ״כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ״. וְאִי בָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא: (ישעיהו כ״ו:כ׳) ״חֲבִי כִמְעַט רֶגַע, עַד יַעֲבָר זָעַם״. וְאֵימַת רָתַח? אָמַר אַבָּיֵי: בְּהָנֵךְ תְּלָת שָׁעֵי קָמַיְתָא, כִּי חָזְרָא כַּרְבַלְתָּא דְּתַרְנְגוֹלָא, וְקָאֵי אֲחַד כַּרְעָא. כָּל שַׁעְתָּא וְשַׁעְתָּא, נַמִּי קָאֵי הָכִי! כָּל שַׁעְתָּא אִית בֵּיהּ שׁוּרְיָקֵי

סוּמְקִי, בְּהַהִיא שַׁעְתָּא לֵיהּ בֵּיהּ שׁוּרַיְקִי סוּמְקִי. הַהוּא מִינָּאָה דַּהֲוָה בְּשִׁיבְבוּתֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, הֲוָה קָא מְצַעֵר לֵיהּ טוּבָא בִּקְרָאֵי. יוֹמָא חַד שָׁקַל תַּרְנְגוֹלָא וְאוּקְמֵיהּ בֵּין כַּרְעֵיהּ דְּעַרְסָא וְעַיֵּין בֵּיהּ, סָבַר, כִּי מָטָא הַהִיא שַׁעְתָּא, אֲלַטְיֵיהּ. כִּי מָטָא הַהִיא שַׁעְתָּא, נַיִּים. אָמַר: שְׁמַע מִינָּהּ לָאו אוֹרַח אַרְעָא לְמֶעֱבַד הָכִי, (תהילים קמ״ה:ט׳) ״וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו״ כְּתִיב, וּכְתִיב: (משלי י״ז:כ״ו) ״גַּם עָנוֹשׁ לַצַּדִּיק לֹא טוֹב״. תָּנָא מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר: בְּשָׁעָה שֶׁהַחַמָּה זוֹרַחַת, וְכָל מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב מַנִּיחִין (עטרותיהם) [כִּתְרֵיהֶם] בְּרָאשֵׁיהֶם וּמִשְׁתַּחֲוִים לַחַמָּה, מִיָּד כּוֹעֵס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

מג כט וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי יוֹסֵי: טוֹבָה מַרְדּוּת אַחַת בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם יוֹתֵר מִכַּמָּה מַלְקִיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (הושע ב׳:ט׳) ״וְרָדְפָה אֶת מְאַהֲבֶיהָ וְגוֹ׳, וְאָמְרָה: אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל אִישִׁי הָרִאשׁוֹן, כִּי טוֹב לִי אָז מֵעָתָּה״. וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: יוֹתֵר מִמֵּאָה מַלְקִיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (משלי י״ז:י׳) ״תֵּחַת גְּעָרָה בְּמֵבִין מֵהַכּוֹת כְּסִיל מֵאָה״.

מד ל וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי יוֹסֵי: (עיקרים מ״ג פ״כ) שִׁלְשָׁה דְּבָרִים בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה מִלְּפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנָתַן לוֹ. בִּקֵּשׁ שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עַל יִשְׂרָאֵל, וְנָתַן לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ל״ג:ט״ז) ״הֲלוֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ״. בִּקֵּשׁ שֶׁלֹּא תִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עַל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְנָתַן לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) ״וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ״. בִּקֵּשׁ לְהוֹדִיעוֹ דְּרָכָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְנָתַן לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) ״הוֹדִעֵנִי נָא אֶת דְּרָכֶךָ״. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, (עיקרים מ״ג פ״ד) מִפְּנֵי מַה יֵּשׁ צַדִּיק וְטוֹב לוֹ, וְיֵשׁ צַדִּיק וְרַע לוֹ? יֵשׁ רָשָׁע וְטוֹב לוֹ, וְיֵשׁ רָשָׁע וְרַע לוֹ? אָמַר לוֹ: מֹשֶׁה, ״צַדִּיק וְטוֹב לוֹ״, צַדִּיק בֶּן צַדִּיק. ״צַדִּיק וְרַע לוֹ״, צַדִּיק בֶּן רָשָׁע. ״רָשָׁע וְטוֹב לוֹ״, רָשָׁע בֶּן צַדִּיק. ״רָשָׁע וְרַע לוֹ״, רָשָׁע בֶּן רָשָׁע. אָמַר מַר: ״צַדִּיק וְטוֹב לוֹ״, צַדִּיק בֶּן צַדִּיק. ״צַדִּיק וְרַע לוֹ״, צַדִּיק בֶּן רָשָׁע. אִינִי? וְהָא כְּתִיב: (שמות כ׳:ה׳) ״פֹּקֵד עֲוֹן אָבֹת עַל בָּנִים״, וּכְתִיב: (דברים כ״ד:ט״ז) ״וּבָנִים לֹא יוּמְתוּ עַל אָבוֹת״. (סנהדרין פ״ג ע״ש מהרש״א) וּרְמִינָן קְרָאֵי אַהֲדָדֵי, וּמְשַׁנְיָנַן: לָא קַשְׁיָא, הָא כְּשֶׁאוֹחֲזִין מַעֲשֶׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם, הָא כְּשֶׁאֵין אוֹחֲזִין מַעֲשֶׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם. אֶלָּא הָכִי קָאָמַר לֵיהּ. ״צַדִּיק וְטוֹב לוֹ״, צַדִּיק גָּמוּר. ״צַדִּיק וְרַע לוֹ״, צַדִּיק שֶׁאֵינוֹ גָּמוּר. ״רָשָׁע וְטוֹב לוֹ״, רָשָׁע שֶׁאֵינוֹ גָּמוּר. ״רָשָׁע וְרַע לוֹ״, רָשָׁע גָּמוּר. וּפְלִיגָא דְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר רַבִּי מֵאִיר: שְׁתַּיִם נָתְנוּ לוֹ, וְאַחַת לֹא נָתְנוּ לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ל״ג:י״ט) ״וְחַנֹּתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן״ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ הָגוּן. ״וְרִחַמְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם״ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ הָגוּן.

מה לא ״וַיֹּאמֶר: לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת פָּנָי״ (שמות ל״ג:כ׳.) תָּנָא מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: [כָּךְ] אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: כְּשֶׁרָצִיתִי לֹא רָצִיתָ, עַכְשָׁיו שֶׁאַתָּה רוֹצֶה, אֵינִי רוֹצֶה. וּפְלִיגָא דְּרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: בִּשְׁכַר שֶׁלֹּשׁ זָכָה לְשָׁלֹשׁ. בִּשְׁכַר: (עיקרים מ״ב פכ״ב) (שמות ג׳:ו׳) ״וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו״, זָכָה לְקַלְסְתֵּר פָּנִים. בִּשְׁכַר: ״כִּי יָרֵא״, זָכָה לְ״וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו״. בִּשְׁכַר ״מֵהַבִּיט״, זָכָה לְ״וּתְמֻנַת ה׳ יַבִּיט״. (עד כאן בגמרא. באלה שמות רבה פרשה ג׳ כתוב מאמר זה יותר באורך וזה לשונו:) רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה וְרַבִּי הוֹשַׁעְיָא, אֶחָד מֵהֶם אוֹמֵר: לֹא יָפֶה עָשָׂה מֹשֶׁה כְּשֶׁהִסְתִּיר פָּנָיו, שֶׁאִלּוּלֵי לֹא הִסְתִּיר פָּנָיו, גִּלָּה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה מַה לְמַעְלָה מַה לְמַטָּה וּמַה שֶּׁהָיָה וּמַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת. וּבַסּוֹף בִּקֵּשׁ לִרְאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם לג) ״הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבֹדֶךָ״. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: אֲנִי בָּאתִי לְהַרְאוֹת לְךָ פָּנִים וְהִסְתַּרְתָּ פָּנֶיךָ, עַכְשָׁיו אֲנִי אוֹמֵר לְךָ: ״כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי״. כְּשֶׁבִּקַּשְׁתִּי, לֹא בִּקַּשְׁתָּ. וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי: אַף עַל פִּי כֵן, הֶרְאָה לוֹ. בִּשְׁכַר: (שם ג) ״וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו״, (שם לג) ״וְדִבֶּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים״. וּבִשְׁכַר: ״כִּי יָרֵא״, ״וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו״. וּבִשְׁכַר ״מֵהַבִּיט״, (במדבר י״ב:ח׳) ״וּתְמֻנַת ה׳ יַבִּיט״. וְרַבִּי הוֹשַׁעְיָא רַבָּה אָמַר: יָפֶה עָשָׂה מֹשֶׁה שֶׁהִסְתִּיר פָּנָיו. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי בָּאתִי לְהַרְאוֹת לְךָ פָּנִים, וְחָלַקְתָּ לִי כָּבוֹד וְהִסְתַּרְתָּ פָּנֶיךָ, חַייֶךָ שֶׁאַתָּה עָתִיד לִהְיוֹת אֶצְלִי בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, לֹא לֶאֱכֹל וְלֹא לִשְׁתּוֹת, וְאַתָּה עָתִיד לֵהָנוֹת מִזִּיו הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ל״ד:כ״ט) ״וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו״. אֲבָל נָדָב וַאֲבִיהוּא פָּרְעוּ רָאשֵׁיהֶם וְזָנוּ עֵינֵיהֶם מִזִּיו הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם כד) ״וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ״. וְהֵם לֹא קִבְּלוּ עַל מָה שֶׁעָשׂוּ. (עכ״ל ואלה שמות רבה.) (שם לג) ״וַהֲסִרֹתִי אֶת כַּפִּי וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי״, אָמַר רַב חָמָא בַּר בִּיזְנָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא: מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה קֶשֶׁר שֶׁל תְּפִלִּין.

מו לב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: מִיּוֹם שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם, לֹא הָיָה אָדָם שֶׁקָּרָאוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ׳אָדוֹן׳, עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם וְקָרָאוֹ ׳אָדוֹן׳, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית ט״ו:ח׳) ״וַיֹּאמַר: אֲדֹנָי אֱלֹהִים, בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה?״. אָמַר רַב: אַף דָּנִיֵּאל לֹא נַעֲנָה, אֶלָּא בִּשְׁבִיל אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: (דניאל ט׳:י״ז) ״וְעַתָּה שְׁמַע אֱלֹהֵינוּ אֶל תְּפִלַּת עַבְדְּךָ (וְגוֹ׳) [וְאֶל תַּחֲנוּנָיו, וְהָאֵר פָּנֶיךָ עַל מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם], לְמַעַן אֲדֹנָי״. ״לְמַעַנְךָ״, מִיבָּעֵי לֵיהּ! אֶלָּא, לְמַעַן אַבְרָהָם שֶׁקָּרָאךָ ׳אָדוֹן׳.

מז לג וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: מִיּוֹם שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ, לֹא הָיָה אָדָם שֶׁהוֹדָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַד שֶׁבָּאתָ לֵאָה וְהוֹדַתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית כ״ט:ל״ה) ״הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת ה׳״. ״רְאוּבֵן״, אָמַר רַבִּי (אֶלִיעֶזֶר) [אֶלְעָזָר]: אָמְרָה לֵאָה: רְאוּ מַה בֵּין בְּנֵי לְבֶן חָמִי. דְּאִלּוּ בֶן חָמִי, אַף עַל גַּב דְּמִדַּעְתֵּיהּ זַבְּנָהּ לְבִכִירוּתֵיהּ, דִּכְתִיב: (בראשית כ״ה:ל״ג) ״וַיִּמְכֹּר אֶת בְּכֹרָתוֹ לְיַעֲקֹב״, חָזַר מַה כְּתִיב בֵּיהּ: (שם כז) ״וַיִּשְׁטֹם עֵשָׂו אֶת יַעֲקֹב״, וּכְתִיב: (שם) ״וַיֹּאמֶר: הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב, וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם״ [וְגוֹ׳]. וְאִלּוּ בְּנֵי, אַף עַל גַּב דְּעַל כָּרְחֵיהּ שַׁקְלֵיהּ יוֹסֵף לִבְכִירוּתֵיהּ מִינֵיהּ, דִּכְתִיב:

(דברי הימים א ה׳:א׳) ״וּבְחַלְלוֹ יְצוּעֵי אָבִיו, נִתְּנָה בְּכֹרָתוֹ לִבְנֵי יוֹסֵף״, אֲפִלּוּ הָכִי, לָא אִיקְּנָא בֵּיהּ, דִּכְתִיב: (בראשית ל״ז:כ״א) ״וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם״. ׳רוּת׳ (ב״ב י״ד וע״ש מהרש״א) מַאי ׳רוּת׳? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שֶׁזָּכְתָה וְיָצָא מִמֶּנָּה דָּוִד, שֶׁרָוְיָהוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּשִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת. וּמְנָא לָן דִּשְׁמָא גָּרִים? אָמַר רַבִּי (אֶלְיעֶזֶר) [אֶלְעָזָר]: דְּאָמַר קְרָא: (תהילים מ״ו:ט׳) ״לְכוּ חֲזוּ מִפְעֲלוֹת ה׳ אֲשֶׁר שָׂם שַׁמּוֹת בָּאָרֶץ״. אַל תִּקְרֵי ׳שַׁמּוֹת׳ אֶלָּא ׳שְׁמוֹת׳.

מח לד וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי: כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁיָּצָא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְטוֹבָה, אֲפִלּוּ עַל תְּנַאי, לֹא חָזַר בּוֹ. מְנָא לָן? מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים ט׳:י״ד) ״הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם וְאֶמְחֶה אֶת שְׁמָם וְגוֹ׳, וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי עָצוּם וָרָב מִמֶּנּוּ״. וְאַף עַל גַּב דְּבָעֵי מֹשֶׁה רַחֲמֵי עֲלֵיהּ דְּמִלְּתָא וּבְטָלָהּ, אֲפִלּוּ הָכִי אוּקְמֵיהּ בְּזַרְעֵיהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברי הימים א כ״ג:י״ז) ״בְּנֵי מֹשֶׁה, גֵּרְשׁוֹם וֶאֱלִיעֶזֶר, וַיִּהְיוּ בְנֵי אֱלִיעֶזֶר רְחַבְיָה הָרֹאשׁ וְגוֹ׳, וּבְנֵי רְחַבְיָה רָבוּ לְמָעְלָה״ וְגוֹ׳, וְתָנֵי רַב יוֹסֵף: לְמַעְלָה מִשִּׁשִּׁים רִבּוֹא. אַתְיָא ׳רְבִיָּה׳ ׳רְבִיָּה׳. כְּתִיב הָכָא: ״רָבוּ לְמַעְלָה״, וּכְתִיב הָתָם: (שמות א׳:ז׳) ״פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ״.

מט לה ואמר ר׳ יוחנן משום רשב״י קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג שנאמר מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו וכתיב בתריה ה׳ מה רבו צרי רבים קמים עלי ואלו גבי מלחמת גוג ומגוג כתיב למה רגשו גוים ולאמים יהגו ריק ואלו מה רבו צרי לא כתיב מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו מזמור לדוד קינה לדוד מבעי ליה אמר ר״ש בר יוחאי למה הדבר דומה לאדם שיצא עליו שטר חוב קודם שפרעו היה עצב לאחר שפרעו שמח אף כאן דוד כיון שאמר לו הקב״ה הנני מקים עליך רעה מביתך היה עצב אמר שמא עבד או ממזר הוא דלא חייס עלי כיון דחזא דאבשלום הוא שמח משום הכי אמר מזמור אמר סתם ברא דרחים על אבא.

נ לו ואמר רבי יוחנן משום רשב״י מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה שנאמר עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם תניא נמי הכי רבי דוסתאי בר מתון אומר מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה שנאמר עוזבי תורה יהללו רשע ואם לחשך אדם לומר והכתיב לדוד אל תתחר במרעים גו׳ אמור לו מי שלבו נוקפו אומר כן אלא אל תתחר במרעים להיות במרעים ואל תקנא בעושי עולה להיות כעושי עולה ואומר אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה׳ כל היות איני והא אמר רבי יצחק אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו שנאמר יחילו דרכיו בכל עת ולא עוד אלא שזוכה בדין שנאמר מרום משפטיך מנגדו ולא עוד אלא שרואה בצריו שנאמר כל צורריו יפיח בהם לא קשיא הא במילי דידיה הא במילי דשמיא ואי בעית אימא הא והא במילי דשמיא ולא קשיא הא ברשע שהשעה משחקת לו הא ברשע שאין השעה משחקת לו ואי בעית אימא הא והא ברשע שהשעה משחקת לו ולא קשיא הא בצדיק גמור הא בצדיק שאינו גמור דאמר רב הונא מאי דכתיב למה תביט בוגדים תחריש כבלע רשע צדיק ממנו וכי רשע בולע צדיק והכתיב ה׳ לא יעזבנו בידו וכתיב לא יאונה לצדיק כל און אלא צדיק ממנו בולע צדיק גמור אינו בולע ואב״א שעה משחקת לו שאני.

נא לז ואמר ר׳ יוחנן משום רשב״י גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה שנאמר היש פה אלישע בן שפט אשר יצק מים ע״י אליהו למד לא נאמר אלא יצק מלמד שגדולה שמושה יותר מלמודה.

נב לח אמר ליה רבי יצחק לרב נחמן מאי טעמא לא אתי מר לבי כנשתא לצלויי אמר ליה לא יכילנא אמר ליה לכנפי למר עשרה ולצילי אמר ליה טריחא לי מלתא ולימא ליה מר לשליחא דצבורא דלודע ליה למר בעדנא דמצלי צבורא אמר ליה מאי כולי האי אמר רבי יוחנן משום ר׳ שמעון בן יוחאי מ״ד ואני תפלתי לך ה׳ עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללים ר׳ יוסי בר חנינא אמר מהכא כה אמר ה׳ בעת רצון עניתיך רבי אחא בר חנינא אמר מהכא הן אל כביר לא ימאס וכתיב פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי תניא נמי הכי רבי נתן אומר מנין שאין הקב״ה מואס תפלתן של רבים שנאמר הן אל כביר לא ימאס וכתיב פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו׳ אמר הקב״ה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור מעלה אני עליו כאלו פדה בני.

נג לט אמר רבי לוי כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע שנא׳ כה אמר ה׳ על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלה וגו׳ ולא עוד אלא שגורם גלות לו ולבניו שנאמר הנני נותשם בעל אדמתם ואת בית יהודה אתוש מתוכם אמרו ליה לרבי יוחנן איכא סבי בבבל תמה ואמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה כתיב אבל בחוצה לארץ לא כיון דאמרי ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו כדאמר רבי יהושע בן לוי לבניו קדימו וחשיכו ועיילו לבי כנשתא כי היכי דתוריכו חיי אמר רבי אחא ברבי חנינא מאי קרא אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי וכתיב בתריה כי מוצאי מצא חיים אמר רב חסדא לעולם יכנס אדם ב׳ פתחים בב״הכ ב׳ פתחים ס״ד אלא אימא שעור ב׳ פתחים ואחר כך יתפלל.

נד מ על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא אמר ר׳ חנינא לעת מצוא זו אשה שנאמר מצא אשה מצא טוב במערבא כי נסיב איניש אתתא אמרי ליה הכי מצא או מוצא מצא דכתיב מצא אשה מצא טוב מוצא דכתיב ומוצא אני מר ממות את האשה רבי נתן אומר לעת מצוא זו תורה דכתיב כי מוצאי מצא חיים רב נחמן בר יצחק אמר לעת מצוא זו מיתה שנאמר למות תוצאות תניא נמי הכי תתק״ג מיני מיתה בנראו בעולם שנאמר למות תוצאות

תוצאות בגימטריא הכי הוה קשה שבכולם אסכרה ניחא שבכולם נשיקה אסכרה דני כחיזרא אגבבא דעמרא דלאחורי נשרא א״ד כפיטורי בפי ושט נשיקה דמיא כמשחל ביניתא מחלבא ר׳ יוחנן אמר לעת מצו׳ זו קבורה אמר ר׳ ינינא מ״ק השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר אמר רבא בר רב שילא היינו דאמרי אינשי ליבעי איניש רחמי אפילו עד זיבולא בתרייתא שלמא מר זוטרא אמר לעת מצוא זו בית הכסא אמרי במערבא הא דמר זוטרא עדיפא מכולהו

נה מא אמר ליה רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דאמרת משמיה דרב חסדא מבילי דבי כנישתא אמר ליה הכי אמר רב חסדא מ״ד אוהב ה׳ שערי ציון מכל משכנות יעקב אוהב ה׳ שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות והיינו דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולה מיום שחרב ה״ה אין לו להקב״ה בעולמו אלא ד׳ אמות של הלכה בלבד ואמר אביי מריש הוה גריסנא בגו ביתי ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמענא להא דא״ר חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב״ה בעולמו אלא ד״א של הלכה בלבד לא הוה מצילנא אלא היכא דגריסנא רב אמי ורב אסי אף ע״ג דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא מצלו אלא ביני עמודי היכ׳ דהוו גרסי אמר רבי חייא [בר אמי] משמיה דעולא לעולם ידור אדם במקום רבו שכל זמן ששמעי בן גרא קיים לא נשא שלמה את בת פרעה והתניא אל ידור לא קשיא הא דכייף לאה הא דלא כייף ליה ואמר רבי חייא [בר אמי] משמיה דעולא גדול הנהנה ביגיעו יותר מירא שמים דאלו גבי ירא שמים דכתיב אשרי איש ירא את ה׳ ואלו גבי נהנה מיגעיו כתיב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך בעולם הבא ולגבי ירא שמים לא כתיב ביה טוב לך

נו מב רב ביבי בר אביי סבר לאשלמינהו לפרשייתא דכולא שתא במעלי יומא דכיפורא תנא ליה חייא בר רב מדפתי כתיב ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב וכי בתשעה מתענין וכו׳ אמר ליה רבי יהושע בן לוי לבניה הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו דאמרינן לוחות ושברי לוחות מונחים בארון

נז מג אמר להו רבא לבניה כשאתם חותכים בשר אל תחתכו על גב היד א״ד משום סכנה וא״ד משום קלקול סעודה ואל תשבו על מטת ארמית ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין אל תשבו על מטת ארמית איכא דאמרי אל תגנו כלא ק״ש וא״ד דלא תנסבו גיורתא וא״ד ארמית ממש ומשום מעשה דרב פפא דרב פפא אזל לגבי ארמית (הוציאו) [הוציאה] לו מטה (אמרו) אמרה לו שב אמר (להן) [לה] איני יושב עד שתגביהו את המטה הגביהו את המטה ומצאו שם תינוק מת מכאן אמרו חכמים אסור לישב על מטת ארמית ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין וכו׳

נח מד תניא אמר רבי עקיבא בג׳ דברים אוהב אני את המדיים כשחותכין את הבשר אין חותכין אלא על גב השלחן כשנושקין אין נושקין אלא על גב היד וכשיועצין אין יועצין אלא בשדה אמר רב אדא בר אהבה מאי קרא וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו תניא אמר רבן גמליאל בשלשה דברים אני אוהב את הפרסיים הם צנועים באכילתם וצנועים בבית הכסא וצנועים בדבר אחר אני צויתי למקודשי תני רב יוסף אלו הפרסיים המזומנים ומקודשים לעונש

נט אמר ר׳ אבא הכל מודים כשגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב שנאמר הוציאך ה׳ אלהיך ממצרים לילה וכשיצאו לא יצאו אלא ביום שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה על מה נחלקו על שעת חפזון דר״א ב״ע סבר מאי חפזון חפזון דמצרים ור״ע סבר מאי חפזון חפזון דישראל תניא נמי הכי הוציאך ה׳ אלהיך ממצרים לילה וכי בלילה יצאו והלא לא יצאו אלא ביום שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה אלא מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב

ס מה דבר נא באזני העם וגו׳ אמרי דבי רבי ינאי אין נא אלא לשון בקשה אמר לו הקב״ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם אמרו לו ולואי שנצא בעצמנו משל לאדם שהיה חבוש בבית האזורים והיו אומרים לו בני אדם למחר מוציאין אותך מבית האסורים ונותנים לך ממון הרבה ואומר להם בבקשה מכם הוציאוני מיד ואיני מבקש כלום וישאילום אמר רבי אמי מלמד שהשאילום בעל כרחם א״ד בעל כרחם דמצרים וא״ד בעל כרחם דישראל מ״ד בעל כרחם דמצרים דכתיב ונות בית תחלק שלל ומאן דאמר בעל כרחם דישראל משום משוי וינצלו את מצרים אמר רב אמי מלמד שעשאוה כמצודה שאין בה דגן ור״ל אמר עשאוה כמצולה שאין בה דגים

סא מו אהיה אשר אהיה א״ל הקב״ה למשה לך אמור להם לישראל אני הייתי עמכם בשעבוד זה ואני אהיה עמכם בשעבוד גליות אמר לפניו רבש״ע דיה לצרה בשעתה אמר ליה הקב״ה לך אמור להם אהיה שלחני אליכם ענני ה׳ ענני אמר רבי אבהו למה אמר אליהו ענני ה׳ פעמים מלמד שאמר אליהו

לפני הקב״ה רבונו של עולם עננו שתרד אש מן השמים ותאכל כל אשר על המזבח ועננו שתסיח דעתם כדי שלא יאמרו מעשה כשפים הם שנא׳ ואתה הסיבות את לבם אחורנית

סב מז מכדי האי יהיו לרצון אמרי פי משמע לבסוף ומשמע מעיקרא דבעינן למימר מאי טעמא תקינו רבנן לאחר שמונה עשרה ברכות הני תמני סרי תשסרי הויין אשרי האיש ולמה רגשו אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר שמונה עשרה ברכות הני תמני סרי תשסרי הויין אשרי האיש ולמה רגשו חדא פרשתא היא דאמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי מאה ושלש פרשיות אמר דוד ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים שנאמר יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה׳ הללויה הני מאה ושלש מאה וארבע הויין אלא שמע מינה אשרי האיש ולמה רגשו חדא פרשה היא דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן [יוחנן] כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה אשרי האיש וסיים באשרי דכתיב אשרי כל חוסי בו

סג מח הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דרבי מאיר והוו קא מצערי ליה טובא הוה קא בעי ר״מ רחמי עלייהו כי היכי דלימותו אמרה ליה ברוריה דביתהו מאי דעתיך משום דכתיב יתמו חטאים מי כתיב חוטאים חטאים כתיב ועוד שפיל לסיפיה דקרא ורשעים עוד אינם אלא בעי רחמי עלייהו דלהדרי בתשובה ורשעים עוד אינם בעא רחמי עלייהו והדרי בתשובה אמר לה ההוא צדוקי לברוריה כתיב רני עקרה לא ילדה משום דלא ילדה רני אמרה ליה שטיא שפיל לסיפיה דקרא כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ה׳ אלא מאי לא ילדה רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם

סד מט אמר ליה ההוא צדוקי לר׳ אבהו כתיב מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו וכתיב לדוד מכתם בברחו מפני שאול במערה הי מעשה הוה ברישא מכדי מעשה דשאול הוה ברישא ליכתוב ברישא אמר ליה אתון דלא דרשיתון סמוכים קשיא לכו אנן דדרשינן סמוכים לא קשיא לן דאמר ר׳ יוחנן סמוכים מן התורה מנין שנאמר סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר למה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג שאם יאמר לך אדם כלום יש עבד שמורד ברבו אף אתה אמור לו כלום יש בן שמורד באביו אלא הוה הכי נמי הוה

סה נ אמר רבי יוחנן משום רשב״י מאי דכתיב פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה כנגד מי אמר שלמה מקרא זה לא אמרו אלא כנגד דוד אביו שדר בה׳ עולמות ואמר שירה דר במעי אמו ואמר שירה שנאמר ברכי נפשי את ה׳ וכל קרבי את שם קדשו צא לאויר העולם ונסתכל בכוכבים ובמזלות ואמר שירה שנאמר ברכו ה׳ מלאכיו גבורי כח ועושי דברו לשמוע בקול דברו ברכו ה׳ כל צבאיו וגו׳ ינק משדי אמו ונסתכל בדדיה ואמר שירה שנאמר ברכי נפשי את ה׳ ואל תשכחי כל גמוליו מאי כל גמוליו אמר רבי אבהו שעשה לה דדים במקום בינה טעמא מאי אמר רב יהודה כדי שלא ישתכל בערוה רבי מתנה אמר כדי שלא יינק ממקום הטנופת ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה שנאמר יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה׳ הללויה נסתכל ביום המיתה ואמר שירה שנאמר ברכי נפשי את ה׳ ה׳ אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת

סו מאי משמע דעל יום המיתה נאמר אמר רבא [רבה] בר רב שילא מסיפא דענינא דכתיב תסתיר פניך יבהלון תוסף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון רב שימי בר עוקבא ואמרי לה מר עוקבא הוה שכיח קמיה דר׳ שמעון בן פזי והוה מסדר אגדתא קמיה דרבי יהושע בן לוי א״ל מ״ד ברכי נפשי את ה׳ וכל קרבי את שם קדשו א״ל בא וראה שלא כמדת הקב״ה מדת בשר ודם בדת ב״ו צר צורה על הכותל ואינו יכול להטיל בו רוח ונשמה קרבים ובני מעים והקב״ה אינו כן צר צורה בתוך צורה ומטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים והיינו דאמרה חנה אין קדוש כה׳ כי אין בלתך ואין צור כאלהינו מאי כי אין בלתך אמר רב יהודה בר מנסיא אל תקרי כי אין בלתך אלא אין לבלותך שלא כמדת הקב״ה כמדת בשר ודם בשר ודם מעשה ידיו מבלין אותו הקב״ה מבלה מעשיו אמר ליה אנא הכי קא אמינא לך הני ה׳ ברכי נפשי כנגד מר אמרן דוד לא אמרן אלא כנגד הקב״ה וכנגד נשמה מה הקב״ה מלא כל העולם אף נשמה מלאה כל הגוף מה הקב״ה רואה ואינו נראה אף נשמה רואה ואינו נראית מה הקב״ה זן את כל העולם כולו אף נשמה זנה כל הגוף מה הקב״ה טהור אף נשמה טהורה מה הקב״ה יושב בחדרי חדרים אף נשמה יושבת בחדרי חדרים יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו וישבח למי שיש בו חמשה דברים הללו

סז נא אמר רב המנונא מאי דכתיב מי כהחכם ומי יודע פשר דבר מי כהקב״ה שיודע לעשות פשרה בין ב׳ צדיקים בין חזקיהו לישעיהו חזקיהו אמר ליתי ישעיהו גבאי דהכי אשכחן באליהו דאזיל לגבי אחאב שנאמר וילך אליהו להראות אל אחאב ישעיהו אמר ליתי חזקיהו גבאי דהכי אשכחן ביהורם בן אחאב דאזיל לגבי אלישע מה עשה הקב״ה הביא יסורין על חזקיהו ואמר לו לישעיה לך ובקר את החולה שנאמר בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר כה אמר ה׳ צבאות צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו׳ מאי כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא אמר ליה מאי כולי האי אמר ליה משום דלא עסקת בפריה ורביה אמר ליה משום דחזאי לי ברוח הקדש דנפקי מנאי בנין דלא מעלי א״ל בהדי כבשי דרחמנא למה לך מאי דמפקדת אבעי לך למעבד ומה דניחא קמיה קדושא בריך הוא לעביד אמר ליה השתא הב לי ברתך אפשר דגרמא

זכותא דידי ודידך ונפקי מנאי בני דמעלי אמר ליה כבר נגזרה עליך גזרה אמר ליה בן אמוץ כלה נבואתך וצא כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים אתמר נמי רבי יוחנן ורבי אליעזר [אלעזר] דאמרי תרוייהו אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים שנאמר הן יקטלני לו איחל לסוף יהב ליה ברתיה נפק מיניה מנשה ורבשקה יומא חדא רכבינהו אכתפיה לאמטויינהו לבי מדרשא אמר חד מינייהו חזי רישא דאבא למטוי ביה גלדאני וחד אמר חזי רישא דאבא לקרובי עליה קרבנא לע״א חבטינהו בארעה מנשה חיה ורבשקה מת קרי אנפשיה וכלי כליו רעים אמר רב נחמן [חנן] אפילו בעל החלומות אומר לו לאדם למחר הוא מת אל ימנע עצמו מן הרחמים שנאמר כי ברוב חלומות והבלים ודברים הרבה את האלהים ירא מיד ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה׳ מאי קיר א״ר שמעון בן לקיש מקירות לבו שנאמר מעי מעי אוחילה קירות לבי וגו׳ רבי לוי אמר על עסקי הקיר אמר לפניו רבונו של עולם ומה שונמית שלא עשתה אלא קיר אחת קטנה דחיית את בנה אבי אבא שחפה את ההיכל כלו בכסף וזהב עאכ״ו זכר נא את אששר התהלכתי לפניך באמת ובלב שלם והטוב בעיניך עשיתי מאי והטוב בעיניך עשיתי אמר רב יהודה אמר רב שסמך גאולה לתפילה רבי לוי אמר שגנז ספר רפואות

סח נב אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא כל התולה בזכות עצמו תולין לו בזכות אחרים וכל התולה בזכות אחרים תולין לו בזכות עצמו משה תלה בזכות אחרים שנאמר זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך תלו לו בזכות עצמו שנא׳ ויאמר להשמידם לולי משה בחירו וגו׳ חזקיה תלה בזכות עצמו דכתיב זכר נא את אשר התהלכתי לפניך תלו לו בזכות אחרים שנאמר וגנותי אל העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי והיינו דריב״ל דאריב״ל באי דכתיב הנה לשלום מר לי מר אפי׳ בשעה ששגר לו הקב״ה שלום מר הוא לו

סט נג נעשה נא עליית קיר קטנה רב ושמואל ח״א עלייה פרוצה היתה וקירה וחד אמר אכסדרה גדולה היתה וחלקוה לשנים בשלמא למאן דאמר אכסדרה היינו דכתיב קיר אלא למאן דאמר עלייה מאי קיר שקירוה בשלמא למאן דאמר עלייה היינו דכתיב עליית (קיר) אלא למאן דאמר אכסדרה מאי עליית (קיר) מעולה שבבתים ונשים לו שם מטה ושלחן וכסא ומנורה אמר אביי ואי תימא רבי יצחק הרוצה ליהנות יהנה כאלישע ושאינו רוצה ליהנות אל יהנה כשמואל הרמתי שנאמר ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ואמר רבי יוחנן שכל מקום שהלך שם ביתו עמו ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא אמר רבי יוסי בר חנינא מכאן שהאשה מכרת באורחים יותר מן האיש קדוש הוא מנא ידעה רב ושמואל ח״א שלא ראתה זבוב עובר על שלחנו וח״א וכו׳

ע קדוש הוא אמר ר׳ יוסי בר חנינא הוא קדוש ומשרתו אינו קדוש שנאמר ויגש גיחזי להדפה עובר עלינו תמיד אמר רבי יוסי בר חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב כל המראה תלמיד חכם בתוך ביתו ומהנהו מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב תמידין

עא נד רבי יוסי בר חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך ויתפלל שנאמר ממעמקים קראתיך ה׳ וכתיב תפלה לעני כי יעטוף ואמר רבי יוסי בר חנינא משום ראב״י המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנאמר ורגליהם רגל ישרה ואמר רבי יוסי בר חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב מאי דכתיב לא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שיתפללו על דמכם אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן אמר רבי יוסי בר חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב כל האוכל ושותה ואח״כ מתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גוך אל תקרי גוך אלא גאיך אמר הקב״ה לאמר שנתגאה זה קבל עליו מלכות שמים

עב אמר רבי מני גדול הקורא ק״ש בעונתה יותר מהעוסק בתורה מדקתני הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה מכלל דקורא בעונתה עדיף

עג אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב אבל חייב בכל מצות האמורות בתורה חוץ מן התפלין שנאמר בהן פאר שנאמר פארך חבוש עליך

עד תנו רבנן בה״א עומדין וקורין יושבין וקורין מטין וקורין ומעשה ברבי ישמעאל ורבי אלעזר בן עזריה שהיו מסובין במקום אחד היה ר״י מוטה וראב״ע זקוף כשהגיע זמן ק״ש הטה רבי אלעזר וזקף רבי ישמעאל א״ל ראב״ע ישמעאל אחי אמשול לך משל למה הדבר דומה לאחד שאמר לו זקנך מגודל א״ל יהיה כנגד המשחיתים אף כך אתה כל זמן שאני זקוף אתה מוטה עכשיו שאני הטתי אתה זקפת א״ל אני עשיתי כדברי ב״ה ואתה עשית כדברי ב״ש ולא עוד אלא שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות

עה מאי מברך א״ר יעקב אמר ר׳ אושעיא יוצר אור ובורא חשך לימא יוצר אור ובורא נגה כדכתיב קאמרינן אלא מעתה עושה שלום ובורא רע מי קאמרינן כדכתיב אלא כתיב רע וקרינן הכל לישנא מעליא ה״נ לימא נגה לישנא מעליא אלא אמר רבא כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום בשלמא מדת לילה ביום [כדאמרינן] יוצר אור ובורא חשך אלא מדת יום בלילה היכי משכחת לה אמר אביי גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור

עו נה תנן התם אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר וברכו את העם ג׳ ברכות אמת יוציב ועבודה וברכת כהנים ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא אמר מר וקורין עשרת הדברות וכו׳ אמר רב יהודה אמר שמואל אף בגבולין בקשו לקרות כן אלא שכבר בטלום מפני תרעומות הצדוקין תניא נמי הכי וכו׳ רבה בר בר חנה סבר למקבעינהו בסורא א״ל רב חסדא כבר בטלום מפני תרעומות הצדוקים וכן אמימר [סבר למקבעינהו] בנהרדעא א״ל רב אשי כבר בטלום וכו׳ ובשבת מוסיפן וכו׳ מאי היא א״ר חלבו משמר היוצא אומר למשמר הנכנס מי ששכן את שמו בבית הזה היא ישכין ביניכם אהבת ואחוה ושלום וריעות

עז נו אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל מי שלא אמר אמת יוציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות

עח ואמר רבה בר חנינא [חיננא סבא] משמיה דרב המתפלל כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם אמר שמואל מ״ט דרב דכתיב ה׳ זוקף כפופים מיתיבי מפני שמי נחת הוא מי כתיב בשמי מפני שמי כתיב א״ל שמואל לחייא בר רב בר אוריין תא ואימא לך מלתא מעלייתא דאמר אבוך הכי אמר אבוך כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם רב ששת כי כרע כרע כחיזרא כי זקיף זקיף כחויא

עט נז ואמר רבי [רבה בר] חיננא סבא משמיה דרב כל שאפשר לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא שנאמר גם אנכי חלילה לי מחטא לה׳ מחדל להתפלל בעדכם אמר רבא אם תלמיד חכם הוא צריך שיחלה עצמו עליו מאי טעמא אילימא משום דכתיב ואין חולה מכם עלי ואין גולה את אזני דלמא מלך שאני אלא מהכא ואני בחלותם לבושי שק ואמר רב חיננא [רבה בר חיננא] סבא משמיה דרב כל העושה דבר עבירה ומתבייש בה מוכלין לו כל עונותיו שנאמר למען תזכרי ובשת וגו׳ בכפרי לך על כל [לכל] אשר עשית דלמא צבור שאני אתא מהכא ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני וגו׳ ויאמר שאול צר לי וגו׳ ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלומות ואלו אורים ותומים לא קאמר משום דקטליה לנוב עיר הכהנים ומנין דאחילו ליה מן שמיא שנאמר ויאמר שמואל אל שאול מחר אתה ובניך עמי ואמר רבי יוחנן עמי במחיצתי ורבנן אמרי מהכא והוקענום לה׳ בגבעת שאול בחיר ה׳ יצאתה בה קול ואמרה בחיר ה׳

פ אמר רבי אבהו בן זוטרתי א״ר יהודה בר זבידא בקשו לקבוע פרשת בלק בק״ש ומפני מה לא קבעוה מפני טורח צבור מ״ט אילימא משום דכתיב בה אל מוציאו ממצרים לימא פרשת רבית ופרשת משקלות דכתיב בהן יציאת מצרים אלא א״ר יוסי בר אבין משום דכתיב בה האי קרא כרע שכב כארי וכלביא בי יקימו ולימא האי פסוקא ותו לא גמירי כל פרשה דפסקה מרע״ה פסקינן דלא פסקה מרע״ה לא פסקינן

פא נח תניא אמר להם בן זומא לחכמים וכי מזכירים יציאת מצרים לימות המשיח והלא כבר נאמר הנה ימים באים נאם ה׳ ולא יאמרו עוד חי ה׳ אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה׳ אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם אמרו לו לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא יציאת מצרים טפל כיוצא בו אתה אומר לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך לא שיעקר יעקב ממקומו אלא ישראל עיקר ויעקב טפל לו וכן הוא אומר אל תזכרו ראשונות וקדמוניות אל תתבוננו אל תזכרו ראשונות זה שעבוד גליות בבל ומדי וקדמוניות אל תתבוננו זו יציאת מצרים הנני עושה חדשה עתה תצמח תני רב יוסף זו מלחמת גוג ומגוג משל למה״ד לאדם שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצול ממנו והיה מספר והולך מעשה זאב פגע בו ארי וניצול ממנו והיה מספר והולך מעשה ארי פגע בו נחש וניצול ממנו שכח מעשה שניהם והיה מזפר והולך מעשה נחש

פב נט אברם הוא אברהם בתחלה נעשה אב לארם ולבסוף נעשה אב לכל העולם כלו שרי היא שרה בתחלה נעשה שרי לאומתה ולבסוף נעשית שרה לכל העולם כולו תני בר קפרא כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה שנאמר והיה שמך אברהם ר׳ אליעזר אומר עובר בלאו שנא׳ ולא יקרא עוד את שמך אברם אלא מעתה הקורא לשרה שרי הכי נמי התם הקב״ה אמר לאברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה אלא מעתה הקורא ליעקב יעקב הכי נמי שאני התם דהדר אהדריה קרא דכתיב ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב מתיב רבי יוסי בר אבין ואיתימא רב יוסי בר זבידא אתה הוא ה׳ האלהים אשר בחרת באברם (והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם) אמר ליה התם נביא הוא דקא מסדר לשבחיה דרחמנא מאי דהוה מעיקרא

פרק ב

א **ברכות פרק ב היה קורא** - ס אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: לָמָּה קָדְמָה פָּרָשַׁת "שְׁמַע" לִ"וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ"? כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ יְקַבֵּל עָלָיו עֹל מִצְוֹות. "וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ" לְ"וַיֹּאמֶר"? שֶׁ"וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ" נוֹהֵג בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה, "וַיֹּאמֶר" אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בַּיּוֹם בִּלְבָד. (עוד כתוב בסוף פרק שלמעלה מענין זה) פָּרָשַׁת צִיצִית, מִפְּנֵי מָה קָבְעוּהָ בִּקְרִיאַת שְׁמַע? אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר חֲבִיבָא: מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ (ששה) [חֲמִשָּׁה] דְּבָרִים: מִצְוַת צִיצִית, יְצִיאַת מִצְרַיִם, עֹל מִצְוות, וְאֶפִּיקוֹרְסוּת, הִרְהוּר עֲבֵרָה וְהִרְהוּר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. בְּשִׁלָּמָא הַנֵּי תְּלָת, מִפָּרָשָׁן, עֹל מִצְוות, דִּכְתִיב: (במדבר ט"ו:ל"ט) "וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה'". צִיצִית, דִּכְתִיב: (שם) "וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית" וְגוֹ'. יְצִיאַת מִצְרַיִם, דִּכְתִיב: "אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם" וְגוֹ'. אֶלָּא אֶפִּיקוֹרְסוּת, הִרְהוּר עֲבֵרָה, וְהִרְהוּר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, מְנָא לָן? דְּתַנְיָא: "אַחֲרֵי לְבַבְכֶם" זוֹ אֶפִּיקוֹרְסוּת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (תהילים י"ד:א') "אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים". "אַחֲרֵי עֵינֵיכֶם" זוֹ הִרְהוּר עֲבֵרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שופטים י"ד:ג') "וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל אָבִיו: אוֹתָהּ קַח לִי, כִּי הִיא יָשְׁרָה בְעֵינָי". "אַתֶּם זֹנִים" זוֹ הִרְהוּר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (שם ח) "וַיַּזְנוּ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים" .

ב תַּנְיָא, סוּמְכוֹס אוֹמֵר: [כָּל] הַמַּאֲרִיךְ בְּ'אֶחָד', מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו. אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר יַעֲקֹב: וּבְדָלֶ"ת. אָמַר רַבִּי אַסִי: וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַחֲטֹף בְּחֵי"ת. רַבִּי יִרְמְיָה הֲוָה יָתִיב קַמֵּיהּ דְּרַבִּי [חִיָּא בַּר אַבָּא], חַזְיֵיהּ דַּהֲוָה (קא) מַאֲרִיךְ טוּבָא. אָמַר לֵיהּ: כֵּיוָן דְּאַמְלִיכְתֵּיהּ לְמַעְלָה וּלְמַטָּה וּלְאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם, תּוּ לָא צְרִיכַת.

ג אָמַר רַב יוֹסֵף: פְּרַקְדָּן, לֹא יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע. (קריאת שמע) [מִקְרָא] הוּא דְּלָא יִקְרָא, הָא מִיגְּנִי, שַׁפִּיר דָּמֵי? וְהָא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, לַייט אַמַּאן דְּגָנֵי אַפַּרְקִיד! אַמְרֵי: מִיגְּנָא כִּי מַצְלֵי, שַׁפִּיר דָּמֵי. מִיקְרֵי, אַף עַל גַּב דְּמַצְלֵי, נַמִּי אַסִּירָא. וְהָא רַבִּי יוֹחָנָן מַצְלֵי וְקָרֵי? שַׁאנִי רַבִּי יוֹחָנָן, דְּבַעַל בָּשָׂר הֲוָה.

ד חוֹזֵר וְאוֹמֵר 'אֱמֶת' אוֹ אֵינוֹ חוֹזֵר וְאוֹמֵר 'אֱמֶת'? אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: חוֹזֵר! וְרַבָּה אָמַר: אֵינוֹ חוֹזֵר! הַהוּא דְּנָחִית קַמֵּיהּ דְּרַבָּה, שַׁמְעֵיהּ רַבָּה דְּאָמַר 'אֱמֶת' 'אֱמֶת' תְּרֵי זִמְנֵי. אָמַר רַבָּה: כָּל 'אֱמֶת' 'אֱמֶת' תַּפְסֵיהּ לְהַאי.

ה סא אָמַר עוּלָּא: כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֹא תְּפִלִּין, כְּאִלּוּ מֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר בְּעַצְמוֹ.

ו וְרַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּאִלּוּ הִקְרִיב עוֹלָה בְּלֹא מִנְחָה, וְזֶבַח בְּלֹא נְסָכִים. (אמר רבה בר בר חנה) אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הָרוֹצֶה שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם שְׁלֵמָה, יִפָּנֶה, וְיִטֹּל יָדָיו, וְיַנִּיחַ תְּפִלִּין, וְיִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע, וְיִתְפַּלֵּל, וְזוֹ הִיא מַלְכוּת שָׁמַיִם שְׁלֵמָה. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַנִּפְנֶה, וְנוֹטֵל יָדָיו, וּמַנִּיחַ תְּפִלִּין, וְקוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע, וּמִתְפַּלֵּל, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ בָּנָה מִזְבֵּחַ וְהִקְרִיב עָלָיו קָרְבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים כ"ו:ו') "אֶרְחַץ בְּנִקָּיוֹן כַּפָּי, וַאֲסֹבְבָה אֶת מִזְבַּחֲךָ, ה'". אָמַר לֵיהּ רָבָא: לָא סָבַר לָהּ מַר, כְּאִלּוּ טָבַל"? (אמר ליה שפיר קאמרת) דִּכְתִיב: "אֶרְחַץ [בְּנִקָּיוֹן"], וְלָא כְּתִיב: "אַרְחִיץ [כַּפָּי"].

ז אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְרָבָא: חָזֵי מַר, הַאי צוּרְבָא מֵרַבָּנָן דְּאָתָא מִמַּעֲרָבָא, וְאָמַר: מִי שֶׁאֵין לוֹ מַיִם לִרְחֹץ [יָדָיו], מְקַנֵּחַ יָדָיו בְּעָפָר וּבְצְרוֹר וּבְקִיסָמִים. אָמַר לֵיהּ: שַׁפִּיר קָאָמַר, מִי כְּתִיב 'בְּמַיִם'? 'בְּנִקָּיוֹן' כְּתִיב! כָּל מִידֵי דִּמְנַקֵּי.

ח סב אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא: כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע וּמְדַקְדֵּק בְּאוֹתִיּוֹתֶיהָ, מְצַנְּנִין לוֹ גֵּיהִנּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם סח) "בְּפָרְשׂ שַׁדַּי מְלָכִים, בָּהּ תַּשְׁלֵג בְּצַלְמוֹן", אַל תִּקְרֵי: 'בְּפָרְשׂ' אֶלָּא 'בְּפָרֵשׁ'. אַל תִּקְרֵי: 'בְּצַלְמוֹן', אֶלָּא: 'בְּצַלְמָוֶת'. וְאָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא: לָמָּה נִסְמְכוּ אֹהָלִים לִנְחָלִים? דִּכְתִיב: (במדבר כ"ד:ו') "כִּנְחָלִים נִטָּיוּ, כְּגַנֹּת עֲלֵי נָהָר, כַּאֲהָלִים נָטַע" וְגוֹ'. לוֹמַר לְךָ: מַה נְּחָלִים מַעֲלִים אֶת הָאָדָם מִטֻּמְאָה לְטָהֳרָה. אַף אֹהָלִים מַעֲלִים אֶת הָאָדָם מִכַּף חוֹבָה לְכַף זְכוּת.

ט רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִי, הֲווּ קָא קָטְרִין לֵיהּ גְּנָנָא לְרַבִּי אֶלְעָזָר. אָמַר לְהוּ: אַדְּהָכִי וְהָכִי אֵיזִיל וְאֶשְׁמַע מִלְּתָא דְּבֵי מִדְרָשָׁא וְאֵיתֵי וְאֵימָא לְכוּ. אָזַיל, אַשְׁכְּחֵיהּ לְתָנָא דְּקָמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: קָרֵא וְטָעָה וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהֵיכָן טָעָה, בְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק יַחֲזֹר וְכוּ'. אָתָא וְאָמַר לְהוּ. אָמְרוּ לֵיהּ: אִלּוּ לֹא בָּאנוּ אֶלָּא לִשְׁמֹעַ דָּבָר זֶה, דַּיֵּנוּ.

י תָּנוּ רַבָּנָן: עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת, אֵין עוֹמְדִים עֲלֵיהֶם בִּשּׁוּרָה, וְאֵין אוֹמְרִים עֲלֵיהֶם בִּרְכַּת אֲבֵלִים, (ולא) [וְ]תַנְחוּמֵי אֲבֵלִים. מַעֲשֶׂה וּמֵתָה שִׁפְחָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, נִכְנְסוּ תַּלְמִידָיו לְנַחֲמוֹ, כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹתָם, עָלָה לַעֲלִיָּה וְעָלוּ אַחֲרָיו, נִכְנַס לְאַנְפִּילוֹן, נִכְנְסוּ אַחֲרָיו. נִכְנַס לְטַרְקְלִין, נִכְנְסוּ אַחֲרָיו. אָמַר לָהֶם: כְּמְדֻמֶּה (לי) [אֲנִי] שֶׁאַתֶּם נִכְוִין בְּפוּשְׁרִין, עַכְשָׁיו אִי אַתֶּם נִכְוִין אֲפִלּוּ בְּחַמֵּי חַמִּין. לֹא כָּךְ שָׁנִיתִי לָכֶם: עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת, אֵין עוֹמְדִין עֲלֵיהֶם בְּשׁוּרָה, וְאֵין אוֹמְרִים עֲלֵיהֶם בִּרְכַּת אֲבֵלִים, וְלֹא תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים, אֶלָּא מָה אוֹמְרִין עֲלֵיהֶם? כְּשֵׁם שֶׁאוֹמְרִים לוֹ לְאָדָם עַל שׁוֹרוֹ וְעַל חֲמוֹרוֹ שֶׁמֵּתוּ: "הַמָּקוֹם יְמַלֵּא

חֶסְרוֹנְךָ״. [כָּךְ אוֹמְרִים לוֹ עַל עַבְדּוֹ וְעַל שִׁפְחָתוֹ: ״הַמָּקוֹם יְמַלֵּא חֶסְרוֹנְךָ״]. תַּנְיָא אִידָךְ: עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת, אֵין מַסְפִּידִין אוֹתָם. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם עֶבֶד כָּשֵׁר הוּא, (אומר) [אוֹמְרִים] עָלָיו: ״הוֹי אִישׁ טוֹב וְנֶאֱמָן וְנֶהֱנָה מִיגִיעוֹ״. אָמְרוּ לוֹ: אִם כֵּן, מָה הִנַּחְתָּ לַכְּשֵׁרִים?

יא תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין קוֹרִין ׳אָבוֹת׳ אֶלָּא לִשְׁלֹשָׁה, וְאֵין קוֹרִין ׳אִמָּהוֹת׳ אֶלָּא לְאַרְבַּע. [׳אָבוֹת׳] מַאי טַעְמָא? אִילֵימָא מִשּׁוּם דְּלָא יַדְעִינַן אִי מַרְאוּבֵן קָא אָתֵינַן, אִי מִשִּׁמְעוֹן קָא אָתֵינַן, אִי הָכִי אִמָּהוֹת נַמִּי לָא יַדְעִינַן אִי מֶרְחֵל קָא אָתֵינַן, אִי מִלְאָה קָא אָתֵינַן? אֶלָּא עַד הָכָא חֲשִׁיבִי, טָפֵי לָא חֲשִׁיבִי.

יב סג אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב: (תהילים ס״ג:ה׳) ״כֵּן אֲבָרֶכְךָ בְחַיָּי, בְּשִׁמְךָ אֶשָּׂא כַפָּי״. ״כֵּן אֲבָרֶכְךָ״ זוֹ קְרִיאַת שְׁמַע. ״בְּשִׁמְךָ אֶשָּׂא כַפָּי״ זוֹ תְּפִלָּה. וְאִם עָשָׂה כֵּן, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: (שם) ״כְּמוֹ חֵלֶב וָדֶשֶׁן תִּשְׂבַּע נַפְשִׁי״. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁנּוֹחֵל שְׁנֵי עוֹלָמִים, הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) ״וְשִׂפְתֵי רְנָנוֹת יְהַלֶּל פִּי״, (שִׁתֵּי רְנָנוֹת הַלָּלוּ לָמָּה? אֶחָד בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאֶחָד בָּעוֹלָם הַבָּא).

יג סד אָמַר רַב: כָּל הַנּוֹתֵן שָׁלוֹם לַחֲבֵרוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל, כְּאִלּוּ עֲשָׂאוֹ בָּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיהו ב׳:כ״ב) ״חִדְלוּ לָכֶם מִן הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְאַפּוֹ, כִּי בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא״. אַל תִּקְרֵי ׳בַּמֶּה׳, אֶלָּא ׳בָּמָה׳. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: בַּמָּה חֲשַׁבְתּוּ לְזֶה וְלֹא לֵאלוֹהַּ? מַתִּיב רַב שֵׁשֶׁת: בַּפְּרָקִים, שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַכָּבוֹד וּמֵשִׁיב. תִּרְגְּמָא רַבִּי אַבָּא: בְּמַשְׁכִּים לִפְתְחוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹנָה, אָמַר רַבִּי זֵירָא: כָּל הַנּוֹתֵן שָׁלוֹם לַחֲבֵרוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל, עֲשָׂאוֹ בָּמָה. אָמַר לֵיהּ: ׳בָּמָה׳ קָאָמְרַתְּ? אָמַר לֵיהּ: (לא) ׳אָסוּר׳ קָאָמִינָא, כִּדְרַב אִידִי בַּר אַבִּין, דְּאָמַר רַב אִידִי בַּר אַבִּין, אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר אַשְׁיָאן: אָסוּר (לוֹ) לְאָדָם (לִתֵּן שָׁלוֹם לַחֲבֵרוֹ וְלָצֵאת לַדֶּרֶךְ) [לַעֲשׂוֹת חֲפָצָיו] קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים פה) ״צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ, [וְיָשֵׂם לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו״]. וְאָמַר רַב אִידִי בַּר אַבִּין, אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר אַשְׁיָאן: כָּל הַמִּתְפַּלֵּל וְיוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לוֹ חֲפָצָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: ״צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ, וְיָשֵׂם לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו״.

יד סה אָמַר רַבִּי [יוֹנָה, אָמַר רַבִּי] זֵירָא: כָּל הַלָּן (שְׁבָעָה לֵילוֹת) [שִׁבְעַת יָמִים] בְּלֹא חֲלוֹם, נִקְרָא ׳רָע׳, שֶׁנֶּאֱמַר: (משלי י״ט:כ״ג) ״וְשָׂבֵעַ יָלִין בַּל יִפָּקֵד רָע״. אַל תִּקְרֵי ׳שָׂבֵעַ׳ אֶלָּא ׳שֹׂבַע׳. אָמַר לֵיהּ רַבִּי [אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַבִּי] חִיָּא בְּרֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּא: הָכִי אָמַר רַבִּי [חִיָּא, אָמַר רַבִּי] יוֹחָנָן: כָּל הַמַּשְׁבִּיעַ עַצְמוֹ מִדִּבְרֵי תוֹרָה וְלָן, אֵין מְבַשְּׂרִין אוֹתוֹ בְּשׂוֹרוֹת רָעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְשָׂבֵעַ יָלִין, בַּל יִפָּקֵד רָע״.

טו רַבִּי (אֶלְעָזָר) [אֶלְעָזָר], בְּתַר דִּמְסַיֵּם צְלוֹתֵיהּ, אָמַר הָכִי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה׳ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתַּשְׁכֵּן בְּפוּרְיֵנוּ אַהֲבָה וְאַחֲוָה וְשָׁלוֹם וְרֵעוּת, וְתַרְבֶּה גְּבוּלֵנוּ בְּתַלְמִידִים. וְתַצְלִיחַ סוֹפֵנוּ אַחֲרִית וְתִקְוָה, וְתָשִׂים חֶלְקֵנוּ בְּגַן־עֵדֶן, וְתַקְנֵנוּ בְּחָבֵר טוֹב וְיֵצֶר טוֹב בְּעוֹלָמֶךָ, וְנַשְׁכִּים וְנִמְצָא יְחוּל לְבָבֵנוּ לְיִרְאָה אֶת שְׁמֶךָ, וְתָבוֹא לְפָנֶיךָ קוֹרַת נַפְשֵׁנוּ לְטוֹבָה. רַבִּי יוֹחָנָן, בְּתַר דִּמְסַיֵּם צְלוֹתֵיהּ, אָמַר הָכִי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, ה׳ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתָּצִיץ בְּבָשְׂתֵּנוּ, וְתַבִּיט בְּרָעָתֵנוּ, וְתִתְלַבֵּשׁ בְּרַחֲמֶיךָ, וְתִתְכַּפֶּה בְּעֶזְּךָ, וְתִתְעַטֵּף בַּחֲסִידוּתֶךָ, וְתִתְאַזֵּר בַּחֲנִינוּתֶךָ, וְתָבוֹא לְפָנֶיךָ מִדַּת טוּבְךָ וַעֲנָוְתָנוּתֶךָ. רַבִּי זֵירָא, בְּתַר דִּמְסַיֵּם צְלוֹתֵיהּ, אָמַר הָכִי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, ה׳ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁלֹּא נֶחֱטָא, וְלֹא נֵבוֹשׁ, וְלֹא נִכָּלֵם מֵאֲבוֹתֵינוּ. רַבִּי חִיָּא, בְּתַר דְּמַצְלֵי, אָמַר הָכִי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, ה׳ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתְּהֵא תוֹרָתְךָ אֻמָּנוּתֵנוּ, וְאַל יְדֵוֶה לִבֵּנוּ, וְאַל יֶחְשְׁכוּ עֵינֵינוּ. רַב, בְּתַר צְלוֹתֵיהּ, אָמַר הָכִי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, ה׳ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתִּתֵּן לָנוּ חַיִּים אֲרֻכִּים, חַיִּים שֶׁל שָׁלוֹם, חַיִּים שֶׁל טוֹבָה, חַיִּים שֶׁל בְּרָכָה, חַיִּים שֶׁל פַּרְנָסָה, חַיִּים שֶׁל חִלּוּץ עֲצָמוֹת, חַיִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִרְאַת חֵטְא, חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם בּוּשָׁה וּכְלִימָה, חַיִּים שֶׁל עֹשֶׁר וְכָבוֹד, חַיִּים שֶׁתְּהֵא בָּנוּ אַהֲבַת תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם, חַיִּים שֶׁתְּמַלֵּא לָנוּ אֶת כָּל מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ לְטוֹבָה.

טז סו רַבִּי, בְּתַר צְלוֹתֵיהּ, אָמַר [הָכִי]: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, ה׳ (אֱלֹהַי) [אֱלֹהֵינוּ] וֵאלֹהֵי (אֲבוֹתַי) [אֲבוֹתֵינוּ], שֶׁתַּצִּילֵנִי מֵעַזֵּי פָנִים, וּמֵעַזּוּת פָּנִים, מֵאָדָם רָע, וּמִפֶּגַע רָע, מֵחָבֵר רָע, מִיֵּצֶר רָע, וּמִשָּׂטָן הַמַּשְׁחִית, וּמִדִּין קָשֶׁה, וּמִבַּעַל דִּין קָשֶׁה. בֵּין שֶׁהוּא בֶּן בְּרִית וּבֵין שֶׁאֵינוֹ בֶּן בְּרִית, וְאַף עַל גַּב דְּקַיְימִי קְצוֹצֵי עֲלֵיהּ דְּרַבִּי. רַב סָפְרָא, בְּתַר דִּמְסַיֵּם צְלוֹתֵיהּ, אָמַר הָכִי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, ה׳ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתְּשִׂים שָׁלוֹם בְּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּבְמַלְיָא שֶׁל מַטָּה, וּבֵין הַתַּלְמִידִים הָעוֹסְקִים בְּתוֹרָתֶךָ, בֵּין עוֹסְקִים לִשְׁמָהּ, בֵּין עוֹסְקִים שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, וְכָל הָעוֹסְקִים שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁיִּהְיוּ עוֹסְקִים לִשְׁמָהּ.

יז רַבִּי אַלְכְּסַנְדְּרִי, בְּתַר צְלוֹתֵיהּ, אָמַר הָכִי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, ה׳ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתַּעֲמִידֵנוּ בְּקֶרֶן אוֹרָה, וְאַל תַּעֲמִידֵנוּ בְּקֶרֶן חֲשֵׁכָה, וְאַל יֶחְשְׁכוּ עֵינֵינוּ. אֵיכָא דְּאָמְרִי: הָא, רַב הַמְנוּנָא מַצְלֵי לָהּ.

יח סז רַבִּי אַלְכְּסַנְדְּרִי, בְּתַר צְלוֹתֵיהּ, אָמַר הָכִי: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ שֶׁרְצוֹנֵנוּ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ, וּמִי מְעַכֵּב? שְׁאוֹר שֶׁבָּעִסָּה וְשִׁעְבּוּד גָּלֻיּוֹת. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, ה׳ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתַּכְנִיעֵם מִלְּפָנֵינוּ וּמֵאַחֲרֵינוּ, וְנָשׁוּבָה לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. מַר בְּרֵיהּ דְּרַב הוּנָא, בְּתַר צְלוֹתֵיהּ, אָמַר הָכִי: אֱלֹהַי, נְצֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע, וְשִׂפְתוֹתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה, וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדֹּם, וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה, פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ, וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדֹּף נַפְשִׁי, וְתַצִּילֵנִי מִפֶּגַע רָע, מִיֵּצֶר הָרָע, וּמֵאִשָּׁה רָעָה, וּמִכָּל רָעוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת לָבוֹא בָּעוֹלָם, וְכָל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה, מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם. יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ, ה׳ צוּרִי וְגוֹאֲלִי] [גו׳. עד צורי וגואלי].

יט רָבָא, בָּתַר צְלוֹתֵיהּ, אָמַר הָכִי: אֱלָהַי, עַד שֶׁלֹּא נוֹצַרְתִּי אֵינִי כְּדַאי, וְעַכְשָׁיו שֶׁנּוֹצַרְתִּי, כְּאִלּוּ לֹא נוֹצַרְתִּי. עָפָר אֲנִי בְּחַיָּי קַל־וָחֹמֶר בְּמִיתָתִי, הֲרֵי אֲנִי לְפָנֶיךָ כִּכְלִי מָלֵא בּוּשָׁה וּכְלִמָּה. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, [ה׳ אֱלֹהַי] וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁלֹּא אֶחֱטָא עוֹד, וּמַה שֶּׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ, מָרֵק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים, אֲבָל לֹא עַל יְדֵי יִסּוּרִים וַחֲלָאִים רָעִים, וְהַיְנוּ דְּוִי דְּרַב הַמְנוּנָא זוּטָא (ביום הכפורים) [בְּיוֹמָא דְּכִפּוּרָא].

כ רַב שֵׁשֶׁת, כִּי הֲוָה יָתִיב בְּתַעֲנִיתָא, בָּתַר דְּמַצְלֵי, אָמַר הָכִי: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ בְּזִמַּן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, אָדָם חוֹטֵא וּמַקְרִיב קָרְבָּן, וְאֵין מַקְרִיבִין מִמֶּנּוּ אֶלָּא חֶלְבּוֹ וְדָמוֹ וּמְתַכֵּפֵּר לוֹ, וְעַכְשָׁיו יָשַׁבְתִּי בְּתַעֲנִית וְנִתְמַעֵט חֶלְבִּי וְדָמִי, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, שֶׁיְּהֵא חֶלְבִּי וְדָמִי שֶׁנִּתְמַעֵט, כְּאִלּוּ הִקְרַבְתִּיו לְפָנֶיךָ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְתִרְצֵנִי.

כא סח (אמר) רַבִּי יוֹחָנָן, כִּי הֲוָה מְסַיֵּם (רבי מאיר) סִפְרָא דְּאִיּוֹב, אָמַר הָכִי: סוֹף אָדָם לָמוּת, וְסוֹף בְּהֵמָה לִשְׁחִיטָה, וְהַכֹּל לְמִיתָה הֵם עוֹמְדִים, אַשְׁרֵי (אדם) [מִי] שֶׁגִּדֵּל בַּתּוֹרָה, וַעֲמָלוֹ בַּתּוֹרָה, וְעוֹשֶׂה נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ, וְגָדַל בְּשֵׁם טוֹב, וְנִפְטָר בְּשֵׁם טוֹב מִן הָעוֹלָם, וְעָלָיו אָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: (קהלת ז׳:א׳) ״טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב, [וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ״]. מַרְגְּלָא בְּפוּמֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר: גְּמֹר בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לָדַעַת אֶת דְּרָכַי, וְלִשְׁקֹד עַל [דַּלְתֵי תּוֹרָתִי].

כב (דלתותי יום יום. נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה.) נְצֹר תּוֹרָתִי בְּלִבְּךָ, וְנֶגֶד עֵינֶיךָ תִּהְיֶה יִרְאָתִי. שְׁמוֹר פִּיךָ מִכָּל חֵטְא, וְטַהֵר וְקַדֵּשׁ עַצְמְךָ מִכֹּל אַשְׁמָה וְעָוֹן, וַאֲנִי אֶהְיֶה עִמְּךָ בְּכָל (שָׁעָה) [מָקוֹם]. מַרְגְּלָא בְּפוּמֵיהּ דְּרַבָּנָן דְּיַבָּנֶה: אֲנִי בְּרִיָּה וַחֲבֵרַי בְּרִיָּה, אֲנִי, מְלַאכְתִּי בָּעִיר, וְהוּא, מְלַאכְתּוֹ בַּשָּׂדֶה, אֲנִי מַשְׁכִּים לְמְלַאכְתִּי, וְהוּא מַשְׁכִּים לְמְלַאכְתּוֹ. כְּשֵׁם שֶׁהוּא אֵינוֹ מִתְגַּדֵּר בִּמְלַאכְתִּי, כָּךְ אֲנִי אֵינִי מִתְגַּדֵּר בִּמְלַאכְתּוֹ. שֶׁמָּא תֹּאמַר: אֲנִי מַרְבֶּה וְהוּא מַמְעִיט, שָׁנִינוּ: אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט, וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם. מַרְגְּלָא בְּפוּמֵיהּ דְּאַבַּיֵי: לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם עָרוּם בְּיִרְאָה, מַעֲנֶה רַךְ וּמֵשִׁיב חֵמָה, וּמְדַבֵּר שָׁלוֹם עִם אֶחָיו וְעִם קְרוֹבָיו וְעִם כָּל אָדָם. וַאֲפִלּוּ עִם גּוֹי [עוֹבֵד כּוֹכָבִים] בַּשּׁוּק, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא אָהוּב לְמַעְלָה וְנֶחְמָד לְמַטָּה, (ומתקבל) [וְיהֵא מְקֻבָּל] עַל הַבְּרִיּוֹת. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁלֹּא הִקְדִּימוֹ אָדָם שָׁלוֹם מֵעוֹלָם, אֲפִלּוּ גּוֹי [עוֹבֵד כּוֹכָבִים] בַּשּׁוּק. מַרְגְּלָא בְּפוּמֵיהּ דְּרָבָא: תַּכְלִית חָכְמָה, תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה, וּבוֹעֵט בְּאָבִיו וּבְאִמּוֹ אוֹ בְּרַבּוֹ אוֹ בְּמִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים קיא) ״רֵאשִׁית חָכְמָה, יִרְאַת ה׳, שֵׂכֶל טוֹב לְכָל עֹשֵׂיהֶם, תְּהִלָּתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד״. ׳לְלוֹמְדֵיהֶם׳ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ׳לְעֹשֵׂיהֶם׳, לָעוֹשִׂים לִשְׁמָהּ, וְלֹא לָעוֹשִׂים שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ. וְכָל הָעוֹשִׂים שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, נַח לָהֶם שֶׁלֹּא נִבְרְאוּ. מַרְגְּלָא בְּפוּמֵיהּ דְּרַב: לֹא כְּהָעוֹלָם הַזֶּה הָעוֹלָם הַבָּא. הָעוֹלָם הַבָּא, אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה, וְלֹא שְׁתִיָּה, וְלֹא פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, וְלֹא מַשָּׂא וּמַתָּן, וְלֹא קִנְאָה, וְלֹא שִׂנְאָה, וְלֹא תַּחֲרוּת, אֶלָּא צַדִּיקִים יוֹשְׁבִים וַעֲטָרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות כד) ״וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ״. תָּנוּ רַבָּנָן: (עקידה שפ״ב) גְּדוֹלָה הַבְטָחָה שֶׁהִבְטִיחָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַנְּשִׁים, (משל) [יוֹתֵר] מִן] הָאֲנָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה לב) ״נָשִׁים שַׁאֲנַנוֹת [קוּמְנָה, שְׁמַעְנָה קוֹלִי. בָּנוֹת בֹּטְחוֹת, הַאֲזֵנָּה אִמְרָתִי״]. אָמַר לוֹ רַב לְרַבִּי חִיָּא: נָשִׁים, בְּמַאי זָכְיָן? בְּאַקְרוּיֵי בְּנַיְהוּ לְבֵי כְּנִישְׁתָּא, וּבְאַתְנוּיֵי גַּבְרַיְהוּ בֵּי רַבָּנָן, וּמִנְטָרָן לְגַבְרַיְהוּ עַד דְּאָתוּ מִבֵּי רַבָּנָן. כִּי הֲווּ מִפְטָרֵי רַבָּנָן מִבֵּי רַבִּי אַמִּי, וְאַמְרֵי לָהּ מִבֵּי רַבִּי חֲנִינָא, אַמְרֵי לֵיהּ הָכִי: עוֹלָמְךָ תִּרְאֶה בְּחַיֶּיךָ, וְאַחֲרִיתְךָ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְתִקָּוָתְךָ לְדוֹר דּוֹרִים, לִבְּךָ יֶהְגֶּה תְּבוּנָה, פִּיךָ יְדַבֵּר חָכְמוֹת, וּלְשׁוֹנְךָ יַרְחִישׁ רְנָנוֹת, עַפְעַפֶּיךָ יַיְשִׁירוּ נֶגְדֶּךָ, עֵינֶיךָ יָאִירוּ בְּמְאוֹר תּוֹרָה, וּפָנֶיךָ יַזְהִירוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ, שִׂפְתוֹתֶיךָ יַבִּיעוּ דַּעַת וְכִלְיוֹתֶיךָ תַּעֲלֹזְנָה מֵישָׁרִים, וּפְעָמֶיךָ יָרוּצוּ לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי עַתִּיק יוֹמִין. כִּי הֲווּ מִפְטָרֵי רַבָּנָן מִבֵּי רַב חִסְדָּא, וְאַמְרֵי לָהּ מִבֵּי רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמְרוּ לֵיהּ הָכִי: (תהלים קמד) ״אַלּוּפֵינוּ מְסֻבָּלִים״ [וְגוֹ׳. ״אַלּוּפֵינוּ מְסֻבָּלִים״]. רַב וּשְׁמוּאֵל, וְאַמְרֵי לָהּ רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר, חַד אָמַר: ׳אַלּוּפֵינוּ׳ בַּתּוֹרָה, ו׳מְסֻבָּלִים׳ בְּמִצְוֹות. וְחַד אָמַר: ׳אַלּוּפֵינוּ׳ בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹות, ו׳מְסֻבָּלִים׳ בְּיִסּוּרִין. ״אֵין פֶּרֶץ״ שֶׁלֹּא תִּהֵא סִיעָתֵנוּ כְּסִיעָתוֹ שֶׁל שָׁאוּל, שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ דֹּאֵג הָאֲדֹמִי. ״וְאֵין יוֹצֵאת״ שֶׁלֹּא תִּהֵא סִיעָתֵנוּ כְּסִיעָתוֹ שֶׁל דָּוִד, שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ אֲחִיתֹפֶל. ״וְאֵין צְוָחָה״ שֶׁלֹּא תִּהֵא סִיעָתֵנוּ כְּסִיעָתוֹ שֶׁל אֱלִישָׁע, שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ גֵּיחֲזִי. ״בִּרְחֹבֹתֵינוּ״ שֶׁלֹּא יִהְיֶה (בינינו) [לָנוּ] בֵּן אוֹ תַּלְמִיד שֶׁמַּקְדִּימִין תַּבְשִׁילוֹ בָּרַבִּים. (ישעיה מו) ״שִׁמְעוּ אֵלַי אַבִּירֵי לֵב, הָרְחוֹקִים מִצְּדָקָה״, רַב וּשְׁמוּאֵל, וְאַמְרֵי לָהּ רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר, חַד אָמַר: כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ נִזּוֹנִין בִּצְדָקָה, וְהֵם נִזּוֹנִין בִּזְרוֹעַ. (ואידך) [וְחַד] אָמַר: כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ נִזּוֹנִין בִּזְכוּתָן, וְהֵם אֲפִלּוּ (בזכותן) [בִּזְכוּת עַצְמָן] אֵינָן נִזּוֹנִין. כִּדְרַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, (תענית וע״ש רש״א) דְּאָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: בְּכָל יוֹם וָיוֹם בַּת־קוֹל יוֹצֵאת מֵהַר־חוֹרֵב וְאוֹמֶרֶת: כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ נִזּוֹן בִּשְׁבִיל חֲנִינָא בְּנִי, וַחֲנִינָא בְּנִי, דַּי לוֹ בְּקַב חֲרוּבִין מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת. וּפְלִיגָא דְּרַב יְהוּדָה, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה: מַאן ״אַבִּירֵי לֵב״? גּוֹבָאֵי טִפְּשָׁאֵי. אָמַר רַב יוֹסֵף: תְּדַע, דְּהָא (מעולם) לָא אַגַּיֵּיר (חד) [גִּיּוֹרָא] מִנַּיְהוּ. אָמַר רַב אַשִׁי: וְהָלֵין בְּנֵי מָתָא מְחַסְיָא, ״אַבִּירֵי לֵב״ נִינְהוּ, דְּהָא קָא חָזוּ בְּשִׁבְחָא דְּאוֹרַיְתָא תְּרֵי זִימְנֵי בְּשַׁתָּא, וְלָא מְגַיְּירִ גִּיּוֹרָא מִנַּיְהוּ.

פרק ג

א ברכות פרק ג מי שמתו - תַּנְיָא: לֹא יְהַלֵּךְ אָדָם בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ וְסֵפֶר תּוֹרָה בִּזְרוֹעוֹ, וְקוֹרֵא. וְאִם עוֹשֶׂה כֵּן, עוֹבֵר מִשּׁוּם: (משלי י״ז:ה׳) ״לֹעֵג לָרָשׁ, חֵרֵף עֹשֵׂהוּ״.

ב תָּנוּ רַבָּנָן: הַמּוֹלִיךְ עֲצָמוֹת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, חֲרֵי זֶה לֹא יִתְנֵם בְּדַסְקָיָא וְיִתְנֵם עַל גַּבֵּי חֲמוֹר, וְיִרְכַּב עֲלֵיהֶם. מִפְּנֵי שֶׁנּוֹהֵג בָּהֶם מִנְהַג בְּזָיוֹן. וְאִם הָיָה מִתְיָרֵא מִפְּנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אוֹ מִפְּנֵי לִסְטִים, מֻתָּר, וּכְדֵרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בַּעֲצָמוֹת, כָּךְ אָמְרוּ בְּסֵפֶר תּוֹרָה.

ג סט אָמַר רַחֲבָה, אָמַר רַב יְהוּדָה: (אמר רב) [כָּל] הָרוֹאֶה (את) הַמֵּת וְאֵינוֹ מְלַוֵּהוּ, עוֹבֵר מִשּׁוּם: (שם) ״לֹעֵג לָרָשׁ, חֵרֵף עֹשֵׂהוּ״, וְאִם הִלְוָהוּ, מַה שְּׂכָרוֹ? אָמַר רַבִּי אַסִי: [עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר:] (שם יט) ״מַלְוֵה ה׳, חוֹנֵן דָּל, (שם יד) [וּמְכַבְּדוֹ, חֹנֵן אֶבְיוֹן״]. רַבִּי חִיָּא וְרַבִּי יוֹנָתָן, חַד אָמַר שַׁקְלֵי וְאָזְלֵי בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, חֲדָא קָשְׁדָא תְּכֻלְתֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹנָתָן, אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּא: לְמָחָר בָּאִין אֲצָלֵנוּ, וַעֲכָשָׁיו מְחָרְפִין אוֹתָנוּ. אָמַר לֵיהּ: וּמִי יָדְעִי כּוּלֵי הַאי? וְהָא כְּתִיב: (קהלת ט׳:ה׳) ״וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה״. אָמַר לֵיהּ: אִם קָרִיתָ לֹא שָׁנִיתָ, וְאִם שָׁנִיתָ לֹא שִׁלַּשְׁתָּ, וְאִם שִׁלַּשְׁתָּ לֹא פֵּרַשׁ לָךְ; (יפה.) ״כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שֶׁיָּמֻתוּ״, אֵלּוּ צַדִּיקִים, שֶׁבְּמִיתָתָן קְרוּיִים חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמואל ב כ״ג:כ׳) ״וּבְנָיָהוּ בֶן יְהוֹיָדָע בֶּן אִישׁ חַיִל רַב פְּעָלִים מִקַּבְצְאֵל, הוּא הִכָּה אֶת שְׁנֵי אֲרִיאֵל מוֹאָב, וְהוּא יָרַד וְהִכָּה אֶת הָאַרְיֵה בְּתוֹךְ הַבּאר בְּיוֹם הַשָּׁלֶג״. ״בֶּן אִישׁ חַי״, אַטוּ כּוּלֵי עָלְמָא בְּנֵי מֵתֵי נִינְהוּ? אֶלָּא ״בֶּן אִישׁ חַי״ שֶׁאֲפִלּוּ בְּמִיתָתוֹ קְרוּי ׳חַי׳. ״רַב פְּעָלִים מִקַּבְצְאֵל״ שֶׁרָבָּה וְקִבֵּץ פְּעָלִים לַתּוֹרָה, ״וְהוּא הִכָּה אֶת שְׁנֵי אֲרִיאֵל מוֹאָב״ שֶׁלֹּא הֵנִיחַ כְּמוֹתוֹ, לֹא בְּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן וְלֹא בְּמִקְדָּשׁ שֵׁנִי. ״וְהוּא יָרַד וְהִכָּה אֶת הָאַרְיֵה בְּתוֹךְ הַבּאר בְּיוֹם הַשָּׁלֶג״, אֵיכָא דְּאָמְרִי: דְּתָבַר גְּזִיזֵי דְּבַרְדָּא וְנָחַת וְטָבַל. אֵיכָא דְּאָמְרִי: דְּתָנָא סִפְרָא דְּבֵי רַב בְּיוֹמָא דְּסִיתְוָא. ״וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה״ אֵלּוּ רְשָׁעִים שֶׁבְּחַיֵּיהֶם קְרוּיִים ׳מֵתִים׳, שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל כ״א:ל׳) ״וְאַתָּה חָלָל רָשָׁע נְשִׂיא יִשְׂרָאֵל״. וְאֵי בָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא: (דברים י״ז:ו׳) ״עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים, אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת״. חַי הוּא, אֶלָּא הַמֵּת, מֵעִיקָּרָא. בְּנֵי רַבִּי חִיָּא נָפְקוּ לְקָרְיֵיתָא, אַיְקַר לְהוּ תַּלְמוּדַיְהוּ, הֲווּ קָא מְצַעֲרֵי לְאַדְכּוּרֵיהּ. אָמַר לֵיהּ חַד לְחַבְרֵיהּ: יָדַע אַבּוּן בְּהַאי צַעֲרָא? אָמַר לֵיהּ אִידָךְ: מְנָא יָדַע? וְהָא כְּתִיב: (איוב י״ד:כ״א) ״יִכְבְּדוּ בָנָיו וְלֹא יֵדָע״. אָמַר לֵיהּ אִידָךְ: [וְלֹא יָדַע]? וְהָא כְּתִיב: (שם) ״אַךְ בְּשָׂרוֹ עָלָיו יִכְאָב וְנַפְשׁוֹ עָלָיו תֶּאֱבָל״, וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: קָשֶׁה רִמָּה בִּבְשַׂר הַמֵּת כְּמַחַט בִּבְשַׂר הַחַי. אַמְרִי: בְּצַעֲרָא דִּידְהוּ יַדְעִי, בְּצַעֲרָא דְּאַחֲרִינִי לָא יַדְעִי. וְלָא? וְהָתַנְיָא: מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד אֶחָד שֶׁנָּתַן דִּינָר לֶעָנִי בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה בִּשְׁנֵי בַּצֹּרֶת, וְהִקְנִיטָתוּ אִשְׁתּוֹ, וְהָלַךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, וְשָׁמַע שְׁתֵּי רוּחוֹת שֶׁמְּסַפְּרוֹת זוֹ לְזוֹ. אָמְרָה חֲדָא לַחֲבֶרְתָּהּ: חֲבֶרְתִּי, בּוֹאִי וְנָשׁוּט בָּעוֹלָם וְנִשְׁמַע מֵאֲחוֹרֵי הַפָּרֹכֶת מַה פֻּרְעָנוּת בָּא לָעוֹלָם. אֶלָּא לְכִי אַתְּ, וּמַה שֶּׁאַתְּ שׁוֹמַעַת, (בּוֹאִי וְ)אִמְרִי לִי. הָלְכָה הִיא וְשָׁטָה וּבָאָה. וְאָמְרָה לָהּ חֲבֶרְתָּהּ: חֲבֶרְתִּי, מַה שָּׁמַעְתְּ מֵאֲחוֹרֵי הַפָּרֹכֶת? אָמְרָה לָהּ: שָׁמַעְתִּי שֶׁכָּל הַזּוֹרֵעַ בְּרִבִיעָה רִאשׁוֹנָה, בָּרָד מַלְקֶה אוֹתוֹ. הָלַךְ הוּא וְזָרַע בְּרִבִיעָה שְׁנִיָּה, שֶׁל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ נִלְקֶה, שֶׁלּוֹ לֹא לָקָה. לְשָׁנָה הָאַחֶרֶת הָלַךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, וְשָׁמַע אוֹתָן שְׁתֵּי רוּחוֹת שֶׁמְּסַפְּרוֹת זוֹ עִם זוֹ. אָמְרָה חֲדָא לַחֲבֶרְתָּהּ: בּוֹאִי וְנָשׁוּט בָּעוֹלָם וְנִשְׁמַע מֵאֲחוֹרֵי הַפָּרֹכֶת מַה פֻּרְעָנוּת בָּא לָעוֹלָם. אָמְרָה לָהּ חֲבֶרְתָּהּ: לֹא כָּךְ אָמַרְתִּי לָךְ, אֵינִי יְכוֹלָה, שֶׁאֲנִי קְבוּרָה בְּמַחְצֶלֶת שֶׁל קָנִים, אֶלָּא, לְכִי אַתְּ, וּמַה שֶּׁאַתְּ שׁוֹמַעַת, בּוֹאִי וְאִמְרִי לִי. הָלְכָה וְשָׁטָה, וּבָאָה (ואמר) [וְאָמְרָה] לָהּ חֲבֶרְתָּהּ: חֲבֶרְתִּי, מַה שָּׁמַעְתְּ מֵאֲחוֹרֵי הַפָּרֹכֶת? אָמְרָה לָהּ: שָׁמַעְתִּי שֶׁכָּל הַזּוֹרֵעַ בְּרִבִיעָה שְׁנִיָּה, שִׁדָּפוֹן מַלְקֶה אוֹתוֹ. הָלַךְ וְזָרַע בְּרִבִיעָה רִאשׁוֹנָה, שֶׁל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ נִשְׁדַּף, וְשֶׁלּוֹ לֹא נִשְׁדַּף. אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ: מִפְּנֵי מָה אֶשְׁתַּקֵּד שֶׁל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לָקָה וְשֶׁלְּךָ לֹא לָקָה, וַעֲכָשָׁיו, שֶׁל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ נִשְׁדַּף וְשֶׁלְּךָ לֹא נִשְׁדַּף? סָח לָהּ כָּל הַדְּבָרִים הַלָּלוּ. אָמְרָה: לֹא הָיוּ יָמִים מֻעָטִים עַד שֶׁנָּפְלָה קְטָטָה בֵּין אִשְׁתּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ חָסִיד, וּבֵין אִמָּהּ שֶׁל אוֹתָהּ רִיבָּה. אָמְרָה לָהּ: לְכִי וְאַרְאֶךָּ בְּתֵּךְ, שֶׁהִיא קְבוּרָה בְּמַחְצֶלֶת שֶׁל קָנִים. לְשָׁנָה הָאַחֶרֶת הָלַךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, וְשָׁמַע אוֹתָן רוּחוֹת שֶׁמְּסַפְּרוֹת זוֹ עִם זוֹ. אָמְרָה לָהּ: חֲבֶרְתִּי, בּוֹאִי וְנָשׁוּט בָּעוֹלָם, וְנִשְׁמַע מֵאֲחוֹרֵי הַפָּרֹכֶת מַה פֻּרְעָנוּת בָּא לָעוֹלָם, אָמְרָה

ד לָהּ: חֲבֶרְתִּי, הַנִּיחִינִי, דְּבָרִים שֶׁבֵּינִי לְבֵינֵךְ כְּבָר נִשְׁמְעוּ בֵּין הַחַיִּים. אַלְמָא יַדְעִי! דִּלְמָא אִינִישׁ אַחֲרִינָא שָׁכִיב וְאָזֵיל וְאָמַר לְהוּ. תָּא שְׁמַע: דִּזְעִירִי, הֲוָה מַפְקִיד זוּזֵי לְגַבֵּי אוּשְׁפִּזְיכְתֵּיהּ, עַד דְּאָתָא וְאָזֵיל לְבֵי רַב, שְׁכִיבָא. אָזַל בַּתְרֵהּ לַחֲצַר־מָוֶת. אָמַר לָהּ: זוּזֵי הֵיכָא? אָמְרָה לֵיהּ: זִיל שַׁקְלִינְהוּ מִתּוּתֵי צִינּוֹרָא דְּדָשָׁא בְּדוּף פָּלָן, וְאֵימָא לָהּ לְאֵימָא, תִּשְׁדַּר לִי מַסְרָקָאי וּגוּבְתָּאי דְּכוּחְלָא בַּהֲדֵי פָּלָנִיתָא דְּאַתְיָא לְמָחָר. אַלְמָא יַדְעִי! דִּלְמָא, דּוּמָה קָדִים וּמַכְרִיז לְהוּ. תָּא שְׁמַע: דַּאֲבוּהָּ דִּשְׁמוּאֵל, הֲווּ קָא מַפְקְדֵי גַּבֵּיהּ זוּזֵי דְּיָתְמֵי. כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ לָא הֲוָה שְׁמוּאֵל גַּבֵּיהּ. הֲווּ קָא קָרוּ לֵיהּ: ״בַּר אָכִיל זוּזֵי דְּיָתְמֵי״. אָזַל אַבַּתְרֵיהּ לַחֲצַר־מָוֶת. אָמַר לְהוּ: בָּעִינָא ׳אַבָּא׳. אָמְרוּ לֵיהּ: טוֹבָא ׳אַבָּא׳ אִיכָּא הָכָא. אָמַר לְהוּ: בָּעִינָא ״אַבָּא בַּר אַבָּא״. אָמְרוּ לֵיהּ: (טובא) ״אַבָּא בַּר אַבָּא״ נַמִּי [טוּבָא] אִיכָּא הָכָא. אָמַר לְהוּ: בָּעִינָא ״אַבָּא בַּר אַבָּא אֲבוּהָ דִּשְׁמוּאֵל״ הֵיכָא? אָמְרוּ לֵיהּ: סָלִיק לְמִתִיבְתָּא דִּרְקִיעָא. אַדְהָכִי, חַזְיֵיהּ לְלֵוִי דְּיָתִיב אַבָּרְאִי. אָמַר לֵיהּ: אַמַאי יָתִיבְתְּ אַבָּרְאִי? מַאי טַעְמָא לָא סָלַקְתְּ? אָמַר לֵיהּ: דְּאָמְרִי לִי, כָּל הַנָּךְ שְׁנֵי דְּלָא סָלַקְתְּ לְמִתִיבְתָּא דְּרַבִּי אֶפֶס וְאַחְלִישְׁתָּא לְדַעְתֵּיהּ, לָא מַצַּלְינָן לָךְ לְמִתִיבְתָּא דִּרְקִיעָא. אַדְהָכִי וְהָכִי אָתָא אֲבוּהָ, חַזְיֵיהּ דַּהֲוָה קָא בָּכֵי וְאָחִיךְ. אָמַר לֵיהּ: מַאי טַעְמָא קָא בָּכֵית? אָמַר לֵיהּ: דִּלְמָא אָתִית. (לן). מַאי טַעְמָא

אַחִיכְתְּ? דְּחָשִׁיבַת בְּהַאי עָלְמָא טוּבָא. אָמַר לֵיהּ: אִי חֲשִׁיבְנָא, נְעַיְלוּהוּ לְלֵוִי, וְעַיְלוּהוּ לְלֵוִי. אָמַר לֵיהּ: זוּזֵי דְּיָתְמֵי הֵיכָא? אָמַר לֵיהּ: זִיל שַׁקְלִינְהוּ בְּאַמְתָא דְּרִיחַיָא, עִילָּאֵי וְתַתָּאֵי דִּידָן, וּמְצִיעֵי דְּיָתְמֵי. אָמַר לֵיהּ: מַאי טַעְמָא עָבַדְתְּ הָכִי? אָמַר לֵיהּ: אִי גַּנְבֵי גַּנְבֵי, מִיגַּנְבוּ מִדִּידָן. אִי אָכְלָא אַרְעָא, אָכְלָה מִדִּידָן. אַלְמָא יַדְעֵי! [דִּלְמָא] שַׁאנִי שְׁמוּאֵל, כֵּיוָן דְּחָשִׁיב, מְקַדְּמֵי וּמַכְרְזֵי: ״פִּנּוּ מָקוֹם״. וְאַף רַבִּי יוֹנָתָן הָדַר בֵּיהּ, דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מִנַּיִן לַמֵּתִים שֶׁמְּסַפְּרִים זֶה עִם זֶה? שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים ל״ד:ד׳) ״וַיֹּאמֶר ה׳ אֵלָיו: זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר״, מַאי ׳לֵאמֹר׳? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: לֵךְ אֱמֹר לָהֶם לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לָכֶם, כְּבָר קַיַּמְתִּיהָ לִבְנֵיכֶם. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ דְּלָא יַדְעֵי, כִּי אָמַר לְהוּ, מַאי חֲזוּ? אֶלָּא מַאי, דְּיַדְעֵי! לָמָּה לֵיהּ לְמֵימַר לְהוּ? לְאַחְזוּקֵי לֵיהּ טִיבוּתָא לְמֹשֶׁה. אָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הַמְסַפֵּר אַחֲרֵי הַמֵּת, כְּאִלּוּ מְסַפֵּר אַחֲרֵי הָאָבָן. אִיכָּא דְּאָמְרִי: דְּלָא יַדְעֵי, וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: דְּיַדְעֵי וְלָא (איקפד) [אִכְפַּת] לְהוּ. אֵינִי? וְהָא [אָמַר] רַב פָּפָּא: [חַד] אִשְׁתָּעֵי [מִלְּתָא] בַּתְרֵיהּ דְּמַר שְׁמוּאֵל, וְנָפַל קָנְיָא מִטָּלָּא, וּבַזָּעָא לְאַרְנָקָא דְּמוֹחֵיהּ. שַׁאנִי צוּרְבָא מֵרַבָּנָן, דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא תָּבַע בִּיקָרֵיהּ.

ה ע אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הַמְסַפֵּר אַחַר מִטָּתָן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, נוֹפֵל בַּגֵּיהִנּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים קכ״ה:ה׳) ״וְהַמַּטִּים עֲקַלְקַלּוֹתָם, יוֹלִיכֵם ה׳ אֶת פֹּעֲלֵי הָאָוֶן, שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל״. אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁשָּׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל, יוֹלִיכֵם ה׳ אֶת פֹּעֲלֵי הָאָוֶן. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: אִם רָאִיתָ תַּלְמִיד חָכָם שֶׁעָבַר עֲבֵרָה בַּלַּיְלָה, אַל תְּהַרְהֵר אַחֲרָיו בַּיּוֹם, שֶׁמָּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה. ׳שֶׁמָּא׳, סָלְקָא דַּעְתָּךְ?! אֶלָּא, וַדַּאי עָשָׂה תְּשׁוּבָה! (אמר רבה: לא אמרן אלא) [וְהַנֵי מִילֵי בִּ]דְבָרִים שֶׁבְּגוּפוֹ, אֲבָל בְּמָמוֹנָא, עַד דְּמִהַדַּר לְמָרֵיהּ. וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע בָּתֵּי־דִּינִין הָיוּ מְנַדִּין עַל כְּבוֹד הָרַב, וְכֻלָּן שָׁנִינוּ בְּמִשְׁנָתֵנוּ. אָמַר לוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר: הֵיכָא? אָמַר לֵיהּ: לְכִי תִּשְׁכַּח! נָפַק, דַּק וְאַשְׁכַּח תְּלָתָא: הַמְסַפֵּר אַחַר מִטָּתָן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. וְהַמְזַלְזֵל בִּנְטִילַת יָדַיִם. וְהַמַּגִּיס (אֶת) דַּעְתּוֹ כְּלַפֵּי (שָׁמַיִם) [מַעְלָה]. הַמְסַפֵּר אַחַר מִטָּתָן [שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים], מַאי הִיא? דְּתָנָן: הוּא אוֹמֵר: אֵין מַשְׁקִין לֹא אֶת הַגִּיֹּרֶת וְלֹא אֶת הַמְשֻׁחְרֶרֶת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מַשְׁקִין. אָמְרוּ לֵיהּ: מַעֲשֶׂה בְּכַרְכְּמִית אַחַת, (שהיתה) שִׁפְחָה [מְשֻׁחְרֶרֶת] בִּירוּשָׁלַיִם, וְהִשְׁקוּהָ שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן. וְאָמַר לְהוּ: דֶּגְמָא הִשְׁקוּהָ, וְנִדּוּהוּ וּמֵת בְּנִדּוּיוֹ (ושלחו בית דין) וְסָקְלוּ [בֵּית־דִּין] אֶת אֲרוֹנוֹ. הַמְזַלְזֵל בִּנְטִילַת יָדַיִם, מַאי הִיא? דְּתָנָן: אָמַר רַבִּי (יוסי) [יְהוּדָה]: חַסִּידְשָׁלוֹם שֶׁעָקְבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל נִתְנַדָּה, שֶׁאֵין הָעֲזָרָה נִגְעֶלֶת עַל כָּל אָדָם מִישְׂרָאֵל בְּחָכְמָה וּבְטָהֳרָה וּבְיִרְאַת חֵטְא, כַּעֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל, אֶלָּא אֶת מִי נִדּוּ? אֶת (רבי) אֶלְעָזָר בֶּן חָנוֹךְ, שֶׁפִּקְפֵּק בִּנְטִילַת יָדַיִם, וּכְשֶׁמֵּת שָׁלְחוּ בֵּית־דִּין וְהִנִּיחוּ אֶבֶן גְּדוֹלָה עַל אֲרוֹנוֹ. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל (מי שנתנדה) [הַמִּתְנַדֶּה] וּמֵת בְּנִדּוּיוֹ, בֵּית־דִּין סוֹקְלִין אֶת אֲרוֹנוֹ. הַמַּגִּיס דַּעְתּוֹ כְּלַפֵּי (שמים) [מַעְלָה, מַאי הִיא]? (היינו כגון חוני המעגל) [דְּתָנָן: שָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח לְחוֹנִי הַמְעַגֵּל: צָרִיךְ אַתָּה לְהִתְנַדּוֹת, וְאִלְמָלֵא חוֹנִי אַתָּה, גּוֹזְרֵנִי עָלֶיךָ נִדּוּי, אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁאַתָּה מִתְחַטֵּא לְפָנַי הַמָּקוֹם, וְעוֹשֶׂה לְךָ רְצוֹנְךָ, כְּבֵן שֶׁמִּתְחַטֵּא לִפְנֵי אָבִיו וְעוֹשֶׂה לוֹ רְצוֹנוֹ, וְעָלֶיךָ הַכָּתוּב אוֹמֵר: (משלי כ״ג:כ״ה-כ״ו) ״יִשְׂמַח אָבִיךָ וְאִמֶּךָ, וְתָגֵל יוֹלַדְתֶּךָ״]. (ע״ש מהרש״א במסכת תענית) תָּנוּ רַבָּנָן: הָעוֹסְקִים בְּהֶסְפֵּד, בִּזְמַן שֶׁהַמֵּת מֻטָּל לִפְנֵיהֶם, נִשְׁמָטִין אֶחָד אֶחָד וְקוֹרִין. אֵין הַמֵּת מֻטָּל לִפְנֵיהֶם, הֵן יוֹשְׁבִין וְקוֹרִין וְהוּא יוֹשֵׁב וְדוֹמֵם. הֵם עוֹמְדִין וּמִתְפַּלְּלִין וְהוּא עוֹמֵד וּמַצְדִּיק עָלָיו אֶת הַדִּין, וְאוֹמֵר: רִבּוֹן (כָּל) הָעוֹלָמִים, הַרְבֵּה חָטָאתִי לְפָנֶיךָ, וְלֹא נִפְרַעְתָּ מִמֶּנִּי אֶחָד מִנִּי אֶלֶף, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, ה׳ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתְּגַדֵּר פִּרְצוֹתֵינוּ וּפִרְצוֹת כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים. אָמַר אַבַּיֵי: לָא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְאִינִישׁ לְמֵימַר הָכִי, דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, וְכֵן תָּנָא מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי: לְעוֹלָם אַל יִפְתַּח אָדָם פִּיו לַשָּׂטָן. וְאָמַר רַב יוֹסֵף: מַאי קְרָאָה? שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיהו א׳:י׳) ״כִּמְעָט, כִּסַּדְם הָיִינוּ״, מַאי אַהֲדָר לְהוּ נָבִיא? (שם) ״שִׁמְעוּ דְּבַר ה׳ קְצִינֵי סְדֹם״.

ו עא אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: הַמּוֹצֵא כְּלָאַיִם בְּבִגְדּוֹ, פּוֹשְׁטָן אֲפִלּוּ בַּשּׁוּק, מַאי טַעְמָא? (משלי כ״א:ל׳) ״אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד ה׳״, כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חִלּוּל הַשֵּׁם אֵין חוֹלְקִין כָּבוֹד לָרַב. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבַּיֵי: מַאי שְׁנָא (קמאי) [ראשונים] דִּמְתָרְחִישׁ לְהוּ נִיסָּא, וּמַאי שְׁנָא אַנָּן, דְּלָא מִתְרָחִישׁ לָן נִיסָּא? אִי מִשּׁוּם תְּנוּיֵי, בִּשְׁנֵי דְּרַב יְהוּדָה כּוּלֵי תְּנוּיֵי בִּנְזִיקִין הֲוָה, וַאֲנַן קָא מַתְנִינַן שִׁיתָּא סִדְרֵי. וְכִי הֲוָה מָטֵי רַב יְהוּדָה בְּעֶקְצִין, ״הָאִשָּׁה שֶׁכּוֹבֶשֶׁת יָרָק בְּקֻדָּרָה״, וְאַמְרֵי לָהּ, ״זֵיתִים שֶׁכְּבָשָׁן בְּטַרְפִּיחָן, טְהוֹרִין״, אָמַר: הֲוָיוֹת דְּרַב וּשְׁמוּאֵל קָא חָזִינָא הָכָא. וַאֲנַן, קָא מַתְנִינַן בְּעֶקְצִין תְּלִיסַר מְתִיבְתָּא. וְאִלּוּ רַב יְהוּדָה, כִּי שָׁלִיף חַד מְסָאנָא, אָתָא מִיטְרָא, וַאֲנַן קָא מְצַעֲרִינַן נַפְשִׁין וּמְצַוּוח קָא צַוְחִינַן וְלֵית דְּמַשְׁגַּח בָּן. אָמַר לֵיהּ: קַמָּאֵי הֲווּ קָא מַסְרֵי נַפְשַׁיְיהוּ אַקִּדֻּשַׁת הַשֵּׁם, אֲנַן לָא מַסְרִינַן נַפְשִׁין אַקִּדֻּשַׁת הַשֵּׁם. כִּי הָא דְּרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, חֲזָיֵיהּ לְהַהִיא כּוּתִית דַּהֲוָת לְבִישַׁת כַּרְבַּלְתָּא בְּשׁוּקָא. סָבַר דְּבַת יִשְׂרָאֵל הִיא. קָם קָרְעֵיהּ מִינָהּ, אִגְלָאי מִלְּתָא דְּכוּתִית הִיא. שַׁיְימוּהָ בְּאַרְבַּע מְאָה זוּזֵי. אָמַר לָהּ: מַה שְׁמֵךְ? [אָמְרָה לֵיהּ]: ׳מָתוּן׳. אָמַר לָהּ: מָתוּן מָתוּן, אַרְבַּע מְאָה זוּזֵי שַׁוְיָא.

ז עב רב גִּידֵל, הֲוָה רָגִיל דַּהֲוָה [קָא] אָזֵיל וְיָתֵיב בְּשַׁעֲרֵי טְבֶרְיָה. אָמַר לְהוּ: הָכִי טְבִילוּ וְהָכִי טְבִילוּ. אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן: לָא מִיסְתַּפֵּי מַר מֵיצָר הָרָע? אָמַר לְהוּ: דַּמְיָין בְּאַפֵּי כִּי קָאקֵי חִיוְרֵי. (פרק הפועלים וע״ש רש״א) רַבִּי יוֹחָנָן הֲוָה רָגִיל דַּהֲוָה [קָא] אָזֵיל וְיָתֵיב בְּשַׁעֲרֵי טְבֶרְיָה. אָמַר: כִּי סַלְקָן וְאַתְיָין בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל (מן נהרא) [מִטְּבֶרְיָה], לִיסְתַּכְּלָן בִּי, דִּלְהֲוֵי לְהוּ זַרְעָא שַׁפִּירֵי כְּוָתֵי. אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן: לָא [קָא] מִסְתַּפֵּי מַר מֵעֵינָא בִּישָׁא? אָמַר לְהוּ: אֲנָא, מִזַּרְעָא דְּיוֹסֵף קָא אָתֵינָא, דְּלָא שָׁלְטָא בֵּיהּ עֵינָא בִּישָׁא, דִּכְתִיב: (בראשית מ״ט:כ״ב) ״בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן״, וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: אַל תִּקְרֵי: ״עֲלֵי עָיִן״,

אֶלָּא ״עוֹלֵי עַיִן״. רַבִּי [יוֹסֵי בַּר] חֲנִינָא אָמַר מֵהָכָא: (שם מח) ״וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ״, מַה דָּגִים שֶׁבַּיָּם, מַיִם מְכַסִּין (אותן) [עֲלֵיהֶן] וְאֵין הָעַיִן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם, אַף זַרְעוֹ שֶׁל יוֹסֵף, אֵין הָעַיִן [הָרָע] שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם. וְאִי בָּעֵית אֵימָא: (עלי עין) [עַיִן שֶׁלֹּא רָצְתָה לְהִזּוֹן מִמַּה שֶּׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, אֵין עַיִן הָרָע שׁוֹלֶטֶת בּוֹ.

ח עג דָּרַשׁ רַב עֲוִירָא, זְמִנִין אָמַר לֵיהּ מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי אַמִּי, וְזִמְנִין אָמַר לֵיהּ מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי אַסִי: אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּתִיב בְּתוֹרָתְךָ: (דברים י׳:י״ז) ״אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד״, וַהֲלֹא אַתָּה נוֹשֵׂא פָּנִים לְיִשְׂרָאֵל? דִּכְתִיב: (במדבר ו׳:כ״ו) ״יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ״. אָמַר לָהֶם: (ולא) [וְכִי לֹא] אֶשָּׂא פָּנִים לְיִשְׂרָאֵל? שֶׁכָּתַבְתִּי לָהֶם [בַּתּוֹרָה:] (דברים ח׳:י׳) ״וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ [אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ״], וְהֵם דִּקְדְּקוּ עַל עַצְמָם עַד כְּזַיִת וְעַד כְּבֵיצָה.

ט אָמַר רַב יְהוּדָה: מִנַּיִן לְבִרְכַּת הַמָּזוֹן לְאַחֲרֶיהָ מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים ח׳:י׳) ״וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ״. מִנַּיִן לְבִרְכַּת הַתּוֹרָה לְפָנֶיהָ מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: (שם לב) ״כִּי שֵׁם ה׳ אֶקְרָא, הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ״.

י אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: מִנַּיִן שֶׁאֵין הַיָּחִיד אוֹמֵר קְדֻשָּׁה? שֶׁנֶּאֱמַר: (ויקרא כ״ב:ל״ב) ״וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ כָּל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה לֹא יִהֵא בִּפָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה. (מנא הני מילי?) [מַאי מַשְׁמַע] ? דְּתָנָא (רבינא) [רַבְנַאי] אַחוּהָ דְּרַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: אַתְיָא ׳תוֹךְ׳ ׳תוֹךְ׳. כְּתִיב הָכָא: ״וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, וּכְתִיב הָתָם: (במדבר ט״ז:כ״א) ״הִבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת״. [וְאַתְיָא ׳עֵדָה׳ ׳עֵדָה׳, דִּכְתִיב הָתָם: (שם) ״עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת״]. מַה לְּהַלָּן עֲשָׂרָה, אַף כָּאן עֲשָׂרָה.

יא תַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא [הָיָה] אוֹמֵר: אֵין דִּבְרֵי תוֹרָה מְקַבְּלִין טֻמְאָה. מַעֲשֶׂה בְּתַלְמִיד אֶחָד שֶׁהָיָה מְגַמְגֵּם וְקוֹרֵא לְמַעְלָה מֵרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא. אָמַר לוֹ: בְּנִי, פְּתַח פִּיךָ וְיָאִירוּ דְּבָרֶיךָ, שֶׁאֵין דִּבְרֵי תוֹרָה מְקַבְּלִין טֻמְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיהו כ״ג:כ״ט) ״הֲלוֹא כֹה דְּבָרִי, כָּאֵשׁ, נְאֻם ה׳״, מָה אֵשׁ אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה אֵינָם מְקַבְּלִים טֻמְאָה.

יב [הָיָה מִתְפַּלֵּל וּמָצָא צוֹאָה בִּמְקוֹמוֹ, אָמַר רַבָּה: אַף עַל פִּי שֶׁחָטָא, תְּפִלָּתוֹ תְּפִלָּה. מַתְקִיף לֵיהּ רָבָא, וְהָא: (משלי כ״א:כ״ז) ״זֶבַח רְשָׁעִים תּוֹעֵבָה״?! אֶלָּא אָמַר רָבָא: הוֹאִיל וְחָטָא, אַף עַל פִּי שֶׁהִתְפַּלֵּל תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה].

יג [אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: הַנִּצָּרְךָ לְנִקָּבָיו, הֲרֵי זֶה לֹא יִתְפַּלֵּל, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: (עמוס ב) ״הָכוֹן לִקְרַאת אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל״].

יד עד וְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי דִּכְתִיב: (קהלת ד׳:י״ז) ״שְׁמוֹר רַגְלְךָ כַּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ אֶל בֵּית הָאֱלֹהִים״. (״וְקָרוֹב לִשְׁמֹעַ מִתֵּת הַכְּסִילִים זֶבַח, כִּי אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רָע״. שְׁמוֹר רַגְלְךָ כַּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ אֶל בֵּית הָאֱלֹהִים״.) שְׁמֹר עַצְמְךָ שֶׁלֹּא תֶּחֱטָא, וְאִם תֶּחֱטָא הָבֵא קָרְבָּן לְפָנַי. ״וְקָרוֹב לִשְׁמֹעַ [דִּבְרֵי חֲכָמִים״]. (״מִתֵּת הַכְּסִילִים זֶבַח״.) אָמַר רָבָא: חֲיֵי קָרוֹב לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי חֲכָמִים, שֶׁאִם חוֹטְאִים מְבִיאִין קָרְבָּן וְעוֹשִׂין תְּשׁוּבָה. [״מִתֵּת הַכְּסִילִים״], וְאַל תְּהִי כַּכְּסִילִים, שֶׁחוֹטְאִין וּמְבִיאִין קָרְבָּן וְאֵין עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה. ״כִּי אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רָע״, אִי הָכִי, צַדִּיקִים נִינְהוּ! אֶלָּא, אַל תְּהִי כַּכְּסִילִים שֶׁחוֹטְאִין וּמְבִיאִין קָרְבָּן, וְאֵינָם יוֹדְעִים אִם עַל הַטּוֹבָה הֵם מְבִיאִים אוֹ עַל הָרָעָה הֵם מְבִיאִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בֵּין טוֹב לְרַע אֵינָן מַבְחִינִין, [וְהֵם] קָרְבָּן מְבִיאִין לְפָנַי? ! (אמר) רַב (אסי) [אַשִׁי], וְאִיתֵּימָא רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא [אָמַר]: שְׁמֹר נְקֻבֶּיךָ בְּשָׁעָה שֶׁאַתָּה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה לְפָנַי.

טו אָמַר רַבִּי יִצְחָק: טָפַח בְּאִשָּׁה עֶרְוָה, לְמַאי? אִילֵימָא לְאִסְתַּכּוֹלֵי בָּהּ, וְהָא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: לָמָּה מָנָה הַכָּתוּב תַּכְשִׁיטִין שֶׁבַּחוּץ עִם תַּכְשִׁיטִין שֶׁבִּפְנִים? לוֹמַר לְךָ: כָּל הַמִּסְתַּכֵּל בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁל אִשָּׁה כְּאִלּוּ מִסְתַּכֵּל בְּמָקוֹם הַתֹּרֶף. אֶלָּא בְּאִשְׁתּוֹ וְלִקְרִיאַת שְׁמַע. אָמַר רַב חִסְדָּא: שׁוֹק בְּאִשָּׁה עֶרְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיהו מ״ז:ב׳-ג׳) ״גַּלִּי שׁוֹק עִבְרִי נָהָרוֹת״, וּכְתִיב: (שם) ״תִּגָּל עֶרְוָתֵךְ גַּם תֵּרָאֶה חֶרְפָּתֵךְ״. אָמַר שְׁמוּאֵל: קוֹל בְּאִשָּׁה עֶרְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שיר השירים ב׳:י״ד) ״כִּי קוֹלֵךְ עָרֵב וּמַרְאַיִךְ נָאוֶה״, אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: שִׂעָר בְּאִשָּׁה עֶרְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם ד) ״שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים״. הַתּוֹלֶה תְּפִלָּיו, יִתְלוּ לוֹ חַיָּיו. דּוֹרְשֵׁי חֲמוּרוֹת אָמְרוּ: (דברים כ״ח:ס״ו) ״וְהָיוּ חַיֶּיךָ תְּלָאִים לְךָ מִנֶּגֶד״, זֶה הַתּוֹלֶה תְּפִלָּיו.

טז רַבִּי אַבָּא הֲוָה קָא מְשַׁתַּמִּיט מִינֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה, דַּהֲוָה בָּעֵי לְמֵיסַק (לארץ) [לְאַרְעָא דְּ]יִשְׂרָאֵל, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה: כָּל הָעוֹלֶה מִבָּבֶל לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיהו כ״ז:כ״ב) ״בָּבֶלָה יוּבָאוּ, וְשָׁמָּה יִהְיוּ עַד יוֹם פָּקְדִי אֹתָם, נְאֻם ה׳״. אָמַר: אֵיזִיל וְאֶשְׁמַע מִינֵיהּ מִלְּתָא, (ואתי) [מִבֵּית וַעֲדָא, וַהֲדַר אַפִּיק]. אָזַל, אַשְׁכְּחֵיהּ לְתָנָא דְּקָמֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה: הָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה וְנִתְעַטֵּשׁ, מַמְתִּין עַד שֶׁיִּכְלֶה הָרוּחַ וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, אִיכָּא דְּאָמְרִי: הָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה וּבִקֵּשׁ לְהִתְעַטֵּשׁ, מְרַחִיק לְאַחֲרָיו אַרְבַּע אַמּוֹת, וּמִתְעַטֵּשׁ, וּמַמְתִּין עַד שֶׁיִּכְלֶה הָרוּחַ וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, וְאוֹמֵר: ״רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יְצִירָתְנוּ נְקֵבִים נְקֵבִים, חֲלוּלִים חֲלוּלִים, גְּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ חֶרְפָּתֵנוּ וּכְלִמָּתֵנוּ בְּחַיֵּינוּ, וּבְאַחֲרִיתֵנוּ רִמָּה וְתוֹלֵעָה״. וּמַתְחִיל מִמָּקוֹם שֶׁפָּסַק. אָמַר לוֹ: אִלּוּ לֹא בָּאתִי אֶלָּא לִשְׁמֹעַ דָּבָר זֶה, דַּיִּי.

יז תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא: הָיָה מְהַלֵּךְ בַּמְּבוֹאוֹת הַמְטֻנָּפוֹת, לֹא יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאִם הָיָה קוֹרֵא וּבָא, פּוֹסֵק, לֹא פָּסַק, מַאי? אָמַר רַבִּי מְיָאשָׁא בַּר בְּרִיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: (יחזקאל כ׳:כ״ה) ״וְגַם אֲנִי נָתַתִּי לָהֶם חֻקִּים לֹא טוֹבִים, וּמִשְׁפָּטִים לֹא יִחְיוּ בָּהֶם״. רַבִּי אַסִי אָמַר: (ישעיהו ה׳:י״ח) ״הוֹי מֹשְׁכֵי הֶעָוֹן בְּחַבְלֵי הַשָּׁוְא״. רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה אָמַר מֵהָכָא: (במדבר טו) ״כִּי דְּבַר ה׳ בָּזָה״. וְאִם פָּסַק, מַה שְׁכָרוֹ? אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: (דברים ל״ב:מ״ז) ״וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים״.

פרק ד

א **ברכות פרק ד תפילת השחר** - עה אִיתְּמַר, רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא אָמַר: תְּפִלּוֹת, אָבוֹת תִּקְּנוּם. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: תְּפִלּוֹת, כְּנֶגֶד תְּמִידִים תִּקְּנוּם. (אנשי כנה״ג, רש״י) תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, וְתַנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: אַבְרָהָם תִּקֵּן תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית י״ט:כ״ז) ״וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם״. (את פני ה׳) וְאֵין ׳עֲמִידָה׳ אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים ק״ו:ל׳) ״וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל״. (״ותעצר המגפה״) יִצְחָק תִּקֵּן תְּפִלַּת הַמִּנְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית כ״ד:ס״ג) ״וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עֶרֶב״. וְאֵין ׳שִׂיחָה׳ אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם קב) ״תְּפִלָּה לָעָנִי כִּי יַעֲטֹף, וְלִפְנֵי ה׳ יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ״. יַעֲקֹב תִּקֵּן תְּפִלַּת עַרְבִית, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית כ״ח:י״א) ״וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם״. (״כי בא השמש״) וְאֵין ׳פְּגִיעָה׳ אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיהו ז׳:ט״ז) [״וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה], וְאַל תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה, וְאַל תִּפְגַּע בִּי״. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ: תְּפִלַּת הַשַּׁחַר עַד חֲצוֹת? שֶׁהֲרֵי תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר קָרֵב וְהוֹלֵךְ עַד חֲצוֹת, וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: [עַד אַרְבַּע שָׁעוֹת] וְכוּ׳.

ב תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הַמִּתְפַּלֵּל אֲחוֹרֵי רַבּוֹ, וְהַנּוֹתֵן שָׁלוֹם לְרַבּוֹ, וְהַמַּחֲזִיר שָׁלוֹם לְרַבּוֹ. וְהַחוֹלֵק עַל יְשִׁיבָתוֹ שֶׁל רַבּוֹ, וְהָאוֹמֵר דָּבָר שֶׁלֹּא שָׁמַע מִפִּי רַבּוֹ, גּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל.

ג עו תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּתַלְמִיד אֶחָד שֶׁבָּא לִפְנֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אָמַר לוֹ: רַבִּי, תְּפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת אוֹ חוֹבָה? אָמַר לוֹ: רְשׁוּת. בָּא לִפְנֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל, אָמַר לוֹ: רַבִּי, תְּפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת אוֹ חוֹבָה? אָמַר לוֹ: חוֹבָה. אָמַר לוֹ: וַהֲלֹא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר לִי ׳רְשׁוּת׳. אָמַר לוֹ: הַמְתֵּן עַד שֶׁיִּכָּנְסוּ בַּעֲלֵי תְּרִיסִין לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסוּ בַּעֲלֵי תְּרִיסִין, (לבית המדרש) עָמַד הַשּׁוֹאֵל וְשָׁאַל: תְּפִלַּת עַרְבִית, רְשׁוּת אוֹ חוֹבָה? אָמַר לוֹ רַבָּן גַּמְלִיאֵל: חוֹבָה. אָמַר לָהֶם רַבָּן גַּמְלִיאֵל לַחֲכָמִים: כְּלוּם יֵשׁ אָדָם שֶׁחוֹלֵק (עלי) [בְּדָבָר זֶה? אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: ׳לָאו׳. אָמַר לוֹ: וַהֲלֹא מִשְׁמְךָ אָמְרוּ: ׳רְשׁוּת׳! אָמַר לוֹ: יְהוֹשֻׁעַ, עֲמֹד עַל רַגְלֶיךָ וְיָעִידוּ בְךָ! עָמַד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל רַגְלָיו וְאָמַר: אִלְמָלֵא אֲנִי חַי וְהוּא מֵת, יָכוֹל הַחַי לְהַכְחִישׁ אֶת הַמֵּת, וַעֲכָשָׁיו, שֶׁאֲנִי חַי וְהוּא חַי, הֵיאַךְ יָכוֹל הַחַי לְהַכְחִישׁ אֶת הַחַי? הָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עוֹמֵד עַל רַגְלָיו, עַד שֶׁרָנְנוּ כָּל הָעָם וְאָמְרוּ לְחוּצְפִּית הַמְתַרְגְּמָן: עֲמֹד! וְעָמַד. אָמְרוּ: עַד כַּמָּה נִיצַעֲרִיהּ וְלִיזִיל? (אתא) בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה אֶשְׁתָּקֵד, צְעָרִיהּ. (אתא) בִּבְכוֹרוֹת, בְּמַעֲשֶׂה דְּרַבִּי צָדוֹק, צְעָרִיהּ. הָכָא נַמִּי קָא מְצַעֵר לֵיהּ. (כולי האי לצעריה וליזיל.) תָּא וְנַעֲבְרִיהּ. מַאן נוּקְמֵיהּ [לֵיהּ]? נוּקְמֵיהּ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, (הוה ליה בעל דבר) [בַּעַל מַעֲשֶׂה הוּא]. נוּקְמֵיהּ לְרַבִּי עֲקִיבָא, [דִּלְמָא עָנִישׁ לֵיהּ, דְּ]לֵית לֵיהּ זְכוּת אָבוֹת. (ועניש ליה) אֶלָּא נוּקְמֵיהּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, דְּהוּא חָכָם וְהוּא עָשִׁיר וְהוּא עָשִׂירִי לְעֶזְרָא. הוּא חָכָם, דְּאִי מַקְשֵׁי לֵיהּ, מְפָרֵק לֵיהּ. הוּא עָשִׁיר, דְּאִי מַפְלַח לְבֵי קִיסָר, הַאי נַמִּי מָצֵי מַפְלַח כְּוָותֵיהּ. וְהוּא עָשִׂירִי לְעֶזְרָא, דְּאִית לֵיהּ זְכוּת אָבוֹת, וְלָא מָצֵי עָנֵישׁ לֵיהּ. אַתּוּ וְאַמְרֵי לֵיהּ: נֵיתֵי לֵיהּ לְמֵימַר לְמֵהֱוֵי רֵישׁ מְתִיבְתָּא? אָמַר לְהוּ: אֵיזִיל וְאֶמְלִיךְ בְּאַנְשֵׁי בֵּיתָאי. אָזַל וְאֶמְלִיךְ בִּדְבִיתְהוּ. אָמְרָה לֵיהּ: (דף כח) דִּלְמָא מַעֲבִירִין לָךְ. (אמר לה: מעלין בקדש ולא מורידין, דלמא עניש לך) אָמַר לָהּ: (אמרי אינשי) לִשְׁתַּמִּישׁ [אֵינִישׁ] יוֹמָא חָדָא בְּכַסָּא דְּמוּקְרָא וּלְמָחָר לִיתְבַר. אָמְרָה לֵיהּ: לֵית לָךְ חַוּוּרְתָּא. הַהוּא יוֹמָא, בַּר תַּמְנֵי סְרֵי שְׁנֵי הֲוָה. אִתְרְחִישׁ לֵיהּ נִיסָּא וְהַדְרוּ לֵיהּ תַּמְנֵי סְרֵי דְּאֵרֵי חַוּוּרְתָּא. וְהַיְנוּ דְּקָאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה, וְלֹא בֶּן שִׁבְעִים שָׁנָה.

ד תָּנָא: אוֹתוֹ הַיּוֹם סִלְקוּהוּ לְשׁוֹמֵר הַפֶּתַח, וְנִתְּנָה רְשׁוּת לַתַּלְמִידִים לִכָּנֵס, שֶׁהָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל מַכְרִיז וְאוֹמֵר: כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאֵין תּוֹכוֹ כִּבְרוֹ אַל יִכָּנֵס לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. (מִשּׁוּם דְּאַמְרִינַן: כָּל הַשּׁוֹנֶה לְתַלְמִיד שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, כְּאִלּוּ זוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס. וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: הֲגֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּקִים לָן שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה דָּרֵשׁ: לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ) [שֶׁהָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל מַכְרִיז וְאוֹמֵר: כָּל תַּלְמִיד שֶׁאֵין תּוֹכוֹ כִּבְרוֹ, לֹא יִכָּנֵס לְבֵית הַמִּדְרָשׁ]. הַהוּא יוֹמָא אִתְּוָסְפוּ כַּמָּה סַפְסָלֵי. (בבית המדרש.) אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: פְּלִיגֵי בָּהּ (רבי יוסי) [אַבָּא יוֹסֵף] בַּר דּוֹסְתָּאי וְרַבָּנָן, חַד אָמַר: אִתְּוָסֶף אַרְבַּע מֵאוֹת סַפְסָלֵי, וְחַד אָמַר: שְׁבַע מֵאוֹת סַפְסָלֵי. הֲוָה קָא חַלְשָׁא דַּעְתֵּיהּ דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל. אָמַר: דִּלְמָא חַס־וְשָׁלוֹם מָנַעְתִּי תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל. אַחְזוּ לֵיהּ בְּחֶלְמָא, חַצְבֵי חִיוְרֵי דְּמַלְיָין קִיטְמָא. וְלָא הִיא, אֶלָּא לִיתּוּבֵיהּ דַּעְתֵּיהּ הוּא דְּאַחְזוּ לֵיהּ. תָּנָא: עַדְיוֹת, בּוֹ בַּיּוֹם נִשְׁנֵית. וְכָל הֵיכָא דְּאַמְרֵי: ׳בּוֹ בַּיּוֹם׳, הַהוּא יוֹמָא הֲוָה. וְלֹא הָיְתָה הֲלָכָה שֶׁהָיְתָה תְּלוּיָה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ שֶׁלֹּא פֵּרְשׁוּהָ. וְאַף רַבָּן גַּמְלִיאֵל לֹא מָנַע עַצְמוֹ מִבֵּית

הַמִּדְרָשׁ [אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת] דִּתְנַן: בּוֹ בַּיּוֹם (עמד) [בָּא] יְהוּדָה גֵּר עַמּוֹנִי לִפְנֵיהֶם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ. אָמַר לָהֶם: מָה אֲנִי לָבוֹא בַּקָּהָל? אָמַר לוֹ רַבָּן גַּמְלִיאֵל: אָסוּר אַתָּה [לָבוֹא בַּקָּהָל]. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: מֵאֵת אַתָּה [לָבוֹא בַּקָּהָל]. אָמַר לוֹ רַבָּן גַּמְלִיאֵל: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: (דברים כ״ג:ד׳) ״לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל ה׳״. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וְכִי עַמּוֹן וּמוֹאָב, בִּמְקוֹמָן הֵם יוֹשְׁבִין? וַהֲלֹא כְּבָר עָלָה סַנְחֵרִיב [מֶלֶךְ אַשּׁוּר] וּבִלְבֵּל אֶת כָּל הָאֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיהו י׳:י״ג) ״וְאָסִיר גְּבוּלֹת עַמִּים [וַעֲתוּדֹתֵיהֶם שׁוֹסֵתִי, וְאוֹרִיד כַּאבִּיר יוֹשְׁבִים״]. וְכָל דְּפָרִישׁ, מֵרֻבָּא פָּרִישׁ. אָמַר לֵיהּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: (ירמיהו מ״ט:ו׳) ״וְאַחֲרֵי כֵן אָשִׁיב אֶת שְׁבוּת בְּנֵי עַמּוֹן״ וּכְבָר שָׁבוּ. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: (עמוס ט׳:י״ד) ״וְשַׁבְתִּי אֶת שְׁבוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל״ וַעֲדַיִן לֹא שָׁבוּ. (סוטה פ״ק וע״ש מהרש״א) (אלא דהדרי הכא נמי דהדרי) מִיָּד הִתְּירוּהוּ לָבוֹא בַּקָּהָל.

ה אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל: (איכו השתא) [הוֹאִיל וְהָכִי חֲזֵי], אֵיזִיל וַאֲפַיְּיסֵיהּ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. (אזל) כִּי מָטָא לְבֵיתֵיהּ, חֲזִינְהוּ לַאֲשִׁיתָא דְּבֵיתֵיהּ דְּמִשַּׁחְרָן. אָמַר לֵיהּ: מִכָּתְלֵי בֵּיתְךָ [אַתָּה] נָכָר שֶׁפָּחַמְתָּ אַתָּה. אָמַר לֵיהּ: אוֹי לוֹ לַדּוֹר שֶׁאַתָּה פַּרְנָסוֹ, (ואוי לה לספינה שאתה קברניטה.) שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ בְּצַעֲרָן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, בַּמָּה הֵן (עסוקים) [מִתְפַּרְנְסִין] וּבַמָּה הֵם נִזּוֹנִין. אָמַר לֵיהּ: נַעֲנֵיתִי לְךָ, מְחֹל לִי. לָא אַשְׁגַּח בֵּיהּ. עֲשָׂה בְּשִׁבְיל כְּבוֹד אַבָּא, אִיפַּיֵּיס. אָמְרוּ: מַאן לֵיזִיל וְלֵימָא לְהוּ לְרַבָּנָן? אָמַר לְהוּ הַהוּא כּוֹבֵס: אֲנָא אָזֵילְנָא. שָׁלַח רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ: מַאן דְּלָבֵישׁ מַדָּא, יְלִבַּשׁ מַדָּא, וּמַאן דְּלָא לָבֵישׁ מַדָּא, יֵימַר לְמַאן דְּלָבֵישׁ מַדָּא: שְׁלַח מַדָּיךְ וַאֲנָא אַלְבְּשֵׁיהּ? אָמַר לֵיהּ רַבִּי עֲקִיבָא לְרַבָּנָן: טְרוּקוּ גַּלֵּי! דְּלָא לֵיתוּ עַבְדֵי דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וְלִיצַעֲרוּ רַבָּנָן. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: מוּטָב דְּאֵיקוּם וְאֵיזִיל אֲנָא לְגַבֵּיהּ. אָתָא, (רבי יהושע) טָרַף (אדשא) [אַבָּבָא], וְאָמַר לְהוּ: מַזֶּה בֶּן מַזֶּה, יָזֶה. שֶׁאֵינוֹ לֹא מַזֶּה וְלֹא בֶּן מַזֶּה, יֹאמַר לְמַזֶּה בֶּן מַזֶּה: מִימֶיךָ מֵי־מְעָרָה, וְאֶפְרָךְ אֵפֶר־מִקְלֶה. אָמַר לֵיהּ רַבִּי עֲקִיבָא: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, נִתְפַּיַּסְתָּ? כְּלוּם עָשִׂינוּ אֶלָּא לְכִבּוּדְךָ, לְמָחָר אֲנִי וְאַתָּה נַשְׁכִּים לְפִתְחוֹ. (ואפילו הכי לא עברוה לרבי אלעזר בן עזריה, דהוה דריש רבן גמליאל תרתי שבתא, ודריש רבי אלעזר בן עזריה חדא שבתא) [אַמְרֵי: הֵיכִי נַעֲבִיד? נַעֲבְרֵיהּ, גְּמִירֵי: מַעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְאֵין מוֹרִידִין. נִדְרֹשׁ מַר חָדָא שַׁבְּתָא וּמַר חָדָא שַׁבְּתָא, אַתּוּ לְקָנְאוּיֵי, אֶלָּא לִדְרֹשׁ רַבָּן גַּמְלִיאֵל תְּלָתָא שַׁבְּתָא, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה חָדָא שַׁבְּתָא]. וְהַיְינוּ דְּאָמַר מַר: ״שַׁבָּת שֶׁל מִי הָיְתָה״? שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הָיְתָה, וְאוֹתוֹ תַּלְמִיד, (ששאל ערבית רשות או חובה) רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי הָוָה.

ו רַבִּי זֵירָא, כִּי הֲוָה חָלִישׁ מִגִּירְסֵיהּ, הֲוָה אָמַר: אֵיזִיל וְאֵיתֵיב אַפִּתְחָא דְּבֵי רַבִּי נָתָן [בַּר טוֹבְיָה], אָמַר: כִּי חַלְפֵי רַבָּנָן, אֵיקוּם מִקַּמַּיְיהוּ וְאַקַּבֵּל אַגְרָא. נָפַק, אָתָא רַבִּי נָתָן [בַּר טוֹבְיָה], אָמַר: מַאן אָמַר הֲלָכָה בֵּי מִדְרָשָׁא? אָמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: (וכו׳)

ז מַתְנִיתִין, רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנֶה הָיָה מִתְפַּלֵּל בִּכְנִיסָתוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וּבִיצִיאָתוֹ, תְּפִלָּה קְצָרָה. אָמְרוּ לוֹ: מַה מָּקוֹם לִתְפִלָּה זוֹ? אָמַר לָהֶם: בִּכְנִיסָתִי אֲנִי מִתְפַּלֵּל שֶׁלֹּא יֵאָרַע תְּקָלָה עַל יָדִי, וּבִיצִיאָתִי אֲנִי נוֹתֵן הוֹדָאָה עַל חֶלְקִי.

ח גמרא תָּנוּ רַבָּנָן: בִּכְנִיסָתוֹ מַהוּ אוֹמֵר? יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, ה׳ אֱלֹהַי, שֶׁלֹּא יֵאָרַע דָּבָר תְּקָלָה עַל יָדִי, וְלֹא אֶכָּשֵׁל בְּדָבָר הֲלָכָה, וְיִשְׂמְחוּ בִּי חֲבֵרַי, וְלֹא אוֹמַר עַל טָמֵא טָהוֹר וְלֹא עַל טָהוֹר טָמֵא. וְלֹא יִכָּשְׁלוּ חֲבֵרַי בְּדָבָר הֲלָכָה וְאֶשְׂמַח בָּהֶם. וּבִיצִיאָתוֹ אוֹמֵר: מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, ה׳ אֱלֹהַי, שֶׁשַּׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ, וְלֹא שַׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי קָרְנוֹת, שֶׁהֵם מַשְׁכִּימִים וַאֲנִי מַשְׁכִּים, הֵם מַשְׁכִּימִים לְדִבְרֵי תוֹרָה. אֲנִי עָמֵל וְהֵם עֲמֵלִים, אֲנִי עָמֵל וּמְקַבֵּל שָׂכָר, וְהֵם עֲמֵלִים וְאֵינָם מְקַבְּלִים שָׂכָר. אֲנִי רָץ וְהֵם רָצִים, אֲנִי רָץ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְהֵם רָצִים לִבְאֵר שַׁחַת.

ט עז תָּנוּ רַבָּנָן: כְּשֶׁחָלָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, נִכְנְסוּ תַּלְמִידָיו לְבַקְּרוֹ. אָמְרוּ לוֹ: רַבִּי, לַמְּדֵנוּ אֲרְחוֹת חַיִּים וְנִזְכֶּה בָּהֶם לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לָהֶם: הִזָּהֲרוּ בִּכְבוֹד חַבְרֵיכֶם, וּכְשֶׁאַתֶּם מִתְפַּלְּלִים, דְּעוּ לִפְנֵי מִי אַתֶּם (מתפללים) [עוֹמְדִים], וּמִנְעוּ בְּנֵיכֶם מִן הַהִגָּיוֹן, וְהוֹשִׁיבוּם בֵּין בִּרְכֵּי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וּבִשְׁבִיל כָּךְ תִּזְכּוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וּכְשֶׁחָלָה רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, נִכְנְסוּ תַּלְמִידָיו לְבַקְּרוֹ. כֵּינֵן שֶׁרָאָה אוֹתָם, הִתְחִיל (והיה בוכה) [לִבְכּוֹת]. אָמְרוּ לוֹ: רַבֵּנוּ, נֵר יִשְׂרָאֵל, עַמּוּד הַיְמָנִי, פַּטִּישׁ הֶחָזָק, מִפְּנֵי מָה אַתָּה בוֹכֶה? אָמַר לָהֶם: אִלּוּ לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם הָיוּ מוֹלִיכִין אוֹתִי, שֶׁהַיּוֹם כָּאן וּמָחָר בַּקֶּבֶר, שֶׁאִם כָּעַס עָלַי, אֵין כַּעֲסוֹ כַּעַס עוֹלָם, וְאִם אוֹסְרֵנִי, אֵין אִסּוּרוֹ אִסּוּר עוֹלָם, וְאִם מְמִיתֵנִי, אֵין מִיתָתוֹ מִיתַת עוֹלָם, וַאֲנִי יָכוֹל לְפַיְּסוֹ בִּדְבָרִים וּלְשַׁחֲדוֹ בְּמָמוֹן, וְאַף עַל פִּי כֵן הָיִיתִי בּוֹכֶה. וְעַכְשָׁיו שֶׁמּוֹלִיכִין אוֹתִי לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא חַי וְקַיָּם (לעד) [לָעוֹלָם] וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, שֶׁאִם כּוֹעֵס עָלַי, כַּעֲסוֹ כַּעַס עוֹלָם. וְאִם אוֹסְרֵנִי, אִסּוּרוֹ אִסּוּר עוֹלָם, וְאִם מְמִיתֵנִי, מִיתָתוֹ מִיתַת עוֹלָם. וְאֵין אֲנִי יָכוֹל לְפַיְּסוֹ בִּדְבָרִים וּלְשַׁחֲדוֹ בְּמָמוֹן, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לְפָנַי שְׁנֵי דְּרָכִים, אֶחָד שֶׁל גִּיהִנּוֹם וְאֶחָד שֶׁל גַּן־עֵדֶן, וְאֵינִי יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן מוֹלִיכִין אוֹתִי, וְלֹא אֶבְכֶּה?! אָמְרוּ לוֹ: רַבֵּנוּ, בָּרְכֵנוּ. אָמַר לָהֶם: יְהִי רָצוֹן, שֶׁיְּהֵא מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם כְּמוֹרָא בָּשָׂר־וָדָם. אָמְרוּ לוֹ (רבינו) [תַּלְמִידָיו]: עַד כָּאן? (ותו לא) אָמַר לָהֶם: וּלְוַאי! תֵּדְעוּ, כְּשֶׁאָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה, אוֹמֵר: ״שֶׁלֹּא יִרְאַנִי אָדָם״. בִּשְׁעַת פְּטִירָתוֹ, אָמַר לָהֶם: פַּנּוּ כֵּלִים מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה, וְהָכִינוּ כִּסֵּא לְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה שֶׁבָּא.

י עח תָּנוּ רַבָּנָן: שִׁמְעוֹן הַפָּקוּלִי הִסְדִּיר שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת לִפְנֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל עַל הַסֵּדֶר בְּיַבְנֶה. אָמַר לָהֶם רַבָּן גַּמְלִיאֵל לַחֲכָמִים: כְּלוּם יֵשׁ אָדָם שֶׁיּוֹדֵעַ לְתַקֵּן בִּרְכַּת הַמִּינִים? יָרַד שְׁמוּאֵל הַקָּטָן וְתִקְּנָהּ. לַשָּׁנָה הָאַחֶרֶת שְׁכָחָהּ. וְהִשְׁקִיף בָּהּ שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת וְלֹא הֶעֱלוּהוּ; וְאַמַּאי לֹא הֶעֱלוּהוּ? וְהָא אָמַר רַב

יְהוּדָה, אָמַר רַב: טָעָה בְּכָל הַבְּרָכוֹת כֻּלָּן, אֵין מַעֲלִין אוֹתוֹ. בְּבִרְכַּת הַמִּינִים, מַעֲלִין אוֹתוֹ, חַיְשִׁינַן, שֶׁמָּא מִין הוּא. שַׁאנִי שְׁמוּאֵל הַקָּטָן דְּאִיהוּ תִּקְּנָהּ. [וְנִיחוּשׁ] (ו)דִּלְמָא הָדַר בֵּיהּ? אָמַר אַבַּיֵי: גְּמִירֵי: ״טָבָא לָא חֲוֵי בִּישָׁא״. וְלָא? וְהָכְתִיב: (יחזקאל י״ח:כ״ד) ״וּבְשׁוּב צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל״. (דייק מדכתיב: ״ובשוב צדיק״ ששב לרשעו דמעיקרא. מהר״י ז״ל) הַהוּא רָשָׁע מֵעִקָּרוֹ, אֲבָל צַדִּיק מֵעִקָּרוֹ, לָא. וְלָא? וְהָתְנַן: אַל תַּאֲמֵן בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ, שֶׁהֲרֵי יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל שִׁמֵּשׁ בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְלִבְסוֹף נַעֲשָׂה צָדוֹק. אָמַר אַבַּיֵי: הוּא יַנַּאי, הוּא יוֹחָנָן. רָבָא אָמַר: יַנַּאי לְחוּד, יוֹחָנָן לְחוּד. יַנַּאי, רָשָׁע מֵעִקָּרוֹ, יוֹחָנָן, צַדִּיק מֵעִקָּרוֹ. לְאַבַּיֵי נִיחָא, אֶלָּא לְרָבָא קַשְׁיָא. אָמַר לְךָ רָבָא: צַדִּיק מֵעִקָּרוֹ נַמִּי, דִּלְמָא הָדַר בֵּיהּ. אִי הָכִי, אַמַּאי לָא אַסְקוּהוּ? שַׁאנִי שְׁמוּאֵל הַקָּטָן, דְּהָא אַתְחִיל בָּהּ, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, וְאִי תֵּימָא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁלֹּא הִתְחִיל בָּהּ, אֲבָל הִתְחִיל בָּהּ, גּוֹמְרָהּ.

יא עט הֲנֵי שִׁבְעָה דְּשַׁבְּתָא כְּנֶגֶד מִי? אָמַר רַבִּי חֲלַפְתָּא בֶּן שָׁאוּל: כְּנֶגֶד שִׁבְעָה קוֹלוֹת שֶׁאָמַר דָּוִד עַל הַמַּיִם. הֲנֵי תֵּשַׁע דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כְּנֶגֶד מִי? אָמַר רַבִּי (אבא) [יִצְחָק] דְּמִן קַרְטִיגְנִין: כְּנֶגֶד תֵּשַׁע אַזְכָּרוֹת שֶׁאָמְרָה חַנָּה בִּתְפִלָּתָהּ, דְּאָמַר מַר: בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִפְקְדָה שָׂרָה, רָחֵל וְחַנָּה. וְהֲנֵי עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע דְּתַעֲנִיתָא כְּנֶגֶד מִי? אָמַר רַבִּי חֲלְבּוֹ: כְּנֶגֶד עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע רְנָנוֹת שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּשָׁעָה שֶׁהִכְנִיס אָרוֹן לְבֵית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים. אִי הָכִי, בְּכָל יוֹמָא נַמִּי נִמְרִינְהוּ! (אמר ליה) אֵימַת אַמְרִינְהוּ שְׁלֹמֹה? בְּיוֹמֵי דְּרַחֲמֵי, (אף) אֲנַן נַמִּי, בְּיוֹמָא דְּרַחֲמֵי אַמְרִינַן לְהוּ.

יב רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הָעוֹשֶׂה תְּפִלָּתוֹ קֶבַע וְכוּ׳. מַאי ״קֶבַע״? אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי, אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: כָּל שֶׁתְּפִלָּתוֹ דּוֹמָה עָלָיו כְּמַשָּׂאוֹי. וְרַבָּנַן אָמְרֵי: כָּל [מִי] שֶׁאֵינוֹ אוֹמְרָהּ בִּלְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים. רַבָּה וְרַב יוֹסֵף, דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְהוּ: כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְחַדֵּשׁ בָּהּ דָּבָר. אָמַר רַבִּי זֵירָא: אֲנָא יָכִילְנָא לְחַדּוּשֵׁי בָּהּ מִלְּתָא, וּמִסְתַּפֵּינָא דִּלְמָא מִטְרִידְנָא. אַבַּיֵי בַּר אַבִּין, וְרַבִּי (חייא) [חֲנִינָא] בַּר אַבִּין, דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְהוּ: כָּל שֶׁאֵינוֹ מִתְפַּלֵּל עִם דְּמְדּוּמֵי חַמָּה, [דְּאָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִצְוָה לְהִתְפַּלֵּל עִם דְּמְדּוּמֵי חַמָּה]. וְאָמַר רַבִּי (חייא) [זֵירָא]: מַאי קְרָאָה? (תהילים ע״ב:ה׳) ״יִירָאוּךָ עִם שֶׁמֶשׁ, וְלִפְנֵי יָרֵחַ דּוֹר דּוֹרִים״. לַיְטֵי עֲלָהּ בְּמַעֲרָבָא, אַמַּאן דְּמַצְלֵי עִם דְּמְדּוּמֵי חַמָּה. מַאי טַעְמָא? דִּלְמָא מִיטַרְפָא לֵיהּ שַׁעְתָּא.

יג רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: הַמְהַלֵּךְ בְּמָקוֹם סַכָּנָה, מִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה קְצָרָה, וְאוֹמֵר: הוֹשַׁע ה׳ אֶת עַמְּךָ אֶת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל בְּכָל פָּרָשַׁת הָעִבּוּר וְכוּ׳. מַאי ״פָּרָשַׁת הָעִבּוּר״? אָמַר רַב חִסְדָּא, אָמַר מַר עוּקְבָא: אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁאַתָּה (מעלה) [מִתְמַלֵּא] עֲלֵיהֶם עֻבְרָה כְּאִשָּׁה עֻבָּרָה, יְהִיוּ [כָּל] צָרְכֵיהֶם לְפָנֶיךָ. (אמר רבא) [אִיכָּא דְּאָמְרֵי:] אָמַר רַב חִסְדָּא, אָמַר מַר עוּקְבָא: אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁהֵם עוֹבְרִים (עבירה) [עַל דִּבְרֵי תוֹרָה], יְהִיוּ כָּל צָרְכֵיהֶם לְפָנֶיךָ.

יד פ אָמַר לוֹ אֱלִיָּהוּ לְרַב יְהוּדָה אָחִיהָ דְּרַב סָלָּא חָסִידָא: לָא תִּרְתַּח וְלָא תֶּחֱטָא. לָא תִּרְתַּח וְלָא תֶּחֱטָא. וּכְשֶׁאַתָּה יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, הִמָּלֵךְ בְּקוֹנְךָ וְצֵא. מַאי ״הִמָּלֵךְ בְּקוֹנְךָ וְצֵא״? אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב, אָמַר רַב חִסְדָּא: זוֹ תְּפִלַּת הַדֶּרֶךְ. וְהֵיכִי מַצְלֵי לָהּ? רַב חִסְדָּא אָמַר: מְעַמָּד. רַב שֵׁשֶׁת אָמַר: אֲפִלּוּ מְהַלֵּךְ. רַב חִסְדָּא וְרַב שֵׁשֶׁת הָווּ קָא אָזְלֵי בְּאוֹרְחָא, קָם רַב חִסְדָּא וְקָא מַצְלֵי. אָמַר לֵיהּ רַב שֵׁשֶׁת לְשַׁמְעֵיהּ: מַאי קָא עָבִיד רַב חִסְדָּא? אָמַר לֵיהּ: קָאֵי וּמַצְלֵי. אָמַר לֵיהּ: אוּקְמָן נַמִּי לְדִידִי וְאַצְלֵי, ״מְהֵיוֹת טוֹב אַל תִּקְרֵי רָע״.

טו תָּנוּ רַבָּנָן: סוּמָא וּמִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן [אֶת] הָרוּחוֹת, יְכַוֵּן לִבּוֹ כְּנֶגֶד אֲבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: (מ״א ח) ״וְהִתְפַּלְלוּ אֶל ה׳ אֱלֹהֵיהֶם״. הָיָה עוֹמֵד בְּחוּץ לָאָרֶץ, יְכַוֵּן לִבּוֹ כְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) ״וְהִתְפַּלְלוּ אֵלֶיךָ דֶּרֶךְ אַרְצָם״ וְכוּ׳. עַר נִמְצָא כָּל יִשְׂרָאֵל מְכַוְּנִים אֶת לִבָּם לְמָקוֹם אֶחָד. אָמַר רַבִּי אַבִּין, וְאִיתֵּימָא רַבִּי אֲבִינָא: מַאי קְרָא? (שיר ד) ״כְּמִגְדַּל דָּוִיד צַוָּארֵךְ בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת״. תֵּל (שהכל) [שֶׁכָּל פִּיּוֹת] פּוֹנִים בּוֹ.

טז כַּמָּה יִשְׁהֶה בֵּין תְּפִלָּה לִתְפִלָּה? רַב הוּנָא וְרַב חִסְדָּא, חַד אָמַר: כְּדֵי שֶׁתִּתְחוֹנֵן דַּעְתּוֹ עָלָיו. וְחַד אָמַר: כְּדֵי שֶׁתִּתְחוֹלֵל דַּעְתּוֹ עָלָיו. מַאן דְּאָמַר: כְּדֵי שֶׁתִּתְחוֹנֵן דַּעְתּוֹ עָלָיו, דִּכְתִיב: (דברים ג) ״וָאֶתְחַנַּן אֶל ה׳״. וּמַאן דְּאָמַר: כְּדֵי שֶׁתִּתְחוֹלֵל דַּעְתּוֹ עָלָיו, דִּכְתִיב: (שמות לב) ״וַיְחַל מֹשֶׁה״.

פרק ה

א ברכות פרק ה אין עומדין - פא [מִשְׁנָה]. אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל אֶלָּא מִתּוֹךְ כֹּבֶד רֹאשׁ. חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִין שָׁעָה אַחַת וּמִתְפַּלְּלִין, כְּדֵי שְׁיְכַוְּנוּ לִבָּם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. גְּמָרָא. מְנָא הֲנֵי מִילֵי? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: דְּאָמַר קְרָא: (שמואל א א׳:י׳) ״וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ, וַתִּתְפַּלֵּל״. [מַאי]? (ו)דִּילְמָא שַׁאנִי חַנָּה, [דַּהֲוָת] (ד) מְרִירָא לַבָּהּ טוּבָא? אֶלָּא אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, מֵהָכָא: (תהילים ה׳:ח׳) ״וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבוֹא בֵיתֶךָ, אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ״. [וּמַאי]? (ו)דִּלְמָא דָּוִד שַׁאנִי, דַּהֲוָה מְצַעֵר נַפְשֵׁיהּ בְּרַחֲמֵי טוּבָא. אֶלָּא אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מֵהָכָא: (תהילים כ״ט:ב׳) ״הִשְׁתַּחֲווּ לַה׳ בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ״, אַל תִּקְרֵי ״בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ״, אֶלָּא, ״בְּחָרְדַת קֹדֶשׁ״. מַאי? דִּלְמָא לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ ׳הַדְרַת׳ מַמָּשׁ, כִּי הָא דְּרַב יְהוּדָה מְצַיֵּין נַפְשֵׁיהּ וַהֲדַר מַצְלֵי. אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מֵהָכָא: (שם ב) ״עִבְדוּ אֶת ה׳ בְּיִרְאָה, וְגִילוּ בִּרְעָדָה״. מַאי ״וְגִילוּ בִּרְעָדָה״? אָמַר רַב אַדָּא בַּר (אהבה) [מַתְנָה], אָמַר רַב: בְּמָקוֹם גִּילָה, שָׁם תְּהֵא רְעָדָה. רַבִּי יִרְמְיָה חֲוָה יָתִיב קַמֵּיהּ (דרב) [דְּרַבִּי זֵירָא], חֲזֵייֵהּ דַּהֲוָה [קָא] בָּדַח טוּבָא. אָמַר לֵיהּ: ״וְגִילוּ בִּרְעָדָה״ כְּתִיב. אָמַר לֵיהּ:

[אֲנָא], תְּפִלִּין מַנַּחְנָא. אַבָּיֵי הֲוָה יָתִיב קַמֵּיהּ דְּרַבָּה, חֲזָיֵיהּ דַּהֲוָה יָתִיב וְקָא בָּדַח טוּבָא. אָמַר לֵיהּ: לָא סָבַר לָהּ מַר: (משלי י״ד:כ״ג) ״בְּכָל עֶצֶב יִהְיֶה מוֹתָר״. אָמַר לֵיהּ: [אֲנָא], תְּפִלִּין מַנַּחְנָא. תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל, לֹא מִתּוֹךְ עַצְבוּת, וְלֹא מִתּוֹךְ עַצְלוּת, וְלֹא מִתּוֹךְ שְׂחוֹק, וְלֹא מִתּוֹךְ שִׂיחָה, וְלֹא מִתּוֹךְ קַלּוּת רֹאשׁ, וְלֹא מִתּוֹךְ דְּבָרִים בְּטֵלִים, אֶלָּא מִתּוֹךְ שִׂמְחָה שֶׁל מִצְוָה. וְכֵן לֹא יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ, לֹא מִתּוֹךְ שִׂיחָה, וְלֹא מִתּוֹךְ שְׂחוֹק, וְלֹא מִתּוֹךְ קַלּוּת רֹאשׁ, וְלֹא מִתּוֹךְ דְּבָרִים בְּטֵלִים, אֶלָּא מִתּוֹךְ דְּבַר הֲלָכָה, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בַּנְּבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁסִּימוּ דִּבְרֵיהֶם בְּדִבְרֵי שֶׁבַח וְתַנְחוּמִים. וְכֵן תָּנֵי מָרִי [בַּר] בְּרֵיהּ דְּרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא: אַל יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ אֶלָּא מִתּוֹךְ דְּבַר הֲלָכָה, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ זוֹכְרֵהוּ. כִּי הָא דְּרַב כַּהֲנָא אַלְוְוייהּ לְרַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי מִפּוּם נַהֲרָא עַד בֵּי צִינְיָתָא דְּבָבֶל. כִּי מָטָא לְהָתָם, אָמַר לֵיהּ: מַר, וַדַּאי דְּאַמְרִי אִינָשֵׁי: הַנֵּי צִינְיָתָא דְּבָבֶל, אִיתְנְהוּ מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן וְעַד הַשְׁתָּא? אָמַר לֵיהּ: אַדְכַּרְתָּן מִלְּתָא דְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב: (ירמיהו ב׳:ו׳) ״בְּאֶרֶץ [אֲשֶׁר] לֹא עָבַר בָּהּ אִישׁ, וְלֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם״, וְכִי מֵאַחַר דְּלָא עָבַר, הֵיאַךְ יָשַׁב? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: כָּל אֶרֶץ שֶׁגָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לְיִשּׁוּב, נִתְיַשְּׁבָה, וְכָל אֶרֶץ שֶׁלֹּא גָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לְיִשּׁוּב, לֹא נִתְיַשְּׁבָה.

ב פב מַר בְּרֵיהּ דְּרַבִינָא עָבַד הִלּוּלָא לִבְרֵיהּ, חֲזָנְהוּ לְרַבָּנָן דַּהֲווּ קָא בַּדְּחֵי טוּבָא. אַיְתִי כַּסָּא דְּמוּקְרָא, בַּת אַרְבַּע מֵאוֹת זוּזֵי, וְתָבַר קָמַיְהוּ, וְאִיעֲצִיבוּ. רַב אַשִׁי עָבַד הִלּוּלָא לִבְרֵיהּ, חֲזָנְהוּ לְרַבָּנָן דַּהֲווּ קָא בַּדְּחֵי טוּבָא, אַיְתִי כַּסָּא דְּזוּגִיתָא חִינַרְתָּא וְתָבַר קָמַיְהוּ וְאִיעֲצִיבוּ. אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן לְרַב הַמְנוּנָא זוּטִי בְּהִלּוּלָא דְּמַר בְּרֵיהּ דְּרַבִינָא: לִישָׁרֵי לָן מַר! אָמַר לְהוּ: ״יַי לָן דְּמֵיתְנָן, יַי לָן דְּמֵיתְנָן״. אֲמְרֵי לֵיהּ: אָנָן, מַה נַּעֲנֵי בַּתְרָךְ? אָמַר לְהוּ: (אי תורה ואי מצוה דבטלי מינן. איכא דאמרי הכי קאמר להו:) ״הֵי תּוֹרָה וְהֵי מִצְוָה דְּמַגְּנוּ עֲלָן״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לֵוִי: אָסוּר לָאָדָם שֶׁיְּמַלֵּא שְׂחוֹק פִּיו בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים קכ״ו:ב׳) ״אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ, וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה״, אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁיֹּאמְרוּ בַּגּוֹיִם: ״הִגְדִּיל ה׳ לַעֲשׂוֹת עִם אֵלֶּה״. אָמְרוּ עָלָיו עַל רֵישׁ לָקִישׁ, שֶׁמִּימָיו לֹא מִלֵּא שְׂחוֹק פִּיו [בָּעוֹלָם הַזֶּה], מִכִּי שָׁמְעָה מֵרַבִּי יוֹחָנָן רַבֵּיהּ.

ג פג תָּנוּ רַבָּנָן: הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: סִימָן לַדָּבָר: (תהילים י׳:י״ז) ״תָּכִין לִבָּם, תַּקְשִׁיב אָזְנֶךָ״. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: כָּךְ הָיָה מִנְהָגוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא, כְּשֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר, הָיָה מְקַצֵּר וְעוֹלֶה, מִפְּנֵי טִרַח צִבּוּר, וּכְשֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, אָדָם מַנִּיחוֹ בְּזָוִית זוֹ וּמוֹצְאוֹ בְּזָוִית אַחֶרֶת. וְכָל כָּךְ לָמָּה? מִפְּנֵי כְּרִיעוֹת וְהִשְׁתַּחֲוָיוֹת. [אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: לְעוֹלָם יְתַפֵּלֵּל אָדָם בְּבֵית שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲלוֹנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (דניאל ו׳:י״א) ״וְכַיּוֹן פְּתִיחָן לֵיהּ״ וְגוֹ׳. יָכוֹל יִתְפַּלֵּל אָדָם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ? כְּבָר מְפֹרָשׁ עַל יְדֵי דָּנִיֵּאל: (שם) ״וְזִמְנִין תְּלָתָה״ וְגוֹ׳. יָכוֹל מִשָּׁבָא לַגּוֹלָה הוּחֲלָה? כְּבָר נֶאֱמַר: (שם) ״דִּי הֲוָא עָבֵד מִן קַדְמַת דְּנָה״. יָכוֹל יִתְפַּלֵּל אָדָם לְכָל רוּחַ שֶׁיִּרְצֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: (לקבל) ״[נֶגֶד] יְרוּשָׁלָיִם״. יָכוֹל יְהֵא כּוֹלְלָן בְּבַת אַחַת? כְּבָר נֶאֱמַר: (שם) ״דִּי הֲוָא עָבֵד מִן קַדְמַת דְּנָה״. יָכוֹל יִתְפַּלֵּל אָדָם לְכָל רוּחַ שֶׁיִּרְצֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: (לקבל) ״[נֶגֶד] יְרוּשָׁלָיִם״. יָכוֹל יְהֵא כּוֹלְלָן בְּבַת אַחַת? כְּבָר מְפֹרָשׁ עַל יְדֵי דָּוִד, דִּכְתִיב: (תהילים נ״ה:י״ח) ״עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם״ וְגוֹ׳. יָכוֹל יַשְׁמִיעַ קוֹלוֹ בִּתְפִלָּתוֹ, כְּבָר מְפֹרָשׁ עַל יְדֵי חַנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמואל א א׳:י״ג) ״וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמֵעַ״. יָכוֹל יִשְׁאַל אָדָם צָרְכֵיו וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל? כְּבָר מְפֹרָשׁ עַל יְדֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: (מלכים א ח׳:כ״ח) ״לִשְׁמֹעַ אֶל הָרִנָּה וְאֶל הַתְּפִלָּה״. ׳רִנָּה׳ זוֹ תְּפִלָּה, ׳תְּפִלָּה׳ זוֹ בַּקָּשָׁה. אֵין אוֹמֵר דָּבָר (בקשה) אַחַר ״אֱמֶת וְיַצִּיב״, אֲבָל אַחַר הַתְּפִלָּה, אֲפִלּוּ כְּסֵדֶר וּדְווּי שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים, אוֹמֵר. אִיתְּמַר נַמִּי: אָמַר רַב חִיָּא בַּר אַשִׁי, אָמַר רַב: אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ: שׁוֹאֵל אָדָם צָרְכָיו בִּשּׁוֹמַע תְּפִלָּה, אִם בָּא לוֹמַר אַחַר תְּפִלָּתוֹ, אֲפִלּוּ כְּסֵדֶר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים, אוֹמֵר. אָמַר רַב הַמְנוּנָא: כַּמָּה הִלְכְתָא גַּבְרְוָתָא אִיכָּא לְמִשְׁמַע מֵהָנֵי קְרָאֵי דְּחַנָּה.

ד (שמואל א א׳:י״ג) ״וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל לִבָּהּ״, מִכָּאן לַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן (את) לִבּוֹ. ״רַק שְׂפָתֶיהָ נָעוֹת״, מִכָּאן לַמִּתְפַּלֵּל (צריך) שֶׁיַּחְתֹּךְ בִּשְׂפָתָיו. ״וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמֵעַ״, מִכָּאן (למתפלל שלא ישמיע) [שֶׁאָסוּר לְהַגְבִּיהַּ] קוֹלוֹ בִּתְפִלָּתוֹ. ״וַיַּחְשְׁבֶהָ עֵלִי לְשִׁכּוֹרָה״, מִכָּאן שֶׁהַשִּׁכּוֹר אָסוּר לְהִתְפַּלֵּל. (שם) ״וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עֵלִי: עַד מָתַי תִּשְׁתַּכְּרִין״ וְגוֹ׳, [אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר:] מִכָּאן לָרוֹאֶה [בַּחֲבֵרוֹ] דָּבָר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, (בחברו שחייב) [צָרִיךְ] לְהוֹכִיחוֹ. (שם) ״וַתַּעַן חַנָּה וַתֹּאמֶר: לֹא אֲדֹנִי״, אָמַר עוּלָא, [וְאִיתֵּימָא רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא:], אָמְרָה לֵיהּ: לֹא אָדוֹן אַתָּה בְּדָבָר זֶה, וְלֹא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שׁוֹרָה עָלֶיךָ, שֶׁאַתָּה חוֹשְׁדֵנִי בַּדָּבָר הַזֶּה. אִיכָּא דְּאָמְרִי, הָכִי אָמְרָה לֵיהּ: לֹא אָדוֹן אַתָּה, (בדבר זה) לָא אִיכָּא שְׁכִינָה וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ גַּבָּךְ, שֶׁדַּנְתַּנִי לְכַף חוֹבָה, וְלֹא דַּנְתַּנִי לְכַף זְכוּת, מִי לָא יָדְעַתְּ דְּ״אִשָּׁה קְשַׁת רוּחַ אָנֹכִי, וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שָׁתִיתִי״, [אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר:] מִכָּאן (לחושדין אותו) [לַנֶּחְשָׁד] בְּדָבָר [שֶׁאֵין] (ואין) [בּוֹ], שֶׁצָּרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ. (שם) ״אַל תִּתֵּן אֶת אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַּת־בְּלִיָּעַל״, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִכָּאן לְשִׁכּוֹר שֶׁמִּתְפַּלֵּל, כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כְּתִיב הָכָא: ״לִפְנֵי בַּת בְּלִיָּעַל״, וּכְתִיב הָתָם: (דברים י״ג:י״ד) ״יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל [מִקִּרְבֶּךָ״], מַה לְּהַלָּן עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אַף כָּאן עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. (שם) ״וַיַּעַן עֵלִי וַיֹּאמֶר: לְכִי לְשָׁלוֹם״. [אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר:] מִכָּאן לַחוֹשֵׁד בַּחֲבֵרוֹ בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ, שֶׁצָּרִיךְ לְפַיְּסוֹ, (בדברים) וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ לְבָרְכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) ״וֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת שֵׁלָתֵךְ״.

ה פד [״וַתּוֹרֵד נֶגֶד וַתֹּאמַר: ה׳ צְבָאוֹת״]. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִיּוֹם שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ, לֹא הָיָה אָדָם שֶׁקָּרָאוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ׳צְבָאוֹת׳, עַד שֶׁבָּאתָ חַנָּה וְקָרָאתוֹ ׳צְבָאוֹת׳. אָמְרָה חַנָּה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִכָּל צְבָאֶי צְבָאוֹת שֶׁבָּרָאתָ בְּעוֹלָמְךָ, קָשֶׁה בְּעֵינֶיךָ לִתֵּן לִי בֵּן אֶחָד?

(מהם) מָשָׁל [לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה?] לְמֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה (גדולה וזימן כל בני עירו) [לַעֲבָדָיו], בָּא עָנִי אֶחָד וְעָמַד עַל הַפֶּתַח. אָמַר לָהֶם: תְּנוּ לִי פְּרוּסָה אַחַת, וְלֹא הִשְׁגִּיחוּ עָלָיו. [וַחַק וְנִכְנַס אֵצֶל הַמֶּלֶךְ, אָמַר לוֹ:] אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ, מִכָּל סְעוּדָה (גדולה) שֶׁעָשִׂיתָ, קָשֶׁה בְּעֵינֶיךָ לִתֵּן לִי (פת) [פְּרוּסָה] אַחַת בֵּינֵיהֶם? (שמואל א א׳:י״א) ״אִם רָאֹה תִרְאֶה״. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אָמְרָה חַנָּה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם רָאֹה, מוּטָב. וְאִם לָאו, תִּרְאֶה. אֶלָּא וְאֶסְתַּתֵּר בִּפְנֵי אֶלְקָנָה בַּעְלִי, וַיִּשְׁקֵנִי מֵי־סוֹטָה, וְאֵין אַתָּה עוֹשֶׂה תּוֹרָתְךָ פְּלַסְתֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר ה׳:כ״ח) ״וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע״. הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר: אִם הָיְתָה עֲקָרָה, נִפְקֶדֶת, שֶׁפִּיר. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר: [אִם הָיְתָה] יוֹלֶדֶת בְּצַעַר, יוֹלֶדֶת (בנחת) [בְּרֶוַח], נְקֵבוֹת, יוֹלֶדֶת זְכָרִים, קְצָרִים, יוֹלֶדֶת אֲרֻכִּים, שְׁחוֹרִים, יוֹלֶדֶת לְבָנִים, [מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? דְּתַנְיָא: ״וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע״, מְלַמֵּד שֶׁאִם הָיְתָה עֲקָרָה, נִפְקֶדֶת, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. אָמַר לֵיהּ רַבִּי עֲקִיבָא: אִם כֵּן, יֵלְכוּ כָּל הָעֲקָרוֹת כֻּלָּן וְיִסְתַּתְּרוּ, וְזוֹ שֶׁלֹּא קִלְקְלָה נִפְקֶדֶת. אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁאִם הָיְתָה יוֹלֶדֶת בְּצַעַר, יוֹלֶדֶת בְּרֶוַח. קְצָרִים, יוֹלֶדֶת אֲרֻכִּים, שְׁחוֹרִים יוֹלֶדֶת לְבָנִים, אֶחָד, יוֹלֶדֶת שְׁנַיִם], מַאי ״אִם רָאֹה תִרְאֶה״? דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם. ״בָּעֲנִי אֲמָתֶךָ, וּזְכַרְתַּנִי, וְלֹא תִשְׁכַּח אֶת אֲמָתֶךָ, וְנָתַתָּה לַאֲמָתְךָ״. (אמר רבי אלעזר:) [אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן חֲנִינָא:] שָׁלֹשׁ אֲמָתוֹת הָלְלוּ לְמָה? אָמְרָה חַנָּה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שְׁלֹשָׁה בִּדְקֵי מִיתָה בָּרָאתָ בָּאִשָּׁה, וְאַמְרֵי לָהּ: שְׁלֹשׁ דִּבְקֵי מִיתָה בָּרָאתָ בָּאִשָּׁה, וְאֵלּוּ הֵן: נְדָּה וְחַלָּה וְהַדְלָקַת הַנֵּר. כְּלוּם עָבַרְתִּי עַל אַחַת מֵהֶן? ״וְנָתַתָּה לַאֲמָתְךָ זֶרַע אֲנָשִׁים״. מַאי ״זֶרַע אֲנָשִׁים״? אָמַר רַב: גַּבְרָא בְּגוּבְרִין, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: זֶרַע שֶׁיִּמְשַׁח שְׁנֵי אֲנָשִׁים, וּמַאן נִינְהוּ? שָׁאוּל וְדָוִד. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: זֶרַע שֶׁשָּׁקוּל כִּשְׁנֵי אֲנָשִׁים, וּמַאן נִינְהוּ? מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים צ״ט:ו׳) ״מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו, וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ״. וְרַבָּנָן אָמְרֵי: ״זֶרַע [אֲנָשִׁים״, זֶרַע] שֶׁמֵּבְלָע בֵּין אֲנָשִׁים. כִּי אָתָא רַב דִּימִי, אָמַר: לֹא אָרֹךְ וְלֹא גּוּץ, [וְלֹא קָטָן וְלֹא אָלָם], לֹא צָחוֹר וְלֹא גִּיחוֹר, וְלֹא חָכָם וְלֹא טִפֵּשׁ.

ו ״אֲנִי הָאִשָּׁה הַנִּצָּבֶת עִמְּכָה בָּזֶה״. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מִכָּאן שֶׁאָסוּר לֵישֵׁב בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל תְּפִלָּה. (עיין בתוספות וטור פי׳ בע״א) ״אֶל הַנַּעַר הַזֶּה הִתְפַּלָּלְתִּי״, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: שְׁמוּאֵל, מוֹרֶה הֲלָכָה בִּפְנֵי רַבּוֹ הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמואל א ב׳:כ״ו) ״וַיִּשְׁחֲטוּ אֶת הַפָּר, וַיָּבִאוּ אֶת הַנַּעַר אֶל עֵלִי״, מִשּׁוּם דְּ״וַיִּשְׁחֲטוּ אֶת הַפָּר״, הֲבִיאוּ אֶת הַנַּעַר אֶל עֵלִי? אֶלָּא אָמַר לָהֶם עֵלִי: קְרָאוּ כֹּהֵן, לֵיתִי וְלִשְׁחֹט. חֲזִנְהוּ שְׁמוּאֵל דַּהֲווּ מְהַדְּרֵי בָּתַר כֹּהֵן לְמִשְׁחַט. אָמַר לְהוּ: לָמָּה לְכוּ לְאַהֲדוּרֵי בָּתַר כֹּהֵן לְמִשְׁחַט? שְׁחִיטָה בְּזָר, כְּשֵׁרָה. אַיְתִיתוּהוּ לְקַמֵּיהּ דְּעֵלִי. אָמַר לֵיהּ: מְנָא לָךְ הָא? אָמַר לֵיהּ: מִי כְּתִיב: ״וְשָׁחַט הַכֹּהֵן״, (״את בן הבקר״, אלא ״ושחט את בן הבקר״, והדר) ״וְהִקְרִיבוּ הַכֹּהֲנִים״ כְּתִיב! מִקַּבָּלָה וָאֵילָךְ מִצְוַת כְּהֻנָּה, מִכָּאן לִשְׁחִיטָה שֶׁכְּשֵׁרָה בְּזָר. אָמַר לֵיהּ: מֵימַר שַׁפִּיר קָא אָמְרַתְּ, מִיהוּ, מוֹרֶה הֲלָכָה בִּפְנֵי רַבּוֹ חַיָּב מִיתָה. אַתְיָא חַנָּה וְקָא צָוְחָה קַמֵּיהּ: ״אֲנִי הָאִשָּׁה הַנִּצָּבֶת עִמְּכָה בָּזֶה״ וְגוֹ׳. אָמַר לָהּ: שַׁבְקִי לִי דְּאַנַּיְשֵׁיהּ, וּבְעִינָא רַחֲמֵי וְיָהֵיב לָךְ רַבָּה מִינֵיהּ. אָמְרָה לֵיהּ: [לֹא]! ״אֶל הַנַּעַר הַזֶּה הִתְפַּלָּלְתִּי״. ״וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל לִבָּהּ״, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִמְרָא: עַל עִסְקֵי לִבָּהּ, אָמְרָה לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כָּל מַה שֶּׁבָּרָאתָ בָּאִשָּׁה, לֹא בָּרָאתָ דָּבָר אֶחָד לְבַטָּלָה, עֵינַיִם לִרְאוֹת, וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ, חֹטֶם לְהָרִיחַ, פֶּה לְדַבֵּר, יָדַיִם לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מְלָאכָה, רַגְלַיִם לְהַלֵּךְ בָּהֶם, דְּדִים לְהָנִיק בָּהֶם. דְּדִים הַלָּלוּ שָׁנָתַתָּ עַל לִבִּי, לָמָּה? לֹא לְהָנִיק בָּהֶם? תֵּן לִי בֵּן וְאֵנִיק בָּהֶן.

ז פה אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִמְרָא: כָּל הַיּוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית בְּשַׁבָּת, קוֹרְעִין לוֹ גְּזַר דִּינוֹ שֶׁל שִׁבְעִים שָׁנָה, וְאַף עַל פִּי כֵן, חוֹזְרִין וְנִפְרָעִין מִמֶּנּוּ דִּין עֹנֶג שַׁבָּת. מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: לֵיתֵיב תַּעֲנִיתָא לְתַעֲנִיתָא.

ח פו וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: חַנָּה, הִטִּיחָה דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (ש״א א) ״וַתִּתְפַּלֵּל עַל ה׳״, מְלַמֵּד שֶׁהִטִּיחָה דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אֵלִיָּהוּ הִטִּיחַ דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (מלכים א י״ח:ל״ז) ״וְאַתָּה הַסַּבְתָּ אֶת לִבָּם אֲחֹרַנִּית״. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בַּר רַב יִצְחָק: מִנַּיִן שֶׁחָזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהוֹדָה לוֹ לְאֵלִיָּהוּ? דִּכְתִיב: (מיכה ד) ״וַאֲשֶׁר חֵרַפְתִּי״. וְאָמַר רַבִּי חָנָא בֶּן רַבִּי חֲנִינָא: אִלְמָלֵא שָׁלֹשׁ מִקְרָאוֹת הָלָלוּ, נִתְמוֹטְטוּ רַגְלֵיהֶם [שֶׁל שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל]. חַד דִּכְתִיב: ״וַאֲשֶׁר חֵרַפְתִּי״. וְחַד דִּכְתִיב: (ירמיהו י״ח:ו׳) ״הִנֵּה כַחֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר, כֵּן אַתֶּם בְּיָדִי, בֵּית יִשְׂרָאֵל״. וְחַד, דִּכְתִיב: (יחזקאל ל״ו:כ״ו) ״וַהֲסִרֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם, וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר״. רַב פָּפָּא אָמַר, מֵהָכָא: (שם) ״וְאֶת רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם, וְעָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ״. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מֹשֶׁה הִטִּיחַ דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר י״א:ב׳) ״וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶל ה׳״, אַל תִּקְרֵי ״אֶל ה׳״ אֶלָּא, ״עַל ה׳״, שֶׁכֵּן דְּבֵי רַבִּי אֶלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב קוֹרִין לְ׳אַלְפִין׳ ׳עֵינִין׳ וּלְ׳עֵינִין׳ ׳אַלְפִין׳. דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי אָמְרֵי, מֵהָכָא: (דברים א׳:א׳) ״וְדֵי זָהָב״, מַאי וְ׳דֵי זָהָב׳? אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי: כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בִּשְׁבִיל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁהִשְׁפַּעְתָּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁאָמְרוּ ׳דַּי׳, הוּא גָּרַם שֶׁעָשׂוּ אֶת הָעֶגֶל. אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי: אֵין אֲרִי נוֹהֵם מִתּוֹךְ קַפָּה שֶׁל תֶּבֶן, אֶלָּא מִתּוֹךְ קַפָּה שֶׁל בָּשָׂר. אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: מָשָׁל לְאָדָם שֶׁהָיְתָה לוֹ פָּרָה כְּחוּשָׁה וּבַעֲלַת אֵיבָרִים, הָאֲכִילָהּ כַּרְשִׁינִין וְהָיְתָה מְבַעֶטֶת בּוֹ, וְאָמַר לָהּ: מִי גָּרַם לִיךְ שֶׁתְּהֵא מְבַעֶטֶת בִּי? אֶלָּא כַּרְשִׁינִין שֶׁהֶאֱכַלְתִּיךְ! אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מָשָׁל לְאָדָם אֶחָד, שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן, הִרְחִיצוֹ וְסָכוֹ, וְהֶאֱכִילוֹ וְהִשְׁקָהוּ, וְתָלָה לוֹ כִּיס עַל צַוָּארוֹ, וְהוֹשִׁיבוֹ עַל פֶּתַח שֶׁל זוֹנוֹת, מַה יַּעֲשֶׂה אוֹתוֹ הַבֵּן שֶׁלֹּא יֵחֶטָא? אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב הוּנָא, אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: הַיְנוּ דְּאָמְרֵי אִינָשֵׁי: מְלֵי כְּרֵיסֵיהּ זַנֵי בִּישֵׁי, שֶׁנֶּאֱמַר: (הושע י״ג:ו׳) ״כְּמַרְעִיתָם וַיִּשְׂבָּעוּ, שָׂבְעוּ וַיָּרָם לִבָּם, עַל כֵּן שְׁכֵחוּנִי״. רַב נַחְמָן (בר יצחק) אָמַר, מֵהָכָא: (דברים ח׳:י״ד) ״וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ״. וְרַבָּנָן אָמְרֵי מֵהָכָא: [״וְאָכַל וְשָׂבַע וְדָשֵׁן וּפָנָה״. וְאִי בָּעֵית אֵימָא

מֵהָכָא]: (שם לב) ״וַיִּשְׁמַע יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט״. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מִנַּיִן שֶׁחָזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהוֹדָה לוֹ לְמֹשֶׁה? שֶׁנֶּאֱמַר: (הושע ב׳:י׳) ״וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ, וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל״.

ט ״וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה: לֶךְ רֵד״. (שמות ל״ב:ז׳.) [מַאי ״לֶךְ רֵד״? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר:] אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, [מֹשֶׁה], (לך) רֵד מִגְּדֻלָּתְךָ. כְּלוּם נָתַתִּי לְךָ גְּדֻלָּה אֶלָּא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, עַכְשָׁיו שֶׁיִּשְׂרָאֵל חָטְאוּ, לָמָּה (לך גדולה) [לִי]? מִיָּד תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וְלֹא הָיָה בּוֹ כֹּחַ לְדַבֵּר. כֵּינָן שֶׁאָמַר לוֹ: (דברים ט׳:י״ד) ״הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם״, אָמַר מֹשֶׁה: דָּבָר זֶה תָּלוּי בִּי, מִיָּד [עָמַד וְ]נִתְחַזֵּק בִּתְפִלָּה וּבִקֵּשׁ רַחֲמִים. (עליהם) מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם (שהכה את בנו) [שֶׁכָּעַס עַל בְּנוֹ, וְהָיָה מַכֵּהוּ מַכָּה גְּדוֹלָה], וְהָיָה אוֹהֲבוֹ יוֹשֵׁב לְפָנָיו, וְהָיָה מִתְיָרֵא לְהַצִּילוֹ. כֵּינָן שֶׁאָמַר: אִלְמָלֵא פְּלוֹנִי אוֹהֲבִי הַיּוֹשֵׁב לְפָנַי, הֲרַגְתִּיךָ, אָמַר: דָּבָר זֶה תָּלוּי בִּי, מִיָּד עָמַד וְהִצִּילוֹ. (שמות ל״ב:י׳) ״וְעַתָּה הַנִּיחָה לִי״ [וְגוֹ׳]. [אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ]: אִלְמָלֵא מִקְרָא כָּתוּב, אִי־אֶפְשָׁר לְאָמְרוֹ, מְלַמֵּד שֶׁתָּפְסוֹ מֹשֶׁה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כִּבְיָכוֹל, כְּאָדָם שֶׁתּוֹפֵס לַחֲבֵרוֹ בִּבְגָדוֹ, וְאָמַר (ליה איני) [לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵין אֲנִי] מַנִּיחֲךָ עַד שֶׁתִּמְחַל וְתִסְלַח לַעֲוֹנוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל) [לָהֶם]. (שמות ל״ב:י׳) ״וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל״ וְגוֹ׳. (עקידה שער כג) ״אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּמַה כְּשֶׁאֵין שֶׁלֹשׁ רַגְלַיִם אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד (בפני) [לְפָנֶיךָ בְּשָׁעַת] כַּעַסְךָ, כְּשֶׁאֵין שֶׁל רֶגֶל אֶחָד (האיך יכול לעמוד בפני כעסך) [עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה]! וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לִי בֹּשֶׁת פָּנִים מֵאֲבוֹתַי, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: רְאוּ מַה פָּרָנָס הֶעֱמִיד לָהֶם, בִּקֵּשׁ גְּדֻלָּה לְעַצְמוֹ וְלֹא בִּקֵּשׁ רַחֲמִים עֲלֵיהֶם. (שמות ל״ב:י״א) ״וַיְחַל מֹשֶׁה״, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מְלַמֵּד שֶׁהִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה עַד שֶׁהָחֱלָה. (אביי אמר: עד שהחלהו להקדוש ברוך הוא.) וְרָבָא אָמַר: עַד שֶׁהִתִּיר לוֹ נְדָרוֹ. כְּתִיב הָכָא: ״וַיְחַל מֹשֶׁה״, וּכְתִיב הָתָם: (במדבר ל׳:ג׳) ״לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ״, וְאָמַר מַר: הוּא אֵינוֹ מוֹחֵל, אֲבָל אֲחֵרִים מוֹחֲלִין לוֹ, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: עַד שֶׁמָּסַר עַצְמוֹ לְמִיתָה עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ל״ב:ל״ב) ״וְאִם אַיִן מְחֵנִי נָא״. [אָמַר רָבָא, אָמַר] רַבִּי יִצְחָק: (אמר) עַד שֶׁהוּחַל עֲלֵיהֶם מִדַּת רַחֲמִים. רַבָּנָן אַמְרֵי: חוּלִּין הוּא לְךָ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה. תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: מְלַמֵּד שֶׁהִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה עַד שֶׁאָחֲזָתוּ ׳אַחִילוּ׳. מַאי ׳אַחִילוּ׳? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אֵשׁ שֶׁל עֲצָמוֹת. מַאי אֵשׁ שֶׁל עֲצָמוֹת? אֶשְׁתָּא דְּגַרְמֵי. (שם) ״זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ״. מַאי ׳בְּךָ׳? אָמַר רַבִּי (אֱלִיעֶזֶר) [אֶלְעָזָר]: אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִלְמָלֵי בַּשָּׁמַיִם וָאָרֶץ נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם, הָיִיתִי אוֹמֵר: מַה שָּׁמַיִם וָאָרֶץ בְּטֵלִים, אַף שְׁבוּעָתְךָ בְּטֵלָה. עַכְשָׁיו, שֶׁבְּשִׁמְךָ הַגָּדוֹל נִשְׁבַּעְתָּ, מַה שִּׁמְךָ הַגָּדוֹל, חַי וְקַיָּם לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, כָּךְ שְׁבוּעָתְךָ קַיֶּמֶת לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים. ״וְכָל הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי״, ״אֲשֶׁר אָמַרְתָּ״ מִבָּעֵי לֵיהּ! אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: עַד כָּאן דִּבְרֵי תַּלְמִיד, מִכָּאן וְאֵילָךְ דִּבְרֵי הָרַב. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר: אִלּוּ וָאִלּוּ דִּבְרֵי תַּלְמִיד הֵן, וְהָכִי קָאָמַר: דְּבָרִים שֶׁאָמַרְתָּ לִי, לֵךְ אֱמֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל בִּשְׁמִי, הָלַכְתִּי וְאָמַרְתִּי לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל בְּשִׁמְךָ, עַכְשָׁיו מָה אוֹמַר לָהֶם?

י פח ״מִבְּלִתְּי יְכֹלֶת ה׳״. (במדבר י״ד:ט״ז.) ״יָכוֹל ה׳״ מִבָּעֵי לֵיהּ! אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עַכְשָׁיו יֹאמְרוּ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ כְּנֶקְבָה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַצִּילָן. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (בן עמרם) [לְמֹשֶׁה]: וַהֲלֹא רָאוּ כְּבָר נְסִים [וּגְבוּרוֹת] שֶׁעָשִׂיתִי לָהֶם עַל הַיָּם. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עַכְשָׁיו יֹאמְרוּ: לִפְנֵי מֶלֶךְ אֶחָד יָכוֹל לַעֲמֹד, לִפְנֵי שִׁלְשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִנַּיִן שֶׁחָזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהוֹדָה לוֹ [לְמֹשֶׁה]? שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) ״וַיֹּאמֶר ה׳: סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ״. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: כִּדְבָרֶךָ עֲתִידִין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁיֹּאמְרוּ, אַשְׁרֵי תַּלְמִיד שֶׁרַבּוֹ מוֹדֶה לוֹ. (במדבר י״ד:כ״א) ״וְאוּלָם חַי אָנִי״, אָמַר רָבָא, אָמַר רַב יִצְחָק: מְלַמֵּד שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: מֹשֶׁה, הֶחֱיֵתַנִי בִּדְבָרֶיךָ.

יא פט דָּרַשׁ רַבִּי שִׁמְלָאי: לְעוֹלָם יְסַדֵּר אָדָם שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל. מְנָא לָן? מִמֹּשֶׁה, דִּכְתִיב: (דברים ג׳:כ״ג) ״וָאֶתְחַנַּן אֶל ה׳ בָּעֵת הַהִיא״, וּכְתִיב: (שם) ״ה׳ אֱלֹהִים, אַתָּה הַחִלּוֹתָ״ וְגוֹ׳. וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: (שם) ״אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה״ וְגוֹ׳. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: גְּדוֹלָה תְּפִלָּה יוֹתֵר מִמַּעֲשִׂים טוֹבִים, שֶׁאֵין לְךָ גָּדוֹל בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים יוֹתֵר מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, אַף עַל פִּי כֵן, לֹא נֶעֱנָה אֶלָּא בִּתְפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) ״אַל תּוֹסֶף דַּבֵּר אֵלַי״ וְגוֹ׳, וְסָמִיךְ לֵיהּ: ״עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה״.

יב וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: גְּדוֹלָה תְּפִלָּה יוֹתֵר מִן הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיהו א׳:י״א) ״לָמָּה לִי רֹב זִבְחֵיכֶם״, וּכְתִיב: (ישעיהו א׳:י״א) ״וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם״. [וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל כֹּהֵן שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) ״יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ״]. (פ׳ הזהב וע״ש במהרש״א) וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, נִנְעֲלוּ שַׁעֲרֵי תְפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (איכה ג׳:ח׳) ״גַּם כִּי אֶזְעַק וַאֲשַׁוֵּעַ, שָׂתַם תְּפִלָּתִי״. וְאַף עַל פִּי שֶׁשַּׁעֲרֵי תְפִלָּה נִנְעֲלוּ, שַׁעֲרֵי דִּמְעָה לֹא נִנְעֲלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים ל״ט:י״ג) ״שִׁמְעָה תְפִלָּתִי ה׳ וְשַׁוְעָתִי הַאֲזִינָה, אֶל דִּמְעָתִי אַל תֶּחֱרַשׁ״. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, נִפְסְקָה חוּמַת בַּרְזֶל בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל ד׳:ג׳) ״וְאַתָּה בֶּן אָדָם קַח לְךָ מַחֲבַת בַּרְזֶל, וְנָתַתָּ אוֹתָהּ קִיר בַּרְזֶל בֵּינְךָ וּבֵין הָעִיר״. אָמַר רַבִּי חֲנִין, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: כָּל הַמַּאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתוֹ, אֵין תְּפִלָּתוֹ חוֹזֶרֶת רֵיקָם, מְנָא לָן? מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים ט׳:י״ט) ״וָאֶתְפַּלֵּל אֶל ה׳״, וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: (שם) ״וַיִּשְׁמַע ה׳ אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִיא״. אִינִי, וְהָא אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמַּאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתוֹ וּמְעַיֵּן בָּהּ, סוֹף בָּא לִידֵי כְּאֵב לֵב, שֶׁנֶּאֱמַר:

(משלי י״ג:י״ב) ״תּוֹחֶלֶת מְמֻשָׁכָה מַחֲלָה לֵב״, מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) ״וְעֵץ חַיִּים תַּאֲוָה בָּאָה״, וְאֵין ״עֵץ חַיִּים״ אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם ג) ״עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ״. לָא קַשְׁיָא, הָא דְּמַאֲרִיךְ וּמְעַיֵּן [בָּהּ], הָא דְּמַאֲרִיךְ וְלָא מְעַיֵּן [בָּהּ]. אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: אִם רָאָה אָדָם שֶׁהִתְפַּלֵּל וְלֹא נַעֲנָה, יַחֲזֹר וְיִתְפַּלֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים כ״ז:י״ד) ״קַוֵּה אֶל ה׳ חֲזַק וְיַאֲמֵץ לִבֶּךָ, וְקַוֵּה אֶל ה׳״. תָּנוּ רַבָּנָן: אַרְבַּע צְרִיכִין חִזּוּק. וְאֵלּוּ הֵן: תּוֹרָה, וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, תְּפִלָּה, וְדֶרֶךְ אֶרֶץ. תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: (יהושע א׳:ז׳) ״רַק חֲזַק וֶאֱמַץ מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל הַתּוֹרָה״. ׳חֲזַק׳ בַּתּוֹרָה, ׳וֶאֱמַץ׳ בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים. תְּפִלָּה מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים כ״ז:י״ד) ״קַוֵּה אֶל ה׳ חֲזַק וְיַאֲמֵץ לִבֶּךָ, וְקַוֵּה אֶל ה׳״. דֶּרֶךְ אֶרֶץ מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: (שמואל ב י׳:י״ב) ״חֲזַק וְנִתְחַזַּק בְּעַד עַמֵּנוּ״ וְגוֹ׳.

יג צ וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: גְּדוֹלָה תַּעֲנִית יוֹתֵר מִן הַצְּדָקָה, מַה טַּעַם? זֶה בְּגוּפוֹ וְזֶה בְּמָמוֹנוֹ. רָבָא לָא גְּזַר תַּעֲנִיתָא בְּיוֹמָא דְּעִיבְּרָא, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: (איכה ג׳:מ״ד) ״סַכּוֹתָה בָּעָנָן לָךְ מֵעֲבוֹר תְּפִלָּה״.

יד צא ״וַתֹּאמֶר צִיּוֹן: עֲזָבַנִי ה׳, וַה׳ שְׁכֵחָנִי״. (ישעיהו מ״ט:י״ד.) ״הֵינוּ ׳עֲזוּבָה׳, הֵינוּ ׳שְׁכוּחָה׳? אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אָדָם נוֹשֵׂא אִשָּׁה עַל אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה, זוֹכֵר מַעֲשֶׂה הָרִאשׁוֹנָה, אַתָּה עֲזַבְתַּנִי וּשְׁכַחְתַּנִי. (התשכח אשה עולה) אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בִּתִּי, שְׁתִּים עֶשְׂרֵה מַזָּלוֹת בָּרָאתִי בָּרָקִיעַ וְעַל כָּל מַזָּל וּמַזָּל בָּרָאתִי לוֹ שִׁלְשִׁים חַיִל, וְעַל כָּל חַיִל וְחַיִל בָּרָאתִי [לוֹ] שִׁלְשִׁים לְגְיוֹן וְלְגְיוֹן בָּרָאתִי [לוֹ] שִׁלְשִׁים רַהֲטוֹן, וְעַל כָּל רַהֲטוֹן וְרַהֲטוֹן בָּרָאתִי לוֹ שִׁלְשִׁים קֶרֶטוֹן. וְעַל כָּל קֶרֶטוֹן וּקְרֶטוֹן בָּרָאתִי לוֹ שִׁלְשִׁים גַּסְטְרָא, וְעַל כָּל גַּסְטְרָא וְגַסְטְרָא תָּלִיתִי (בה) [בוֹ] שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה אַלְפֵי רִבּוֹא כּוֹכָבִים, כְּנֶגֶד יְמוֹת הַחַמָּה, וְכֻלָּן לֹא בָּרָאתִי אֶלָּא בִּשְׁבִילֵךְ, וְאַתְּ אָמַרְתְּ: ״עֲזַבְתַּנִי וּשְׁכַחְתַּנִי״?! ״הֲתִשְׁכַּח אִשָּׁה עוּלָהּ״. (ישעיהו מ״ט:י״ד-ט״ו.) אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כְּלוּם אֶשְׁכַּח עוֹלוֹת אֵילִים וּפִטְרֵי רְחָמִים שֶׁהִקְרַבְתְּ לְפָנַי בַּמִּדְבָּר? אָמְרָה לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הוֹאִיל וְאֵין שִׂכְחָה לְפָנֶיךָ כְּפֵא כְבוֹדֶךָ, שֶׁמָּא לֹא תִּשְׁכַּח לִי מַעֲשֶׂה הָעֶגֶל? אָמַר לָהּ: (שם) ״גַּם אֵלֶּה תִּשְׁכַּחְנָה״. אָמְרָה לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הוֹאִיל וְיֵשׁ שִׂכְחָה לְפָנֶיךָ כְּפֵא כְבוֹדֶךָ, שֶׁמָּא תִּשְׁכַּח לִי מַעֲשֶׂה סִינַי? אָמַר לָהּ: (שם) ״וְאָנֹכִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ״. וְהֵינוּ דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: מַאי דִּכְתִיב: ״גַּם אֵלֶּה תִּשְׁכַּחְנָה״, זֶה מַעֲשֶׂה הָעֶגֶל. ״וְאָנֹכִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ״, זֶה מַעֲשֶׂה סִינַי.

טו צב חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִין שָׁעָה אַחַת וְכוּ׳. מְנָא הַנֵּי מִילֵּי? אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: דְּאָמַר קְרָא: (תהילים פ״ד:ה׳) ״אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ״. (״עוד יהללוך סלה״) וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הַמִּתְפַּלֵּל, צָרִיךְ שֶׁיִּשְׁהֶה שָׁעָה אַחַת לְאַחַר תְּפִלָּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם קמ) ״אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ, יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ״. תַּנְיָא נָמֵי הָכִי: הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיִּשְׁהֶה שָׁעָה אַחַת קֹדֶם תְּפִלָּתוֹ, וְשָׁעָה אַחַת אַחַר תְּפִלָּתוֹ. (שעה אחת) קֹדֶם תְּפִלָּתוֹ מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: ״אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ״. לְאַחַר תְּפִלָּתוֹ מִנַּיִן? דִּכְתִיב: ״אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ, יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים״ וְגוֹ׳. תָּנוּ רַבָּנָן: חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִין שָׁעָה אַחַת, וּמִתְפַּלְּלִין שָׁעָה אַחַת, וְחוֹזְרִין וְשׁוֹהִין שָׁעָה אַחַת. וְכִי מֵאַחַר שֶׁשּׁוֹהִין תִּשַׁע שָׁעוֹת בַּיּוֹם לִתְפִלָּה, תּוֹרָתָן הֵיאַךְ מִשְׁתַּמֶּרֶת? וּמְלַאכְתָּן אֵימָתַי נַעֲשֵׂית? אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁחֲסִידִים הֵן, תּוֹרָתָן מִשְׁתַּמֶּרֶת וּמְלַאכְתָּן מִתְבָּרֶכֶת.

טז צג תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד אֶחָד שֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל בַּדֶּרֶךְ, וּבָא הֶגְמוֹן אֶחָד וְנָתַן לוֹ שָׁלוֹם וְלֹא הֶחֱזִיר לוֹ שָׁלוֹם. הִמְתִּין לוֹ עַד שֶׁסִּיֵּם תְּפִלָּתוֹ. לְאַחַר שֶׁסִּיֵּם תְּפִלָּתוֹ אָמַר לוֹ: רֵיקָא, וַהֲלֹא כָּתוּב בְּתוֹרָתְכֶם: (דברים ד׳:ט׳) ״רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד״, וּכְתִיב: (שם) ״וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם״. כְּשֶׁנָּתַתִּי לְךָ שָׁלוֹם, לָמָּה לֹא הֶחֱזַרְתָּ לִי שָׁלוֹם? אִם (חתכתי את) [הָיִיתִי חוֹתֵךְ] רֹאשְׁךָ בְּסַיִף, מִי [הָיָה] תּוֹבֵעַ [אֶת] דָּמְךָ מִיָּדִי? אָמַר לוֹ: הַמְתֵּן לִי עַד שֶׁאֲפַיְּסְךָ בִּדְבָרִים. אָמַר לוֹ: אִלּוּ לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם הָיִיתָ עוֹמֵד, וּבָא אֶחָד וְנָתַן לְךָ שָׁלוֹם, הָיִיתָ מַחֲזִיר לוֹ שָׁלוֹם? אָמַר לוֹ: לָאו. וְאִם הָיִיתָ מַחֲזִיר לוֹ, מָה הָיוּ עוֹשִׂים לְךָ? אָמַר לוֹ: הָיוּ חוֹתְכִין אֶת רֹאשִׁי בְּסַיִף. אָמַר לוֹ: וַהֲלֹא דְּבָרִים קַלְוָחֹמֶר. מָה אַתָּה, שֶׁהָיִיתָ עוֹמֵד לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם שֶׁהַיּוֹם כָּאן וּמָחָר בַּקֶּבֶר, (היו חותכין את ראשך בסייף,) [קָךְ]! אֲנִי, שֶׁהָיִיתִי עוֹמֵד לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא חַי וְקַיָּם לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! מִיָּד נִתְפַּיֵּס אוֹתוֹ הֶגְמוֹן, וְנִפְטַר אוֹתוֹ חָסִיד לְבֵיתוֹ לְשָׁלוֹם. תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּמָקוֹם אֶחָד שֶׁהָיָה בּוֹ עָרוֹד, וְהָיָה מַזִּיק אֶת הַבְּרִיּוֹת. בָּאוּ וְהוֹדִיעוּ לְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא, אָמַר לָהֶם: הַרְאוּנִי אֶת חוֹרוֹ. הָלְכוּ וְהֶרְאוּהוּ חוֹרוֹ, וְהִנִּיחַ עֲקֵבוֹ עַל פִּתְחוֹ. יָצָא וּנְשָׁכוֹ, וּמֵת אוֹתוֹ עָרוֹד. נָטְלוֹ עַל כְּתֵפוֹ וְהוֹלִיכוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. אָמַר לָהֶם: בָּנַי, רְאוּ שֶׁאֵין עָרוֹד מֵמִית אֶלָּא חֵטְא מֵמִית. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ: אוֹי לוֹ לְאָדָם שֶׁפָּגַע בּוֹ עָרוֹד, וְאוֹי לוֹ לְעָרוֹד שֶׁפָּגַע בּוֹ רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא.

יז צד אָמַר רַבִּי (אלעזר) [אַמִּי]: גְּדוֹלָה דֵּעָה שֶׁנֶּאֶמְרָה בִּתְחִלַּת בְּרָכוֹת שֶׁל חוֹל. וְאָמַר רַבִּי (אלעזר) [אַמִּי]: גְּדוֹלָה דֵּעָה שֶׁנִּתְּנָה בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (ש״א ב) ״כִּי אֵל דֵּעוֹת ה׳״, וְכָל מִי שֶׁאֵין בּוֹ דֵּעָה, אָסוּר לְרַחֵם עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיהו כ״ז:י״א) ״כִּי לֹא עַם בִּינוֹת הוּא, עַל כֵּן לֹא יְרַחֲמֶנּוּ עֹשֵׂהוּ״. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: גְּדוֹל מְקֻדָּשׁ שֶׁנִּתַּן בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ט״ו:י״ז) ״פָּעַלְתָּ ה׳ מִקְדָּשׁ ה׳״. (כוננו ידיך) וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דֵּעָה, כְּאִלּוּ נִבְנָה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בִּימָיו. ׳דֵּעָה׳ נִתְּנָה בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת. ׳בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ׳ נִתַּן בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת. מַתְקִיף לָהּ רַב אַחָא קְרֵחִינָאָה: אֶלָּא מֵעַתָּה, גְּדוֹלָה נְקֻמָּה שֶׁנִּתְּנָה בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת? דִּכְתִיב: (תהילים צ״ד:א׳) ״אֵל נְקָמוֹת ה׳״. אָמַר לֵיהּ: אִין, בְּמִלְּתֵיהּ מִיהָא גְּדוֹלָה הִיא. (כדעולא) [וְהֵינוּ] דְּאָמַר עוּלָּא:

שְׁתֵּי נְקֻמוֹת הַלָּלוּ לָמָּה? אַחַת לְטוֹבָה, וְאַחַת (לפורענות) [לְרָעָה]. לְטוֹבָה כְּדִכְתִיב: (דברים ל״ג:ב׳) ״הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן״. (לפורענות) [לְרָעָה] דִּכְתִיב: (תהלים צד) ״אֵל נְקָמוֹת ה׳, אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ״.

יח צה מִשְׁנָה, הָאוֹמֵר: ״עַל קַן צִפּוֹר יַגִּיעוּ רַחֲמֶיךָ״, ״וְעַל טוֹב יִזָּכֵר שְׁמֶךָ״, ״מוֹדִים מוֹדִים״, מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ. גְּמָרָא. בִּשְׁלָמָא ״מוֹדִים מוֹדִים״ מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ, מִשּׁוּם דְּמֵיחֲזֵי כִּשְׁתֵּי רָשׁיוֹת, וְ״עַל טוֹב יִזָּכֵר שְׁמֶךָ״, נַמִי מַשְׁמַע עַל הַטּוֹבָה וְלֹא עַל הָרָעָה, וּתְנַן: חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ עַל הָרָעָה כְּשֵׁם שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה. אֶלָּא ״עַל קַן צִפּוֹר יַגִּיעוּ רַחֲמֶיךָ״, מַאי טַעְמָא? (לא? אמר עולא:) פְּלִיגֵי בָּהּ תְּרֵי אֲמוֹרָאֵי בְּמַעֲרָבָא, רַבִּי יוֹסֵי בַּר אַבִּין וְרַבִּי יוֹסֵי בַּר זְבִידָא, חַד אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁמַּטִּיל קִנְאָה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, וְחַד אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁעוֹשֶׂה מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רַחֲמִים, וְאֵינָן אֶלָּא גְּזֵרוֹת. הַהוּא דְּנָחִית קַמֵּיהּ דְּרַבָּה וְאָמַר: ״אַתָּה חַסְתָּ עַל (הקן) [קַן צִפּוֹר], חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ״. אָמַר רַבָּה: כַּמָּה יָדַע הַאי צוּרְבָּא מֵרַבָּנָן לְרַצּוֹיֵי לְמָרֵיהּ. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: וְהָא ״מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ״ תְּנַן? ! וְרַבָּה נַמִי, לְחִדּוּדֵי לְאַבַּיֵי הוּא דְּבָעֵי.

יט צו הַהוּא דְּנָחִית קַמֵּיהּ דְּרַבִּי חֲנִינָא, אָמַר: הָאֵל הַגָּדוֹל, הַגִּבּוֹר, וְהַנּוֹרָא, וְהָאַדִּיר, וְהָאַמִּיץ וְהָעִזּוּז, הָאָמִתִּי, וְהַיָּרְאוּי, הֶחָזָק, [וְהַנִּדְאָי], וְהַנִּכְבָּד. (מורה ח״א פ׳ כ״ יומא פ׳ בא לו ע״ש במהרש״א.) הַמְּתִּין לוֹ עַד דְּסִיֵּים. כִּי סִיֵּים, אָמַר לֵיהּ: סַיְּמְתִּינְהוּ (לשבחי) [לְכוּלְהוּ שְׁבָחֵי] דְּמָרָךְ? לָמָּה לָךְ כּוּלֵי הַאי? (השתא ומה) [אֲנָן], הֲנֵי תְּלַת [דְּאָמְרִינָן], (הגדול הגבור והנורא) אִי לָאו דְּאָמְרִינְהוּ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ בְּאוֹרַיְתָא, וְאַתּוּ אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה וְתַקְּנִינְהוּ בַּתְּפִלָּה, אֲנַן לָא חֲזָה אֲמְרִינַן, וְאַתְּ שַׁבַּחְתֵּיהּ כּוּלֵי הַאי? מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ מְשַׁבְּחִין אוֹתוֹ בְּאֶלֶף אֲלָפִים דִּינְרֵי כֶּסֶף, וְהָיוּ לוֹ אֶלֶף אֲלָפִים דִּינְרֵי זָהָב, וַהֲלֹא גְּנַאי הוּא לוֹ.

כ צז אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם חוּץ מִיִּרְאַת שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים י׳:י״ב) ״וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל, מָה ה׳ אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ? כִּי אִם לְיִרְאָה״ וְגוֹ׳. אַטּוּ (ליראה) [יִרְאַת שָׁמַיִם], מִלְּתָא זוּטְרָתָא הִיא? וְהָאָמַר רַבִּי חֲנִינָא מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: אֵין לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּבֵית גְּנָזָיו, אֶלָּא אוֹצָר שֶׁל יִרְאַת שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיהו ל״ג:ו׳) ״יִרְאַת ה׳ הִיא אוֹצָרוֹ״. אֵין, לְגַבֵּי מֹשֶׁה מִלְּתָא זוּטְרָתָא הִיא, [דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא]: מָשָׁל לְאָדָם שֶׁמְּבַקֵּשִׁים מִמֶּנּוּ כְּלֵי גָּדוֹל וְיֵשׁ לוֹ, דּוֹמֶה עָלָיו כִּכְלֵי קָטָן, קָטָן וְאֵין לוֹ, דּוֹמֶה עָלָיו כִּכְלֵי גָּדוֹל.

כא מֵיתִיבִי: הַקּוֹרֵא שְׁמַע וְכוֹפְלָהּ, הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה וְכוּ׳. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבַּיֵי: וְדִלְמָא מֵעִיקָּרָא לָא כַּוֵּן דַּעְתֵּיהּ, [וּבַסּוֹף כַּוֵּן דַּעְתֵּיהּ]? אָמַר לֵיהּ: חַבְרוּתָא כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא מִי אִיכָּא? אִי לָא כַּוֵּן דַּעְתֵּיהּ מֵעִיקָּרָא, מַחֵינָן לֵיהּ בְּמַרְזַפְתָּא דְּנַפְחָא עַד דְּמִכַּוֵּין דַּעְתֵּיהּ.

כב תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה, רַבָּן קֻשָּׁה וּמְעוּטָן יָפֶה, וְאֵלּוּ הֵן: שְׁאוֹר, מֶלַח וְסַרְבָּנוּת. תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּתַלְמִיד אֶחָד שֶׁיָּרַד לִפְנֵי הַתֵּבָה לִפְנֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְהָיָה מַאֲרִיךְ יוֹתֵר מִדַּאי. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: רַבֵּנוּ, כַּמָּה אַרְכָּן הוּא זֶה? אָמַר לָהֶם: כְּלוּם מַאֲרִיךְ יוֹתֵר מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ? דִּכְתִיב בֵּיהּ: (דברים ט׳:כ״ה) ״אֶת אַרְבָּעִים הַיּוֹם וְאֶת אַרְבָּעִים הַלַּיְלָה״ וְגוֹ׳. שׁוּב מַעֲשֶׂה בְּתַלְמִיד אֶחָד, שֶׁיָּרַד לִפְנֵי הַתֵּבָה לִפְנֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְהָיָה מְקַצֵּר יוֹתֵר מִדַּאי. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: כַּמָּה קַצָּרָן הוּא זֶה? אָמַר לָהֶם: כְּלוּם מְקַצֵּר יוֹתֵר מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ? דִּכְתִיב בֵּיהּ: (במדבר י״ב:י״ג) ״אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ״.

כג תָּנוּ רַבָּנָן, אֵלּוּ בְּרָכוֹת שֶׁאָדָם שׁוֹחֶה בָּהֶם: בְּאָבוֹת, תְּחִלָּה וְסוֹף. בְּהוֹדָאָה, תְּחִלָּה וְסוֹף. וְאִם בָּא לְשׁוּחַ בְּסוֹף כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה וּבִתְחִלַּת כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, מְלַמְּדִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁחֶה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן [בֶּן פָּזִי], אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי מִשּׁוּם בַּר קַפָּרָא: הֶדְיוֹט, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. כֹּהֵן גָּדוֹל, בְּסוֹף כָּל בְּרָכָה [וּבְרָכָה], וְהַמֶּלֶךְ, תְּחִלַּת כָּל בְּרָכָה [וּבְרָכָה] וְסוֹף כָּל בְּרָכָה [וּבְרָכָה]. אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר נַחְמָנִי: לְדִידִי מְפָרְשָׁא לִי מִינֵּיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הֶדְיוֹט, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. כֹּהֵן גָּדוֹל, בְּתְחִלַּת כָּל בְּרָכָה [וּבְרָכָה] וְסוֹף כָּל בְּרָכָה [וּבְרָכָה]. הַמֶּלֶךְ, כֵּינָן שֶׁכָּרַע, שׁוּב אֵינוֹ זוֹקֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: (מלכים א ח׳:נ״ד) ״וַיְהִי כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל וְגוֹ׳, קָם מִלִּפְנֵי מִזְבַּח ה׳ מִכְרֹעַ עַל בִּרְכָּיו״. (״וכפיו פרושות״)

כד תָּנוּ רַבָּנָן: קִדָּה, עַל אַפַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם א) ״וַתִּקֹּד בַּת שֶׁבַע אַפַּיִם (ארצה״) [אֶרֶץ״]. כְּרִיעָה, עַל בִּרְכַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם ח) ״מִכְרֹעַ עַל בִּרְכָּיו״. הִשְׁתַּחֲוָאָה, זוֹ פְּשׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית ל״ז:י׳) ״הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אָרְצָה״.

כה צח מִשְׁנָה. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא, שֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל עַל הַחוֹלִים וְאוֹמֵר: ״זֶה חַי וְזֶה מֵת״. אָמְרוּ לוֹ: מִנַּיִן אַתָּה יוֹדֵעַ? אָמַר לָהֶם: אִם שְׁגוּרָה תְּפִלָּתִי בְּפִי, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהוּא מְקֻבָּל. וְאִם לָאו, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהוּא מְטֹרָף.

כו גְּמָרָא. מְנָא הֲנֵי מִילֵּי? (אמר רבי חייא בר אבא: אמר רבי יוחנן:) [אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אָמַר קְרָא: (ישעיהו נ״ז:י״ט) ״בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם, שָׁלוֹם שָׁלוֹם [לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב, אָמַר ה׳ וּרְפָאתִיו״]. תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה וְחָלָה בְּנוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל, וְשִׁגֵּר שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים אֵצֶל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא, לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עָלָיו. כֵּינָן שֶׁרָאָה אוֹתָם, עָלָה לַעֲלִיָּה וּבִקֵּשׁ רַחֲמִים עָלָיו. בֵּירִידָתוֹ אָמַר לָהֶם: לְכוּ, שֶׁכְּבָר חָלַצְתּוּ חַמָּה. אָמְרוּ לוֹ: וְכִי נָבִיא אַתָּה? אָמַר לָהֶם: לֹא נָבִיא אֲנִי, וְלֹא בֶּן נָבִיא אֲנִי, אֶלָּא כָּךְ מְקֻבָּלַנִי: (מבית אבי אבא:) אִם שְׁגוּרָה תְּפִלָּתִי בְּפִי, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהוּא מְקֻבָּל, וְאִם לָאו, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהוּא מְטֹרָף. [וַיָּשָׁבוּ

וְ]כָתְבוּ וְכִוְּנוּ אוֹתָהּ שָׁעָה. וּכְשֶׁבָּאוּ אֶצֶל רַבָּן גַּמְלִיאֵל, אָמַר לָהֶם: הֲעֲבוֹדָה, לֹא חִפַּרְתֶּם וְלֹא הוֹתַרְתֶּם, [אֶלָּא כָּךְ הָיָה מַעֲשֶׂה], בְּאוֹתָהּ שָׁעָה חָלַצְתּוּ חַמָּה, וְשָׁאַל לָנוּ מַיִם לִשְׁתּוֹת.

כז וְשׁוּב מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא, שֶׁהָלַךְ לִלְמֹד תּוֹרָה אֶצֶל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וְחָלָה בְּנוֹ שֶׁל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי. אָמַר לוֹ: חֲנִינָא בְּנִי, בַּקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים וְיִחְיֶה. הִנִּיחַ רֹאשׁוֹ בֵּין בִּרְכָיו וּבִקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים וְחָיָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: אִלְמָלֵי הִטִּיחַ בֶּן זַכַּאי אֶת רֹאשׁוֹ בֵּין בִּרְכָיו כָּל הַיּוֹם [כֻּלּוֹ], לֹא הִשְׁגִּיחוּ עָלָיו. אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ: וְכִי (הוא) [חֲנִינָא] גָּדוֹל מִמֵּךְ? אָמַר לָהּ: לָאו, אֶלָּא הוּא דּוֹמֶה כְּעֶבֶד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, וַאֲנִי דּוֹמֶה כְּשַׂר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ.

כח צט אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּם לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לְבַעֲלֵי תְּשׁוּבָה, אֲבָל צַדִּיקִים גְּמוּרִים, (ישעיהו ס״ד:ג׳) ״עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ״. וּפְלִיגָא דְּרַבִּי אַבָּהוּ, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִין, אֵין צַדִּיקִים גְּמוּרִים עוֹמְדִין, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם נז) ״שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב״, ׳לָרָחוֹק׳ בְּרִישָׁא, וְהָדַר ׳לַקָּרוֹב׳. (ואידך) [וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר לָךְ]: מַאי ׳רָחוֹק׳? [שֶׁהָיָה] רָחוֹק מֵעֲבֵרָה מֵעִיקָּרָא. [מַאי] ׳קָרוֹב׳? [שֶׁהָיָה] קָרוֹב לַעֲבֵרָה (מעיקרא) וְנִתְרַחֵק מִמֶּנָּה הַשְׁתָּא.

כט וְאָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַנְּבִיאִים לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא, ״עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ״. וּפְלִיגָא דִּשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, אֶלָּא שִׁעְבּוּד גָּלֻיּוֹת בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים ט״ו:י״א) ״כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ״. וְאָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַנְּבִיאִים [כֻּלָּן] לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לְמַשִּׂיא בְּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם, וּלְעוֹשֶׂה פְּרַקְמַטְיָא לְתַלְמִיד חָכָם, וְלִמְהַנֶּה לְתַלְמִיד חָכָם מִנְּכָסָיו, אֲבָל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים עַצְמָן, ״עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ, [יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה לוֹ״]. מַאי ״עַיִן לֹא רָאָתָה״? אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: זֶה יַיִן הַמְשֻׁמָּר בַּעֲנָבָיו מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית. (ריש לקיש) [רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי] אָמַר: זֶה עֵדֶן, שֶׁלֹּא רָאָתָה עַיִן מֵעוֹלָם. וְאִי תֵּימָא: אָדָם [הָרִאשׁוֹן] הֵיכָן הָיָה דָּר? בְּגַן. וְשֶׁמָּא תֹּאמַר: ׳גַּן׳ זֶה ׳עֵדֶן׳? תַּלְמוּד לוֹמַר: (בראשית ג) ״וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן. (תענית פ״ק וע״ש מהרש״א) ׳גַּן׳ לְחוּד וְ׳עֵדֶן׳ לְחוּד.

ל ק וְאָמַר רַבִּי (חֲנִינָא) [חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן:] אַל יִתְפַּלֵּל אָדָם אֶלָּא בְּבֵית שֵׁישׁ (בה) [שָׁם] חַלּוֹנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (דניאל ו׳:י״א) ״וְכַוִּין פְּתִיחָן לֵהּ בְּעִלִּיתֵהּ (לקבל) [נֶגֶד] יְרוּשְׁלֶם״. אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב, (בר אידי) [אָמַר] (רבי יוחנן) [רַב חִסְדָּא]: כָּל הַמְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל חֲבֵרוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַזְכִּיר שְׁמוֹ. (מנא לן? ממשה רבינו) שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר י״ב:י״ג) ״אֵל נָא, רְפָא נָא לָהּ״, וְלָא קָא מַדְכַּר שְׁמָהּ דְּמִרְיָם. אָמַר רַב כַּהֲנָא: חָצִיף עָלַי מַאן דְּמַצְלֵי בְּבֵקְתָּא. וְאָמַר רַב כַּהֲנָא: חָצִיף עָלַי מַאן דְּמְפָרֵשׁ חֵטְאֵיהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים ל״ב:א׳) ״אַשְׁרֵי נְשׂוּי פֶּשַׁע, כְּסוּי חֲטָאָה״.

פרק ו

א **ברכות פרק ו כיצד מברכין** - כֵּיצַד מְבָרְכִין עַל הַפֵּרוֹת? וְכוּ׳, מְנָא הֲנֵי מִילֵי? דְּתָנוּ רַבָּנָן: (ויקרא י״ט:כ״ד) ״קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַה׳״, מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנִין בְּרָכָה לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם. מִכָּאן אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: אָסוּר לְאָדָם שֶׁיִּטְעֹם כְּלוּם קֹדֶם שֶׁיְּבָרֵךְ.

ב אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מִנַּיִן שֶׁאֵין אוֹמְרִים שִׁירָה אֶלָּא עַל הַיַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: (שופטים ט׳:י״ג) [״וַתֹּאמֶר לָהֶם הַגֶּפֶן]: הֶחָדַלְתִּי אֶת תִּירוֹשִׁי, הַמְשַׂמֵּחַ אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים״, אִם אֲנָשִׁים מְשַׂמֵּחַ, אֱלֹהִים בַּמֶּה מְשַׂמֵּחַ? מִכָּאן שֶׁאֵין אוֹמְרִים שִׁירָה אֶלָּא עַל הַיַּיִן.

ג קא תָּנוּ רַבָּנָן: אָסוּר לְאָדָם שֶׁיֵּהָנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה, וְכָל הַנֶּהֱנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה, מָעַל. מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ? יֵלֵךְ אֵצֶל תַּלְמִיד חָכָם. [יֵלֵךְ אֵצֶל] תַּלְמִיד חָכָם, מַאי עָבִיד לֵיהּ? הָא עָבַד לְאִיסּוּרֵיהּ! אֶלָּא אָמַר רָבָא: יֵלֵךְ אֵצֶל חָכָם מֵעִיקָּרָא וִילַמְּדֵנוּ בְּרָכוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי מְעִילָה. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל הַנֶּהֱנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה, כְּאִלּוּ נֶהֱנָה מִקָּדְשֵׁי שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים כ״ד:א׳) ״לַה׳ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ״. רַבִּי לֵוִי רָמֵי, כְּתִיב: ״לַה׳ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ״, וּכְתִיב: (שם קטו) ״הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה׳, וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם״, לָא קַשְׁיָא, כָּאן קֹדֶם בְּרָכָה, כָּאן לְאַחַר בְּרָכָה. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא: כָּל הַנֶּהֱנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה, כְּאִלּוּ גּוֹזֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: (משלי כ״ח:כ״ד) ״גּוֹזֵל אָבִיו וְאִמּוֹ וְאוֹמֵר: אֵין פֶּשַׁע, חָבֵר הוּא לְאִישׁ מַשְׁחִית״. ׳אָבִיו׳ זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים ל״ב:ו׳) ״הֲלוֹא הוּא אָבִיךָ קָנָךְ״, וְאֵין ׳אִמּוֹ׳ אֶלָּא כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: (משלי א׳:ח׳) [״שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ], וְאַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ״. מַאי ״חָבֵר הוּא לְאִישׁ מַשְׁחִית״? אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא: חָבֵר הוּא לְיָרָבְעָם בֶּן נְבָט, שֶׁהִשְׁחִית אֶת יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם.

ד קב רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא רָמֵי, כְּתִיב: (הושע ב׳:י״א) (״וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ״ [וְגוֹ׳]. וּכְתִיב: (דברים י״א:י״ד) ״וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ״, לָא קַשְׁיָא, כָּאן בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, כָּאן בִּזְמַן שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם. תָּנוּ רַבָּנָן: ״וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ״ וְגוֹ׳, מַה

תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: (יהושע א׳:ח׳) ״לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ״, יָכוֹל דְּבָרִים כִּכְתָבָן? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ״. (נהוג) [הַנְהֵג] בָּהֶם מִנְהַג דֶּרֶךְ אֶרֶץ, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: אֶפְשָׁר, אָדָם חוֹרֵשׁ בִּשְׁעַת חֲרִישָׁה, וְזוֹרֵעַ בִּשְׁעַת זְרִיעָה, וְקוֹצֵר בִּשְׁעַת קְצִירָה, וְדָשׁ בִּשְׁעַת דִּישָׁה, וְזוֹרֶה בִּשְׁעַת הָרוּחַ, תּוֹרָה מַה תְּהֵא עָלֶיהָ? אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, מְלַאכְתָּן נַעֲשֵׂית עַל יְדֵי אֲחֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיהו ס״א:ה׳) ״וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם״ [וְגוֹ׳]. וּבִזְמַן שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, מְלַאכְתָּן נַעֲשֵׂית עַל יְדֵי עַצְמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים י״א:י״ד) ״וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ״, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמְּלָאכֶת אֲחֵרִים נַעֲשֵׂית עַל יָדֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם כח) ״וְעָבַדְתָּ אֶת אוֹיְבֶיךָ״. אָמַר אַבַּיֵי: הַרְבֵּה עָשׂוּ כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְעָלְתָה בְיָדָם, (והרבה עשו) כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי וְלֹא עָלְתָה בְיָדָם. אָמַר לְהוּ רָבָא לְרַבָּנַן: בְּמָטוּתָא (בעינא) מִינַיְכוּ, דְּלָא תֵּיתוּ קַמָּאי, לָא בְּיוֹמֵי נִיסָן וְלָא בְּיוֹמֵי תִּשְׁרֵי, (ואף לבי רב לא תיתו) כִּי הֵיכִי דְּלָא תִּטָּרְדוּ בְּמִזּוֹנַיְכוּ כּוּלְּהּ שַׁתָּא. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בַּר אִלְּעַאי: בּוֹא וּרְאֵה מַה בֵּין דּוֹרוֹת רִאשׁוֹנִים לְדוֹרוֹת אַחֲרוֹנִים, דּוֹרוֹת רִאשׁוֹנִים שֶׁעָשׂוּ תּוֹרָתָן קֶבַע וּמְלַאכְתָּן עֲרַאי, זֶה וְזֶה נִתְקַיְּמִים בְּיָדָם. דּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים שֶׁעָשׂוּ מְלַאכְתָּן קֶבַע וְתוֹרָתָן עֲרַאי, זֶה וְזֶה לֹא נִתְקַיְּמִים בְּיָדָם. וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בַּר אִלְּעַאי: בּוֹא וּרְאֵה מַה בֵּין דּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים לְדוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים. דּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מַכְנִיסִין פֵּרוֹתֵיהֶן דֶּרֶךְ טַרְקְסִימוֹן, כְּדֵי לְחַיְּבָן בְּמַעֲשֵׂר, דּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים מַכְנִיסִין פֵּרוֹתֵיהֶן דֶּרֶךְ גַּגּוֹת, דֶּרֶךְ חֲצֵרוֹת, דֶּרֶךְ קַרְפִּיפוֹת, כְּדֵי לְפָטְרָן מִן הַמַּעֲשֵׂר. (לפיכך לא נתברכו פירותיהן) דְּאָמַר רַבִּי יַנַּאי: אֵין הַטֶּבֶל מִתְחַיֵּב בְּמַעֲשֵׂר עַד שֶׁיִּרְאֶה פְּנֵי הַבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים כ״ו:י״ג) ״בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבָּיִת״. (״וגם נתתיו ללוי״) וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֲפִלּוּ חָצֵר קוֹבַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) ״וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ״.

ה הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר: (ויקרא י״ט:כ״ג) ״וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת פִּרְיוֹ״, אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁעֵץ מַאֲכָל הוּא? אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: ״עֵץ מַאֲכָל״? לְהָבִיא עֵץ שֶׁטַּעַם עֵצוֹ וּפִרְיוֹ שָׁוֶה, וְאֵיזֶהוּ? זֶה הַפִּלְפְּלִין, לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַפִּלְפְּלִין חַיָּבִין בְּעָרְלָה, וּלְלַמֶּדְךָ שֶׁאֵין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חֲסָרָה כְּלוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים ח׳:ט׳) ״אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנֻת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם, לֹא תֶחְסַר כֹּל בָּהּ״.

ו מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וְחֲזָקִנִים שֶׁהָיוּ מְסַבִּין בָּעֲלִיָּה בִּירִיחוֹ, וְהֵבִיאוּ לִפְנֵיהֶם כּוֹתָבוֹת וְאָכְלוּ, וְנָתַן רַבָּן גַּמְלִיאֵל רְשׁוּת לְרַבִּי עֲקִיבָא לְבָרֵךְ, קָפַץ וּבֵרַךְ רַבִּי עֲקִיבָא בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ. אָמַר לוֹ רַבָּן גַּמְלִיאֵל: [עֲקִיבָא], עַד מָתַי אַתָּה מַכְנִיס רֹאשְׁךָ בֵּין הַמַּחֲלֹקֶת? אָמַר לוֹ: רַבֵּנוּ, אַף עַל פִּי שֶׁאַתָּה אוֹמֵר כֵּן, וַחֲבֵרֶיךָ אוֹמְרִים כֵּן, לְמַדְתָּנוּ רַבֵּנוּ: ״יָחִיד וְרַבִּים הֲלָכָה כְּרַבִּים.

ז תָּנוּ רַבָּנָן: מַהוּ אוֹמֵר? ״הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ״, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: ״מוֹצִיא [לֶחֶם מִן הָאָרֶץ]״. אָמַר רָבָא: בְּ״מוֹצִיא״ כּוּלֵי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי, דְּאַפִּיק מַשְׁמַע, דְּכְתִיב: (במדבר כ״ג:כ״ב) ״אֵל מוֹצִיאָם מִמִּצְרָיִם״, כִּי פְּלִיגִי, בְּ״הַמּוֹצִיא״, רַבָּנָן סָבְרֵי: ״הַמּוֹצִיא״ דְּאַפִּיק מַשְׁמַע, דְּכְתִיב: (דברים ח׳:ט״ו) ״הַמּוֹצִיא לְךָ מַיִם מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ״, וְרַבִּי נְחֶמְיָה סָבַר: ״הַמּוֹצִיא״ דְּמַפִּיק מַשְׁמַע, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ו׳:ז׳) ״הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם״. וְרַבָּנָן? הַהוּא, הָכִי קָאָמַר לְהוּ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא [לְיִשְׂרָאֵל]: כַּד מַפֵּיקְנָא לְכוּ, עֲבִידְנָא לְכוּ מִלְּתָא, כִּי הֵיכִי דִּיְדַעְתּוּ דַּאֲנָא הוּא דְּאַפֵּיקִית יָתְכוֹן מִמִּצְרַיִם, דִּכְתִיב: (שם) ״וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם״ וְגוֹ׳.

ח קג הַנְהוּ תְּרֵי תַּלְמִידֵי דַּהֲווּ קַמֵּיהּ דְּרַב קַפָּרָא, הֵבִיאוּ לְקָנָיו כְּרוּב וְדוּרְמַסְקִין וּפַרְגִּיּוֹת, נָתַן בַּר קַפָּרָא רְשׁוּת לְאֶחָד מֵהֶם לְבָרֵךְ, קָפַץ וּבֵרַךְ עַל הַפַּרְגִּיּוֹת. לִגְלֵג עָלָיו חֲבֵרוֹ. כָּעַס בַּר קַפָּרָא, אָמַר: לֹא עַל הַמְבָרֵךְ אֲנִי כּוֹעֵס, אֶלָּא עַל הַמִּלְגְלֵג אֲנִי כּוֹעֵס. אִם חֲבֵרְךָ דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁלֹּא טָעַם טַעַם בָּשָׂר מֵעוֹלָם, אַתָּה, עַל מַה לִּגְלַגְתָּ עָלָיו? חָזַר וְאָמַר: לֹא עַל הַמִּלְגְלֵג אֲנִי כּוֹעֵס, אֶלָּא עַל הַמְבָרֵךְ אֲנִי כּוֹעֵס. וְאָמַר: אִם חָכְמָה אֵין כָּאן, זְקָנָה אֵין כָּאן? תָּנָא: וּשְׁנֵיהֶם לֹא הוֹצִיאוּ שְׁנָתָם.

ט תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מַנַּיִן הַפְּרוֹסָה בְּתוֹךְ הַשְּׁלֻמָה [וּבוֹצֵעַ] וּמְבָרֵךְ. אָמַר לֵיהּ: מַה שְּׁמָךְ? אָמַר לֵיהּ: שַׁלּוּם. אָמַר לֵיהּ: שָׁלוֹם אַתָּה וּשְׁלֻמָּה מִשְּׁנָתְךָ, שֶׁשָּׁמְתָּ שָׁלוֹם בֵּין הַתַּלְמִידִים.

י רַב אַמִּי וְרַב אַסִי, כִּי הֲוָה מִתְרְמִי לְהוּ רִיפְתָּא דְּעֵרוּבָא, מְבָרְכִין עֲלֵיהּ, ״הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ״. אֲמָרִי: הוֹאִיל וְאִתְעֲבִיד בֵּיהּ מִצְוָה חָדָא, נֵעֲבִיד בֵּיהּ מִצְוָה אַחֲרִיתִי.

יא אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: אָסוּר לְאָדָם שֶׁיֹּאכַל קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן מַאֲכָל לִבְהֶמְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים י״א:ט״ו) ״וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ״, וַהֲדַר: ״וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ״.

יב אָמַר (רבה) [רָבָא] בַּר שְׁמוּאֵל מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּא: אַחַר כָּל אֲכִילָתְךָ אֱכֹל מֶלַח, וְאַחַר כָּל שְׁתִיָּתְךָ שְׁתֵה מַיִם, וְאִי אַתָּה נִזּוֹק. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: אַחַר כָּל אֲכִילָתְךָ אֱכֹל מֶלַח, וְאַחַר כָּל שְׁתִיָּתְךָ שְׁתֵה מַיִם, וְאִי אַתָּה נִזּוֹק. תַּנְיָא אִידָךְ: אָכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל מֶלַח, שָׁתָה כָּל מַשְׁקִין וְלֹא שָׁתָה מַיִם, בַּיּוֹם, יְדַאֲגִ מֵרֵיחַ הַפֶּה, וּבַלַּיְלָה, מִפְּנֵי אַסְכָּרָה. תָּנוּ רַבָּנָן: הַמְקַפֵּחַ אֲכִילָתוֹ בְּמַיִם, אֵינוֹ בָּא לִידֵי חֹלִי מֵעַיִם. וְכַמָּה? אָמַר רַב חִסְדָּא: קִיתּוֹן לְפַת. אָמַר רַב מָרִי, אָמַר רַבִּי

יוֹחָנָן: הָרָגִיל בְּעַדָּשִׁים, אֶחָד לִשְׁלֹשִׁים יוֹם, מוֹנֵעַ אַסְכָּרָה מִבֵּיתוֹ. אֲבָל כָּל יוֹמָא, לָא. מַאי טַעְמָא? מִשּׁוּם דְּקָשֶׁה לְרִיחַ הַפֶּה. וְאָמַר רַב מָרִי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הָרָגִיל בְּחַרְדָּל, אֶחָד לִשְׁלֹשִׁים יוֹם, מוֹנֵעַ חֲלָאִים מִבֵּיתוֹ, אֲבָל כָּל יוֹמָא, לָא. מַאי טַעְמָא? מִשּׁוּם דְּקָשֶׁה לְחוּלְשָׁא דִּלִיבָּא. אָמַר רַב חִיָּא בַּר אַשִׁי: אָמַר רַב: הָרָגִיל בְּדָגִים קְטַנִּים, אֵינוֹ בָּא לִידֵי חֹלִי מֵעַיִם, וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁדָּגִים קְטַנִּים מַפְרִין וּמַרְבִּין, וּמַבְרִין גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם. אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: הָרָגִיל בְּקֻצָּח, אֵינוֹ בָּא לִידֵי כְּאֵב לֵב. מֵיתִיבִי: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: קֻצָּח, אֶחָד מִשִּׁשִּׁים סִימָנֵי הַמָּוֶת [הוּא], וְהַיָּשֵׁן בְּמִזְרַח גָּרְנוֹ, דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ. לָא קַשְׁיָא, הָא בְּרֵיחוֹ, הָא בְּטַעְמוֹ.

יג [מַשְׁנָה, בֵּרַךְ וְכוּ', וְעַל פֵּרוֹת הָאָרֶץ "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ", לֹא יָצָא. גְּמָרָא,] פְּשִׁיטָא! אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: לָא נִצְרְכָה אֶלָּא לְרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר: חִטָּה, מִין אִילָן הִיא, דְּתַנְיָא: אִילָן שֶׁאָכַל מִמֶּנּוּ אָדָם הָרִאשׁוֹן, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: גֶּפֶן הָיָה, שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁמֵּבִיא יְלָלָה עַל אָדָם אֶלָּא יַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית ט׳:כ״א) "וַיִּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר". רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: תְּאֵנָה הָיְתָה, דְּבָדָבָר שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ בּוֹ נִתְקְנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם ג) "וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה". רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חִטָּה הָיְתָה, שֶׁאֵין הַתִּינוֹק יוֹדֵעַ לִקְרוֹת 'אַבָּא' וְ'אִמָּא', עַד שֶׁיִּטְעֹם טַעַם דָּגָן. [סַלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, הוֹאִיל וְאָמַר רַבִּי יְהוּדָה: חִטָּה מִין אִילָן הִיא, לִיבְרִיךְ עֲלֵיהּ "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ", קָא מַשְׁמַע לָן וְכוּ'].

יד קד אָמַר רַב: כָּל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ הַזְכָּרַת הַשֵּׁם, אֵינָהּ בְּרָכָה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: כָּל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ מַלְכוּת, אֵינָהּ בְּרָכָה. אָמַר אַבַּיֵי: כְּוָתֵיהּ דְּרַב מְסַתְּבְרָא, דְּתַנְיָא: (דברים כ״ו:י״ג-י״ד) "לֹא עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ, וְלֹא שָׁכָחְתִּי". "לֹא עָבַרְתִּי" מִלְּבָרֶכְךָ, "וְלֹא שָׁכָחְתִּי" מִלְּהַזְכִּיר שִׁמְךָ עָלָיו. וְאִלּוּ (שמך ומלכותך עליו) [מַלְכוּת] לָא קָתָנֵי.

טו קה אָמַר רַבִּי זֵירָא וְאִי תֵּימָא רַבִּי (חֲנִינָא) [חִינְנָא] בַּר פָּפָּא: בּוֹא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִדַּת בָּשָׂר־וָדָם. מִדַּת בָּשָׂר־וָדָם, כְּלִי רֵיקָן מַחֲזִיק, מָלֵא אֵינוֹ מַחֲזִיק. (ומדת הקדוש ברוך הוא) [אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן], מָלֵא מַחֲזִיק, רֵיקָן אֵינוֹ מַחֲזִיק, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ט״ו:כ״ו) "וַיֹּאמֶר, אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ", "אִם שָׁמוֹעַ" תִּשְׁמַע, וְאִם לָאו לֹא תִּשְׁמַע. דָּבָר אַחֵר: "אִם שָׁמוֹעַ" בְּיִשָּׂן, "תִּשְׁמַע" בְּחָדָשׁ, וְאִם יִפְּנֶה לְבָבְךָ שׁוּב לֹא תִּשְׁמַע.

טז קו וְעַל הַיָּרָקוֹת הוּא אוֹמֵר: "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה". רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: "בּוֹרֵא מִינֵי דְּשָׁאִים". אָמַר רַבִּי זֵירָא, וְאִיתֵּימָא רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא: מַאי קְרָאָה? (תהילים ס״ח:כ׳) "בָּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם", וְכִי בַּיּוֹם מְבָרְכִין אוֹתוֹ, וּבַלַּיְלָה אֵין מְבָרְכִין אוֹתוֹ? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: בְּכָל יוֹם וָיוֹם, תֵּן לוֹ מֵעֵין בִּרְכוֹתָיו, הָכָא נַמִּי, כָּל מִין וּמִין, תֵּן לוֹ מֵעֵין בִּרְכוֹתָיו. אָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה, אָמַר רַב: מִנַּיִן שֶׁמְּבָרְכִין עַל (כל ריח טוב) [הָרֵיחַ]? שֶׁנֶּאֱמַר: (שם קנ) "כָּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ, הַלְלוּיָהּ", אִי זֶהוּ דָּבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה נֶהֱנֵית מִמֶּנּוּ וְאֵין הַגּוּף נֶהֱנֶה מִמֶּנּוּ? הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה הָרֵיחַ.

יז רַב חִסְדָּא וְרַב הַמְנוּנָא הֲווּ יָתְבֵי בִּסְעוּדְתָא, אַיְתוּ לְקַמַּיְהוּ תַּמְרֵי וְרִמּוֹנֵי. שָׁקַל רַב הַמְנוּנָא, בָּרִיךְ אַתַּמְרֵי בְּרִישָׁא. אָמַר לֵיהּ [רַב חִסְדָּא]: לָא סָבַר לֵיהּ מַר לְהָא דְּאָמַר רַב יוֹסֵף, וְאִיתֵּימָא רַבִּי יִצְחָק: כָּל הַמַּקְדֵּם בְּפָסוּק זֶה, קוֹדֵם לִבְרָכָה. אָמַר לֵיהּ: זֶה שֵׁנִי לְ'אֶרֶץ', וְזֶה חֲמִישִׁי לְ'אֶרֶץ'. אָמַר לֵיהּ: מַאן יָהֵיב לָן נַגְרֵי דְּפַרְזְלָא וּנְשַׁמְּעִינָךְ.

יח קז [אָמַר רַב חִיָּא בַּר אַשִׁי, אָמַר רַב: שָׁלֹשׁ תְּכִיפוֹת הֵן: תְּכֶף לִסְמִיכָה שְׁחִיטָה. תְּכֶף לִגְאֻלָּה תְּפִלָּה. תְּכֶף לִנְטִילַת יָדַיִם בְּרָכָה]. אָמַר אַבַּיֵי: אַף (אנן נמי תנינא) [אָנוּ נֹאמַר:] תְּכֶף לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים בְּרָכָה (במעשה ידיהם,) שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית ל׳:כ״ז) "וַיְבָרֲכֵנִי ה' בִּגְלָלֶךָ". וְאִי בָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא: (שם לט) "וַיְבָרֶךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף".

יט כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב, אָזְלוּ תַּלְמִידָיו בַּתְרֵיהּ. כִּי הֲדָרֵי, אַמְרֵי: נִיזּוֹל וְנֵיכוֹל לַחְמָא אַנְהַר דִּנְק. בָּתַר דִּכְרִיכוּ, יָתְבֵי וְקָא מִבָּעְיָא לְהוּ: 'הֶסֵּבּוּ' דְּוָקָא תְּנַן, אֲבָל 'יָשְׁבוּ' לֹא, אוֹ דִּלְמָא, כֵּיוָן דְּאָמְרֵי: "נֵיזִיל וְנֵיכוֹל וְרִיפְתָּא בְּדוּכְתָּא פְּלָנְיְתָא" כִּי הֶסֵּבּוּ דָּמֵי? לָא הֲווּ בְּיַדַיְהוּ, קָם רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, אַהֲדַר קְרָעֵיהּ לַאֲחוֹרֵיהּ, וְקָרַע קְרִיעָה אַחֲרִינָא. אָמַר: נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב, וּבִרְכַת מְזוֹנָא לָא גַּמְרִינַן. עַד דְּאָתָא הַהוּא סָבָא, רָמֵי לְהוּ מַתְנִיתָא אַבְּרִיתָא, וְשַׁנִּי לְהוּ: כֵּיוָן דְּאָמְרֵי: "נֵיזוֹל וְנֵיכוֹל לַחְמָא בְּדוּכְתָּא פְּלָנְיְתָא" כְּהֶסֵּבּוּ דָּמֵי.

כ [אָמַר רַב חִיָּא בַּר אַשִׁי, אָמַר רַב:] הַנּוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה בָּאֲחֵרוֹנָה, הוּא מְזַמֵּן לְבָרְכָה. רַב וְרַבִּי חִיָּא הֲווּ יָתְבֵי קַמֵּיהּ דְּרַבִּי בְּסְעוּדְתָא. אָמַר לֵיהּ רַבִּי לְרַב: קוּם מַשֵּׁי יָדָיךְ, חֲזֵייֵיהּ דַּהֲוָה מְרַתֵּת, אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּא: בַּר פַּחְתֵּי, עַיֵּין בְּבִרְכַּת מְזוֹנָא קָאָמַר לָךְ.

כא קח וְאָמַר רַב (חסדא) [זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה], אָמַר רַב: עָתִידִין כָּל בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם חֵטְא, שֶׁיִּתְּנוּ רֵיחַ כַּלְבָּנוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: (הושע י״ד:ז׳) "יֵלְכוּ יוֹנְקוֹתָיו, וִיהִי כַּזַּיִת הוֹדוֹ, וְרֵיחַ לוֹ כַּלְבָּנוֹן". אָמַר רַב (חסדא) [זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה] אָמַר רַב: מַאי דִּכְתִיב: (קהלת ג׳:י״א) "אֶת הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ", מְלַמֵּד, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד, יְפֶה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲמָנוּתוֹ בְּפָנָיו. אָמַר רַב פָּפָּא: הֵינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי: תַּלְיָא [לֵיהּ] קוֹרָא לְדָבָר אַחֵר, וְאִיהוּ דִּידֵיהּ עָבִיד.

וְאָמַר רַב זוּטְרָא [בַּר טוֹבִיָּה, אָמַר רַב, וְאָמְרֵי לָהּ, אָמַר רַב חָנָן בַּר בִּיזְנָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, וְאָמְרֵי לָהּ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: (סוטה פ״ק וע״ש מהרש״א) נוֹחַ לוֹ לְאָדָם שֶׁיַּפִּיל עַצְמוֹ לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ, וְאַל יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, מְנָא לָן? מִתָּמָר, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית לח) ״הִיא מוּצֵאת״ וְגוֹ׳.

כב קט תָּנוּ רַבָּנָן: שִׁשָּׁה דְּבָרִים גְּנַאי לוֹ לְתַלְמִיד חָכָם: אַל יֵצֵא כְּשֶׁהוּא מְבֻשָּׁם לַשּׁוּק, וְאַל יֵצֵא בְּמִנְעָלִים הַמְטֻלָּאִים, וְאַל יֵצֵא יְחִידִי בַּלַּיְלָה, וְאַל יְסַפֵּר עִם אִשָּׁה בַּשּׁוּק, וְאַל יִכָּנֵס בָּאֲחֲרוֹנָה לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְאַל יָסֵב (במסיבה) [בַּחֲבוּרָה] שֶׁל עַמֵּי־הָאָרֶץ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף אַל יַפְסִיעַ פְּסִיעָה גַּסָּה, וְאַל יְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה. אַל יֵצֵא כְּשֶׁהוּא מְבֻשָּׁם לַשּׁוּק, אָמַר רַבִּי [אַבָּא בְּרֵיהּ דְּרַבִּי] חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּמָקוֹם שֶׁחֲשׁוּדִין עַל מִשְׁכַּב זְכוּר. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: לָא אֲמָרָן אֶלָּא בְּבִגְדוֹ, אֲבָל בְּגוּפוֹ, זֵעָה מַעְבְּרָא לֵיהּ. אָמַר רַב פָּפָּא: וּשְׁעָרוֹ, (נמי) כְּבִגְדוֹ דָּמֵי. וְאַל יֵצֵא בְּמִנְעָלִים הַמְטֻלָּאִים, [מְסַיַּע לֵיהּ לְרַב חִיָּא בַּר אַבָּא, דְּאָמַר רַב חִיָּא בַּר אַבָּא: גְּנַאי הוּא לְתַלְמִיד חָכָם שֶׁיֵּצֵא בְּמִנְעָלִים הַמְטֻלָּאִים]. אִינִי, וְהָא רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא נָפִיק! אָמַר מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן: בְּטַלְאֵי עַל גַּבֵּי טַלְאֵי. וְלָא אֲמָרָן, אֶלָּא בְּפִנְתָּא, אֲבָל בְּגִילְדָּא, לֵית לָן בָּהּ. וּבְפִנְתָּא, לָא אֲמָרָן, אֶלָּא בְּאוֹרְחָא, אֲבָל בְּבֵיתָא לֵית לָן בָּהּ. וְלָא אֲמָרָן, אֶלָּא בִּימוֹת הַחַמָּה, אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים לֵית לָן בָּהּ. וְאַל יֵצֵא יְחִידִי בַּלַּיְלָה, מִשּׁוּם חֲשָׁדָא. וְלָא אֲמָרָן, אֶלָּא דְּלָא קָבַע לֵיהּ עִדָּנָא, אֲבָל קָבַע לֵיהּ עִדָּנָא, (אמרי) [מֵידַע יְדִיעַ], לְעִדָּנֵיהּ קָאָזִיל. וְאַל יְסַפֵּר עִם אִשָּׁה בַּשּׁוּק, אָמַר רַב חִסְדָּא: אֲפִלּוּ הִיא אִשְׁתּוֹ. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: (אל יספר אדם עם אשה בשוק ו) אֲפִלּוּ הִיא אִשְׁתּוֹ, וַאֲפִלּוּ הִיא בִּתּוֹ, וַאֲפִלּוּ הִיא אֲחוֹתוֹ, לְפִי שֶׁאֵין הַכֹּל בְּקִיאִין בִּקְרוֹבוֹתָיו. וְאַל יִכָּנֵס בָּאֲחֲרוֹנָה לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, [מִשּׁוּם] דְּקָרוּ לֵיהּ ׳פּוֹשֵׁעַ׳. וְאַל יָסֵב בְּמִסְבָּה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ, (דאתי) [מַאי טַעְמָא? דִּלְמָא אַתֵּי] לְאַמְשׁוּכֵי בַּתְרֵיהוּ. וְאַל יַפְסִיעַ פְּסִיעָה גַּסָּה, דְּאָמַר מַר: פְּסִיעָה גַּסָּה נוֹטֶלֶת אֶחָד מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת מִמְּאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם. וּמַאי תַּקָּנְתֵּיהּ? לְהַדֵּר לֵיהּ בְּקִידּוּשָׁא דְּבֵי שְׁמֵשֵׁי. וְאַל יְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה, (דלאו אורח ארעא) דְּאָמַר מַר: כָּל הַהוֹלֵךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה, אֲפִלּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּאִלּוּ דּוֹחֵק רַגְלֵי הַשְּׁכִינָה, דִּכְתִיב: (ישעיה ו) ״מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ״.

כג כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר: עִיר אַחַת הָיְתָה לוֹ לְיַנַּאי הַמֶּלֶךְ בְּהַר הַמֶּלֶךְ, שֶׁהָיוּ מוֹצִיאִין מִמֶּנָּה שִׁשִּׁים רִבּוֹא סִפְלֵי טָרִית לְקוֹצְצֵי תְּאֵנִים, מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת. כִּי אָתָא רַבִּין אָמַר: אֵילָן אֶחָד הָיָה לוֹ לְיַנַּאי הַמֶּלֶךְ בְּהַר הַמֶּלֶךְ, שֶׁהָיוּ מוֹרִידִין מִמֶּנּוּ אַרְבָּעִים סְאָה גּוֹזָלוֹת מִשָּׁלֹשׁ בְּרֵכוֹת בַּחֹדֶשׁ. כִּי אָתָא רַבִּי יִצְחָק אָמַר: עִיר אַחַת הָיְתָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְ׳גוּפְנִית׳ שְׁמָהּ, שֶׁהָיוּ בָהּ שְׁמוֹנִים זוּגוֹת אַחִים כֹּהֲנִים נְשׂוּאִין לִשְׁמוֹנִים זוּגוֹת אֲחָיוֹת כֹּהֲנוֹת. וּבָדְקוּ רַבָּנָן מִסּוּרָא וְעַד נְהַרְדְּעָא, וְלָא אַשְׁכְּחוּ בַּר (מברתיה) [מִבְּנֹתֶיהָ] דְּרַב חִסְדָּא, דַּהֲווּ נְסִיבָן לְרַמֵּי בַּר חָמָא וּלְמַר עוּקְבָא בַּר חָמָא, וְאַף עַל גַּב דְּאִינְהִי הֲווּ כָּהֲנָתָא, אִינְהוּ לָא הֲווּ כָּהֲנֵי.

כד אָמַר רַבִּי יַנַּאי, [אָמַר רַב:] כָּל שֶׁהוּא כְּבֵיצָה, בֵּיצָה טוֹבָה מִמֶּנּוּ. כִּי אָתָא רַבִּין אָמַר: טָבָא בֵּיעָתָא מִגּוּלְגְּלָתָא, מִשִּׁיתָא קַיְסֵי סוּלְתָא. כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר: טָבָא בֵּיעָתָא מִגּוּלְגְּלָתָא מִשִּׁיתָא, מַטְוִיתָא, מֵאַרְבַּע, מִבּוּשַׁלְתָּא, כָּל שֶׁהוּא כְּבֵיצָה, בֵּיצָה טוֹבָה הֵימֶנּוּ, לְבַר מִבִּשְׁרָא.

כה תָּנוּ רַבָּנָן: טְחוֹל יָפֶה לְשִׁנַּיִם וְקֶשֶׁה לִבְנֵי מֵעַיִם. כְּרִישִׁין קָשִׁים לְשִׁנַּיִם וְיָפִים לִבְנֵי מֵעַיִם. כָּל יֶרֶק חַי מוֹרִיק, וְכָל קָטָן מַקְטִין. וְכָל נָפֶשׁ מֵשִׁיב [אֶת] הַנָּפֶשׁ. וְכָל קָרוֹב לַנָּפֶשׁ מֵשִׁיב [אֶת] הַנָּפֶשׁ. כְּרוּב לְמָזוֹן, וּתְרָדִים לִרְפוּאָה, אוֹי לוֹ לַבַּיִת שֶׁהַלָּפֶת עוֹבֶרֶת בְּתוֹכוֹ.

פרק ז

א **ברכות פרק ז שלשה שאכלו** - מִשְׁנָה. שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת חַיָּבִין לְזַמֵּן וְכוּ׳. גְּמָרָא. מְנָא הַנֵּי מִילֵּי? אָמַר רַב אַסִי: דְּאָמַר קְרָא: (תהילים ל״ד:ד׳) ״גַּדְּלוּ לַה׳ אִתִּי, וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו״. רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר, מֵהָכָא: (דברים ל״ב:ג׳) ״כִּי שֵׁם ה׳ אֶקְרָא, הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ״. אָמַר רַב חָנָן בַּר רבא (רבא) [אַבָּא]: מִנַּיִן לָעוֹנֶה ׳אָמֵן׳, שֶׁלֹּא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַמְבָרֵךְ? שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים ל״ד:ד׳) ״גַּדְּלוּ לַה׳ אִתִּי, וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו״. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן (לקיש) [פָּזִי]: מִנַּיִן שֶׁאֵין הַמְתַרְגֵּם רַשַּׁאי לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַקּוֹרֵא? שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות י״ט:י״ט) ״מֹשֶׁה יְדַבֵּר, וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל״. [שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר ״בְּקוֹל״], מַה תַּלְמוּד לוֹמַר ״בְּקוֹל״? בְּקוֹלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: אֵין הַמְתַרְגֵּם רַשַּׁאי לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַקּוֹרֵא, וְאִם אי־אֶפְשָׁר לַמְתַרְגֵּם לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ (עם) [כְּנֶגֶד] הַקּוֹרֵא, יְמַעֵךְ הַקּוֹרֵא קוֹלוֹ וְיִקְרָא.

ב רַבִּי זֵירָא חָלַשׁ, עַל לְגַבֵּיהּ רַבִּי אַבָּהוּ. קַבִּיל עֲלֵיהּ אִי מִתְפַּח קְטִינָא חֲרִיף שָׁקֵי, עָבִידְנָא יוֹמָא טָבָא לְרַבָּנָן. אִתְפַּח, עָבִיד סְעוּדְתָא לְכוּלְהוּ רַבָּנָן. כִּי מָטָא לְמִשְׁרֵי, אָמַר לֵיהּ לְרַבִּי זֵירָא: לִישְׁרֵי לָן מַר! אָמַר לֵיהּ: לָא סְבִירָא לֵיהּ מַר לְהָא דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בַּעַל הַבַּיִת בּוֹצֵעַ. שָׁרָא לְהוּ. כִּי מָטָא לְבָרוּכֵי, אָמַר לֵיהּ: נְבָרֵיךְ לָן מַר! אָמַר לֵיהּ: לָא סְבִירָא לֵיהּ מַר לְהָא דְּרַב הוּנָא דְּמִן בָּבֶל, [דְּאָמַר]: בּוֹצֵעַ מְבָרֵךְ. וְאֵיהוּ כְּמַאן סְבִירָא לֵיהּ? כִּי הָא דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: בַּעַל הַבַּיִת בּוֹצֵעַ וְאוֹרֵחַ מְבָרֵךְ. בַּעַל הַבַּיִת בּוֹצֵעַ, כְּדֵי שֶׁיְּבָרֵךְ בְּעַיִן יָפָה. וְאוֹרֵחַ מְבָרֵךְ, כְּדֵי שֶׁיְּבָרֵךְ לְבַעַל הַבַּיִת. מַאי מְבָרֵךְ? יְהִי רָצוֹן,

שֶׁלֹּא יֵבוֹשׁ בַּעַל הַבַּיִת בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלֹא יִכָּלֵם לָעוֹלָם הַבָּא. וְרַבִּי מוֹסִיף בָּהּ דְּבָרִים: וְיִצְלַח מְאֹד בְּכָל נְכָסָיו, וְיִהְיוּ נְכָסָיו וּנְכָסֵינוּ [מֻצְלָחִים] וּקְרוֹבִים (ומוצלחים) לָעִיר. וְאַל יִשְׁלֹט שָׂטָן בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו וּבְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְאַל יְזַדֵּקֵר [לֹא] לְפָנָיו וְלֹא לְפָנֵינוּ שׁוּם דְּבַר הִרְהוּר חֵטְא וַעֲבֵרָה וְעָוֹן, מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם.

ג תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין מְכַבְּדִין, לֹא בַּדְּרָכִים, וְלֹא בַּגְּשָׁרִים, וְלֹא בְּיָדַיִם מְזֻהָמוֹת. רַבִּין וְאַבַּיֵי חֲווּ קָאָזְלִי בְּאוֹרְחָא, קַדְּמֵיהּ חַמְרֵיהּ דְּרַבִּין לְדְאַבַּיֵי, וְלָא אָמַר לֵיהּ: נְיזִיל מַר. אָמַר: מִדְּסָלִיק הַאי מֵרַבָּנָן מִמַּעֲרָבָא, גַּז לֵיה דַּעְתֵּיהּ. כִּי מָטָא לְפִתְחָא דְּבֵי כְּנִישְׁתָּא, אָמַר לֵיהּ: נֵיעוֹל מַר. אָמַר לֵיהּ: וְעַד הַשְׁתָּא, לָאו ׳מַר׳ אֲנָא? אָמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין מְכַבְּדִין אֶלָּא בְּפֶתַח שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מְזוּזָה. דְּאִית בָּהּ מְזוּזָה אִין, דְּלֵית בָּהּ מְזוּזָה לָא? אֶלָּא מֵעַתָּה בֵּית הַכְּנֶסֶת וּבֵית הַמִּדְרָשׁ, דְּלֵית בְּהוּ מְזוּזָה הָכִי נַמִּי דְּאֵין מְכַבְּדִין? ! אֶלָּא אִימָא: בְּפֶתַח הָרָאוּי לִמְזוּזָה.

ד תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין עוֹנִין לֹא אָמֵן חֲטוּפָה, וְלֹא אָמֵן קְטוּפָה, וְלֹא אָמֵן יְתוֹמָה, וְלֹא יְזֵרֹק בְּרָכָה מִפִּיו. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: כָּל הָעוֹנֶה אָמֵן יְתוֹמָה, יִהְיוּ בָּנָיו יְתוֹמִים. חֲטוּפָה, יִתְחַטְּפוּ יָמָיו, קְטוּפָה, יִתְקַטְּפוּ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו. וְכָל הַמַּאֲרִיךְ בְּאָמֵן, מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו.

ה תַּנְיָא: אֵיזֶהוּ עַם הָאָרֶץ? כָּל שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל חֻלָּיו בְּטָהֳרָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כָּל שֶׁאֵינוֹ מְעַשֵּׂר פֵּרוֹתָיו כָּרָאוּי. וְהַנִּי כּוּתָאֵי, עַשּׂוּרֵי מְעַשְּׂרֵי כִּדְחָזֵי, דִּבְמַאי דְּכְתִיב בְּאוֹרַיְתָא, מִזֶּהֶב זְהִירִי, דְּאָמַר מַר: כָּל מִצְוָה שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ כּוּתִים הַרְבֵּה, מְדֻקְדָּקִים בָּהּ יוֹתֵר מִיִּשְׂרָאֵל.

ו קִי תָּנוּ רַבָּנָן: אֵיזֶהוּ עַם הָאָרֶץ? כָּל שֶׁאֵינוֹ קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵין מַנִּיחַ תְּפִלִּין. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵין לוֹ צִיצִית בְּבִגְדּוֹ. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵין לוֹ מְזוּזָה עַל פִּתְחוֹ. רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן יוֹסֵף אוֹמֵר: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים וְאֵינוֹ מְגַדְּלָן לְתַלְמוּד תּוֹרָה.

ז אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: תִּשְׁעָה וְעֶבֶד מִצְטָרְפִין. מֵיתִיבִי: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁנִּכְנַס לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וְלֹא מָצָא עֲשָׂרָה, וְשִׁחֲרֵר עַבְדּוֹ וְהִשְׁלִימוֹ לַעֲשָׂרָה. שִׁחֲרֵר אֵין, לָא שִׁחֲרֵר לָא? תְּרֵי אִיצְטְרִיכוּ, שִׁחְרֵר חַד, וְנָפִיק בְּחַד. וְהֵיכִי עָבִיד הָכִי? וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה: הַמְשַׁחְרֵר עַבְדּוֹ עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: (ויקרא כ״ה:מ״ו) ״לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ״. לְרַבּוֹת מִצְוָה שֶׁאֵנִי. מִצְוָה הַבָּאָה בַּעֲבֵרָה הִיא? מִצְוָה דְּרַבִּים שַׁאנִי.

ח וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: לְעוֹלָם יַשְׁכִּים אָדָם לְבֵית הַכְּנֶסֶת, כְּדֵי שֶׁיִּזְכֶּה וְיִמְנֶה עִם עֲשָׂרָה הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁאֲפִלּוּ מֵאָה בָּאִים אַחֲרָיו, קִבֵּל (עליו) [שְׂכַר] כֻּלָּם. ״שְׂכַר כֻּלָּם״ סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא אִימָא: נוֹתְנִים לוֹ שָׂכָר כְּנֶגֶד כֻּלָּם.

ט קִיא אָמַר רַב נַחְמָן: קָטָן הַיּוֹדֵעַ לְמִי מְבָרְכִין, מְזַמְּנִין עָלָיו. אַבַּיֵי וְרָבָא הֲווּ יָתְבֵי קַמֵּיהּ דְּרַבָּה, אָמַר לְהוּ רַבָּה: לְמִי מְבָרְכִין? אָמְרוּ לֵיהּ: לְרַחֲמָנָא, וְרַחֲמָנָא הֵיכָא יָתִיב? רָבָא אַחְוִי לִשְׁמֵי טְלָלָא, אַבַּיֵי נָפַק לִבְרָא, אַחְוִי כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא. אָמַר לְהוּ רַבָּה: תַּרְוַיְכוּ, רַבָּנָן הֲווּתוּ. הַיְנוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי: בּוּצִין בּוּצִין, מִקַּטְפֵיהּ יְדִיעַ.

י קִיב יַנַּאי מַלְכָּא וּמַלְכְּתָא כְּרִיכוּ רִיפְתָּא בַּהֲדֵי הֲדָדֵי, וּמִדְקָטַל לְהוּ לַרַבָּנָן לָא הֲוָה לֵיהּ אִינִישׁ לְבָרוּכֵי לְהוּ. אָמַר לָהּ לִדְבִיתוּ: מַאן יָהֵב לָן גַּבְרָא דְּמִבָּרֵךְ לָן. אָמְרָה לֵיהּ: (דביתהו) אִישְׁתַּבַּע לִי דְּאִי מַיְתֵינָא לָךְ גַּבְרָא, דְּלָא מְצַעֲרַתְּ לֵיהּ. אַשְׁתַּבַּע לָהּ. אַיְתֵיתֵיהּ (לרבי) [לְ]שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח אֲחוֹהָ. אוֹתְבֵיהּ בֵּין דִּידֵיהּ לְדִידָהּ. אָמַר לֵיהּ: חָזֵי כַּמָּה יִקְרָא עָבְדִינָא לָךְ. אָמַר לֵיהּ: לָאו אַתְּ [קָא] מוֹקְרִית לִי, אֶלָּא אוֹרַיְתָא הִיא דְּמוֹקְרָא לִי, דִּכְתִיב: (משלי ד׳:ח׳) ״סַלְסְלֶהָּ וּתְרוֹמְמֶךָּ, (ובין נדיבים תושיבך) [תְּכַבְּדֶךָּ כִּי תְחַבְּקֶנָּה״]. אָמַר לָהּ: קָא חָזֵית, דְּלָא מְקַבְּלֵי מָרוּת. יְהָבוּ לֵיהּ כַּסָּא לְבָרוּכֵי. אָמַר: הֵיכִי אֲבָרִיךְ? בָּרוּךְ שֶׁאָכַל יַנַּאי וַחֲבֵרָיו מִשֶּׁלּוֹ? שַׁתְּיֵהּ לְהַהוּא כַּסָּא. יְהָבוּ לֵיהּ כַּסָּא אַחֲרִיתִי וּבָרִיךְ. אָמַר רַבִּי אַבָּא בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח דְּעָבַד, לְגַרְמֵיהּ הוּא דְּעָבִיד, דְּהָכִי אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לְעוֹלָם אֵינוֹ מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן, עַד שֶׁיֹּאכַל כְּזַיִת דָּגָן.

יא אָמַר רַב נחמן: מֹשֶׁה תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל ״בִּרְכַּת הַזָּן״, בְּשָׁעָה שֶׁיָּרַד לָהֶם הַמָּן. יְהוֹשֻׁעַ תִּקֵּן ״בִּרְכַּת הָאָרֶץ״, כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ. דָּוִד וּשְׁלֹמֹה תִּקְּנוּ ״בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם״. דָּוִד תִּקֵּן: ״עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ״. וּשְׁלֹמֹה תִּקֵּן: ״עַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ״. ״הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב״ בְּיַבְנֶה תִּקְּנוּהָ, כְּנֶגֶד הֲרוּגֵי בֵּיתָר, דְּאָמַר רַב מַתְנָא: אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁנִּתְּנוּ הֲרוּגֵי בֵּיתָר לִקְבוּרָה, תִּקְּנוּ בְּיַבְנֶה, ״הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב״. ״הַטּוֹב״ שֶׁלֹּא הִסְרִיחוּ, ״וְהַמֵּטִיב״ שֶׁנִּתְּנוּ לִקְבוּרָה.

יב קיג תָּנוּ רַבָּנָן: מְנַיִן לְבִרְכַּת הַמָּזוֹן מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים ח׳:י״ט) ״וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ״ [זוֹ בִּרְכַּת הַזָּן, ״אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ״ זוֹ בִּרְכַּת הַזִּמּוּן. ״עַל הָאָרֶץ״ זוֹ בִּרְכַּת הָאָרֶץ. ״הַטּוֹבָה״ זוֹ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (שם ג) ״הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן״, ״אֲשֶׁר נָתַן לָךְ״ זוֹ ״הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב״. אֵין לִי אֶלָּא לְאַחֲרָיו, לְפָנָיו מִנַּיִן? אָמַרְתָּ קַלְוָחֹמֶר: כְּשֶׁהוּא שָׂבֵעַ, מְבָרֵךְ, כְּשֶׁהוּא רָעֵב, לֹא כָּל־שֶׁכֵּן! רַבִּי אוֹמֵר: [אֵינוֹ צָרִיךְ], ״וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ״ זוֹ בִּרְכַּת הַזָּן, אֲבָל בִּרְכַּת הַזִּמּוּן, מִ״גַּדְּלוּ לַה׳ אִתִּי״ (תהילים ל״ד:ד׳) נִפְקָא. ״עַל הָאָרֶץ״ זוֹ בִּרְכַּת הָאָרֶץ. ׳הַטּוֹבָה׳ זוֹ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: ״הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן״. ״הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב״ בְּיַבְנֶה תִּקְּנוּהָ, אֵין לִי אֶלָּא לְאַחֲרָיו, לְפָנָיו מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״אֲשֶׁר נָתַן לָךְ״ מִשֶּׁנִּתַּן לָךְ. רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, חֲרֵי הוּא אוֹמֵר: (שמות כ״ג:כ״ה) ״וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ״ אַל תִּקְרֵי ׳וּבֵרַךְ׳, אֶלָּא ׳וּבָרֵךְ׳. וְאֵימָתַי קָרוּי ׳לֶחֶם׳? קֹדֶם שֶׁיֹּאכְלֶנּוּ! רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: אֵין צָרִיךְ, חֲרֵי הוּא אוֹמֵר: (שמואל א ט׳:י״ג) ״כְּבֹאֲכֶם הָעִיר, כֵּן תִּמְצְאוּן אֹתוֹ, בְּטֶרֶם יַעֲלֶה הַבָּמָתָה לֶאֱכֹל, כִּי לֹא יֹאכַל הָעָם עַד בֹּאוֹ, כִּי הוּא יְבָרֵךְ הַזֶּבַח, אַחֲרֵי כֵן יֹאכְלוּ

הַקְּרָאִים״. וְכָל כָּךְ לָמָּה? לְפִי שֶׁהַנָּשִׁים דַּבְּרָנִיּוֹת הֵן. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: כְּדֵי לְהִסְתַּפֵּל בְּיָפְיוֹ שֶׁל שָׁאוּל, דִּכְתִיב: (שם) ״מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה גָּבֹהַּ מִכָּל הָעָם״. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: לְפִי שֶׁאֵין מַלְכוּת נוֹגַעַת בַּחֲבֶרְתָּהּ אֲפִלּוּ כְּמִלְא נִימָא. וְאֵין לִי אֶלָּא בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, בִּרְכַּת הַתּוֹרָה מִנַּיִן? אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, קַל וָחֹמֶר, עַל חַיֵּי שָׁעָה מְבָרֵךְ, עַל חַיֵּי עוֹלָם הַבָּא, לֹא כָּל שֶׁכֵּן!

יג רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁכְּשֵׁם שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה, כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הָרָעָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: (דברים ח׳:י׳) ״אֲשֶׁר נָתַן [לְךָ] ה׳ אֱלֹהֶיךָ״, דַּיְּנָךְ בְּכָל דִּין שֶׁדָּנְךָ, בֵּין מִדָּה טוֹבָה וּבֵין מִדָּה פֻּרְעָנוּת.

יד מִשְׁנָה. כֵּיצַד מְזַמְּנִין? בִּשְׁלֹשָׁה אוֹמֵר ״נְבָרֵךְ״. בִּשְׁלֹשָׁה וְהוּא, אוֹמֵר: ״בָּרְכוּ״. גְּמָרָא. אָמַר שְׁמוּאֵל: לְעוֹלָם אַל יוֹצִיא אָדָם אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל.

טו קִיד מִבִּרְכוֹתָיו שֶׁל אָדָם נִכָּר, אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא, אִם לָאו. כֵּיצַד? רַבִּי אוֹמֵר: ״וּבְטוּבוֹ״ הֲרֵי זֶה תַּלְמִיד חָכָם, ״וּמִטּוּבוֹ״ הֲרֵי זֶה בּוּר. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב דִּימִי: וְהָא כְּתִיב: (שמואל ב ז׳:כ״ט) ״וּמִבִּרְכָתְךָ יְבֹרַךְ בֵּית עַבְדְּךָ (את) בֵּית עַבְדְּךָ לְעוֹלָם״. בִּשְׁאֵלָה, שַׁאנִי. בִּשְׁאֵלָה נַמִי, הָכְתִיב: (תהלים פא) ״הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ״. הַהוּא, בְּדִבְרֵי תוֹרָה כְּתִיב.

טז תָּנוּ רַבָּנָן: אַרְבָּעָה דְּבָרִים נֶאֶמְרוּ בְּפַת, אֵין מַנִּיחִין בָּשָׂר חַי עַל הַפַּת, וְאֵין מַעֲבִירִין כּוֹס מָלֵא עַל הַפַּת, וְאֵין זוֹרְקִין אֶת הַפַּת, וְאֵין סוֹמְכִין אֶת הַקְּעָרָה בַּפַּת. אַמִּימָר וּמַר זוּטְרָא וְרַב אַשִׁי, כָּרִיכוּ רִיפְתָּא בַּהֲדֵי הֲדָדֵי. אֵיתִיבוּ לְקַמַּיְיהוּ תַּמְרֵי וְרִמּוֹנֵי. שָׁקַל מַר זוּטְרָא, פָּתַק לְקַמֵּיהּ דְּרַב אַשִׁי דְּסָתְנָא. אָמַר לֵיהּ: לָא סְבִירָא לֵיהּ מַר לְהָא דְּתַנְיָא: אֵין מְזַרְזְקִין אֶת הָאוֹכָלִים? הַהִיא בְּפַת תַּנְיָא. וְהָתַנְיָא: כְּשֵׁם שֶׁאֵין מְזַרְזְקִין אֶת הַפַּת, כָּךְ אֵין מְזַרְזְקִין אֶת הָאוֹכָלִים? אָמַר לֵיהּ: וְהָתַנְיָא, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְזַרְזְקִין אֶת הַפַּת, מְזַרְזְקִין אֶת הָאוֹכָלִים. [אֶלָּא] לָא קַשְׁיָא, הָא בְּמִידֵּי דְּמִמְאִיס, הָא בְּמִידֵּי דְּלָא מִמְאִיס. תָּנוּ רַבָּנָן: מַמְשִׁיכִין יַיִן בְּצִנּוֹרוֹת לִפְנֵי חָתָן וְכַלָּה, וְזוֹרְקִין לִפְנֵיהֶם קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִים בִּימוֹת הַחַמָּה, אֲבָל לֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אֲבָל לֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, לֹא גְּלוּסְקָאוֹת, לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים.

יז תָּנוּ רַבָּנָן: אַסְפָּרְגוּס, יָפֶה לַלֵּב וְטוֹב לָעֵינַיִם, וְכָל־שֶׁכֵּן לִבְנֵי מֵעַיִם, וְהָרְגִיל בּוֹ, יָפֶה לְכָל גּוּפוֹ, וְהַמִּשְׁתַּכֵּר הֵימֶנּוּ, קָשֶׁה לְכָל גּוּפוֹ.

יח אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמְבָרֵךְ עַל כּוֹס מָלֵא, נוֹתְנִין לוֹ נַחֲלָה בְּלֹא מְצָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים ל״ג:כ״ג) ״וּמָלֵא בִּרְכַּת ה׳, יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה״. רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אוֹמֵר: זוֹכֶה וְנוֹחֵל שְׁנֵי עוֹלָמִים, הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא.

יט קטו תַּנְיָא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁאֵין פְּרִי בִּטְנָהּ שֶׁל אִשָּׁה מִתְבָּרֵךְ אֶלָּא מִפְּרִי בִּטְנוֹ שֶׁל אִישׁ? שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים ז׳:י״ג) ״וּבֵרַךְ פְּרִי בִטְנֶךָ״, ״פְּרִי בִטְנָהּ״ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״פְּרִי בִטְנְךָ״. עוֹלָא אִיקְּלַע לְבֵי רַב נַחְמָן, כָּרִיךְ רִיפְתָּא וּבֵרַךְ בִּרְכַּת מְזוֹנָא. יָהַב לֵיהּ כַּסָּא דְּבִרְכְתָא [לְרַב נַחְמָן]. אָמַר לֵיהּ רַבִּי נַחְמָן: לִשְׁדַּר מַר כַּסָּא דְּבִרְכְתָא לְיַלְתָּא. אָמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין פְּרִי בִּטְנָהּ שֶׁל אִשָּׁה [מִתְבָּרֵךְ, אֶלָּא מִפְּרִי בִּטְנוֹ שֶׁל אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) ״וּבֵרַךְ פְּרִי בִטְנֶךָ״, ״פְּרִי בִטְנָהּ״ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״פְּרִי בִטְנְךָ״]. (ולא שדר לילתא דביתהו דרב נחמן מטעם ברייתא זאת) אַדְּהָכִי, שָׁמַעְתְּ יַלְתָּא, קָמָא בְּזִיהֲרָא וְעַלְתָּה לְבֵי חַמְרָא, וְתָבְרָא אַרְבַּע מְאָה דֵּנֵי דְּחַמְרָא. אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן: נִשְׁדַּר לָהּ מַר כַּסָּא אַחֲרִינָא. שָׁלַח לָהּ: כָּל כִּי הַאי, נַבְגָּא דְּבִרְכְתָא הִיא. שָׁלְחָה לֵיהּ: מִמַּהֲדוּרֵי מִילֵּי, וּמִסְּמַרְטוּטֵי כַּלְמֵי.

כ קטז הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁאַפִלּוּ עֲבָרִין שֶׁבְּמֵעֵי אִמָּן אָמְרוּ שִׁירָה עַל הַיָּם? שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים ס״ח:כ״ז) ״בְּמַקְהֲלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים ה׳ מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל״. (תַּנְיָא) אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים סָח לִי סוּרִיאֵל שַׂר הַפָּנִים: אַל תִּטֹּל חֲלוּקָּךְ שַׁחֲרִית מֵיַּד הַשַּׁמָּשׁ וְתִלְבַּשׁ. וְאַל תִּטֹּל יָדֶיךָ מִמֵּי שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו. וְאַל תַּחֲזִיר כּוֹס אַסְפָּרְגוּס אֶלָּא לְמִי שֶׁנָּתְנוּ לְךָ, מִפְּנֵי שֶׁתַּכְסִיפַת, וְאַמְרֵי לָהּ, אִיסְתַּלְגְּנִית שֶׁל מַלְאֲכֵי חַבָּלָה (יושבין ו) מְצַפִּין לוֹ לָאָדָם, וְאוֹמְרִים: אִימָתַי יָבוֹא אָדָם לִידֵי אֶחָד מֵהַדְּבָרִים הַלָּלוּ וְיִלְכֹּד. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים סָח לִי מַלְאַךְ הַמָּוֶת: אַל תִּטֹּל חֲלוּקָּךְ שַׁחֲרִית מֵיַּד הַשַּׁמָּשׁ וְתִלְבַּשׁ. וְאַל תִּטֹּל יָדֶיךָ מִמִּי שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו. וְאַל תַּעֲמֹד לִפְנֵי הַנָּשִׁים בְּשָׁעָה שֶׁחוֹזְרוֹת מִן הַמֵּת, מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי מְרַגֵּד וּבָא לִפְנֵיהֶם, וְחַרְבִּי בְּיָדִי, וְיֵשׁ לִי רְשׁוּת לְחַבֵּל. וְאִי פָּגַע, מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? לִינְשׁוֹף מִדּוּכְתֵּיהּ אַרְבַּע אַמּוֹת, אִי אִיכָּא נַהֲרָא, לִיעַבְרֵיהּ, וְאִי אִיכָּא דַּרְכָּא אַחֲרִינָא, לִיזִיל בָּהּ, וְאִי אִיכָּא גּוּדָא, לִיקוּם אֲחוֹרֵהּ, וְאִי לָא, לִיהַדַּר אַפֵּיהּ, וְלִימָא: (זכריה ג׳:ב׳) ״וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל הַשָּׂטָן: יִגְעַר ה׳ בְּךָ הַשָּׂטָן״ וְגוֹ׳, עַד דְּחַלְפֵי מִינֵיהּ. (כתוב למעלה בפרק כיצד מברכין ענין שדים וזה לשונו:) אָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה, אָמַר רַב: אֲבוּקָה כְּשָׁנִים, וְרֻחַ כְּשָׁלֹשׁ. אִיבָּעְיָא לְהוּ: אֲבוּקָה כְּשָׁנִים, בַּהֲדֵי דִּידֵיהּ, אוֹ דִילְמָא אֲבוּקָה כְּשָׁנִים, לְבַר מִדִּידֵיהּ? תָּא שְׁמַע: וְרֻחַ כְּשָׁלֹשׁ, אִי אָמְרַתְּ בְּשִׁלְמָא בַּהֲדֵי דִּידֵיהּ, שַׁפִּיר, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ, לְבַר מִדִּידֵיהּ, אַרְבַּע לָמָּה לִי? וְהָאָמַר מַר: לְאֶחָד, נִרְאֶה וּמַזִּיק, לִשְׁנַיִם, נִרְאֶה וְאֵינוֹ מַזִּיק, לִשְׁלֹשָׁה, אֵין נִרְאֶה כָּל עִקָּר. אֶלָּא, לָאו שְׁמַע מִינָּהּ, אֲבוּקָה כְּשָׁנִים, בַּהֲדֵי דִּידֵיהּ, שְׁמַע מִינָּהּ.

כא אָמַר רַב אַסִי: אֵין מְסִיחִין עַל כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה. וְאָמַר רַב אַסִי: אֵין מְבָרְכִין עַל כּוֹס שֶׁל פֻּרְעָנוּת. מַאי ״כּוֹס שֶׁל פֻּרְעָנוּת״? אָמַר רַבִּי נָתָן בֶּן יוֹסֵי: כּוֹס שֵׁנִי. (תני תנא) [תַּנְיָא נַמִי הָכִי]: הַשּׁוֹתֶה כְּפָלַיִם, לֹא יְבָרֵךְ, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: (עמוס ד׳:י״ב) ״הִכּוֹן לִקְרַאת אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל״, וְהַאי, לָא מִתָּקֵן.

פרק ח

א ברכות פרק ח אלו דברים - מִשְׁנָה. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: ״שֶׁבָּרָא מְאוֹר הָאֵשׁ״. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: ״בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ״. גְּמָרָא. אָמַר רָבָא: בְּ״בָרָא״ כּוּלֵי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי, דִּבְרָא מַשְׁמַע. כִּי פְּלִיגִי, בְּ״בוֹרֵא״, בֵּית שַׁמַּאי (אומרים) [סָבְרֵי]: ״בוֹרֵא״ דְּעָתִיד לְמִיבְרָא, וּבֵית הִלֵּל סָבְרֵי: ״בּוֹרֵא״ נַמֵּי דְּ״בָרָא״ מַשְׁמַע. מַתִּיב רַב יוֹסֵף: (ישעיה מה) ״יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ״, (עמוס ד) ״יוֹצֵר הָרִים וּבֹרֵא רוּחַ״, (ישעיה מב) ״בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם״. אֶלָּא אָמַר רַב יוֹסֵף: בְּ״בָרָא״ וּ״בוֹרֵא״, כּוּלֵי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי, דְּ״בָרָא״ מַשְׁמַע, כִּי פְּלִיגִי, בְּ״מָאוֹר״ וּ״מְאוֹרֵי״, בֵּית שַׁמַּאי סָבְרֵי: חַד נְהוֹרָא אִיכָּא בִּנוּרָא, וּבֵית הִלֵּל סָבְרֵי: טוּבָא נְהוֹרֵי אִיכָּא בִּנוּרָא. תַּנְיָא נַמֵּי הָכִי, אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי: הַרְבֵּה מְאוֹרוֹת יֵשׁ בָּאוּר.

ב תָּנוּ רַבָּנָן: הָיוּ יוֹשְׁבִין בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְהֵבִיאוּ אוּר לִפְנֵיהֶם, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֶחָד מְבָרֵךְ לַכֹּלָם. מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: (משלי י״ד:כ״ח) ״בְּרֹב עָם הַדְרַת מֶלֶךְ״. בִּשְׁלָמָא בֵּ״ה, מְפָרְשֵׁי טַעְמָא, אֶלָּא בֵּ״שׁ, מַאי טַעְמָא? סָבְרֵי: מִפְּנֵי בִּטּוּל בֵּית הַמִּדְרָשׁ. תַּנְיָא נַמֵּי הָכִי: שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל לֹא הָיוּ אוֹמְרִים ״מַרְפֵּא״ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, מִפְּנֵי בִּטּוּל בֵּית הַמִּדְרָשׁ.

ג קיז [מִשְׁנָה]. מִי שֶׁאָכַל וְשָׁכַח וְלֹא בֵּרַךְ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: יַחֲזוֹר לִמְקוֹמוֹ וְיָבָרֵךְ, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: יְבָרֵךְ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּזְכָּר. גְּמָרָא. הַנְהוּ תְּרֵי תַּלְמִידֵי, חַד עָבַד בְּשׁוּגֵּג כְּבֵית שַׁמַּאי, וְאַשְׁכַּח אַרְנָקָא דְּדַהֲבָא, וְחַד עָבַד בְּמֵזִיד כְּבֵית הִלֵּל, וְאַכְלֵיהּ אַרְיָא. רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה הֲוָה אָזֵל (באורחא) [בְּשַׁיָּרָא], אָכַל וְאִישְׁתְּלִי וְלָא בָּרִיךְ. אָמַר: הֵיכִי אֶעֱבִיד? אִי אֵמִינָא לְהוּ דְּאִנְשָׁאֵי לְבָרוּכֵי, אֲמְרֵי לִי, בָּרִיךְ! (הָכָא) דְּכָל הֵיכָא דִּמְבָרְכִתְּ, לְרַחֲמָנָא קָא מְבָרְכְתְּ. מוּטָב דַּאֲמִינָא לְהוּ, אִנְשָׁאֵי יוֹנָה דְּדַהֲבָא. אָמַר לְהוּ: אַנְטְרוּ לִי, דְּאִנְשָׁאֵי יוֹנָה דְּדַהֲבָא. (הדר ו) אָזִיל וּבָרִיךְ, וְאַשְׁכַּח יוֹנָה דְּדַהֲבָא. וּמַאי שְׁנָא יוֹנָה? (דנקט משום) דְּאִמְּתָלָא כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל כְּיוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים סח) ״כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף״. מַה יוֹנָה אֵינָהּ נְצוֹלֶת אֶלָּא בִּכְנָפֶיהָ, אַף יִשְׂרָאֵל אֵינָן נִצּוֹלִין אֶלָּא בַּמִּצְוֹות. (לישנא אחרינא: מה יונה זה כנפיה מגינות עליה, אף ישראל מצוות מגינות עליהם).

פרק ט

א ברכות פרק ט הרואה - [מַתְנִיתִין. הָרוֹאֶה מָקוֹם שֶׁנַּעֲשׂוּ בּוֹ נִסִּים לְיִשְׂרָאֵל, אוֹמֵר: ״בָּרוּךְ שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ״ וְכוּ׳]. גְּמָרָא. מְנָא הַנֵּי מִילֵי? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: דְּאָמַר קְרָא: (שמות יח) ״וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ: ״בָּרוּךְ ה׳ אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם״ וְגוֹ׳. אַנִיסָא דְּרַבִּים מְבָרְכִינָן, אַנִיסָא דְּיָחִיד לָא מְבָרְכִינָן? וְהָא הַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה קָאָזִיל בְּעֵבֶר יְמִינָא, נָפַל עֲלֵיהּ אַרְיָא, אִיתְעֲבִיד לֵיהּ נִיסָא וְאִתְצַל מִינֵיהּ. אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא וְאָמַר לֵיהּ: כָּל אִימַּת דְּמָטֵית לְהָתָם, בָּרִיךְ: ״בָּרוּךְ (המקום) שֶׁעָשָׂה לִי נֵס בַּמָּקוֹם הַזֶּה״. וּמַר בְּרֵיהּ דְּרַבִינָא הֲוָה קָאָזִיל בְּפַקְתָּא דַּעֲרָבוֹת, וְצָחֵא לְמַיָּא. אִיתְעֲבִיד לֵיהּ נִיסָא, אִיבְּרִי לֵיהּ עֵינָא דְּמַיָּא וְאִישְׁתִּי. וְתוּ זִמְנָא חָדָא הֲוָה קָאָזִיל בִּרְיסְתְּקָא דִּמְחוֹזָא, וְנָפַל עֲלֵיהּ גַּמְלָא פְּרִיצְתָּא, אִיתְפַּרְקָא לֵיהּ אֲשִׁיתָא, עַל לְגַבָּהּ. כִּי מָטָא לַעֲרָבוֹת בְּרִיךְ: ״בָּרוּךְ שֶׁעָשָׂה לִי נֵס בַּעֲרָבוֹת וּבְגָמָל״, כִּי מָטָא לְרִיסְתְּקָא דִּמְחוֹזָא בְּרִיךְ: ״בָּרוּךְ שֶׁעָשָׂה לִי נֵס בְּגָמָל וּבַעֲרָבוֹת״. אָמְרֵי: אַנִיסָא דְּרַבִּים, כְּלֵי עָלְמָא מְבָרְכֵי, אַנִיסָא דְּיָחִיד, אִיהוּ חַיָּיב לְבָרוּכֵי.

ב תָּנוּ רַבָּנָן: הָרוֹאֶה מַעְבְּרוֹת הַיָּם וּמַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן, מַעְבְּרוֹת נַחֲלֵי אַרְנוֹן, אַבְנֵי אֶלְגְּבִישׁ בְּמוֹרַד בֵּית חוֹרוֹן, וְאֶבֶן שֶׁבּוֹקֵשׁ לִזְרֹק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן עַל יִשְׂרָאֵל, וְאֶבֶן שֶׁיָּשַׁב עָלֶיהָ מֹשֶׁה בְּשָׁעָה שֶׁעָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ מִלְחָמָה בַּעֲמָלֵק, וְאִשְׁתּוֹ שֶׁל לוֹט, וְחוֹמַת יְרִיחוֹ שֶׁנִּבְלְעָה בִּמְקוֹמָהּ, (כל הרואה אותם) [עַל כֻּלָּן], צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא שֶׁבַח וְהוֹדָאָה לִפְנֵי הַמָּקוֹם. בְּשִׁלָּמָא, מַעְבְּרוֹת הַיָּם, דִּכְתִיב: (שמות יד) ״וַיַּבְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה״. מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן, דִּכְתִיב: (יהושע ג) ״וַיַּעַמְדוּ הַכֹּהֲנִים וְגוֹ׳ וְכָל יִשְׂרָאֵל עֹבְרִים בֶּחָרָבָה״. אֶלָּא מַעְבְּרוֹת נַחֲלֵי אַרְנוֹן, מְנָא לָן? דִּכְתִיב: (במדבר כא) ״עַל כֵּן יֵאָמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת ה׳, אֶת וָהֵב בְּסוּפָה״ וְגוֹ׳, תָּנָא: ״אֶת וָהֵב בְּסוּפָה״, שְׁנֵי מְצָרָעִין הָיוּ, וְהָיוּ מְהַלְּכִין בְּסוֹף מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וְכִי הֲווּ חַלְפֵי יִשְׂרָאֵל, אַתּוּ אֱמוֹרָאֵי, (טשו להו בנחלי ארנון) עַבְדֵי לְהוּ נְקִירוּתָא (ויתבי) [וְטַשׁוּ] בְּהוֹן. אָמְרֵי: כִּי חַלְפֵי יִשְׂרָאֵל [הָכָא], (חלפינן עלייהו) נְקַטְלִינַן לְהוּ, וְלָא הֲווּ יַדְעֵי, דְּאָרוֹן קָא מַסְגֵּי קַמַּיְהוּ דְּיִשְׂרָאֵל, וַהֲוָה (קא מאכי) [מַמִּיךְ לְהוּ] טוּרֵי מִקַּמַּיְהוּ. כֵּיוָן דְּאָתָא אָרוֹן, דַּבִּיקוּ טוּרֵי בַּהֲדֵי הֲדָדֵי וּקְטַלִינוּן, וְנָחַת דְּמַיְהוּ לְנַחֲלֵי אַרְנוֹן. כִּי אַתּוּ אֶת וָהֵב, חָזוּ דְּמָא דְּקָא נָפִיק מִבֵּינֵי טוּרֵי, אַתּוּ, אָמְרוּ לְהוּ לְיִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ שִׁירָה, וְהַיְנוּ דִּכְתִיב: (שם) ״וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים״ וְגוֹ׳. ״אַבְנֵי אֶלְגְּבִישׁ״, [מַאי ״אַבְנֵי אֶלְגְּבִישׁ״?] תָּנָא: אֲבָנִים שֶׁעָמְדוּ עַל גַּב אִישׁ, וְיָרְדוּ עַל גַּב אִישׁ. ״עָמְדוּ עַל גַּב אִישׁ״, [זֶה מֹשֶׁה], דִּכְתִיב: (שם יב) ״וְהָאִישׁ מֹשֶׁה [עָנָו מְאֹד״]. וּכְתִיב: (שמות ט) ״וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד, וּמָטָר לֹא נִתַּךְ אָרְצָה״. ״יָרְדוּ עַל גַּב אִישׁ״ זֶה יְהוֹשֻׁעַ, דִּכְתִיב: (במדבר כז) [״קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן], אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ״.

ג (בית חורון דכתיב) [וּכְתִיב]: (יהושע י) ״וַיְהִי בְּנָסָם מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הֵם בְּמוֹרַד בֵּית חוֹרוֹן, וַה׳ הִשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדֹלוֹת״. אֶבֶן שֶׁבּוֹקֵשׁ עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן לִזְרֹק עַל יִשְׂרָאֵל, גְּמָרָא גְּמִירֵי לָהּ. אָמַר: מַחֲנֶה יִשְׂרָאֵל כַּמָּה הֲוָה? תְּלָתָא פַּרְסֵי, (אמר) אֵיזִיל וְאֵיעֲקַר טוּרָא בַּר תְּלָתָא פַּרְסֵי, וְאֵשְׁדֵי עֲלַיְהוּ [וְאֵיקְטְלִינְהוּ]. אָזַל, עָקַר טוּרָא בַּר תְּלָתָא פַּרְסֵי, וְאוֹתְבֵיהּ אַרֵישֵׁיהּ. אַיְתֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהּ קוּמְצֵי, וְנָקְבוּהָ, וְנָחֵית לֵיהּ אַצַוָּארֵיהּ. בָּעָא לְמִשְׁלֵפֵיהּ, מָשְׁכוּהָ שִׁינֵּיהּ

לְהַאי גִּיסָא וּלְהַאי גִּיסָא, וְלָא מָצֵי מֵישְׁלְפָהּ, וְהֵינוּ דִּכְתִיב: (תהלים ג) ״שִׁנֵּי רְשָׁעִים שִׁבַּרְתָּ״. (ואמר ריש לקיש) [וְכִדְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ]: אַל תִּקְרֵי: ״שִׁבַּרְתָּ״, אֶלָּא ״שִׁרְבַּבְתָּ״. מֹשֶׁה כַּמָּה חֲוָאי? עֶשֶׂר אַמִּין. שָׁקַל נַרְגָּא בַּת עֶשֶׂר אַמִּין, וְשָׁוֵר עֶשֶׂר אַמִּין, וּמַחְיֵהּ בְּקַרְסוּלֵיהּ וְקַטְלֵיהּ. וְאֶבֶן שָׁיְשַׁב עָלֶיהָ מֹשֶׁה, דִּכְתִיב: (שמות יז) ״וְיָדֵי מֹשֶׁה כְּבֵדִים, וַיִּקְחוּ אֶבֶן, וַיָּשִׂימוּ תַּחְתָּיו, וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ״. וְאִשְׁתּוֹ שֶׁל לוֹט, דִּכְתִיב: (בראשית יט) ״וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו, וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח״. חוֹמַת יְרִיחוֹ שֶׁנִּבְלְעָה בִּמְקוֹמָהּ, דִּכְתִיב: (יהושע ו) ״וַתִּפֹּל הַחוֹמָה תַּחְתֶּיהָ״. בִּשְׁלָמָא כּוּלְהוּ נִיסָא, אֶלָּא אִשְׁתּוֹ שֶׁל לוֹט, פּוּרְעָנוּתָא הִיא? דְּאָמַר: ״בָּרוּךְ דַּיִּן הָאֱמֶת״. וְהָא הוֹדָאָה וּשְׁבַח קָתָנֵי? תְּנִי: עַל לוֹט וְעַל אִשְׁתּוֹ מְבָרְכִין שְׁתַּיִם. עַל אִשְׁתּוֹ אוֹמֵר: ״בָּרוּךְ דַּיִּן הָאֱמֶת״. וְעַל לוֹט אוֹמֵר: ״בָּרוּךְ זוֹכֵר הַצַּדִּיקִים״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת כַּעֲסוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוּא זוֹכֵר הַצַּדִּיקִים, דִּכְתִיב: (בראשית יט) ״וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת עָרֵי הַכִּכָּר, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם״ וְגוֹ׳. וְחוֹמַת יְרִיחוֹ שֶׁנִּבְלְעָה. [וְחוֹמַת יְרִיחוֹ] נִבְלְעָה? וְהָא נָפְלָה! דִּכְתִיב: (יהושע ו) ״וַתִּפֹּל הַחוֹמָה תַּחְתֶּיהָ״. כֵּיוָן דְּפוּתְיָהּ וְרוּמְהָּ, כִּי הֲדָדֵי נִינְהוּ, מְשׁוּם הָכִי אִבְלְעָהּ בְּלוּעֵי.

ד קיט אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: אַרְבָּעָה צְרִיכִין לְהוֹדוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: יוֹרְדֵי הַיָּם, וְהוֹלְכֵי מִדְבָּרוֹת, וּמִי שֶׁהָיָה חוֹלֶה וְנִתְרַפֵּא, וּמִי שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים וְיָצָא. יוֹרְדֵי הַיָּם, מְנָלָן? דִּכְתִיב: (תהלים קז) ״יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת וְגוֹ׳, הֵמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי ה׳ וְגוֹ׳, וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה וְגוֹ׳, יַעֲלוּ שָׁמַיִם יֵרְדוּ תְהוֹמוֹת וְגוֹ׳, יָחוֹגּוּ וְיָנוּעוּ וְגוֹ׳, וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה׳ בַּצַּר לָהֶם, וּמִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם. וַיִּשְׁתֹּק וְגוֹ׳, וַיִּשְׂמְחוּ כִּי יִשְׁתֹּקוּ וְגוֹ׳, יוֹדוּ לַה׳ חַסְדּוֹ״ וְגוֹ׳. הוֹלְכֵי מִדְבָּרוֹת מְנָלָן? דִּכְתִיב: (שם) ״תָּעוּ בַמִּדְבָּר וְגוֹ׳, רְעֵבִים גַּם צְמֵאִים וְגוֹ׳, וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה׳ וְגוֹ׳, וַיַּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יִשָּׁרָה וְגוֹ׳, יוֹדוּ לַה׳ חַסְדּוֹ״ וְגוֹ׳. מִי שֶׁהָיָה חוֹלֶה וְנִתְרַפֵּא מְנָלָן? דִּכְתִיב: (שם) ״אֱוִילִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעָם וְגוֹ׳, כָּל אֹכֶל תְּתַעֵב נַפְשָׁם וְגוֹ׳, וַיִּזְעֲקוּ אֶל ה׳ וְגוֹ׳, יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיִרְפָּאֵם וְגוֹ׳, יוֹדוּ לַה׳ חַסְדּוֹ״ וְגוֹ׳. וּמִי שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים וְיָצָא, מְנָלָן? דִּכְתִיב: ״יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת וְגוֹ׳, כִּי הִמְרוּ אִמְרֵי אֵל וְגוֹ׳, וַיַּכְנַע בֶּעָמָל לִבָּם וְגוֹ׳, וַיִּזְעֲקוּ אֶל ה׳ וְגוֹ׳, יוֹצִיאֵם מֵחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת וְגוֹ׳, יוֹדוּ לַה׳ חַסְדּוֹ״ וְגוֹ׳. מַאי מְבָרֵךְ? אָמַר רַב יְהוּדָה: ״בָּרוּךְ גּוֹמֵל (לחייבים טובות שגמלני כל טוב) [חֲסָדִים טוֹבִים״]. וְאָמַר אַבַּיֵי: צָרִיךְ לְאוֹדוּיֵי קַמֵּי עַשָּׂרָה, דִּכְתִיב: (תהלים קז) ״וִירוֹמְמוּהוּ בִּקְהַל עָם״. מַר זוּטְרָא אָמַר: וּתְרֵין מִנַּיְהוּ רַבָּנָן, דִּכְתִיב: ״וּבְמוֹשַׁב זְקֵנִים יְהַלְלוּהוּ״. מַתְקִיף לָהּ רַב אַשִׁי: וְאֵימָא (בעשרה) [כּוּלְהוּ] רַבָּנָן? מִי כְּתִיב: ״בִּקְהַל זְקֵנִים״, ״בִּקְהַל עָם״ כְּתִיב! וְאֵימָא בַּעֲשָׂרָה שְׁאָר עַמָּא, וּבִתְרֵין רַבָּנָן? קַשְׁיָא. רַב יְהוּדָה חָלַשׁ וְאִתְּפַח, עַל לְגַבֵּיהּ רַב חַנָּא בַּגְדָּתָאָה וְרַבָּנָן. אֲמְרֵי לֵיהּ: ״בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דִּיהַבָךְ לָן, וְלָא יְהַבָךְ לְעַפְרָא״. אָמַר לְהוּ: פְּטַרְתּוּן יָתִי מֵאוֹדוּיֵי. וְהָא [אָמַר אַבַּיֵי]: בָּעֵי אוֹדוּיֵי בְּאַפֵּי עֲשָׂרָה, [דַּהֲווּ בֵּי עֲשָׂרָה. וְהָא אִיהוּ לָא קָא מוֹדֶה? לָא צָרִיךְ], דְּעָנֵי בַּתְרֵיהוּ ׳אָמֵן׳. אָמַר רַב יְהוּדָה: שְׁלֹשָׁה צְרִיכִין שִׁמּוּר, וְאֵלּוּ הֵן: חוֹלֶה, חָתָן וְכַלָּה. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: חוֹלֶה, חַיָּה, חָתָן וְכַלָּה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף אָבֵל. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף תַּלְמִיד חָכָם בַּלַּיְלָה.

ה קכ וְאָמַר רַב יְהוּדָה: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מַאֲרִיכִין יָמָיו [וּשְׁנוֹתָיו] שֶׁל אָדָם. וְאֵלּוּ הֵן: הַמַּאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתוֹ, וְהַמַּאֲרִיךְ בְּשֻׁלְחָנוֹ, וְהַמַּאֲרִיךְ בְּבֵית הַכִּסֵּא. הַמַּאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתוֹ מַעֲלִיוּתָא הִיא? וְהָא אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמַּאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתוֹ וּמְעַיֵּן בָּהּ, סוֹף בָּא לִידֵי כְּאֵב לֵב, שֶׁנֶּאֱמַר: (משלי יג) ״תּוֹחֶלֶת מְמֻשָּׁכָה מַחֲלָה לֵב״, וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְזִכִּירִין עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם, וְאֵלּוּ הֵן: קִיר נָטוּי, וְעִיּוּן תְּפִלָּה, וּמוֹסֵר דִּין עַל חֲבֵרוֹ לַשָּׁמַיִם. הָא לָא קַשְׁיָא, הָתָם דְּמַאֲרִיךְ וּמְעַיֵּין, הָכָא דְּמַאֲרִיךְ וְלָא מְעַיֵּין. וְהֵיכִי עָבִיד? מַפִּישׁ בִּרְחָמֵי. וּמַאֲרִיךְ עַל שֻׁלְחָנוֹ, דִּלְמָא אַתֵּי עַנְיָא וְיָהֵיב לֵיהּ מִידֵּי, דִּכְתִיב: (יחזקאל מא) ״הַמִּזְבֵּחַ עֵץ שָׁלֹשׁ אַמּוֹת גָּבֹהַּ״, וּכְתִיב: (שם) ״וַיְדַבֵּר אֵלַי, זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה׳״, פָּתַח בְּ״מִזְבֵּחַ״ וּמְסַיֵּם בְּ״שֻׁלְחָן״? רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלִיעֶזֶר, דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ: בְּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, מִזְבֵּחַ מְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל, וְעַכְשָׁיו, שֻׁלְחָנוֹ שֶׁל אָדָם מְכַפֵּר עָלָיו. [וְהַמַּאֲרִיךְ בְּבֵית הַכִּסֵּא, מַעֲלִיוּתָא הוּא? וְהָתַנְיָא: עֲשָׂרָה דְּבָרִים מְבִיאִין אֶת הָאָדָם לִידֵי תַּחְתּוֹנִיּוּת: הָאוֹכֵל עֲלֵי קָנִים, וַעֲלֵי גְּפָנִים, וְלוּלְבֵי גְּפָנִים, וּמוֹרִיגֵי בְּהֵמָה, וְשִׁדְרוֹ שֶׁל דָּג, וְדָג מָלִיחַ שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל כָּל צָרְכּוֹ, וְהַשּׁוֹתֶה שִׁמְרֵי יַיִן, וְהַמְקַנֵּחַ בְּסִיד וּבְחַרְסִית, וְהַמְקַנֵּחַ בִּצְרוֹר שֶׁקְּנַח בּוֹ חֲבֵרוֹ, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף הַתּוֹלֶה עַצְמוֹ בְּבֵית הַכִּסֵּא יוֹתֵר מִדַּאי. לָא קַשְׁיָא, הָא דְּמַאֲרִיךְ וְתָלֵי, הָא דְּמַאֲרִיךְ וְלָא תָּלֵי. כִּי הָא דְּאָמְרָה לֵיהּ הַהִיא מַטְרוֹנִיתָא לְרַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אִלְעַאי: פָּנֶיךָ דּוֹמִים לְמְגַדְּלֵי חֲזִירִים וּלְמַלְוֵי בְּרִבִּית. אָמַר לָהּ: הֵימָנוּתָא, לְדִידִי, תַּרְוַיְיהוּ אֲסִירָן, אֶלָּא עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה בֵּית הַכִּסֵּא אִיכָּא מֵאוּשְׁפִּיזָאי לְבֵי מִדְרָשָׁא, דְּכִי אֲזֵילְנָא, בָּדִיקְנָא נַפְשָׁאי בְּכוּלְּהוּ]. וְאָמַר רַב יְהוּדָה: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְקַצְּרִין יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם: מִי שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לִקְרוֹא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, וְכוֹס שֶׁל בְּרָכָה לְבָרֵךְ וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ, וְהַמַּנְהִיג עַצְמוֹ בְּרַבָּנוּת. מִי שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לִקְרוֹא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, דִּכְתִיב: (דברים ל) ״כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ״. וְכוֹס שֶׁל בְּרָכָה לְבָרֵךְ וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ, דִּכְתִיב: (בראשית יב) ״וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר״. וְהַמַּנְהִיג עַצְמוֹ בְּרַבָּנוּת, דְּאָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: מִפְּנֵי מָה מֵת יוֹסֵף קֹדֶם אֶחָיו? מִפְּנֵי שֶׁהִנְהִיג עַצְמוֹ בְּרַבָּנוּת.

ו קכא וְאָמַר רַב יְהוּדָה, [אָמַר רַב]: שְׁלֹשָׁה צְרִיכִין רַחֲמִים, וְאֵלּוּ הֵן: חֲלוֹם טוֹב, וְשָׁנָה טוֹבָה, וּמֶלֶךְ טוֹב. חֲלוֹם טוֹב, דִּכְתִיב: (ישעיה לח) ״וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵינִי״. שָׁנָה טוֹבָה, דִּכְתִיב: (דברים יא) ״תָּמִיד עֵינֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ בָּהּ, מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה״. מֶלֶךְ טוֹב, דִּכְתִיב: (משלי כא) ״פַּלְגֵי מַיִם לֵב מֶלֶךְ בְּיַד ה׳״.

ז אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שִׁלְשָׁה [דְּבָרִים] הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַכְרִיז עֲלֵיהֶם בְּעֵצָמוֹ, וְאֵלּוּ הֵן: רָעָב, וְשָׂבָע, וּפֵרְנָס טוֹב. רָעָב, דִּכְתִיב: (מ״ב ח) ״כִּי קָרָא ה׳ לָרָעָב״ [וְגוֹ׳]. שָׂבָע, דִּכְתִיב: (יחזקאל לו) ״וְקָרָאתִי אֶל הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ״. פֵּרְנָס טוֹב, דִּכְתִיב: (שמות לא) ״[וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה] לֵאמֹר: רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל״ [וְגוֹ׳]. אָמַר רַבִּי (יוחנן) [יִצְחָק]: אֵין מַעֲמִידִין פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר, אֶלָּא אִם כֵּן נִמְלְכִין בַּצִּבּוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם לה) ״וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: רְאוּ קָרָא ה׳ בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל״. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: מֹשֶׁה, הָגוּן עָלֶיךָ בְּצַלְאֵל? אָמַר לוֹ: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם לְפָנֶיךָ הָגוּן, לְפָנַי לֹא כָל־שֶׁכֵּן?! אָמַר לוֹ: אַף עַל פִּי כֵן, לֵךְ אֱמֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל. הָלַךְ וְאָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל: הָגוּן עֲלֵיכֶם בְּצַלְאֵל? אָמְרוּ לוֹ: (משה רבינו) אִם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּלְפָנֶיךָ הָגוּן, לְפָנֵינוּ לֹא כָל־שֶׁכֵּן?! אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: ״בְּצַלְאֵל״, עַל שֵׁם חָכְמָתוֹ נִקְרָא. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: לֵךְ אֱמֹר לוֹ לְבְצַלְאֵל: עֲשֵׂה לִי מִשְׁכָּן, אָרוֹן וְכֵלִים, הָלַךְ מֹשֶׁה (ואמר להפך) [וְהָפַךְ וְאָמַר לוֹ:] עֲשֵׂה (כלים ארון) [אָרוֹן וְכֵלִים] וּמִשְׁכָּן. אָמַר לוֹ: מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, מִנַּהֲגוֹ שֶׁל עוֹלָם, אָדָם בּוֹנֶה בַּיִת וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיס לְתוֹכוֹ כֵּלִים, וְאַתָּה אוֹמֵר: (לי) עֲשֵׂה כֵּלִים, אָרוֹן וּמִשְׁכָּן. כֵּלִים שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה, לְהֵיכָן אַכְנִיסֵם? שְׁמָא כָּךְ אָמַר לְךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: עֲשֵׂה מִשְׁכָּן אָרוֹן וְכֵלִים. אָמַר לוֹ: [שְׁמָא] בְּצַל אֵל הָיִיתָ וְיָדַעְתָּ. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: יוֹדֵעַ הָיָה בְּצַלְאֵל לְצָרֵף אוֹתִיּוֹת שֶׁנִּבְרְאוּ בָּהֶן שָׁמַיִם וָאָרֶץ, כְּתִיב הָכָא: (שמות לה) ״וַיְמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים [בְּחָכְמָה, בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת״], וּכְתִיב הָתָם: (משלי ג) ״ה׳ בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ, כּוֹנֵן שָׁמַיִם בִּתְבוּנָה״, וּכְתִיב: (שם ג) ״בְּדַעְתּוֹ תְּהוֹמוֹת נִבְקָעוּ״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן חָכְמָה, אֶלָּא לְמִי שֵׁיֵּשׁ בּוֹ חָכְמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (דניאל ב) ״חָכְמָה לְחַכִּימִין, [וּמַנְדְּעָא לְיָדְעֵי בִינָה״]. שָׁמַע רַב תַּחְלִיפָא בַּר מַעֲרָבָא, אָזַל, אֲמָרָהּ קַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ. אָמַר לֵיהּ: אַתּוּן מֵהָתָם מַתְנִיתוּ לָהּ, אֲנַן מֵהָכָא מַתְנִינַן לָהּ, [דִּכְתִיב]: (שמות לא) ״וּבְלֵב כָּל חֲכַם לֵב נָתַתִּי חָכְמָה״.

ח קכב אָמַר רַב חִסְדָּא: כָּל חֲלוֹם (בלא) [וְלֹא] טָוֹת. וְאָמַר רַב חִסְדָּא: חֶלְמָא בִּישָׁא, עֲצִיבוּתֵיהּ מִסְתַּיֵּיהּ. חֶלְמָא טָבָא, חֶדְוֵיהּ מִסְתַּיֵּיהּ. אָמַר רַב יוֹסֵף: חֶלְמָא טָבָא, אֲפִלּוּ לְדִידִי, בְּדִיחוּתֵיהּ מְפַכְּחָא לֵיהּ. וְאָמַר רַב חִסְדָּא: חֶלְמָא בִּישָׁא עֲדִיף (מבטא) [מֵחֶלְמָא טָבָא]. וְאָמַר רַב חִסְדָּא: לָא חֶלְמָא טָבָא מִתְקַיֵּים כּוּלֵּיהּ, וְלָא חֶלְמָא בִּישָׁא מִתְקַיֵּים כּוּלֵּיהּ. וְאָמַר רַב חִסְדָּא: חֶלְמָא דְּלָא מִפְּשַׁר, כְּאִגַּרְתָּא דְּלָא מִיקְרֵיָא. וְאָמַר רַב (יהודה) [חִסְדָּא]: חֶלְמָא בִּישָׁא קָשֶׁה מִנַּבְּדָא, שֶׁנֶּאֱמַר: (קהלת ג׳:י״ד) ״וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו״. וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: זֶה חֲלוֹם רַע. (ירמיהו כ״ג:כ״ח) ״הַנָּבִיא אֲשֶׁר אִתּוֹ חֲלוֹם, יְסַפֵּר חֲלוֹם, [וַאֲשֶׁר דְּבָרִי אִתּוֹ, יְדַבֵּר דְּבָרִי אֱמֶת, מַה לַּתֶּבֶן אֶת הַבָּר, נְאֻם ה׳״]. וְכִי מָה עִנְיַן בָּר וְתֶבֶן אֵצֶל חֲלוֹם? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: כְּשֵׁם שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לַבָּר בְּלֹא תֶּבֶן, כָּךְ אִי־אֶפְשָׁר לַחֲלוֹם בְּלֹא דְּבָרִים בְּטֵלִים. אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה: חֲלוֹם, אַף עַל פִּי (שרובו) [שֶׁמִּקְצָתוֹ] מִתְקַיֵּים, כֻּלּוֹ אֵין מִתְקַיֵּים.

ט מְנָא לָן? מִיּוֹסֵף, דִּכְתִיב: (בראשית לז) [״וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְגוֹ׳], הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אָרְצָה״. (ואלו) [וְהַהִיא שַׁעְתָּא], אִמֵּיהּ לָא הֲוָיָא. אָמַר רַבִּי לֵוִי: לְעוֹלָם יְצַפֶּה אָדָם לַחֲלוֹם טוֹב עַד עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה, מְנָא לָן? מִיּוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) [״אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב], יוֹסֵף בֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה״ וְגוֹ׳, וּכְתִיב: (שם מא) ״וְיוֹסֵף בֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה״ וְגוֹ׳. מִשְּׁבַע עֶשְׂרֵה וְעַד שְׁלֹשִׁים, כַּמָּה הֲוָאי? תְּלֵיסָר. שִׁבְעָה דְּשָׁבְעָא וְתַרְתֵּין דְּכַפְנָא, הֲווּ עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם. אָמַר רַב הוּנָא: (בר לוואי) לְאָדָם טוֹב [אֵין] מַרְאִין לוֹ חֲלוֹם (רע) [טוֹב], וּלְאָדָם רָע [אֵין] מַרְאִין לוֹ חֲלוֹם (טוב) [רַע]. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: כָּל שְׁנוֹתָיו שֶׁל דָּוִד לֹא רָאָה חֲלוֹם טוֹב, וְכָל שְׁנוֹתָיו שֶׁל אֲחִיתֹפֶל, לֹא רָאָה חֲלוֹם רַע. (איני) וְהָכְתִיב: (תהלים צא) ״לֹא תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה״, וְאָמַר רַב חִסְדָּא, אָמַר רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא: שֶׁלֹּא יַבְהִילוּךָ חֲלוֹמוֹת רָעִים וְהִרְהוּרִים רָעִים. ״וְנֶגַע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ״, שֶׁלֹּא תִּמְצָא אִשְׁתְּךָ סָפֵק נִדָּה בְּשָׁעָה שֶׁאַתָּה בָּא מִן הַדֶּרֶךְ. [אֶלָּא], אִיהוּ לָא חָזֵי [לֵיהּ], (אבל) [אַחֲרִינִי] חָזוּ לֵיהּ. וְכִי לָא חָזָא אִיהוּ, מַעֲלָיוּתָא הוּא? וְהָא (אמר רבי ינאי) אָמַר רַבִּי (זירא) [זְעִירָא]: כָּל הַלָּן שִׁבְעָה יָמִים בְּלֹא חֲלוֹם, נִקְרָא ׳רַע׳, שֶׁנֶּאֱמַר: (משלי יט) ״וְשָׂבֵעַ יָלִין בַּל יִפָּקֵד, רָע״, אַל תִּקְרֵי ׳שָׂבֵעַ׳ אֶלָּא ׳שֶׂבַע׳.

י (כי קאמרינן כגון) [אֶלָּא הָכִי קָאָמַר]: דְּחָזָא וְלָא יָדַע מַאי (קא) חָזָא. אָמַר רַב (חנן) [הוּנָא] בַּר אַמִּי, אָמַר רַבִּי פְּדָת, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הָרוֹאֶה חֲלוֹם וְנַפְשׁוֹ עֲגוּמָה, (עליו) יֵלֵךְ וְיִפְתְּרֶנּוּ בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה. יִפְתְּרֶנּוּ? וְהָא אָמַר רַבִּי חִסְדָּא: חֶלְמָא דְּלָא מִפְּשַׁר, כְּאִגַּרְתָּא דְּלָא מִקְרֵיָא. אֶלָּא אֵימָא: יְטִיבֶנּוּ בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה. לֵיתֵי תְּלָתָא, (דמרחמי ליה) וְלֵימָא לְהוּ: ״חֶלְמָא טָבָא חֲזָאי״ וכו׳.

יא קכג אַמֵּימָר וּמַר זוּטְרָא וְרַב אַשִׁי הֲווּ יַתְבֵי בַּהֲדֵי הֲדָדֵי. אֲמְרִי: כָּל חַד וְחַד מִינָּן, לֵימָא מִלְּתָא דְּלָא שְׁמִיעַ לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ. פָּתַח חַד מִינַּיְהוּ וְאָמַר: הַאי מַאן דְּחָזֵי חֶלְמָא, וְלָא יָדַע מַאי חָזָא, לִיקוּם קַמֵּי כָּהֲנֵי בְּעִדְנָא דְּפַרְסֵי יְדֵיהוּ וְלֵימָא הָכִי: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲנִי שֶׁלְּךָ וַחֲלוֹמוֹתַי שֶׁלְּךָ, חֲלוֹם חָלַמְתִּי וְאֵינִי יוֹדֵעַ מָה הוּא. בֵּין שֶׁחָלַמְתִּי אֲנִי לְעַצְמִי, [וּבֵין שֶׁחָלְמוּ לִי חֲבֵרַי, וּבֵין שֶׁחָלַמְתִּי עַל אֲחֵרִים, אִם טוֹבִים הֵם, חִזְּקֵם וְאַמְּצֵם כַּחֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף [הַצַּדִּיק], וְאִם צְרִיכִים רְפוּאָה, רְפָאֵם כְּמֵי מָרָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וּכְמַרְיָם מְצֹרַעַתְּה, וּכְחִזְקִיָּהוּ מֵחָלְיוֹ, וּכְמֵי יְרִיחוֹ עַל יְדֵי אֱלִישָׁע, וּכְשֵׁם שֶׁהָפַכְתָּ קִלְלַת בִּלְעָם הָרָשָׁע לִבְרָכָה, כֵּן תַּהֲפֹךְ כָּל חֲלוֹמוֹתַי עָלַי לְטוֹבָה]. (עד לשמחה ולשלום) וְלִיסַּיֵּם בַּהֲדֵי כָּהֲנֵי, דְּעָנֵי צִבּוּרָא ״אָמֵן״. וְאִי לָא, לֵימָא הָכִי: אַדִּיר בַּמָּרוֹם, שׁוֹכֵן בִּגְבוּרָה, [אַתָּה שָׁלוֹם וְשִׁמְךָ שָׁלוֹם. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁתָּשִׂים עָלֵינוּ שָׁלוֹם]. פָּתַח אִידָךְ וְאָמַר: הַאי מַאן (דסליק) [דְּעַיֵּל] לְמָתָא וְדָחִיל מֵעֵינָא בִּישָׁא, לִינְקוֹט זָקָפָא דְּיָרָא

דְּמַיְנֵיהּ בְּיָדָא דְּשָׁמְאלֵיהּ, וְזָקְפָא דְּיָדָא דְּשָׁמְאלֵיהּ בְּיָדָא דְּמַיְנֵיהּ, וְלֵימָא הָכִי: אֲנָא פְּלוֹנִי בַּר פְּלָנִיתָא, מִזַּרְעָא דְּיוֹסֵף קָא אָתֵינָא, דְּלָא שָׁלְטָא בֵּיהּ עֵינָא בִּישָׁא, דִּכְתִיב: (בראשית מ״ט:כ״ב) ״בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן״ וגו׳. וְאָמַר רַב: לָא תֵּימָא ״עֲלֵי עָיִן״ אֶלָּא, ״עֹלֵי עָיִן״. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר חֲנִינָא אָמַר מֵהָכָא: (שם מח) ״וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ״, מַה דָּגִים שֶׁבַּיָּם, מַיִם מְכַסִּין (אותם) [עֲלֵיהֶם], וְאֵין (העין) [עַיִן רָעָה] שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם, אַף זַרְעוֹ שֶׁל יוֹסֵף, אֵין עַיִן רָעָה שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם. וְאִי דָּחֵיל מֵעֵינָא בִּישָׁא דִּילֵיהּ, לִיחְזֵיהּ אַטַרְפֵיהּ דִּנְחִירֵיהּ דִּשְׁמָאלָא. פָּתַח אִידָךְ וְאָמַר: הַאי מַאן דְּחָלִישׁ, יוֹמָא קָמָא לָא (לימא מידי) [לְגַלֵּי], כִּי הֵיכִי דְּלָא לִיתְרַע מַזְּלֵיהּ, מִכָּאן וָאֵילָךְ, לְגַלֵּי, כִּי הָא דְּרָבָא, כִּי הֲוָה חָלִישׁ, יוֹמָא קָמָא [לָא מְגַלֵּי, מִכָּאן וָאֵילָךְ] אָמַר לֵיהּ לְשַׁמְּעֵיהּ: (טרוקו גלי ולא תגלו, למחר אמר ליה:) פּוּקוּ וַאֲכְרִיזוּ: (עלי בשוקא) ״רָבָא חָלַשׁ, רָבָא חָלַשׁ״, מַאן דְּרָחִים לֵיהּ, לִבָּעֵי עָלַי רַחֲמֵי, וּמַאן דְּסָנֵי לֵיהּ, לִיחְדֵּי לֵיהּ, וּכְתִיב: (משלי כ״ד:י״ז-י״ח) ״בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח, וּבִכָּשְׁלוֹ אַל יָגֵל לִבֶּךָ, פֶּן יִרְאֶה ה׳ וְרַע בְּעֵינָיו וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ״.

יב שְׁמוּאֵל, כִּי הֲוָה חָזֵא חֶלְמָא בִּישָׁא, אָמַר: (זכריה י׳:ב׳) ״וַחֲלֹמוֹת הַשָּׁוְא יְדַבֵּרוּ״. וְכִי הֲוָה חָזֵא חֶלְמָא טָבָא, (הוה מתמה ו) ״אָמַר: ״וְכִי הַחֲלֹמוֹת שָׁוְא יְדַבֵּרוּ״? וְהָא כְּתִיב: (במדבר י״ב:ו׳) ״בַּחֲלוֹם אֵדַבֶּר בּוֹ״. רָבָא רָמֵי, כְּתִיב: ״בַּחֲלוֹם אֵדַבֶּר בּוֹ״, וּכְתִיב ״וַחֲלֹמוֹת הַשָּׁוְא יְדַבֵּרוּ״. לָא קַשְׁיָא, כָּאן עַל יְדֵי מַלְאָךְ, וְכָאן עַל יְדֵי שֵׁד. אָמַר רַבִּי בִּיזְנָא בַּר זַבְדָא, אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, אָמַר רַבִּי פַּנְדָא, אָמַר רַבִּי (תנחום) [נַחוּם], אָמַר רַבִּי בִּירַיִם מְשׁוּם זָקֵן אֶחָד, וּמַנּוּ? רַבִּי בְּנָאָה: עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה פּוֹתְרֵי חֲלוֹמוֹת הָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם, פַּעַם אַחַת חָלַמְתִּי חֲלוֹם, וְהָלַכְתִּי אֵצֶל כֻּלָּם, מַה שֶּׁפָּתַר לִי זֶה, לֹא פָּתַר לִי זֶה, וְכֻלָּם נִתְקַיְּמוּ בִּי, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: ״כָּל הַחֲלוֹמוֹת הוֹלְכִין אַחַר הַפֶּה״. אַטּוּ ״כָּל הַחֲלוֹמוֹת הוֹלְכִים אַחַר הַפֶּה״ קְרָא הוּא? אִין! וְכִדְרַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִנַּיִן שֶׁכָּל הַחֲלוֹמוֹת הוֹלְכִין אַחַר הַפֶּה? שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית מ״א:י״ג) ״וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָנוּ כֵּן הָיָה״. וְאָמַר רָבָא: וְהוּא דְּמַפְשַׁר לֵיהּ מֵעֵין חֶלְמֵיהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) ״אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ פָּתָר״. (שם) ״וַיַּרְא שַׂר הָאֹפִים כִּי טוֹב פָּתָר״, מְנָא יָדַע? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִלַּמֵּד שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד, הֶרְאוּהוּ חֲלוֹמוֹ וּפִתְרוֹן חֲלוֹמוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ.

יג אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הִשְׁכִּים וְנָפַל לוֹ פָּסוּק לְתוֹךְ פִּיו, חֲרֵי זוֹ נְבוּאָה קְטַנָּה. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שִׁלְשָׁה חֲלוֹמוֹת מִתְקַיְּמִין, (ואלו הם) חֲלוֹם שֶׁל שַׁחֲרִית, וַחֲלוֹם שֶׁחָלַם לוֹ חֲבֵרוֹ, וַחֲלוֹם שֶׁנִּפְתָּר בְּתוֹךְ חֲלוֹמוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף חֲלוֹם שֶׁנִּשְׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית מב) ״וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם״ וגו׳. אָמַר (רבא) [רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן]: (מנין ש) אֵין מַרְאִין לוֹ לָאָדָם אֶלָּא מֵהִרְהוּרֵי לִבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (דניאל ב׳:כ״ט) ״אַנְתְּ מַלְכָּא, רַעְיוֹנָךְ עַל מִשְׁכְּבָךְ סְלִקוּ״. וְאִי בָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא: (שם) ״וְרַעְיוֹנֵי לִבְבָךְ תְּנַדֵּעַ״. אָמַר (רב יוסף) [רָבָא]: תֵּדַע, דְּלָא חָזֵי אִינִישׁ, (בחלמיה) לָא דְּקָלָא דְּדַהֲבָא, וְלָא פִּילָא דְּעֵיל בְּקוּפָּא דְּמַחָטָא.

יד אָמַר לֵיהּ קֵיסָר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא: אַמְרִיתוּ, חַכְמִיתוּ טוּבָא, אֵימָא לִי מַאי חֲזִינָא בְּחֶלְמָאי? אָמַר לֵיהּ: חָזִית דְּאַתּוּ פַּרְסָאֵי דְּמִשְׁחֲרֵי לָךְ, וְרָעוּ בָּךְ שַׁקֵּצֵי, בְּחוּטְרָא דְּדַהֲבָא. הִרְהֵר כּוּלֵיהּ יוֹמָא, וּלְאוֹרְתָא חָזָא. אָמַר לֵיהּ שְׁבוּר מַלְכָּא לִשְׁמוּאֵל: אַמְרִיתוּ, דְּחַכְמִיתוּ טוּבָא, אֵימָא לִי מַאי חֲזִינָא בְּחֶלְמָאי. אָמַר לֵיהּ: חָזִית דְּאַתּוּ רוֹמָאֵי וְשָׁבוּ לָךְ, וְטָחְנוּ בָּךְ קַשְׁיָאתָה בְּרֵיחַיָּא דְּדַהֲבָא. הִרְהֵר (וחזא) [כּוּלֵיהּ יוֹמָא וּלְאוֹרְתָא חָזָא].

טו בַּר הֶדְיָא, מַפְשַׁר חֶלְמִין הֲוָה. מַאן דַּהֲוָה יָהֵיב לֵיהּ אַגְרָא, מַפְשַׁר לֵיהּ לְמַעֲלְיוֹתָא, וּלְמַאן דְּלָא (הוה) יָהֵיב לֵיהּ אַגְרָא, מַפְשַׁר לֵיהּ לְגִרְיעוּתָא. אַבַּיֵי וְרָבָא חָזוּ חֶלְמָא, אֲבַיֵי יָהֵיב לֵיהּ (אגרא) [זוּזָא], רָבָא לָא (הוה) יָהֵיב לֵיהּ (אגרא) [זוּזָא]. אֲמְרֵי לֵיהּ: אַקְרִינָן בְּחֶלְמִין. (דברים כ״ח:ל״א) ״שׁוֹרְךָ טָבוּחַ לְעֵינֶיךָ״ וגו׳. לְרָבָא אָמַר לֵיהּ: פַּסִיד עִסְקָךְ, וְלָא אַהֲנֵי לָךְ לְמֵיכַל מֵעוּצְבָא דְּלִבָּךְ. לַאֲבַיֵי אָמַר לֵיהּ: נָפִישׁ עִסְקָךְ, וְטָבְחָתְּ וְלָא אָכַלְתְּ וְשָׂתִית מֵחֶדְוָתָא דְּלִבָּךְ. אֲמְרֵי לֵיהּ: אַקְרִינָן (דברים כ״ח:מ״א) ״בָּנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד״ וגו׳. לְרָבָא אָמַר לֵיהּ: כְּבִישׁוּתֵיהּ. לַאֲבַיֵי אָמַר לֵיהּ: בְּנָךְ וּבְנָתָךְ נְפִישִׁין, וּמִנְסָבָן בְּנָתָךְ לָעָלְמָא, וְדַמְיָן בְּאַפָּךְ כִּדְקָא אָזְלָן בַּשְׁבְיָה. אַקְרִינָן (שם) ״בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ נְתֻנִים לְעַם אַחֵר״, לַאֲבַיֵי אָמַר לֵיהּ: בְּנָךְ וּבְנָתָךְ נְפִישִׁין, וְאַתְּ אָמְרַתְּ, לְקִרְיבֵי יָהִיבְנָא לְהוֹן, וְהִיא אָמְרָה, לְקִרְיבָהּ, וַאֲכָפָּהּ לָךְ וִיהַבְתְּ לְהוֹן לְקִרְיבָהּ, וַהֲוָת לָךְ כְּ״עַם אַחֵר״. לְרָבָא אָמַר לֵיהּ: דְּבִיתְהוּ שְׁכִיבָא, וְאַתּוּ בְּנֵיהּ וּבְנָתֵיהּ לִידֵי אִתְּתָא אַחֲרִיתָא. דְּאָמַר [רָבָא, אָמַר] רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא, אָמַר רַב: מַאי דִּכְתִיב: (שם) ״בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ נְתֻנִים לְעַם אַחֵר״, (״ועיניך רואות״) זוֹ אֵשֶׁת הָאָב. אַקְרִינָן [בְּחֶלְמִין] (קהלת ט׳:ז׳) ״לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה לַחְמֶךָ״. (״ושתה בלב טוב יינך״) לַאֲבַיֵי אָמַר לֵיהּ: מַרְוַח עִסְקָךְ, (וטבחת) וְאָכַלְתְּ וְשָׂתִית, וְקָרִית פְּסוּקָא מֵחֶדְוָא דְּלִבָּךְ. לְרָבָא אָמַר: פָּסִיד עִסְקָךְ, טָבַחְתְּ וְלָא אָכַלְתְּ, וְשָׂתִית וְקָרִית (פְּסוּקָא) לִפְכוּחֵי פַּחֲדָךְ. אַקְרִינָן (דברים כ״ח:ל״ח) ״זֶרַע רַב תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה״, לַאֲבַיֵי אָמַר לֵיהּ: מְרִישֵׁיהּ. לְרָבָא אָמַר לֵיהּ: מְסוֹפֵיהּ. אַקְרִינָן (שם) ״וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ״. (״כִּי שֵׁם ה׳ נִקְרָא עָלֶיךָ״.) לַאֲבַיֵי אָמַר לֵיהּ: נָפִיק לָךְ שְׁמָא, דְּרֵישׁ מְתִיבְתָּא חֲוִית, (ודחיל כולי עלמא מינך) [אֵימְתָךְ נָפְלִית בְּעָלְמָא]. לְרָבָא אָמַר לֵיהּ: [בְּדַיְנָא דְּמַלְכָּא אִתְּבַר, וּ]מִיתְפַּסְתְּ כְּגַנְבֵי, (ביזינא דמלכא,) וְדַיִן כּוּלֵי עָלְמָא קַלְּחָמֵי מִינָּךְ. לְמָחָר, אִתְּבַר (בי זינא) [בְּדַיְנָא] דְּמַלְכָּא, וְאַתּוּ וְתַפְשׁוּהָ לֵיהּ לְרָבָא. (דחיל כולי עלמא ואמרי: רבא אתפס, אנן לא כל־שכן.) אֲמְרֵי לֵיהּ: חֲזַן, חַפָּא עַל פּוּם דָּנֵי. לַאֲבַיֵי אָמַר לֵיהּ: עַיִן עִסְקָךְ כְּחַפָּא. לְרָבָא אָמַר לֵיהּ: מָרִיר עִסְקָךְ כְּחַפָּא. (ועוד רבות כאלה) [אֲמְרֵי לֵיהּ: חֲזַן בְּשָׂרָא עַל פּוּם דָּנֵי. לַאֲבַיֵי אָמַר לֵיהּ: בַּסִּים חַמְרָךְ, וְאַתּוּ כּוּלֵי עָלְמָא

לְמִזְבֵּן בִּשְׂרָא וְחַמְרָא מִינָךְ. לְרָבָא אָמַר לֵיהּ: תַּקִּיף חַמְרָךְ וְאַתּוּ כּוּלֵי עָלְמָא לְמִזְבֵּן בִּשְׂרָא לְמֵיכַל בֵּיהּ. אַמְרֵי לֵיהּ: חֶזֶן חֲבִיתָא דְּתָלֵי בְּדֵיקְלָא. לְאַבַּיֵי אָמַר לֵיהּ: מִדְּלֵי עִסְקָךְ כְּדֵיקְלָא. לְרָבָא אָמַר לֵיהּ: חָלֵי עִסְקָךְ כְּחַמְרֵי. אַמְרֵי לֵיהּ: חֶזֶן רוּמְנָא דְּקַדְחֵי אַפּוּם דָּנֵי. לְאַבַּיֵי אָמַר לֵיהּ: עָשִׁיק עִסְקָךְ כְּרוּמְנָא. לְרָבָא אָמַר לֵיהּ: קָאוֵי עִסְקָךְ כְּרוּמְנָא. אַמְרֵי לֵיהּ: חֶזֶן חֲבִיתָא דְּנָפַל לְבֵירָא. לְאַבַּיֵי אָמַר לֵיהּ: מִתְבָּעֵי עִסְקָךְ, כִּדְאָמַר: נָפַל פִּתָּא בִּבֵירָא וְלָא אִשְׁתַּכַּח. לְרָבָא אָמַר לֵיהּ: פָּסִיד עִסְקָךְ וְשַׁדֵּיהּ לֵיהּ לְבֵירָא]. אַמְרֵי לֵיהּ: חֲזִינָן בַּר חַמְרָא דְּקָאֵי אַאִיסְתָּן וְנוֹעֵר. לְאַבַּיֵי אָמַר לֵיהּ: מַלְכָּא הָוֵית וְקָאֵי אַמּוֹרָאָה עֲלָךְ. לְרָבָא אָמַר לֵיהּ: פֶּטֶר חֲמוֹר גְּהֵיט בִּתְפִלָּךְ. אָמַר לֵיהּ: לְדִידִי חֲזָאי לִי וְאִיתֵּיהּ. אָמַר לֵיהּ: וָא״ו דְּפֶטֶר חֲמוֹר וַדַּאי גְּהֵיט מִתְפַּלָּךְ. (עיין רבא ואשכח וא״ו דפטר חמור גהיט בתפיליה) לְסוֹף אָזַל רָבָא לְחוּדֵיהּ לְגַבֵּיהּ. אָמַר לֵיהּ: חֲזָאי דְּשָׁא בְּרֵיתָא דְּנָפַל. אָמַר לֵיהּ: אִתְּתָךְ שָׁכְבָא. אָמַר לֵיהּ: חֲזָאי כַּפֵּי וְשִׁינֵי דְּנַתּוּר. אָמַר לֵיהּ: בְּנָךְ וּבְנָתָךְ שָׁכְבָן, אָמַר לֵיהּ: חֲזָאי תְּרֵי יוֹנֵי דְּפָרְחָן, אָמַר לֵיהּ: תַּרְתֵּי נָשֵׁי מְגָרְשָׁתְּ, אָמַר לֵיהּ: חֲזָאי תַּרְתֵּי גַּרְגִּילֵידֵי דְּלִיפְתָּא, אָמַר לֵיהּ: תְּרֵין קוּלְפֵי בָּלַעְתְּ. אָזַל רָבָא הַהוּא יוֹמָא וְיָתִיב בֵּי מִדְרָשָׁא כּוּלֵי יוֹמָא. אַשְׁכַּח הַנְהוּ תְּרֵי סַגֵּי נְהוֹרֵי, דַּהֲווּ קָא מְנַצֵּי בַּהֲדֵי הֲדָדֵי. אָזַל רָבָא לְפָרוֹקֵיהוּ וּמַחוֹהָ לְרָבָא תְּרֵי. דָּלוּ לְמִחוֵיהּ אַחֲרִיתִי. אָמַר: מִסְתַּיֵּיהּ, תְּרֵין חֲזָאי. לְסוֹף אָתָא רָבָא וְיָהֵיב לֵיהּ אַגְרָא, אָמַר לֵיהּ: חֲזָאי אֲשִׁיתָא דְּנָפַל. אָמַר לֵיהּ: נְכָסִים בְּלֹא מְצָרִים קָנִיתָ. אָמַר לֵיהּ: חֲזָאי אַפַּדְנָא דְּאַבַּיֵי דְּנָפַל, וְכַסָּיָן אַבְקֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: אַבַּיֵי שָׁכִיב, וּמִתְיַתְּמֵיהּ אַתְיָא לְגַבָּךְ. אָמַר לֵיהּ: חֲזָאי אַפַּדְנָא דִּידִי דְּנָפַל, וַאֲתוּ כּוּלֵי עָלְמָא וְשָׁקוּל לְבֵינְתָא לְבֵינְתָא. אָמַר לֵיהּ: שְׁמַעְתְּתָךְ מִבַּדְרָן בְּעָלְמָא. אָמַר לֵיהּ: חֲזָאי דְּאִבְקֵע רֵישֵׁי וְנָתַר מוֹקְרֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: אוּדְרָא מִבֵּי סַדְיָא נָפִיק. אָמַר לֵיהּ: אַקְרֵיוּן הַלֵּלְא מִצְרָאָה בְּחֶלְמָא. אָמַר לֵיהּ: נִיסָא מִתְרַחֲשֵׁי לָךְ. הֲוָה קָא אָזִיל בַּהֲדֵיהּ בְּאַרְבָּא, אָמַר: בַּהֲדֵי דְּמִתְרָחֵישׁ לֵיהּ נִיסָא, לָמָּה לִי. בַּהֲדֵי דְּקָא סָלִיק, נָפַל סִפְרָא מִינֵיהּ, אַשְׁכְּחֵיהּ רָבָא וְחָזָא דַּהֲוָה כְּתִיב בֵּיהּ: ״כָּל הַחֲלוֹמוֹת הוֹלְכִין אַחַר הַפֶּה״. אָמַר: רָשָׁע, בְּדִידָךְ קַיְמָא וְצַעֲרָתָן כּוּלֵי הַאי, כּוּלְּהוּ מָחֵילְנָא לָךְ, בַּר מִבְּרַתֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא. יְהֵא רַעֲנָא דְּלִימְסַר הַהוּא גַּבְרָא לִידֵי דְּמַלְכוּתָא דְּלָא מְרַחֲמֵי עֲלֵיהּ. אָמַר: מַאי אַעֲבִיד? גְּמִירִי, דְּקִלְלַת חָכָם, אֲפִלּוּ בְּחִנָּם הִיא בָּאָה, וְכָל־שֶׁכֵּן רָבָא, דְּבִדִינָא קָא לֵיט. אָמַר: אֵיקוֹם וְאֵיגְלֵי, דְּאָמַר מַר: גְּלוּת מְכַפֶּרֶת עָוֹן. קָם גָּלָה לְבֵי רוֹמָאֵי, אָזַל יָתֵיב אַפִּתְחָא דְּרֵישׁ טוּרְזִינָא דְּמַלְכָּא. רֵישׁ טוּרְזִינָא חָזָא חֶלְמָא. אָמַר לֵיהּ: חֲזָאי חֶלְמָא דְּעֵיל מַחָטָא בְּאֲצְבְּעָתַי. אָמַר לֵיהּ: הַב לִי זוּזָא, וְלָא יָהֵב לֵיהּ. לָא אָמַר לֵיהּ וְלָא מִידִי. אָמַר לֵיהּ: חֲזָאי דְּנָפַל תִּיכְלָא בְּתַרְתֵּין אֲצָבְעוֹתַי. אָמַר לֵיהּ: הַב לִי זוּזָא, וְלָא יָהֵב לֵיהּ. לָא אָמַר לֵיהּ. חֲזָאי דְּנָפַל תִּיכְלָא בְּכוּלָּהּ יָדָא. (אמר ליה: עילוי מאי אפקדוך, אמר ליה: עילוי שיראי דמלכא.) אָמַר לֵיהּ: נָפַל תִּיכְלָא בְּכוּלָּהּ שִׁירָאֵי. שַׁמְעֵי בֵּי מַלְכָּא וַאֲתִיוּהָ לְרֵישׁ טוּרְזִינָא, קָא קָטְלוּ לֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: אֲנָא אַמַּאי אַתְיוּהָ, לְהַאי דַּהֲוָה יָדַע וְלָא אָמַר. אַתְיוּהָ לְבַר הֲדָיָא, אַמְרֵי לֵיהּ: אַמְטוּ זוּזָא דִּידָךְ חָרְבוּ שִׁירָאֵי דְּמַלְכָּא. כָּפְתוּ תְּרֵי אַרְזָא בְּחַבְלָא, אָסְרוּ חַד כְּרַעֵיהּ לְחַד אַרְזָא, וְחַד כְּרַעֵיהּ לְחַד אַרְזָא, וְשָׁרוּ לְחַבְלָא עַד דְּאִסְתַּלִיק. (אמר רבא: לא מחילנא ליה) עַד דְּאִסְתַּלִיק רֵישֵׁיהּ, אָזַל כָּל חַד וְחַד וְקָם אַדּוּכְתֵּיהּ וְאִסְתַּלִיק (רישיה,) וְנָפַל בִּתְרֵין.

טז שְׁלֹשָׁה נִכְנָסִין לַגּוּף וְאֵין הַגּוּף נֶהֱנֶה מֵהֶן; גַּרְגְּרָנִיּוֹת, וְכַפְנִיּוֹת, וּפַגֵּי תְּמָרָה. שְׁלֹשָׁה אֵין נִכְנָסִין לַגּוּף, וְהַגּוּף נֶהֱנֶה מֵהֶם, [אֵלּוּ הֵן:] סִיכָה, רְחִיצָה וְתַשְׁמִישׁ. שְׁלֹשָׁה מֵעֵין הָעוֹלָם הַבָּא, אֵלּוּ הֵן: שַׁבָּת, שֶׁמֶשׁ וְתַשְׁמִישׁ. תַּשְׁמִישׁ דְּמַאי? אִילֵימָא תַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, וַהֲלֹא מַכְחִישׁ כְּחִישׁ? אֶלָּא תַּשְׁמִישׁ נְקֵבִים. שְׁלֹשָׁה מְשִׁיבִין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם [אֵלּוּ הֵן:] קוֹל, וּמַרְאֶה וְרֵיחַ. שְׁלֹשָׁה מַרְחִיבִין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם, [אֵלּוּ הֵן:] דִּירָה נָאָה, וְאִשָּׁה נָאָה, וְכֵלִים נָאִים. חֲמִשָּׁה, אֶחָד מִשִּׁשָּׁה, וְאֵלּוּ הֵן: אֵשׁ, דְּבַשׁ, שַׁבָּת, וְשָׁנָה וַחֲלוֹם. אֵשׁ, אֶחָד מִשִּׁשִּׁים לְגֵיהִנֹּם. דְּבַשׁ, אֶחָד מִשִּׁשִּׁים לְמָן. שַׁבָּת, אֶחָד מִשִּׁשִּׁים לָעוֹלָם הַבָּא. שֵׁנָה, אֶחָד מִשִּׁשִּׁים לְמִיתָה. חֲלוֹם, אֶחָד מִשִּׁשִּׁים לִנְבוּאָה.

יז קכד תָּנוּ רַבָּנָן: הָרוֹאֶה מָרְקוּלִיס, אוֹמֵר: ״בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן אֶרֶךְ אַפַּיִם לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ״. מָקוֹם שֶׁנֶּעֱקָרָה מִמֶּנּוּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אוֹמֵר: ״בָּרוּךְ שֶׁעָקַר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים (מן המקום הזה) [מֵאַרְצֵנוּ], וּכְשֶׁם שֶׁעָקַר מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה, כָּךְ יַעֲקֹר מִכָּל מְקוֹמוֹת יִשְׂרָאֵל, וְהָשֵׁב לֵב עוֹבְדֵיהֶן לְעָבְדֶךָ. וּבְחוּצָה לָאָרֶץ אֵין צָרִיךְ לוֹמַר: (כן) [וְהָשֵׁב לֵב עוֹבְדֵיהֶן לְעָבְדֶךָ], מִפְּנֵי שֶׁרֻבָּן גּוֹיִם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אַף בְּחוּצָה לָאָרֶץ צָרִיךְ לוֹמַר כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁעֲתִידִין לְהִתְגַּיֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: (צפניה ג׳:ט׳) ״כִּי אָז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה״. (לְקוֹא כֻּלָּם בְּשֵׁם ה״) [דָּרַשׁ רַב הַמְנוּנָא: הָרוֹאֶה בָּבֶל הָרִשָּׁעָה, צָרִיךְ לְבָרֵךְ חָמֵשׁ בְּרָכוֹת. רָאָה בָּבֶל אוֹמֵר: ״בָּרוּךְ שֶׁהֶחֱרִיב בָּבֶל הָרִשָּׁעָה״. רָאָה בֵּיתוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶאצַּר הָרָשָׁע אוֹמֵר: ״בָּרוּךְ שֶׁהֶחֱרִיב אֶת בֵּיתוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶאצַּר הָרָשָׁע״. רָאָה גֹּב שֶׁל אֲרָיוֹת, אוֹ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ, אוֹמֵר: ״בָּרוּךְ שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה״. רָאָה מָרְקוּלִיס, אוֹמֵר: ״בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן אֶרֶךְ אַפַּיִם לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ״. רָאָה מָקוֹם שֶׁנּוֹטְלִין מִמֶּנּוּ עָפָר, אוֹמֵר: ״בָּרוּךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה גּוֹזֵר וּמְקַיֵּם״. רָבָא, כִּי הֲוָה חָזֵי תַּמְרֵי דְּשָׁקְלֵי עַפְרָא, טָרִיךְ לְהוּ יָדָא עַל גַּבֵּיהוּ וְאָמַר: ״רְהוּטוּ צַדִּיקִי לְמֶעֱבַד רְעוּתָא דְּמָרֵיכוּ״. מַר בְּרִיהּ דְּרַבִינָא, כִּי הֲוָה מָטֵי לְבָבֶל, הֲוָה שָׁקִיל עַפְרָא בְּסוּדְרֵיהּ, וְשָׁדֵי לְבָרָא, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: (ישעיהו י״ד:כ״ג) ״וְטֵאטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְׁמֶד״. אָמַר רַב אַשִׁי: אֲנָא, הָא דְּרַב הַמְנוּנָא לָא שְׁמִיעַ לִי, אֶלָּא מִדַּעְתָּאי בְּרִיכְתִינְהוּ לְכוּלְּהוּ]. אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה [בֶּן אֶלְעָזָר]: נִתְקַלְּלָה בָּבֶל, נִתְקַלְּלוּ שְׁכֵנֶיהָ. [נִתְקַלְּלָה שׁוֹמְרוֹן, נִתְבָּרְכוּ שְׁכֵנֶיהָ. נִתְקַלְּלָה בָּבֶל, נִתְקַלְּלוּ שְׁכֵנֶיהָ]. דִּכְתִיב: (ישעיהו י״ד:כ״ג) ״וְשַׂמְתִּיהָ לְמוֹרַשׁ קִפֹּד וְאַגְמֵי מָיִם״. נִתְקַלְּלָה שׁוֹמְרוֹן, נִתְבָּרְכוּ שְׁכֵנֶיהָ], דִּכְתִיב: (מיכה א׳:ו׳) ״וְשַׂמְתִּי שֹׁמְרוֹן לְעִי הַשָּׂדֶה, לְמַטָּעֵי כָּרֶם״.

יח קכה עוּלָא וְרַב חִסְדָּא הֲווּ קָאָזְלֵי בְּאוֹרְחָא, כִּי מָטוּ אַפִּתְחָא דְּבֵי רַב חַנָּא בַּר חֲנִילָאי, נָגַד רַב חִסְדָּא וְאִתְנַח. אָמַר לֵיהּ עוּלָא: אַמַּאי קָא מִתְנַחְתְּ? וְהָאָמַר רַב: אֲנָחָה שׁוֹבֶרֶת חֲצִי גּוּפּוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל כ״א:י״א) ״וְאַתָּה בֶּן אָדָם הֵאָנַח בְּשִׁבְרוֹן מָתְנַיִם״ וְגוֹ׳. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אַף כָּל גּוּפּוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) ״וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ: עַל מָה אַתָּה נֶאֱנָח וְגוֹ׳ וְכִהֲתָה כָּל רוּחַ״ וְגוֹ׳. אָמַר לֵיהּ: הֵיכִי לָא אִתְנַח? בֵּיתָא, דַּהֲווּ בֵּיהּ שִׁיתִּין אַפְיָתָא בִּימָמָא וְשִׁיתִּין אַפְיָתָא בְּלֵילְיָא, וְאַפְּיָן לְכָל מַאן דְּצָרִיךְ, וְלָא שָׁקַל יָדָא מִן כִּיסָּא, דְּסָבַר, דִּילְמָא אָתָא עָנְיָא בַּר טוֹבִים וְאַדְמָטוּ לֵיהּ לְכִיסָּא, קָא מִכְסֵיף. וְתוּ, הֲווּ פְּתִיחִין לֵיהּ אַרְבַּע בָּבֵי לְאַרְבַּע רוּחָתָא דְּעָלְמָא, וְכָל דַּהֲוָה עָיֵל כַּפִּין, נָפִיק כְּי שָׁבְעָ, וַהֲוָה שָׁדוּ לֵיהּ חִטֵּי וְשַׂעֲרֵי בִּשְׁנֵי בַּצֹּרֶת אַבְּרָאי, דְּכָל מַאן דְּכְסֵיפָא לֵיהּ מִלְּתָא לְמִשְׁקַל בִּימָמָא, אַתֵּי וְשָׁקִיל בְּלֵילְיָא. הַשְׁתָּא, נָפַל בְּתְלָא, וְלָא אִתְנַח? ! אָמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, נִגְזְרָה גְּזֵרָה עַל בָּתֵּיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים, שֶׁיֶּחֱרְבוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיהו ה׳:ט׳) ״בְּאָזְנָי ה׳ צְבָאוֹת, אִם לֹא בָּתִּים רַבִּים לְשַׁמָּה יִהְיוּ, גְּדֹלִים וְטוֹבִים מֵאֵין יוֹשֵׁב״. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִירָן לִישׁוּבָן, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים קכ״ה:א׳) ״הַבֹּטְחִים בַּה׳ כְּהַר צִיּוֹן״ וְגוֹ׳. מָה הַר צִיּוֹן, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִירוֹ לִישׁוּבוֹ, אַף בָּתֶּיהָן שֶׁל צַדִּיקִים, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִירָן לִישׁוּבָן. חֲזִיהּ דְּלָא מִיְתְבָא דַּעְתֵּיהּ. אָמַר לֵיהּ: דַּיּוֹ לָעֶבֶד שֶׁיִּהְיֶה כְּרַבּוֹ.

יט אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הָרוֹאֶה אֶת חֲבֵרוֹ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, אוֹמֵר: ״בָּרוּךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה״. לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ אוֹמֵר: ״בָּרוּךְ מְחַיֵּה הַמֵּתִים״. אָמַר רַב: אֵין הַמֵּת מִשְׁתַּכֵּחַ מִן הַלֵּב, אֶלָּא לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים ל״א:י״ג) ״נִשְׁכַּחְתִּי כְּמֵת מִלֵּב, הָיִיתִי כִּכְלִי אֹבֵד״. רַב פָּפָּא וְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ הֲווּ קָא אָזְלֵי בְּאוֹרְחָא, פָּגְעוּ בֵּיהּ בְּרַב חֲנִינָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא. אָמְרוּ לֵיהּ: בַּהֲדֵי דַּחֲזִינָךְ, בָּרְכִינָן עָלָךְ תַּרְתֵּי: ״בָּרוּךְ שֶׁחָלַק מֵחָכְמָתוֹ לִירֵאָיו״, וְ״שֶׁהֶחֱיָנוּ״. אָמַר לְהוּ: אֲנָא נַמִי, כֵּיוָן דַּחֲזִיתִינְכוּ חֲשַׁבְתִּינְכוּ עִילָּוָא כְּשִׁשִּׁים רִבְוָן יִשְׂרָאֵל, וּבָרְכָנָא עֲלַיְיכוּ שָׁלֹשׁ, חֲנָךְ שְׁתַּיִם, וּ״בָּרוּךְ חָכָם הָרָזִים״. אָמְרוּ לֵיהּ: חַכִּימְתְּ כּוּלֵי הַאי? יְהֵבֵי בֵּיהּ עֵינַיְיהוּ, וְשָׁכִיב.

כ קכו מִשְׁנָה. עַל הַזִּיקִים, וְעַל הַזְּוָעוֹת, וְעַל הָרֻעָמִים, וְעַל הָרוּחוֹת, וְעַל הַבְּרָקִים, אוֹמֵר: ״בָּרוּךְ שֶׁכֹּחוֹ מָלֵא עוֹלָם״. גְּמָרָא. מַאי ׳זִיקִים׳? אָמַר שְׁמוּאֵל: כּוֹכָבָא דְּשָׁבִיט, וְאָמַר שְׁמוּאֵל: נְהִירֵי לִי שְׁבִילֵי

כא דְּרָקִיעָא כִּשְׁבִילֵי דִּנְהָרְדָּעָא, לְבַר מִכּוֹכָבָא דְּשָׁבִיט, דְּלָא יָדַעְנָא מַאי נִיהוּ, וּגְמִירִי: דְּלָא עָבַר כְּסָלָא, וְאִי עָבַר כְּסָלָא, חָרַב עָלְמָא. וְהָא קָא חָזִינָא דְּעָבַר! (זיהרא) [זִיוֵיהּ] הוּא דְּעָבַר, וּמִתְחֲזֵי כִּדְעָבַר אִיהוּ. רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אָמַר: וִילּוֹן הוּא דְּמִיקָּרֵע, (דמגלגל) וְמֶחֱזֵי נְהוֹרָא דְּרָקִיעָא. רַב אַשִׁי אָמַר: כּוֹכָבָא (דשביט) הוּא דְּעָקַר מֵהַאי גִּיסָּא דְּכִסְלָא, וְחָזֵי לֵיהּ חַבְרֵיהּ מֵהַךְ גִּיסָּא, וּמִיבְעֵית, וּמֶחֱזֵי כְּמַאן דְּעָבַר. שְׁמוּאֵל אָמַר מִפְּנֵי צִנָּה שֶׁל כִּימָה, וְאִלְמָלֵא צִנָּה שֶׁל כִּסֵּיל וְכִימָה״, וּכְתִיב: (עמוס ה׳:ח׳) ״עֹשֵׂה כִימָה וּכְסִיל״, הָא כֵּיצַד? אִלְמָלֵא חַמָּתָהּ שֶׁל כְּסִיל, לָא מִתְקַיְּים עָלְמָא מִפְּנֵי צִנָּה שֶׁל כִּימָה, וְאִלְמָלֵא צִנָּה שֶׁל כִּימָה, לֹא מִתְקַיְּים עָלְמָא מִפְּנֵי חַמָּתָהּ שֶׁל כְּסִיל. וּגְמִירִי, אִי לָאו עוּקְצָא דְּעַקְרָבָא דְּמָנַח בִּנְהַר דִּינוּר, כָּל מַאן דַּהֲוָה טָרֵקָא לֵיהּ עַקְרָבָא, לָא הֲוָה חַיֵּי. וְהַיְנוּ דְּקָא אָמַר לֵיהּ רַחֲמָנָא לְאִיּוֹב: (איוב ל״ח:ל״א) ״הַתְקַשֵּׁר מַעֲדַנּוֹת כִּימָה, [וּמֹשְׁכוֹת כְּסִיל תְּפַתֵּחַ״]. מַאי ׳כִּימָה׳? אָמַר שְׁמוּאֵל: כְּמֵאָה כּוֹכְבֵי. אַמְרֵי לָהּ, דְּמִיכְנְפָן וְאַמְרֵי לָהּ, דְּמִיבַּדְרָן. מַאי ׳עָשׁ׳? אָמַר רַב יְהוּדָה: ׳יוּתָא׳. מַאי ׳יוּתָא׳? אַמְרֵי לָהּ: זְנַב טָלֶה, וְאַמְרֵי לָהּ: רֵישָׁא דְּעֶגְלָא. וּמִיסְתַּבְּרָא כְּמַאן דְּאָמַר: זְנַב טָלֶה, דִּכְתִיב: (שם) ״וַעֲשׂ עַל בָּנָיהָ תַּנְחֵם״, אַלְמָא חָסְרָא, וּמִתְחֲזֵי (כמטרף) [כְּטַרְפָא] דְּטָרִיף. וְהָא דְּקָא אָזְלָא אַבַּתְרָהּ, דְּאָמְרָה לָהּ: ״הַב לִי בָּנַי״, (הב לי בני) שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהָבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם, נָטַל שְׁנֵי כוֹכָבִים מִכִּימָה וְהֵבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם, וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ לְסָתְמָהּ, נָטַל שְׁנֵי כוֹכָבִים מִן עָשׁ, וּסְתָמָהּ. וְלִהֲדַר לָהּ? (מדיליה) אֵין הַבּוֹר מִתְמַלֵּא מֵחֲלָיְתוֹ! אִי נַמִי: אֵין קָטֵגוֹר נַעֲשֶׂה סָנֵגוֹר. וְלִיבְרֵי לֵיהּ תְּרֵי כּוֹכְבֵי אַחֲרִינֵי? (קהלת א׳:ט׳) ״וְאֵין כָּל חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ״! אָמַר רַבִּי נָתָן: (בר יצחק) עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִירָן לָהּ, דִּכְתִיב: (איוב ל״ח:ל״ב) ״וְעַיִשׁ עַל בָּנֶיהָ תַּנְחֵם״.

כב קכז וְעַל הַזְּוָעוֹת. מַאי ׳זְוָעוֹת׳? אָמַר רַב קְטִינָא: גּוֹהָא. רַב קְטִינָא הֲוָה קָא אָזֵיל בְּאוֹרְחָא. כִּי מָטָא אַפִּתְחָא דְּבֵי אוֹבָא טַמְיָא, גָּנַח ׳גּוֹהָא׳. אָמַר: מִי יָדַע אוֹבָא טַמְיָא הַאי ׳גּוֹהָא׳ (דגנח) מַהוּ? רָמָא לֵיהּ קַלָּא: קְטִינָא קְטִינָא, אַמַּאי לָא יָדַעְנָא? בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא זוֹכֵר אֶת בָּנָיו שֶׁשְּׁרוּיִים בְּצַעַר בֵּין עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, כִּבְיָכוֹל, מוֹרִיד שְׁתֵּי דְּמָעוֹת לַיָּם הַגָּדוֹל, וְקוֹלָם נִשְׁמָע מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, וְהַיְנוּ ׳גּוֹהָא׳. אָמַר רַב קְטִינָא: אוֹבָא טַמְיָא, כַּדִּיב הוּא, וּמִילֵּיהּ כַּדִּיבִין. אִי הָכִי, ״גּוֹהָא, גּוֹהָא״, מַבָּעֵי לֵיהּ. (אין) [וְלָא הִיא], ״גּוֹהָא גּוֹהָא״ עָבִיד, וְהַאי דְּלָא אוֹדֵי לֵיהּ, כִּי הֵיכִי דְּלָא לִיטְעוּ כּוּלֵי עָלְמָא אַבַּתְרֵיהּ. וְרַב קְטִינָא דִּידֵיהּ אָמַר: כַּפָּיו סוֹפֵק זוֹ עַל גַּב זוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל כ״א:כ״ב) ״וְגַם אֲנִי אַכֶּה כַפִּי אֶל כַּפִּי, וַהֲנִחֹתִי חֲמָתִי״. רַבִּי (יונתן) [נָתָן] אוֹמֵר: אֲנָחָה מִתְאַנַּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם ה) ״וַהֲנִחֹתִי חֲמָתִי בָּם וְהִנָּחָמְתִּי״. רַבָּנָן אָמְרֵי: בּוֹעֵט בָּרָקִיעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיהו כ״ה:ל׳) ״הֵידַד כְּדֹרְכִים יַעֲנֶה אֶל כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ״. (ויש אומרים: שואג בקולו ומרעיש עולמות, שנאמר: (שם כה) ״ה׳ ממרום ישאג״ וגו׳)

כג וְעַל הָרֻעָמִים. מַאי ׳רְעָמִים׳? אָמַר שְׁמוּאֵל: עַנְנֵי (דאתיא) בְּגַלְגַּלָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים ע״ז:י״ט) ״קוֹל רַעַמְךָ בַּגַּלְגַּל הֵאִירוּ בְרָקִים תֵּבֵל רָגְזָה וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ״. וְרַבָּנָן אָמְרֵי: עַנְנֵי דְּשָׁפְכֵי מַיָּא לַהֲדָדֵי, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיהו י׳:י״ג) ״לְקוֹל תִּתּוֹ הֲמוֹן מַיִם בַּשָּׁמָיִם״. רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר: בַּרְקָא תַּקִּיפָא, דְּבָרִיךְ

עַנְנָיָא וּמִתְבַּר גְּזִינֵי דְּבַרְזָא. רַב (אסי) [אַשִׁי] אָמַר: עַנְנֵי, חַלְחוּלֵי מְחַלְחֵלִי, וְאַתֵּי זִיקָא וּמְנַשֵּׁב אַפּוּמַיְהוּ, וְדָמֵי כְּזִיקָא עַל פּוּם דָּנֵי. וּמִסְתַּבְּרָא כְּרַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, דְּבָרִיךְ בַּרָקָא וּמְנַהֲמֵי עַנְנֵי וְאַתֵּי מִטְרָא.

כד וְעַל הָרוּחוֹת. מַאי 'רוּחוֹת', אָמַר אַבַּיֵי: זַעֲפָא. וְאָמַר אַבַּיֵי: גְּמִירִי, דְּזַעֲפָא בְּלֵילְיָא לָא חֲזֵי. וְהָא קָא חָזֵינָן דַּחֲזֵי? הַהוּא, דְּאַתְחוּלֵי בֵּימָמָא. וְאָמַר אַבַּיֵי: גְּמִירִי דְּזַעֲפָא, שְׁתֵּי שָׁעֵי לָא קָאֵי, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: (נחום א׳:ט׳) "לֹא תָקוּם פַּעֲמַיִם צָרָה", וְהָא קָא חָזֵינָן דְּקָאֵי? דְּמַפְסִיק בֵּינֵי בֵּינֵי.

כה וְעַל הַבְּרָקִים אוֹמֵר: "בָּרוּךְ שֶׁכֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ מָלֵא עוֹלָם". מַאי 'בְּרָקִים'? אָמַר רָבָא: בַּרְקָא. וְאָמַר רָבָא: בַּרְקָא, וּבַרְקָא חִיוָרָא, וּבַרְקָא יְרוֹקְתָא, וְעַנְנֵי דְּסָלְקָן בְּקֶרֶן מַעֲרָבִית וְאַתְיָן מִקֶּרֶן דְּרוֹמִית, וּשְׁתֵּי עַנְנֵי דְּסָלְקָן חֲדָא לְאַפֵּי חַבְרַתָּהּ, כּוּלְהוּ קַשְׁיָן. לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ? לְמִיבְעֵי רַחֲמֵי. וְהָנֵי מִילֵי בְּלֵילְיָא, אֲבָל בְּצַפְרָא, לֵית בְּהוּ מְשָׁשָׁא. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר יִצְחָק: הָנֵי עַנְנֵי דְּצַפְרָא, לֵית בְּהוּ מְשָׁשָׁא, דִּכְתִיב: (הושע ו׳:ד׳) "וְחַסְדְּכֶם כַּעֲנַן בֹּקֶר" וְגוֹ'. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבַּיֵי: הָא אַמְרִי אִינָשֵׁי: כַּד מִפְּתַח בָּבֵי־מִטְרָא, בַּר חַמְרָא, מוֹךְ שַׁקִּיךְ וְגַנִּי. לָא קַשְׁיָא, הָא דְּקָטַר בְּעִיבָא, הָא דְּקָטַר בַּעֲנָנָא.

כו קכח אָמַר רַבִּי אַלְכְּסַנְדְּרִי, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: לֹא נִבְרְאוּ רְעָמִים אֶלָּא (כדי) לִפְשׁט עַקְמוּמִיּוּת שֶׁבַּלֵּב, שֶׁנֶּאֱמַר: (קהלת ג׳:י״ד) "וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו". וְאָמַר רַבִּי אַלְכְּסַנְדְּרִי, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הָרוֹאֶה [אֶת הַ]קֶּשֶׁת בֶּעָנָן, צָרִיךְ שֶׁיִּפֹּל עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל א׳:כ״ח) "כְּמַרְאֵה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בֶּעָנָן [וְגוֹ'], וָאֵרְאֶה וָאֶפֹּל עַל פָּנָי". לֵיטֵי עֲלָהּ בַּמַּעֲרָבָא, מִשּׁוּם דְּמֶחֱזֵי כְּמַאן דְּקָא סָגִיד לְקַשְׁתָּא. אֲבָל בְּרוּכֵי, וַדַּאי מִבָּרֵיךְ. מַאי מְבָרֵךְ? אוֹמֵר: "בָּרוּךְ זוֹכֵר הַבְּרִית". בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא אוֹמֵר: "נֶאֱמָן בִּבְרִיתוֹ וְקַיָּם בְּמַאֲמָרוֹ". וְאָמַר רַב פָּפָּא: הִלְכָךְ, נֵימְרִינְהוּ לְהוּ לְתַרְוַיְיהוּ: "בָּרוּךְ זוֹכֵר הַבְּרִית, נֶאֱמָן בִּבְרִיתוֹ וְקַיָּם בְּמַאֲמָרוֹ".

כז אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הָרוֹאֶה רָקִיעַ בְּטָהֳרָתָהּ, אוֹמֵר: "בָּרוּךְ עוֹשֵׂה בְּרֵאשִׁית". אֵימָתַי? אָמַר אַבַּיֵי: כִּי אָתָא מִטְרָא כּוּלֵי לֵילְיָא, וּבְצַפְרָא אַתְּיָא אִסְתְּנָא וּמְגַלְיָא לְהוּ לִשְׁמַיָּא. וּפְלִיגָא דְּרַפְרָם בַּר פָּפָּא, [אָמַר רַב חִסְדָּא], דְּאָמַר רַפְרָם בַּר פָּפָּא, אָמַר רַב חִסְדָּא: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, לֹא נִרְאֵית רָקִיעַ בְּטָהֳרָתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיהו נ׳:ג׳) "אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת, וְשָׂק אָשִׂים כְּסוּתָם".

כח תָּנוּ רַבָּנָן: הָרוֹאֶה חַמָּה בִּתְקוּפָתָהּ, לְבָנָה בִּגְבוּרָתָהּ, וְכוֹכָבִים בִּמְסִלּוֹתָם, וּמַזָּלוֹת כְּסִדְרָן, אוֹמֵר: "בָּרוּךְ עוֹשֵׂה בְּרֵאשִׁית". וְאֵימַת חֲזֵי? אָמַר אַבַּיֵי: כָּל עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה שְׁנִין, וַהֲדַר מַזָּלוֹת, וְנָפְלָה תְּקוּפַת נִיסָן בְּשַׁבְּתַּאי, בְּאוֹרְתָא דִּתְלָת נְגְהֵי אַרְבַּע.

כט [מִשְׁנָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָרוֹאֶה אֶת הַיָּם הַגָּדוֹל אוֹמֵר: "בָּרוּךְ שֶׁעָשָׂה אֶת הַיָּם הַגָּדוֹל", בִּזְמַן שֶׁרוֹאֵהוּ לִפְרָקִים. גְּמָרָא]. 'לִפְרָקִים', עַד כַּמָּה? אָמַר רָמִי בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק: עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְאָמַר רָמִי בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יִצְחָק: הָרוֹאֶה פְּרָת אַגּוּשְׁרָא דְּבָבֶל, אוֹמֵר: "בָּרוּךְ עוֹשֵׂה בְּרֵאשִׁית". וְהָאִידָנָא דְּשַׁנְיוּהָ פַּרְסָאֵי, מִבֵּי שְׁבוּר וּלְעֵיל. [רַב יוֹסֵף אָמַר: מֵאֵיהֵי דְּקִירָא וּלְעֵיל]. וְאָמַר רָמִי בַּר אַבָּא: הָרוֹאֶה דִּיגְלַת אַגּוּשְׁרָא דְּשָׁבִיסְתְּנָא, אוֹמֵר: "בָּרוּךְ עוֹשֵׂה בְּרֵאשִׁית".

ל מַאי 'חִדֶּקֶל'? אָמַר רַב אַשִׁי: שֶׁמֵּימָיו חַדִּין וְקַלִּין. מַאי 'פְּרָת'? שֶׁמֵּימָיו פָּרִין וְרַבִּין. וְאָמַר רָבָא: הַאי דַּחֲרִיפֵי בְּנֵי מְחוֹזָא, מִשּׁוּם דְּשָׁתוּ מַיָּא דְּדִגְלַת.

לא מְבָרֵךְ עַל הָרָעָה מֵעֵין עַל הַטּוֹבָה, הֵיכִי דָּמֵי? כְּגוֹן דְּשָׁקִיל בִּידֵיקָא בְּאַרְעֵיהּ, אַף עַל גַּב דְּטָבָא הִיא לְדִידֵיהּ, דְּמַסְקָא אַרְעָא שִׁרְטוֹן וְשַׁבְחָא, הַשְׁתָּא מִיהָא רָעָה הִיא. וְעַל הַטּוֹבָה מֵעֵין עַל הָרָעָה, הֵיכִי דָּמֵי? כְּגוֹן דְּאַשְׁכַּח מְצִיאָה, אַף עַל גַּב דְּרָעָה הִיא לְדִידֵיהּ, דְּאִי שָׁמַע בָּהּ מַלְכָּא, שָׁקִיל לָהּ מִינֵיהּ, הַשְׁתָּא מִיהָא טוֹבָה הִיא.

לב קכט מִשְׁנָה. הַצּוֹעֵק עַל מַה שֶּׁעָבַר, חֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא, כֵּיצַד? הָיְתָה אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת, וְאוֹמֵר: "יְהִי רָצוֹן שֶׁתֵּלֵד אִשְׁתִּי זָכָר", חֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא. הָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ וְשָׁמַע קוֹל צְוָחָה בָּעִיר, וְאוֹמֵר: "יְהִי רָצוֹן שֶׁלֹּא יְהֵא בְּתוֹךְ בֵּיתִי", חֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא. גְּמָרָא. וְלָא מְהַנוּ רַחֲמֵי? וְהָא מוֹתִיב (רבי אבא) [רַב יוֹסֵף]: (אַמַּאי דְּכְתִיב) (בראשית ל׳:כ״א) "וְאַחַר יָלְדָה בַּת [וַתִּקְרָא אֶת שְׁמָהּ דִּינָה"]. מַאי 'וְאַחַר'? אָמַר רַב: לְאַחַר שֶׁנָּדָנָה לֵאָה דִּין בְּעַצְמָהּ. אָמְרָה: (לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם) שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים עֲתִידִין לָצֵאת מִיַּעֲקֹב, שְׁתָּא דִּידִי וְאַרְבַּע דִּבְנֵי שְׁפָחוֹת, הָא עֲשָׂרָה. אִם זֶה זָכָר, לֹא תְּהֵא רָחֵל אֲחוֹתִי כְּאַחַת (מן) הַשְּׁפָחוֹת. מִיָּד נֶהֶפְכָה וְהָיְתָה לְבַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתִּקְרָא אֶת שְׁמָהּ דִּינָה". (שדנה דינה לעצמה) אֵין מַזְכִּירִין מַעֲשֵׂה נִסִּים. וְאִי בָּעֵית אֵימָא: (התם) [מַעֲשֶׂה דְּלֵאָה], בְּתוֹךְ אַרְבָּעִים [יוֹם] הָוָה, כִּדְתַנְיָא: שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים, יְבַקֵּשׁ אָדָם רַחֲמִים שֶׁלֹּא יַסְרִיחַ, מִשְּׁלֹשָׁה וְעַד אַרְבָּעִים, [יְבַקֵּשׁ רַחֲמִים] שֶׁיְּהֵא זָכָר, מֵאַרְבָּעִים [יוֹם] וְעַד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, [יְבַקֵּשׁ רַחֲמִים] שֶׁלֹּא יְהֵא סַנְדָּל. מִשְּׁלֹשָׁה וְעַד שִׁשָּׁה, [יְבַקֵּשׁ רַחֲמִים] שֶׁלֹּא יְהֵא נֶפֶל, מִשִּׁשָּׁה וְעַד תִּשְׁעָה, [יְבַקֵּשׁ רַחֲמִים] שֶׁיֵּצֵא בְּשָׁלוֹם.

לג קל תנו רבנן מעשה הלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה [בעיר] ואמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי עליו הכתוב אומר משמועה רעה לא ייירא נכון לבו בטוח בה׳ אמר רבא כל היכי דדרשת להאי קרא מרישיה לסיפיה מדריש מרישיה לרישיה מדריש מרישיה לסיפיה מדריש משמועה רעה

לא יירא מאי טעמא משום דנכון לבו בטוח בה׳ מסיפיה לרישיה מדריש נכון לבו בטוח בה׳ משמועה רעה לא יירא ההוא תלמידא דהוה שקיל ואזיל אבתריה דרבי ישמעאל ברבי יוסו [בשוקא דציון] חזייה דקא מפחד א״ל חטאה את דכתיב פחדו בציון חטאים א״ל והא כתיב אשרי אדם מפחד תמיד [א״ל] ההוא בדברי תורה כתיב יהודה בר נתן הוה שקיל ואזיל בתריה דרב המנונא חזייה דקא מיתנח א״ל יסורי קא בעי ההוא גברא לאתויי אנפשיה דכתיב כי פחד פחדתי ויאתיני א״ל והא כתיב אשרי אדם מפחד תמיד ההוא בדברי תורה כתיב

לד ת״ר הנכנס לבית המרחץ אומר יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שתצילני מזה וכיוצא ואל יארע בי דבר קלקלה [ועון] ואם יארע בי דבר קלקלה ועון תהא מיתתי כפרה על עונותי אמר אביי לא לימא איניש הכי דלא ליפתח פומיה לשטן דאר״ל וכן תנא משמיה דרבי יוסי לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן א״ר יוסי [יוסף] מאי קראה דכתיב כסדום היינו לעמורה דמינו מאי אהדר להו נביא שמעו דבר ה׳ קציני סדום וגו׳ כי נפיק מאי אומר א״ר אחא מודה אני לפניך ה׳ אלהי שהצלתני מן האור רבי אבהו על לבי בני אפחית בי בני מתותיה איתרחיש ליה ניסא קם על עמודא שזיב מאה וחד גברי בחד איבריה אמר היינו [דרבי אחא] רב אחא (אמר רב) הנכנס להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני כי אל רופא נאמן אתה ורפואתך אמת לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהגו אמר אביי לא לימא איניש הכי דתני דבי רבי ישמעאל ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות כי קאי מאי אומר אמר רב אחא ברוך רופא חנם

לה קלא משנה חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה שנאמר ואהבת את ה׳ אלהיך בכל לבבך גו׳ בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע בכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך ובכל מאדך בכל ממונך דבר אחר בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו מאד מאד

לו [גמ׳ חייב אדם לברך וכו׳] מאי חייב אילימא דמברך על הרעה הטוב והמטיב ועל הטובה הטוב והמטיב והתנן (על הגשמים ו) על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ועל שמועות רעות אומר ברוך דיין האמת אמר רבא לא נצרכה אלא לקבלינהו בשמחה מנה״מ אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן [רבי שמואל ברבי נחמני אמר] דאמר קרא בה׳ אהלל דבר באלהים אהלל דבר בה׳ אהלל דבר זו מדה טובה באלהים אהלל דבר זו מדת פורענות רבי אבהו [רב אחא משום רבי לוי] אמר מהכא חסד ומשפט אשירה לך ה׳ אזמרה אם לחסד אשירה ואם למשפט אשירה רבי תנחום אמר מהכא כוס ישועות אשא ובשם ה׳ אקרא צרה ויגון אמצא ובשם ה׳ אקרא רבנן אמרי אמר קרא ה׳ נתן וה׳ לקח יהי שם ה׳ מבורך אמר רב הונא אמר רבי [רב] משום רבי מאיר וכן תנא משמיה דרבי עקיבא לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעבדין מן שמיא לטב כי הא דרבי עקיבא הוה אזיל באורחא והוה בהדיה חמרא ותרנגולא ושרגא מטא האי דוכתא בעא אושפיזא ולא יהבו ליה אמר כל דעבדין מן שמיא לטב אזל בת בדברא אתא אריה אכליה לחמריה אתא שונרא אכלא לתרנגולא אתא זיקא כביה לשרגא אמר כל דעבדין מן שמיא לטב בלילה אתא גייסא שבייה למתא אמר להו היינו דאמרי כל דעבדין מן שמיא לטב ואמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר לעולם יהיו דבריו של אדם מועטים לפני הקב״ה שנאמר אל תבהל על פיך וגו׳ על כן יהיו דבריך מעטים

לז קלב (פיסקא בכל לבבך בשני יצריך) דרש רב נחמן בר [רב] חסדא מאי דכתיב וייצר ה׳ בשני יודין (ב׳ יצירות הללו למה אחד לטובה ואחד לפורענות) [שני יצרים ברא הקב״ה אחד יצר טוב ואחד יצר רע] מתקיף לה רב נחמן [בר יצחק] אלא מעתה גבי בהמה דלא כתיב בה וייצר ה״נ דלא שליט בה יצר הרע והא קא חזינן דמזקא ונשכא ובעטא אלא כדרבי שמעון בן פזי דאמר אוי לי מיוצרי אוי לי מיצרי [אי נמי כרבי ירמיה בן אלעזר דאמר רבי ירמיה בן אלעזר דו פרצופין ברא הקב״ה באדם הראשון שנאמר אחור וקדם צרתני] ויבן ה׳ אלהים את הצלע רב ושמואל חד אמר פרצוף וח״א לא פרצוף בשלמא למ״ד פרצוף היינו דכתיב אחור וקדם צרתני אלא למ״ד כו׳ מאי אחור וקדם צרתני כדרבי אמי דא״ר אמי אחור למעשה בראשית וקדם לפורענות בשלמא אחור למעשה בראשית היינו דלא איבראי עד מעלי שבתא אלא וקדם לפורענות פורענות דמאי אילימא פורענות (דקללה [דנחש] והתניא רבי (מאיר) אומר בגדולה מתחילין מן הגדול ובקלקלה מן הקטן בגדולה מתחילין מן הגדול דכתיב ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר ולאיתמר בניו הנותרים וגו׳ ובקלקלה מתחילין מן הקטן שהרי בתחלה נתקלל נחש ולבסוף נתקללה חוה ולבסוף נתקלל אדם אלא פורענות דמבול דכתיב וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם ועד בהמה ברישא אדם והדר בהמה בשלמא למ״ד פרצוף היינו דכתיב וייצר בשני יודין אלא למ״ד כו׳ מאי וייצר כדרבי שמעון בן פזי דאר״ש מן פזי אוי לי מיוצרי אוי לי מיצרי בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב זכר ונקבה בראם אלא למאן דאמר כו׳ מאי זכר ונקבה בראם כדרבי אבהו דרבי אבהו רמי כתיב הכא זכר ונקבה בראם וכתיב כי בצלם אלהים עשה את האדם הא כיצד בתחלה עלה במחשבה לבראות שנים ולבסוף נברא יחידי בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב ויסגור בשר תחתנה אמר [רבי ירמיה ואיתימא] רב זביד ואיתימא רב נחמן בר יצחק לא נצרכא אלא למקום חתך בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב ויבן אלא למ״ד פרצוף מאי ויבן מיבעי ליה לכדרבי שמעון בן מנסיא דאמר ר״ש בן מנסיא באי דכתיב ויבן ה׳ אלהים את הצלע מלמד שקלעה הקב״ה לחוה והביאה אל האדם שכן בכרבי הים

קורין לקלעתא בניתא דבר אחר ויבן אמר רב חסדא ואמרי לה במתניתא תנא מלמד (שברא) [שבנאה] הקב״ה לחוה כבנין אוצר מה אוצר זה רחב מלמטה וקצר מלמעלה כדי לקבל את הפירות אף אשה רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה כדי לקבל את הולד ויביאה אל האדם [אמר רבי ירמיה בן אלעזר] מלמד שעשה הקב״ה לאדם הראשון שושבינות מכאן למדה תורה דרך ארץ שיחזור גדול עם קטן בשושבינות ואל ירע לו למאן דאמר פרצוף הי מינייהו סגי ברישא א״ר נחמן בר יצחק מסתברא דזכר סגי ברישא דתניא לא יהלך אדם אחורי אשה בדרך ואפילו היא אשתו נזדמנה לו על הגשר יסלקנה לצדדין וכל העובר אחורי אשה בנהר אין לא חלק לעולם הבא

לח קלג תנו רבנן המרצה מעות לאשה מידו לידה (או מידה לידו) כדי להסתכל בה אפילו קבל תורה מסיני כמרע״ה דכתיב ביה מימינו אש דת למו לא ינצל מדינה של גיהנם שנאמר יד ליד לא ינקה רע מאי לא ינקה רע מדינה של גיהנם שנקרא רע אמר רב נחמן מנוח עם הארץ היה שנאמר וילך מנוח אחרי אשתו מתקיף לה רב יצחק אלא מעתה גבי אלישע דכתיב ויקם ילך אחריה הכי נמי אחריה ממש אלא אחר דבריה ואחר עצתה הכא נמי אחר דבריה ואחר עצתה אמר רב אשי למאי דקאמר רב נחמן מנוח עם הארץ היה אפילו בי רב נמי לא קרא דכתיב ותקם רבקה ונערותיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש אחרי האיש ולא לפני האיש

לט אמר רבי יוחנן אחורי ארי ולא אחורי אשה אחורי אשה ולא אחורי אלילים אחורי אלילים ולא אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא אבל איכא פתחא אחרינא לא ולא אמרן אלא דלא רכיב חמרא ולא דארי טונא ודלא מנח תפילין אבל איכא חד מהני לא

מ קלד אמר רב יצר הרע דומה לזבוב ויושב על ב׳ מפתחי הלב שנאמר זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח ושמואל אמר דומה לחטה שנא׳ לפתח חטאת רובץ ת״ר ב׳ כליות יש בו באדם יועצות אחת לטובה ואחת לרעה ומסתברא דטובה מימין ורעה משמאל שנאמר לב חכם לימינו ולב כדיל לשמאלו ת״ר לב מבין כליות יועצות קנה מוציא קול ושט מכנים כל מיני מאכל ריאה שואבת כל מיני משקין לשון מחתך פה גומר כבד כועס מרה זורקת בו טפה ומניחתו טחול שוחק קורקבן טוחן קיבה ישנה אף ניעור ננער הישן וישן הנעור נימוק והולך לו תנא אם שניהם ישנים או שניהם נעורים מיד מת

מא קלה תניא רבי יוסי הגלילי אומר צדיקים יצר הטוב שופטן שנאמר לבי חלל בקרבי רשעים יצר הרע שופטן שנא׳ נאם פשע לרשע בקרב לבי ובינונים זה וזה שופטן שנאמר כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו אמר רבה כגון אנו בינונים א״ל אביי לא שבק מר חיי לכל בריה אמר רבא [רבה] ידע איניש בנפשיה אי צדיק הוא או רשע הוא אמר רבה [רבא] לא איברא עלמא אלא לצדיקים גמורים ולרשעים גמורים אמר רב לא נברא העולם אלא בשביל אחאב בן עמרי ורבי חנינא בן דוסא לאחאב העו״הז ולרבי חנינא בן דוסא העולם הבא

מב קלו ואהבת את ה׳ אלהיך וגו׳ תניא רבי אליעזר הגדול אומר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך לומר לך אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך [רבי עקיבא אומר בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך ת״ר] מעשה שגזרה מלכות גזירה על ישראל שלא יעסקו בתורה מה עשה רבי עקיבא הלך והקהיל קהלות ברבים וישב ודרש מצאו פפוס בן יהודה א״ל אי אתה מתירא מפני אומה זו א״ל אתה פפוס שאומרים עליך חכם אתה אי אתה אלא טפש אמשול לך משל למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על שפת הנהר ראה דגים שהיו רצים לכאן ולכאן אמר להם מפני מה אתם רצים אמרו לו מפני הרשתות והמכמורות הבאות עלינו אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כדרך שדרו אבותי ואבותיכם אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות אי אתה אלא טפש ומה במקום חיותנו אנו מתיראים במקום מיתתנו לא כל שכן ואף אנו כך בזמן שאנו עוסקים בתורה דכתיב בה כי היא חייך ואורך ימיך אנו מתיראים כשאנו פוסקים מדברי תורה עאכ״ו לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לרבי עקיבא וחבשוהו בבית האסורים ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו אמר לו מי הביאך כאן אמר לו אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה איו לי שנתפסתי על דברים בטלים אמרו כשהוציאוהו לרבי עקיבא להריגה זמן ק״ש היה והיו סורקין את בשרו במסרקאות של ברזל והיה מתכוין לקבל עליו עול מלכות שמים האהבה אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מצטער על הפסוק הזה בכל נפשך ואפילו הוא נוטל את נפשך אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד יצתה בת קול ואמרה אשריך רבי עקיבא שיצתה נשמתך באחד אמרו מלאכי השרת לנפי הקב״ה רבש״ע זו תורה וזו שכרה אמרו ממתים ידך ה׳ ממתים מחלד אמר להם חלקם בחיים יצתה בת קול ואמרה לו אשריך רבי עקיבא שיצתה נשמתך באחד ואתה מזומן לחיי העולם הבא...

מג תניא אמר רבי עקיבא פעם אחת נכנסתי אחר רבי יהושע לבית הכסא ולמדתי ממנו ג׳ דברים למדתי שאין נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום ולמדתי שאין נפרעין מעומד אלא מיושב ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר לו בן עזאי כל כך העזת פניך ברבך א״ל תורה היא וללמוד אני צריך

מד מפני מה אין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר רבה מפני שהתורה נתנה בימין שנאמר מימינו אש דת למו רבה בר בר חנה אמר מפני שהיא קרובה לפה ורשב״ל אמר מפני שקושר בה תפילין ר״נ בר יצחק אמר מפני שמראה בה טעמי תורה כתנאי ר״א אומר מפני שכתוב בה [ר״ע אומר מפני שמראה בה טעמי תורה]

מה אמר רבי תנחום בר חנילאי כל הצנוע בבית הכסא נצול משלשה דברים מן הנחשים ומן העקרבים ומן המזיקים ויש אומרים אף חלומותיו ביושבין עליו ההוא בית הכסא דהוה בטבריא כי הוו עיילי בי תרי אפילו ביממא הוו מיתזקו רבי אמי ורב אסי הוו עיילי ביה חד וחד לחודיה ולא מתזקי אמרו להו רבנן לא מיסתפיתו אמרי ליה אנן קבלה גמירנא קבלה דבית הכסא צניעותא ושתיקותא קבלה דייסורי שתיקותא ומבעי רחמי אביי מרבייא ליה אימיה אימרא למיעל בהדיה לבית הכסא ולרביא ליה גדיא שעיר בשעיר מיחלף רבא מקמי דהוה רישא מקרקשא ליה בת רב חסדא אמגוזא בלקנא בתר דהוה רישא עבדא ליה כוותא ומנחא ליה ידא ארישיה

מו ההוא ספדנא דנחית קמיה דרב נחמן אמר האי צנוע באורחותיו הוה אמר ליה רב נחמן את עיילת בהדיה לב״הכ וידעת אי צנוע אי לא דתניא אין קורין צנוע אלא למי שצנוע בב״הכ ור״נ מאי נפקא ליה מניה משום דתניא כשם שנפרעים מן המתים כך נפרעין מן הספדנים ומן העונים אחריהם

מז תניא בן עזאי אומר על כל משכב שכב חוץ מן הקרקע על כל מושב שב חוץ מן הקורה אמר שמואל שינה בעמוד השחר כאסטמא לפרזלא יציאה בעמוד השחר כאסטמא לפרזלא בר קפרא הוה מיזבן מילי בדינרי עד דכפנת אכול עד דצחית שתי עד דרתחא קדרך שפוך קרנא קריא ברומי בר מזבין תאני תאני דאבוך זבין

מח קלז ואמר להרגך ותחס עליך ואמר ואמרתי מבעי ליה ותחס וחסתי מיבעי ליה א״ר אלעזר אמר ליה דוד לשאול מן התורה רודף אתה אלא צניעות שהיתה בך היא חסה עליך ומאי צניעותא היתה בו בשאול דכתיב ויבא אל גדרות הצאן על הדרך ושם מערה ויבא אל שאול להסך את רגליו תנא גדר לפנים מגדר ומערה לפנים ממערה להסך א״ר אלעזר מלמד שסיכך עצמו כסוכה ויקם דוד ויכרות את כנף המעיל אשר לשאול בלט א״ר יוסי בר חנינא כל המבזה את הבגדים לסוף אינו נהנה מהם שנא׳ והמלך דוד זקן וגו׳ ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו

מט קלח:

נ אם ה׳ הסיתך בי אר״א אמר ליה הקב״ה לדוד מסית קרית לי חייך שאני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן מכירין בו שנאמר כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כופר נפשו. מיד ויעמוד שטן על ישראל וכתיב ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל וכיון דמננהו לא שקל מינייהו כופר וכתיב ויתן ה׳ דבר בישראל מהבקר עד עת מועד: מאי עד עת מועד א״ר שמואל סבא חתניה דרבי חנינא [משמיה דרבי חנינא] משעת שחיטת תמיד ועד זריקתו. ורבי יוחנן אמר עד חצות ממש. ויאמר למלאך המשחית בעם רב. מאי רב [אמר רבי אלעזר] א״ל הקב״ה למלאך טול הרב שבהן שיש לי ליפרע מהן כמה חובות באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובה של סנהדרין וכהשחית ראה ה׳ וינחם על הרעה. מאי ראה אמר רב יעקב אבינו ראה שנא׳ ויאמר יעקב כאשר ראם. ושמואל אמר אפרו של יצחק ראה שנאמר אלהים יראה לו השה. רבי יצחק [נפחה] אמר כסף כפורים ראה שנאמר ולקחת את כסף הכפורים. ורבי יוחנן אמר בית המקדש ראה דכתיב בהר ה׳ יראה. פליגי בה רבי יעקב [בר אידי] ורבי שמואל [בר נחמני] חד אמר כסף כפורים ראה וחד אמר בית המקדש ראה. ומסתברא כמאן דאמר בית המקדש ראה שנאמר אשר יאמר היום בהר ה׳ יראה:

נא ורקיקה מק״ו ממנעל ומה מנעל שאין בו דרך בזיון אמרה תורה של נעליך מעל רגליך. רקיקה שהיא דרך בזיון לא כ״ש. רבי יוסי בר יהודה אומר אינו צריך הרי הוא אומר כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק והלא דברים ק״ו ומה שק שאינו מאוס לפני ב״ו כך רקיקה שהיא מאוסה לפני מלך מלכי המלכים לא כל שכן:

נב קלט:

נג משנה כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם משקלקלו האפקורסים ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם. והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם שנאמר והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה׳ עמכם ויאמרו לו יברכך ה׳. ואומר ה׳ עמך גבור החיל ואומר אל תבוז כי זקנה אמך. ואומר עת לעשות לה׳ הפרו תורתך. רבי נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה׳:

נד גמ׳ וכל כך למה לפי שאין עונין במקדש אמן ומנין שאין עונין אמר במקדש שנא׳ קומו ברכו את ה׳ אלהיכם מן העולם ועד העולם ואומר ויברכו את שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה. יכול כל הברכות כלן תהא להן תהלה אחת ת״ל ומרומם על כל ברכה ותהלה. על כל ברכה וברכה תן לו תהלה: והתקינו שיהא אדם שואל בשלום חבירו וכו׳. מאי ואומר וכי תימא בועז מדעתיה דנפשיה קאמר ת״ש ה׳ עמך גבור החיל וכי תימא מלאך הוא

דקאמר ליה לגדעון ת״ש אל תבוז כי זקנה אמך ואומר עת לעשות לה׳ הפרו תורתך. אמר רבא האי קרא מרישיה לסיפיה מדריש מסיפיה לרישיה מדריש. מרישיה לסיפיה מדריש עת לעשות לה׳ מה טעם משום הפרו תורתך מסיפיה לרישיה מדריש הפרו תורתך מה טעם משום עת לעשות לה׳. תניא הלל הזקן אומר בשעת המכנסים פזר בשעת המפזרים כנס. אם ראית דור שהתורה חביבה עליו פזר שנאמר יש מפזר ונוסף עוד. ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס שנא׳ עת לעשות לה׳ הפרו תורתך. דרש בר קפרא זלת קפץ קנה מינה באתר דלית גבר תמן הוי גבר אמר אביי ש״מ באתרא דאית גבר תמן לא תהוי גבר. פשיטא לא נצרכה אלא כששניהם שוים. דרש בר קפרא איזו היא פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך. אמר רב פפי [רבא] אפילו לדבר עבירה. אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי גנבא אפום מחתרתא רחמנא קרי. דרש בר קפרא לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה. מאי היא אמר רב יהודה מחטא דתלמיותא:

נה קמ:

נו תנו רבנן הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים. לפי שאין דעתם דומות זו לזו ואין פרצופיהם דומות זו לזו. בן זומא ראה אוכלוס׳ ע״ג מעלה בהר הבי׳ אמר ברוך חכם הרזים וברוך שברא כל אלה לשמשני. הוא היה אומ׳ כמה יגיעו׳ יגע אדה״ר עד שמצא פת לאכול חרש וזרע וקצר ועמר ודש וזרה ובירר וטחן והרקיד ולש ואפה ואח״כ אכל ואני משכים ומוצא כל אלו כשהוא מתוקן לפני. וכמה יגיעות יגע אדה״ר עד שמצא בגד ללבוש גזז ולבן ונפץ וטוה וארג וצבע ותפר ואחר כך לבש. ואני משכים ומוצא כל אלו כשהוא מתוקן לפני: [כל אומניות שוקדות ובאות לפתח ביתי ואני משכים ומוצא כל אלו לפני] הוא היה אומר אורח טוב מה הוא אומר כמה טרחות טרח בעל הבית לפני כמה יין הביא לפני וכמה בשר הביא לפני וכמה גלוסקאו׳ הביא לפני כל הטורח שטרח לא טרח אלא בשבילי. אבל אורח רע מה הוא אומר מה טרחות טרח בעל הבית זה מה יין הביא מה בשר הביא מה גלוסקאות הביא כל מה שטרח לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו. על אורח טוב מהו אומר זכור כי תשגיא פעלו וגו׳. על אורח רע כתיב לכן יראוהו אנשים. והאיש בימי שאול זקן בא באנשי׳ וגו׳ א״ר [רבא] ואיתימא ר׳ אבהו [זביד ואיתימא רב אושעיא] זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא ודרש באוכלוסא אמר עולא [נקטינן] אין אוכלוסא בבבל תנא אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא: תנו רבנן הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו. חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו. רב ששת סגי נהור הוה. הוו קאזלי כולי עלמא לקבולי אפי מלכא וקם אזל בהדייהו רב ששת. אשכחיה ההוא צדוקא אמר ליה חצבי לנהרא כגני לייא. אמר ליה תא חזי דידענא טפי מינך. חלף גונדא קמייתא כי קא אוושא א״ל חליף מלכא א״ל לאו. חליף אחריתי א״ל חליף מלכא א״ל לאו. אתאי תליתאה דהוה שתקא. אמר ליה אתא מלכא א״ל אין. אמר ליה מנא ידעת. אמר ליה מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא דכתיב ואחר הרעש אש לא באש ה׳ ואחר האש קול דממה דקה. כי אתא מלכא פתח רב ששת וקאמר ברוך. אמר ליה וכי לא חזית היכי מברכת. ומאי הוה עליה דההוא גברא. איכא דאמרי חברוהי כחלינהו לעיניה ואיכא דאמרי רב ששת נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות:

נז קמא:

נח רבי שילא נגדיה להההוא גרבא דבעל זונה אזל אכל קורציה ביה מלכא אמר איכא גברא חד ביהודאי דדאין דינא בלא הורמנא דמלכא שדר עליה. פריסתקא כי אתא א״ל מ״ט נגדתיה להההוא גברא אמר להו משום דבעל אסורה. אמרו ליה אית לך סהדי אמר להו אין. אתא אליהו ז״ל אתדמי להו כאיניש ואסהיד. אמרו ליה א״ה בר קטלא הוא. אמר אנן מיומא דגלינן מארעין לית לן רשותא למקטל אתון מאי דבעיתון עבידו ביה. עד דמעייני ביה בדינא פתח רב שילא ואמר לך ה׳ הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ. אמרי ליה מאי קאמרת אמר להו הכי קאמינא בריך רחמנא דיהב מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא ויהיב לכו שולטנא ורחמי דינא. א״ל הואיל וחשבינן עלייכו יקרא דמלכותא לידון האי לכולי דינא יהבו ליה קולפא דפרזלא אמר ליה תיב אפתחא דרומי ודון דינא. כי הוה נפק אמר הואיל ואיתעביד לי ניסא בהאי קרא דרשינן ליה. נפק לבי מדרשא ודרש לך ה׳ הגדולה זה מעשה בראשית וכה״א עושה גדולות עד אין חקר. והגבורה זו יציאת מצרים וכה״א וירא ישראל את היד הגדולה. והתפארת זו חמה ולבנה שעמדו לו ליהושע שנאמר וידום השמש וירח עמד. והנצח זו מפלתה [של מחריבי הבית] וכה״א ויז נצחם על בגדי. וההוד זו מלחמת נחלי ארנון שנאמר על כן יאמר בספר מלחמות ה׳ את והב בסופה וגו׳. כי כל בשמים ובארץ זו מלחמת סיסרא וכה״א מן השמים נלחמו. לך ה׳ הממלכה זו מלחמת עמלק שנאמר ויאמר כי יד על כס יה. והמתנשא זו מלחמת גוג ומגוג וכה״א הנני אליך גוג נשיא ראש משך ותובל. לכל לראש אמר רב חנן בר אבא אפילו ריש גרגותא מן שמיא מוקמי. במתניתא תנא משמיה דר״ע לך ה׳ הגדולה זו קריעת ים סוף. והגבורה זו מכת בכורות. והתפארת זו מתן תורה. והנצח זו ירושלים וההוד זו בנין בית המקדש יהי רצון שיבנה במהרה בימינו:

נט קמב:

ס תניא רבי אומר לעולם אל ירבה אדם ריעים בתוך ביתו שנאמר איש רעים להתרועע תניא רבי אומר אל ימנה אדם אפוטרופוס בתוך ביתו שאלמלא לא מינה פוטיפר את יוסף אפוטרופוס בתוך ביתו לא בא לאותו דבר תניא רבי אומר למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין. אמר חזקיה בריה דרבי פרנך א״ר יוחנן למה נסמכה פרשת סוטה לפרשת תרומות ומעשרות לומר לך שכל שיש לו תרומות ומעשרות ואינו נותנן לכהן סוף נצרך לכהן על ידי אשתו. שנאמר ואיש את קדשיו לו יהיו וסמיך ליה איש איש כי תשטה אשתו וכתיב והביא האיש את אשתו וגו׳. ולא עוד אלא סוף שנצרך להן שנאמר ואיש את קדשיו לא יהיו. אמר רב נחמן בר יצחק ואם נותנם סוף מתעשר שנאמר איש אשר יתן לכהן לו יהיה. לו יהיה ממון הרבה. אמר רב הונא בר ברכיה משום ר״א הפקר כל המשתף שם שמים בצערו כופלין לו פרנסתו שנאמר והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך. רבי שמואל בר נחמני אמר פרנסתו מעופפת לו כצפור שנאמר וכסף תועפות לך. א״ר יאשיה כל המרפה עצמו מדברי תורה אין בו כח לעמוד ביום צרה שנא׳ התרפית ביום צרה צר כחכה. א״ר אמי בר מתנה אמר שמואל אפילו מצוה אחת שנאמר התרפית מכל מקום׃

סא קמג׃

סב אמר רב ספרא רבי אבהו הוה משתעי כשירד חנניה בן אחי רבי יהושע לגולה היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ. שגרו אחריו שני ת״ח רבי יוסי בן כיפר ובן בנו של זכריה בן קבוטל כיון שראה אותם אמר להם למה באתם אמרו לו ללמוד תורה באנו הכריז עליהם אנשים הללו גדולי הדור הם ואבותיהם שמשו בבית המקדש כאותה ששנינו זכריה בן קבוטל אומר הרבה פעמים קריתי לפניו בספר דניאל. התחיל הוא מטמא והם מטהרים והוא אוסר והם מתירין הכריז עליהם אנשים הללו של שוא הן של תוהו הם אמרו לו כבר בנית ואי אתה יכול לסתור. כבר גדרת ואי אתה יכול לפרוץ. אמר להם מפני מה אני מטמא ואתם מטהרים אני אוסר ואתם מתירין אמרו לו מפני שאתה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ אמר להם והלא עקיבא בן יוסף היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ אמרו לו הנה רבי עקיבא שלא הניח כמותו בארץ ישראל. אמר להם אף אני לא הנחתי כמותי בארץ ישראל אמרו לו גדיים שהנחת נעשו תישים בעלי קרנים והם שגרוני אצלך וכך אמרו לנו לכו ואמרו לו בשמנו אם שמוע מוטב ואם לאו יהא בנדוי ואמרו לאחינו שבגולה אם שומעים מוטב ואם לאו יעלו להר אחיה יבנה מזבח חנניה ינגן בכנור ויכפרו כלם ויאמרו אין להם חלק באלהי ישראל מיד גענו כל העם בבכיה ואמרו חס ושלום יש לנו חלק באלהי ישראל וכל כך למה משום שנאמר כי מציון תצא תורה ודבר ה׳ מירושלים. בשלמא הוא מטהר והן מטמאין לחומרא אלא הוא מטמא והן מטהרים היכי הוה והתניא חכם שטמא אין חברו רשאי לטהר אסר אין חברו רשאי להתיר. קא סברי כי היכא דלא נגררו בתריה׃

סג קמ״ד

סד ת״ר כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היה שם ר״י ורבי יוסי ורבי נחמיה ור״א בנו של רבי יוסי הגלילי פתחו כלם בכבוד אכסניא ודרשו פתח רבי יהודה ראש המדברים בכל מקום בכבוד תורה ודרש ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה והלא דברים ק״ו ומה ארון ה׳ שלא היה מרוחק אלא י״ב מיל אמרה תורה והיה כל מבקש ה׳ יצא אל אהל מועד ת״ח שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה עאכ״ו. ודבר ה׳ אל משה פנים אל פנים א״ר יצחק א״ל הקב״ה למשה משה אני ואתה נסביר פנים בהלכה. איכא דאמרי כך א״ל [הקב״ה למשה] משה כשם שאני הסברתי לך פנים כך אתה הסבר פנים לישראל והחזר האהל למקומו. ושב אל המחנה וגו׳ אמר ר׳ אבהו א״ל הקב״ה למשה עכשיו יאמרו הרב בכעס ותלמיד בכעס ישראל מה תהא עליהם אם אתה מחזיר האהל למקומו מוטב ואם לאו יהושע בן נון תלמידך משרת תחתיך והיינו דכתיב ושב אל המחנה. אמר רבא אע״פ כן לא יצא הדבר לבטלה שנאמר ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל׃

סה קמ״ה׃

סו ועוד פתחת רבי יהודה בכבוד תורה ודרש הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם. וכי אותו היום נתנה תורה לישראל והלא אותו יום סוף ארבעים שנה היה אלא ללמדך שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום כיום שנתנה מהר סיני. אמר רבי תנחום בריה דרבי חייא איש כפר עכו תדע שהרי אדם קורא ק״ש שחרית וערבית. וערב אחד אינו קורא דומה כמי שלא קרא ק״ש מעולם. הסכת עשו כתות כתות ועסקו בתורה לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה כדרבי יוסי בר חנינא דאמר רבי יוסי בר חנינא מאי דכתיב חרב אל הבדים וגואלו. חרב על שונאיהם של ת״ח שיושבין בד בבד ועוסקין בתורה ולא עוד אלא שמטפשין כתיב הכא וגואלו וכתיב התם אשר גואלנו. ולא עוד אלא שחוטאין שנאמר ואשר חטאנו. ואי בעית אימא מהכא נואלו שרי צוען. ד״א הסכת ושמע ישראל כתתו עצמכם על דברי תורה כדריש לקיש דאמר ריש לקיש מנין שאין דברי תורה ומתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה שנא׳ זאת התורה אדם כי ימות באהל. ד״א הסכת ושמע ישראל הס ואחר כך כתת. כדרבא דאמר רבא לעולם ילמד אדם תורה ואחר כך יהגה. אמרי דבי רבי ינאי מאי דכתיב כי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב. במי אתה מוצא חמאה של תורה במי שמקיא חלב

שינק משדי אמו עליה. ומיץ אף יוציא דם כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושניה ושותק זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות דתנן רבי ישמעאל אומר הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן שהן כמעין נובע. א״ר שמואל בר נחמני מ״ד אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה. כל המנבל עצמו על ד״ת סופו להתנשא ואם זמם יד לפה:

סז קמ״ו:

סח פתח רבי נחמיה בכבוד אכסניא ודרש מ״ד ויאמר שאול אל הקיני לכו סורו רדו מתוך עמלקי פן אוסיפך עמו ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל. והלא דברים ק״ו ומה יתרו שלא קרב את משה אלא לכבוד עצמו כך. המארח ת״ח בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה. פתח רבי יוסי בכבוד אכסניא ודרש לא תתעב אדומי כי אחיך הוא לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו. והלא דברים ק״ו ומה מצריים שלא קרבו את ישראל אלא לצורך עצמן שנאמר ואם ידעת ויש בם אנשי חיל ושמתם שרי מקנה על אשר לי כך. המארח ת״ח בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו אעכ״ו. פתח ר״א בנו של רבי יוסי הגלילי בכבוד אכסניא ודרש ויברך ה׳ את בית עובד אדום הגתי בעבור ארון האלהים. והלא דברים ק״ו ומה ארון שלא אכל ושתה אלא כבד ורבץ לפניו כך. המארח ת״ח בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו עאכ״ו. מה היא ברכה שברכו אמר רב יהודה בר זבידא זו חמות וח׳ כלותיה שילדו ו׳ ו׳ בכרס אחת שנאמ׳ פעלתי השמיני כי ברכו אלהים וכתיב כל אלה בני עובד אדום המה ובניהם ואחיהם איש חיל בכח לעבודה ששים ושנים לעובד אדום:

סט קמ״ז:

ע אמר רבי אבין הלוי כל הדוחק את השעה שעה דוחקתו מאבשלום. וכל הנדחה מפני השעה שעה עומדת לו מדרבה ורב יוסף. דרב יוסף סיני ורבה עוקר הרים אצטריכא להו שעתא שלחו להתם סיני ועוקר הרים איזה מהם קודם שלחו להר סיני קודם שהכל צריכין למרי חטיא. אף על פי כן לא קבל עליו רב יוסף דאמרי ליה כלדאי מלכת תרתין שנין. מלך רבה עשרין ותרתין שנין מלך רב יוסף תרתין שנין ופלגא. כל הני שני דמלך רבה אפי׳ אומנא לביתיה לא קרא. וא״ר אבין הלוי מ״ד יענך ה׳ ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב. אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק מכאן לבעל הקורה שיכנס בעוביה של קורה. אמר ר׳ אבין הלוי כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאלו נהנה מזיו שכינה שנאמר ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלהים. וכי לפני האלהים אכלו והלא לפני משה אכלו אלא לומר לך כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאלו נהנה מזיו שכינה:

עא קמ״ח:

עב ואמר רבי אבין הלוי הנפטר מחברו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום שהרי יתרו שאמר לו למשה לך לשלום עלה והצליח. דוד שאמר לו לאבשלום לך בשלום הלך ונתלה. וא״ר אבין הלוי הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום אלא בשלום שנאמר ואתה תבא אל אבותיך בשלום. א״ר לוי בר חייא היוצא מב״ה ונכנס לבהמ״ד (ומבית המדרש לבהכ״נ) ועוסק בתורה זוכה להקביל פני השכינה שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון אמר רבי חייא בר אשי אמר רב ת״ח אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון. אמר ר׳ אלעזר א״ר חנינא ת״ח מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך וגו׳ עד יברך את עמו בשלום: